EURÓPA DIÁKKÖNYVTÁR

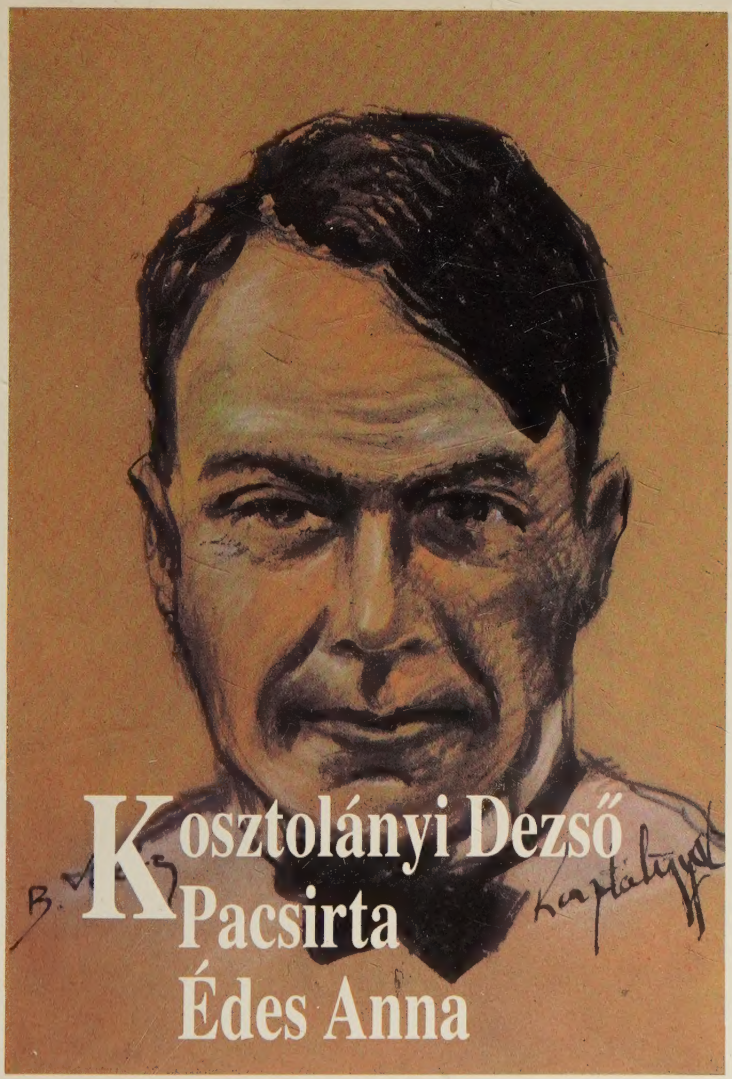

Kosztolányi Dezső

Pacsirta

Édes Anna

dk

EURÓPA DIÁKKÖNYVTÁR

A SZÖVEGET GONDOZTA
ÉS A JEGYZETEKET KÉSZÍTETTE
ÁCS MARGIT

KOSZTOLÁNYI DEZSŐ

Pacsirta
Édes Anna

EURÓPA KÖNYVKIADÓ
BUDAPEST

Hungarian edition
© Európa Könyvkiadó, Budapest

HU ISSN 1215-4989

Pacsirta

1923

Őneki

ELSŐ FEJEZET

(melyben az olvasó megismerkedik két öreggel s leányukkal, ki életük bálványa, és hall egy körülményes pusztai kirándulásról is)

Az ebédlő támlás díványán nemzetiszín zsinegdarabok, cukorspárgavégek, papírok foszlányai hevertek, s a helyi újság szétszaggatott példánya, melynek homlokán kövér címbetűkkel ez volt olvasható: *Sárszegi Közlöny,* 1899.

A falinaptár a tükör mellett, az erős verőfényben föltüntette a hónapot, napot: *Szeptember 1. Péntek.*

Az ingaóra pedig, mely cifra, fafaragványos üvegtokjában járt, és sárgaréz sétálójával apró darabokra vagdalta a végtelennek látszó napot, mutatta az időt: 1/2 1.

Apa és anya csomagolt az ebédlőben.

Egy vedlett, barna bőrönddel birkóztak. Becsúsztatták a sűrűfésűt a válaszfalán levő vászontáskába, aztán összeszíjazták, a földre tették.

Ott állt már útra készen, repedésig tömve minden holmival, kétoldalt hatalmasan kipuffadó hassal, akár a macska, amelyik majd kilencet kölykezik.

Csak még az asztalon levő utazókosárba tettek be egyet-mást: a csipkés női bugyogót, a blúzt, a mamuszt, a cipőgombolót, melyet leányuk már gondosan odakészített.

– A fogkefe – szólt apa.

– Lám, a fogkefe – bólintott anya –, majd' itthon maradt a fogkefe.

Fejét csóválva már sietett is a folyosóra, onnan a leányszobába, hogy a zománcos bádogmosdóról hozza a fogkefét.

Apa a kezével még egyszer letapsikolta a holmikat, gyengéden megsimogatva, hogy egymásra lapuljanak.

Sógora, Bozsó Béla, az asszony testvérbátyja, több ízben meghívta őket nyárra, hogy Tarkövön, a birtokán kipihenjék magukat.

A nem nagy, százholdas puszta közepén, rozoga gazdasági épületek között emelkedett a háromszobás „kastély", oldalt tágasabb teremmel, a vendégszobával, melynek meszelt falaira, vadászfegyvereire, agancsaira jól emlékeztek.

Évek óta nem jártak itt, de anya sokszor emlegette a „birtok"-ot, a domb alatt bujdosó kis nádas, szittyós eret is, melynek hullámain valaha, gyermekkorában papírcsónakokat úsztatott.

Folyton halogatták a kirándulást.

Az idén azonban minden levél, melyet a pusztáról kaptak, azzal végződött, hogy jöjjenek már, minél előbb jöjjenek.

Májusban végre elhatározták, hogy meglátogatják őket. De a nyár elmúlt, mint rendesen, téli szükségletek beszerzésével, lekvárok főzésével, cseresznyés, meggyes befőttesüvegek kötözgetésével. Augusztus végén tudatták, hogy ismét itthon rekedtek, nem szívesen mozdulnak ki, már öregek is, hanem elküldik maguk helyett a leányukat egy hétre. Ő úgyis sokat dolgozott, ráfér a pihenés.

A hírt a rokonok örömmel fogadták.

Mindennap jött a posta. Béla bácsi meg felesége, Etelka néni, levelet írt a leánynak, a leány válaszolt rá, az anya a sógornőnek írt, az apa a sógornak, megkérve őt, hogy ő maga személyesen várja kocsival, mert az állomástól a tanya háromnegyed órai járásra volt. Mindenben megállapodtak.

Az utolsó napokon mégis sürgönyök keresztezték egymást, melyek a legkisebb részleteket is tisztázták. Már nem lehetett lemondani az útról.

Anya visszajött, hozta a fogkefét. Apa gondosan selyempapírba pakolta.

Még egyszer körülnéztek a szobában, és mikor látták, hogy nem maradt künn semmi egyéb, rányomták a kosárra a fedelét.

De a kulcs nem fogott, a zár mindig kipattant, ezért a kosarat cukorspárgával kötötték át, úgy, hogy apa sovány mellével ránehezedett, s homlokerei kiduzzadtak.

Ezen a napon korán ébredtek mind a hárman, legott csomagolni kezdtek, és a rendkívüli izgalomban csak ide-oda bódorogtak. Még ebédelni sem tudtak rendesen, mert folyton eszükbe jutott ez, az.

Most azonban elkészültek.

A kosarat is letették a földre, a bőrönd mellé. Targonca zötyögött az udvar téglázott útján, mely a Petőfi utca járdájától a kertbe vezetett, egészen a verandáig.

Beállított egy langaléta kamasz, ki a bőröndöt, kosarat közönyösen a targoncára helyezte, tolta kifelé az állomásra.

Apa egérszürke ruhát viselt, mely pont olyan volt, mint a haja. Már erősen őszült, bajusza deresedett, szeme alatt kis zacskók lógtak, gyűrött, elhasznált, pergamenes bőrből.

Anya fekete ruháját hordta, mint mindig. Az ő haja, melyet dióolajjal simított, még nem mindenütt fehéredett, redők sem igen mutatkoztak arcán, csak homlokán futott át két mélyebb ránc.

Mégis mennyire hasonlítottak. Szemükben ugyanaz a riadt fény reszketett, vékony, porcogós orruk egyformán hegyesedett ki, és fülük is egyformán piroslott.

A faliórára pillantottak. Apa megnézte zsebóráját is, mely pontosabban járt. Kimentek a verandára. Innen a kertbe kiáltottak, egyszerre:

– Pacsirta.

Egy leány ült a padon, a virágágyak előtt, a vadgesztenyefa alatt. Sárga pamuttal horgolt valami terítőt.

Csak fekete haját lehetett látni, mely – akár lomb a

földre – árnyékot vetett arcára, melynek háromnegyed részét eltakarta, pusztán egynegyedét mutatta.

Nem mindjárt mozdult. Lehet, nem is hallotta.

Aztán szeretett így maradni, lehajtott fejjel, munkájára bámulva, sokáig, akkor is, ha belefáradt, mert hosszú évek alatt gyűjtött tapasztalatából tudta, hogy ez a helyzet illik neki legjobban.

Megesett, hogy zajt hallott, de azért nem tekintett föl. Akkora önfegyelemmel uralkodott magán, mint egy beteg.

Most erősebben kiabáltak.

– Pacsirta.

És még erősebben:

– Pacsirta.

A leány a veranda felé nézett, melynek legfelső lépcsőfokán állt apa és anya. Őt nevezték el így régen, Pacsirtának, nagyon régen, mikor még énekelt. Azóta a név rajta ragadt, és viselte, mint kinőtt gyermekruhát.

Pacsirta mélyet sóhajtott – mindig mélyet szokott sóhajtani –, összegombolyította pamutját, munkakosarába tette, és a vadszőlővel befuttatott lugas felé tartott. Szóval, mennie kell, gondolta, nemsokára indul a vonat, ma este már nagybátyjáéknál alszik, a tarkövi pusztán. Kissé kacsázva jött előre.

Az öregek becéző mosollyal figyelték, hogy közeledik.

Majd, amint arca hirtelen föltűnt a lombok között, a szülők száján kissé elhalványodott a mosoly.

– Mehetünk, aranyos – szólt apa, a földre tekintve.

MÁSODIK FEJEZET

(melyben végigmegyünk a Széchenyi utcán az indóházig,[1] és a vonat végre elindul)

A nyárfasoron haladtak, Sárszeg egyetlen aszfaltos utcáján, a Széchenyi utcán, mely egyenesen az állomásig vitt, úgy, ahogy mindennapi sétájukon: középütt Pacsirta, jobboldalt anya, baloldalt apa.

Anya arról beszélt, hogy utolsó pillanatban betette a kosárba a fogkefét is, magyarázta, hol vannak az egyes kisebb tárgyak. Apa vitte a fehér csíkos gyapjútakarót és a kulacsot, melyet otthoni jó kútvízzel töltött meg az útra.

Vajkay Ákos nem beszélt, némán ballagott. Nézte leányát.

Óriási kalapot viselt, divatjamúlt sötétzöld tollakkal, könnyű ruhát, és a nagy meleg ellen fölnyitotta rózsaszín napernyőjét, mely éles fényt szitált arcára.

Pacsirta jó leány volt, nagyon jó leány, életének egyetlen öröme. Ákos mindig ezt mondogatta, magának is, másoknak is.

Tudta, hogy nem szép szegény, és fájt is neki sokáig. De aztán valahogy határozatlanabbul látta, elmosta képét, tompító ködde vette körül, és nem gondolva arra, hogy milyen, szerette őt, ahogy volt, végtelenül.

Öt éve már annak, tíz éve már annak, hogy letett minden reménységéről, s nem is jutott eszébe, hogy mégiscsak férjhez adja. Mikor azonban valami történt a leánynyal, és Pacsirta megváltoztatta hajviseletét, vagy ősz múltán fölvette télikabátját, vagy tavasszal új ruhát öltött, Ákos boldogtalannak érezte magát, míg meg nem szokta őt így is.

[1] Vasútállomásig.

Most is ezért szenvedett. Szánta Pacsirtát, és hogy szánalmát csillapítsa, gyötörte önmagát. Bámulta őt, gondos figyelemmel, szinte sértőn: ezt a megszokhatatlan arcot, mely kövér is volt, meg sovány is, a húsos orrot, a tág, lószerű orrlyukakat, a férfias, szigorú szemöldököt, a pirinyó, savós szemet, mely valamit az ő szemére emlékeztetett.

Soha életében nem értett a nőkhöz, de azt élesen érezte, hogy leánya csúnya. Nemcsak csúnya volt most, hanem hervadt, öreg, igazi vénlány.

Csak a napernyő rózsás fényözönében, ebben a majdnem színpadi világításban derült ez ki egészen. Mint hernyó a rózsabokor alatt, gondolta.

Ment-ment egérszürke ruhájában, és mikor a Széchenyi térre jutottak, mely Sárszeg egyetlen nagy tere, piaca, agórája, öntudatlanul pár lépést előresietett, hogy ne kelljen mellette lépegetnie.

Itt volt a Városháza, itt volt a Baross kávéház, itt volt a gimnázium, évtizedek óta letaposott, rozoga kőlépcsőivel, kis fatornyával, melyben reggelente diákhívó harangszó csendül, itt volt a Magyar Király vendéglő, itt volt vele szemben a Széchenyi fogadó, egyik szárnyában a Kisfaludy Színházzal, és rézsút oldalt kilátás nyílt itt arra az egyemeletes, gipszrózsákkal, arany villámhárítóval díszített palotára is, a város egyik legszebb épületére, melyben az Úri Kaszinó székelt. Lejjebb üzletek következtek, festékesbolt, két vaskereskedés, Vajna papír- és könyvboltja, a Mária gyógytár s egy új, csinosan berendezett, nagy díszműkereskedés is, Weisz és társa. A kereskedő jókedvű görögdinnyefejét süttetve a nappal boltja ajtajában szivarozott. Szivarját kivette szájából, meghajolt, széles mosollyal köszönt Vajkayéknak.

Ákos keveset járt benn a városban, akár családja, feszélyezte ez az érdeklődés, ez a nagy-nagy nyilvánosság.

A Széchenyi kávéház teraszán délután pikolózók ültek, kik föltekintettek újságjukból, és Pacsirtára néztek. Nem tiszteletlenül, hanem úgy, ahogy rendesen. Bizonyos jóindulatú, hamuszín rokonszenvvel, melyet belül káröröm bélelt, pirossal.

Erre az öregúr véget vetett önkínzó, nyűglődő gondolatainak. Lassította lépését, leánya mellé állt, dacosan, csak azért is, hogy ő is vállalja a rokonszenvet, a káröröm öt, s szokása szerint kissé behúzta bal vállát, idegesen, mintha ezzel akarná palástolni zavarát és kiegyensúlyozni azt a szabálytalanságot, melyet az ő vére jelent a természet rendjében.

Kiértek az állomásra. Már a sínen pöfögött a kis helyiérdekű kávédaráló. Beszállásra csöngettek.

A fülkék felé igyekeztek, hogy jó helyet kapjanak Pacsirtának a női szakaszban. Csakhogy most nagy riadalmukra el volt foglalva az utolsó helyig.

Pacsirtának egyik kocsiból a másikba kellett botladoznia, míg a vonat végén talált egy másodosztályú fülkét, melyben csak egy fiatalember ült meg egy öreg, sovány, katolikus lelkész. Jobb híján itt állapodott meg, és apa is beszállt, hogy elrendezze poggyászát.

Ákos beemelte a bőröndöt, a kosarat maga tette föl a hálóba, átadta a fehér csíkos gyapjútakarót, a vizeskulacsot, hogy útközben ne igyék idegen vizet, lehúzta a függönyt, hogy ne süsse a tűző verőfény, még az ülésre is leült, hogy kipróbálja a ruganyt. Aztán elbúcsúzkodott. Megcsókolta a két arcát. Száját sohasem csókolta meg.

Leszállt a vonatról. Fekete keménykalapját mélyen szemébe húzva ment feleségéhez, ki a kocsi előtt állt, és az ablakra tekintett. Mi tűrés-tagadás, Pacsirta szülei bizony könnyeztek. Egyszerűen, csöndeskésen, de könnyeztek.

A sárszegiek, a bámész, kíváncsi kisvárosiak, kik látták, nem csodálkoztak ezen.

Ők már régen megszokták, hogy Vajkayék nyilvános helyeken sírtak. Sírtak vasárnap a templomban, a misén, a szentbeszéd alatt, sírtak a temetéseken, esküvőkön, sírtak a március tizenötödiki ünnepélyeken, mikor a zászlók, szavalatok, szónoklatok magasabb légkörbe emelték lelküket. Ezeket az alkalmakat majdnem keresték.

Otthon elég derülten éldegéltek. De hogyha valami ürügy kínálkozott, az általános meghatottság védelme alatt „jól kisírták magukat", amint később mondogatták egymásnak, kissé mosolyogva, szemüket törölgetve.

Most is sírtak mind a ketten.

Pacsirta, miután a fülkében mindent elrendezett, kikönyökölt a letolt vonatablakon, és észrevette, hogy a kedves öregek sírnak. Közönyt erőltetett magára, mosolyogni próbált, de szólni azért nem mert. Attól félt, hogy elcsuklik a hangja.

Hosszú volt a válás és nehéz. Sokáig nem indult a vonat. Az ilyen vicinálisok túlbuzgóak, eleinte megrémítenek, hogy mindjárt tovarobognak, és neki is zökkennek nagy dérrel-dúrral, de aztán a legutolsó percben mindig akad valami rettenetes baj. Épp elég idejük maradt a búcsúzkodásra. Mindent elmondhattak, amit akartak, és ki is fogytak a szóból. Az öregek fölszárították könnyeiket, álldogáltak, szerették volna, ha vége szakad az elnyújtott jelenetnek.

– Meg ne fázz – szólt anya aggódva – ebben a pokoli melegben.

De ez nem jelentett semmit. Mindig ezt mondta az anyja: télen, tavasszal, ősszel és nyáron.

– A kulacsban ott a víz – figyelmeztette még egyszer apa. – Ne igyál hideg vizet.

– És ne egyél sárgadinnyét. Ne egyél uborkasalátát. Pacsirta, ne egyél, a világért se egyél.

A vonat rémülten füttyentett, amitől mind a hárman összerázkódtak. De még mindig nem indult.

– Hát isten veled, leányom – mondta Ákos, összeszedve minden erejét, lezárva a beszédet, határozottan és férfiasan –, isten veled, vigyázz magadra, leányom.

– Pacsirta – kiáltott anya, zsebkendője szélét rágcsálva, mert megint sírva fakadt. – Jaj, leányom, de soká lesz.

Pacsirta csak most szólalt meg.

– Pénteken itt vagyok, mához egy hétre, pénteken.

– Pénteken – intettek feléje mind a ketten –, pénteken – és ebben a pillanatban a kis, rozoga vonat alacsony kocsijaival váratlanul megmozdult, roszogva-pöszögve indult.

Futott kifelé a szabad mezőkre.

A leány kihajolt az ablakból. Szülei felé tekintett, kik zsebkendőjüket lobogtatva, de mereven álltak egymás mellett. Egy ideig látta őket, aztán nem látta többé.

Kaszárnyafalak, tornyok, szénaboglyák keringőztek, oszlopok rohantak, lila virágok hajladoztak a vonat verte szélben. Por, napfény csípte szemét, és a kőszénfüsttől egyszer köhögött. Szédült körülötte minden.

Pacsirta is olyan volt, mint apja. Csak élte az életet, napról napra, de most, hogy az elmaradó tájak, változó mezők eszébe idézték azt, ami nem változhat meg, és mindörökre ugyanaz marad, melle elszorult.

Másik ablak elé lépett, mely nem volt lebocsátva, de itt az üvegen megpillantotta arcát. Nem szerette magát nézni, mert az hiúság, és aztán minek is?

Elindult tehát a kocsi ingó talaján, fülkéje felé menekülve, mintha sietne, és biztosabb, zártabb helyre akarná vinni fájdalmát. De már nem bírta.

Amint a fülke elé ért, hol a fiatalember ült, meg az öreg, sovány, katolikus lelkész, és helyet akart foglalni, elejtette fájdalmát.

Szemét könnyek futották el.

Első érzése az ijedelem lehetett, mert valami elhárító, útitársait megtéveszteni akaró mozdulattal odakapott

szeméhez, mintegy csodálkozva, hogy megtörtént az, amitől félt, amire csak később számított, akkor, mikor majd megérkezik a pusztára, vagy még később. Mennyi könnye volt. Sohasem gondolta, hogy ennyi könny van a világon.

Zsebkendőt azonban nem keresett. Ezt úgysem lehetne letörölni. Nyíltan sírt a két férfi előtt, még mindig állva, majdnem szemérmetlenül, bujálkodva a kínban, hurcolva átkát, melynek otthona sincs, közönyösen is, tüntetve is. A meg-megújuló könnyektől nedves hártya borult szemére. Senkit sem látott. Nem bánta, hogy őt látják.

Majd a görcs jelentkezett, az idegek és izmok görcse, mely összeszorította torkát, úgyhogy kaparó érdességet érzett, mintha aszúbort nyelne, aztán keserűséget, mely már elviselhetetlen.

Útitársai a sírás ősi műveletét szemlélhették. A mellet egyetlen sóhaj fújta föl titánivá,[1] s a rángatódzó száj fuldokolva, többször levegőért kapkodott. Néhány belégzés, és a lekötő indulat után következett a föloldó, mely szintén fájt, de már a fájdalom halála volt.

Pacsirta odadőlt a fülke ajtajához, hogy könnyebben végezhessen nehéz munkájával. Alig fintorgott, mint testi szenvedés idején, csak a forró zápor folyt szeméből, szájából, orrából a könnycsatornákon át, csak különben egészséges testét rázta, térdétől kezdve vonagló lapockájáig valami, amit nem lehetett látni, pusztán ő látott, egy fölsejlő, alakot sem öltő emlék, egy végig sem gondolt, de annál maróbb gondolat, egy ki nem ordítható gyötrelem képében.

Leült az ülésre. Vastag arca átfűlt a napfénytől, a forró nyirok maszatától vöröslött az orra. Szegény, fönn a tollas kalapjával, olyan volt, mint egy maskara.

A fiatalember – csinos, buta fickó –, ki eddig olvasott, ölébe tette könyvét, bámulta a zokogó lányt, és közben

[1] Óriásivá.

többször száján lebegett a szó, hogy segítségét ajánlja fel. El sem tudta képzelni, mi történhetett vele. Azt gondolta, hogy rosszul lett, vagy olyan csapás érte, melyet silány olvasmányaiból ismert.

Pacsirta nem törődött vele. Szinte rosszakaratú nyíltsággal nézett el feje fölött. Hisz annak előtte, mikor még rájuk tekintett, mindnyájan ugyanazzal a megbeszélt, gonosz hidegséggel fogadták közeledését, s szemüket lesütötték. Így védekezett ellenük.

Ezt a fiatalember megértette. Nem érdeklődött tovább, belemerült olvasmányába. Pacsirta helyét változtatta. Szembeült a pappal, ki egész idő alatt úgy tett, mintha semmit sem venne észre. Piros betűs breviáriumából[1] olvasott, fejét a folyosó belső ablakához támasztva. Beteges arca a kiálló pofacsontokkal nyugalmat árult el.

Reverendája viseltes volt, egy gombja hiányzott is, celluloid papgallérja töredezett. A hatalmas Egyháznak ez a kis, szerény katonája, ki visszautazott falujába, és ott öregedett meg szeretetben, jóságban, sejtette, miről lehet itt szó, tapintatból nem szólt, részvétből nem mutatott érdeklődést. Ő tudta, hogy ez a világ: siralomvölgy.

Csak most pillantott a leányra, kék szemével, mely az Istennel való folytonos szembenézéstől kiélesedett, s ez a határozott pillantás már nem sértette Pacsirtát. Úgy tetszett, hogy hűsíti forróságát. Hálásan nézett vissza rá, megköszönve figyelmét.

Rohama csillapult. Már nem zokogott, csak könnyezett. Majd egészen elcsitult. Bámulta a vidéket, nézte a fáradt, kopott papot is, ki túl a hatvanon, a sír előtt, csodálatos egyszerűségre tett szert, és szó nélkül bátorította, vigasztalta, támogatta. Egész úton nem beszéltek semmit.

[1] Katolikus papok napi imáit, zsolozsmáit tartalmazó latin nyelvű könyvből.

A fiatalember fél óra múlva fölkelt, vállára vette kétcsövű puskáját, megemelte tollas vadászkalapját, kiszállt. Pacsirta fejbólintással köszönt.

Tarkőnél a pap segítette leadni holmiját. Béla bácsi egy csézában[1] állt, integetett neki. Kedves, köpcös arca, melyet kiszívott a puszták egészséges levegője, ragyogott. Cigaretta égett fogai között. Mindig cigarettázott.

Pacsirta elmosolyodott. Nagybátyja szakálla vörössárga volt, akár a purzicsándohány,[2] melyet egyedül kedvelt, rokoni csókja is dohányszagú.

Még valaki várta: Tigris, a vadászkutya. Az a kocsi mellett futott, amint megindultak, egészen a tanyáig.

[1] Könnyű, négykerekű lovas kocsiban.
[2] Vékonyra vágott, világossárga, illatos pipadohány.

HARMADIK FEJEZET

(melyben apa és anya első napjáról megtudunk egyet-mást)

Kisvajkai és kőröshegyi Vajkay Ákos nyugalmazott megyei levéltáros s felesége, született kecfalvi Bozsó Antónia, nézett a vonat után, mely kifelé lihegett, és a szemhatár alján nemsokára füstös, fekete ponttá zsugorodott.

Maguk elé meredtek azoknak az embereknek szomorú és buta mozdulatával, kiket valamilyen hirtelen veszteség ért. Legalább ahhoz a helyhez ragaszkodtak, hol utoljára látták. Nem bírtak elmenni.

Aki elutazik, az tovatűnik, az megsemmisül, az nincs is. Csak annyira él, mint az emlék, mely visszaréved képzeletünkben. Tudjuk, hogy van valahol, de nem látjuk őt, akár azokat, kik meghaltak. Pacsirta pedig eddig nem hagyta el őket hosszabb ideig, legfölebb egy napra, egyszer, amikor elutazott Ceglédre, vagy fél napra, a tarligeti kirándulások alkalmával, és akkor is alig várták. Milyen nehéz volt elképzelni, hogy most nem jön haza velük.

Ilyenféle gondolatok gyötörhették a két öreget. Lehorgasztották fejüket a pálya kavicsait bámulva, nem kevésbé búsan, mint egy váratlanul, gyorsan behantolt sírdombot.

Máris érezték a magányt. Kínosan, egyre növekedve ott lebegett köröttük a csöndben, melyet a vonat hagyott maga után.

Vékonyka vasúti tiszt közeledett, piros szalaggal, szárnyas kerékkel a karján, ki a vonat indulásánál a sínek között állott, és most határozatlan lépésekkel az iroda irányába ment.

Arca sápadt volt, de szűk homlokán, a sapkaellenző alatt, éretten virítottak a meggyszín, nyári pattanások. Mellén lötyögött az egyenruha.

Szippantgatta a levegőt, mert állandóan nátha gyötörte, s bal orrlyuka ilyen verőfényes időben is bedugult. Sóhajtott, hogy szuszogását kissé megszépítse. Köhögött is, bár egyáltalán nem kellett köhögnie.

Azonnal észrevették őt. Cifra Géza volt.

Az asszony figyelmeztette urát, Ákos is látta, már előbb, csak nem akart szólni. Tanakodtak, mitévők legyenek.

Elfordították fejüket. Nem akartak vele találkozni.

Cifra Gézát kilenc év óta ismerték.

Annak idején, hogy ide helyezték, a tiszt látogatást tett házukban, és Vajkayék lekötelező szeretettel fogadták őt, mint mindenkit, többször meghívták ozsonnára, néhányszor vacsorára is. Cifra Géza elfogadta meghívásukat, csupa félszegségből, mert ő nem tudott nemet mondani senkinek. Dicsérte az ozsonnát, vacsorát, a katolikus nőegyleti bálban Pacsirtával táncolta a második négyest, a tarligeti tavon nagyobb társasággal csónakázni vitte, foglalkozott is vele, már ahogy ő tudott nőkkel foglalkozni. De aztán minden ok és alap nélkül arról kezdtek beszélni a városban, hogy Pacsirtát elveszi. Erre egyszerre elmaradt tőlük.

Más társaságba került. Pár díjnokkal, obskúrus[1] hivatalnokkal szokott összejönni, kik az ő társadalmi helyzetén is alul állottak, de silány szellemi világuk közelebb esett az övéhez, jobban illettek hozzá, mint bárki más. Ennélfogva szégyellte barátait, mint feleségét az, aki rangján alul nősült. Nem is mutatkozott velük. Titokban találkoztak az egyiknek vagy a másiknak lakásán, s itt kiröhögtek mindent, lebecsültek mindenkit, főképp egymást. Annyira irigykedtek egy borostyánszopóká-

[1] Itt: jelentéktelen.

ért, egy új ezüst cigarettatárcáért, annyira gyűlölködtek arra, ki közöttük valami kis pénzhez jutott, vagy örökségre tett szert, hogy a kicsöppentek azonnal szövetséget kötöttek a szerencsés pajtás ellen, természetesen még mindig a barátság keretén belül, és képesek lettek volna neki halálosan ártani, névtelen levélben följelenteni, kitörni a nyakát.

Cifra Géza nem volt ennyire irigy, ennyire rosszlelkű, és ezért olykor undorodott is tőlük. De mégsem tudott kiszakadni innen, mert cimboráihoz, kiket a kicsinyesség és gonoszság tartott össze a szenvedély erős kapcsával, sivár műveletlensége kötötte, és szerette hülye diáktréfáikat, disznó vicceiket.

Lassanként el is hidegedett a közte meg a Vajkayék között való barátság. Csak épp köszöntötték egymást, pár szót váltottak, mikor így, alkalomszerűen találkoztak.

Pacsirta nem emlegette Cifra Gézát. Hiszen sokan voltak ilyenek. Szülei azonban Cifra Gézát nem felejtették el, neki, épp őneki nem tudtak sohasem megbocsátani, ő a begyükben volt. Mi volt a hibája, mi volt a bűne? Semmi, bizonyára semmi. Soha egy ujjal sem nyúlt leányukhoz, nem hitegette, nem csalogatta, célzást nem tett semmire, akárcsak a többi férfi.

Mindössze annyi történt, hogy kilenc évvel ezelőtt, ismeretségük első évében, egy márciusi estén, illedelemből hozzácsatlakozott a Magyar Király előtt, s a jó időről meg a rossz időről beszélgetve, a Baross kávéházig kísérte, és Pacsirta, a szülei boldog meglepetésére, pár perc késedelemmel érkezett haza a vacsorához, melyet rendszerint nyolc óra tájban szoktak elkölteni.

Vajkayék ezt nem tudták elfelejteni. Évek múlva is erre a titokzatos esti sétára gondoltak, és Cifra Gézát családi legendával övezték, mely egyre nőtt bennük, anélkül hogy valami is táplálná. Hol lenézték, hol vádolták, hol pipogya fráternek, hol minden emberi érzésből

kivetkezett, becstelen élvhajhásznak tartották ezt a vékonydongájú, gyatra, de nem egészen rosszindulatú fiatalembert, ki közöttük különben csak az „Ő" volt. Nevét sohasem ejtették ki.

Kétségtelen az, hogy Vajkayéknak egy időben roppant tetszett. Legmerészebb álmaikban sem szemelhettek ki leányuknak alkalmasabb kérőt. Csak ilyen jóravaló, megbízható, „házias" fiatalemberekről ábrándoztak, kik vasalatlan posztónadrágot viselnek, nyomott homlokukat kínosan ráncolják, kissé izzadnak és elpirulnak, mikor beszélnek.

Géza közéjük tartozott.

Mindig zavarban volt. Mihelyt értelmesebb emberekkel került össze, rosszul érezte magát, gyötrelem tükröződött arcán. Kín volt ránézni. Félt mindentől. Félt attól, hogy korán jön vagy későn megy, félt, hogy megsértik őt vagy megsért mást, félt, hogy sokat beszél vagy keveset eszik, és vendégségben rendszerint kétszer visszautasított valamit, míg harmadszori kínálásra vett belőle, félrebillent fejjel, mentekező mosollyal. Most sem tudta, mit tegyen.

Arról fogalma sem lehetett, mit jelentett ő ennek a két szegény öreg embernek. Csak azt érezte, hogy kissé hidegebbek iránta, mint annak előtte, de ezt természetesnek kellett tartania. Odamenjen-e tehát vagy ne menjen?

Legjobban szeretett volna eltűnni, észre sem venni őket. El is határozta. Akkor azonban eszébe jutott, milyen illetlenség, botrány, hálátlanság lenne, megijedt szándékától, és mint rendesen történni szokott, ellenkezőjét művelte annak, amit föltett.

Odament.

Ákos, ki még mindig ott állt feleségével, csak akkor rezzent össze, mikor Cifra Géza kesztyűs kezét sapkája ellenzőjéhez emelve üdvözölte őt.

– Elutazott? – kérdezte.

– El – szólt az apa rekedten.

Itt elakadt a beszélgetés. Ez az a pont, melytől Cifra Géza mindig rettegett.

– Tulajdonképpen – kezdte anélkül, hogy folytatná.

Ilyen szókkal töltötte ki a társalgás hézagait, de nem sok eredménnyel. Mosolygott, elkomorodott. Meleghideg borzongatta. Nagyokat nyelt. Arra gondolt, most már elég ideig volt itt, majd rögtön arra, hogy kevés ideig volt itt, és nem lehet még elmennie. Ádámcsutkája le-föl mozgott gugás nyakán.

Zavarában megnézte zsebóráját.

– Kettő negyvenhét – mondta vasutasnyelven –, öt húszkor ott lesz.

Apa nem felelt. De anya mosolygott rá, szívesen, marasztalóan, mint egykor, régen.

– Nem késik a vonat? – kérdezte tőle.

– Nem – felelt Cifra Géza.

Erre úgy képzelte, hogy most már igazán mehet. Tisztelegni akart, aztán mégis inkább megemelte sapkáját civil módra.

A két öreg kifelé indult.

Hosszú délután volt előttük, és minthogy nem tudták, mit csináljanak, hazafelé tartottak. Még siettek is, mintha bizony várná otthon őket valami.

Ákos öt éve elhagyta a megyét, betegségére való tekintettel nyugalomba vonult. Napjai múltak, hónapokká, évekké olvadtak, észre sem vette, ötvenkilenc éves lett. Sokkal öregebbnek látszott. Legalább hatvanötnek.

Mielőtt nyugdíjaztatta magát, a Petőfi utcában megvette földszintes házát megkuporgatott garasaiból meg abból a vagyonroncsból, mely anyai nagyatyjáról, Körcsy Gedeonról maradt rá. Egyebe nem volt se égen, se földön, csak ez a házikó. Itt szokott járkálni hátratett kézzel, belefáradva a semmittevés unalmába. Várta, hogy felesége és leánya fölkeljen, aztán hogy lefeküdjön, hogy megterítsék az asztalt, aztán hogy leszedjék az

asztalt. Tett-vett nyugtalanul, szemében aggodalmas fénnyel.

Társaságba évek óta nem járt. Nem ivott, nem dohányzott. Gál doktor, a háziorvosa, meg a pesti tanár, mikor fönn járt, az érelmeszesedése miatt eltiltották a szesztől is meg – ami jobban fájt – az ő kedves szivarjaitól.

Egyetlen szenvedélye, mely a múltból megmaradt, az volt, hogy beült az udvarra néző kicsiny, mindig nyirkos szobájába, s elővette Nagy Iván valamelyik kötetét a magyar nemesi családokról, vagy Csergheő Géza élvezetes, becses művecskéjét a címerek fejlődéséről, és lapozgatta. Értett a *heraldiká*-hoz, a címertanhoz, a *diplomatiká*-hoz, a levéltanhoz és a *sfragistiká*-hoz, a pecséttanhoz is. Nézegette, silabizálta a latin nyelvű adományozó leveleket – *litterae armales* –, melyeket valamelyik régi király íratott, s nem akadhatott kezébe oly nyílcédula,[1] oly perbe hívó *executionale*[2] vagy káptalani vallató *fassio*,[3] melyről ne tudott volna azonnal fölvilágosítást adni. Egy szempillantás, és látta, hogy sarjadznak szét a különböző nemzetségek, mit jelent a címer mezőnyén egy vízirányos szelemen,[4] egy kiterjesztett szárnyú sas vagy egy aranygolyó. Élvezte is hivatását minden érzékével. Micsoda öröm volt megpillantania a nagyítón egy egérrágást, egy molyfúrást vagy egy zegzugos szújáratot, és közben leszívni, mélyen, a penész savanykás illatát. Itt élt, a múltban. És amint mások a jövendőmondóhoz járulnak, úgy zarándokoltak őhozzá sokáig messze megyékből előkelő urak, kik múltjukat óhajtották megismerni.

Fiatal korában kenyérkeresetből űzte „a törvényes származás kimutatásá"-t, a *filiatió*-t,[5] a *deductió*-t,[6] de

[1] Régen nyílhúzással sorsolták ki a földeket.
[2] Végrehajtásról szóló papír. (latin)
[3] Bevallás. (latin)
[4] A tető orrmán végignyúló gerenda.
[5] Egyenes ági leszármazás. (latin)
[6] Levezetés. (latin)

később sem tudta abbahagyni, hogy már szüksége sem volt rá. Úgy merült bele egy *donatio regiá*-ba,[1] mint valami izgalmas sakkrejtvénybe, és kereste a nagyszülőket, szépszülőket, dédszülőket, aztán a legérdekesebbet, az Őst, a Vagyonszerzőt, a *primus acquirens*-t,[2] ki leleményével egész nemzedék szerencséjét alapította meg, vitézi tetteivel dicsőséget sugárzott minden ivadékára. Feje asztalnokoktól, csillagkeresztes hölgyektől, máltai lovagoktól zsibongott. Nagy tisztelettel beszélt azokról, kik udvarképesek.

Ha nem akadt munkája, ismerőseit szedegette elő. Cifra Géza törvényes származását is ki akarta mutatni. Egy ideig szépen haladt a *genealógiai tabella,*[3] át is rándult vele együtt a szomszéd megye levéltárába, hogy újabb adatokat gyűjtsön, de a munka egyszerre megakadt. Cifra Géza apai dédapjáról már sem ő, sem az okmányok nem adtak pontos fölvilágosítást. Így családfája, melyet Ákos rajzolni kezdett, abbamaradt, lombosodó ágai elhervadtak, mintha pusztító vihar dúlta volna föl. Valahányszor kezébe került ez a rajz a többi iratai között, gúnyos mosoly suhant át arcán. Cifra Géza nem is volt nemesember, csak afféle közönséges jöttment.

Mi mindent tudott azonban mesélni az ő őseiről, kiket jobban ismert az élőknél: a Vajkay Ádámokról, Sámuelekről, kik fölvidéki sasfészkeikben laktak, leányokat raboltak, a nőkről, a Klárákról, Katalinokról, Erzsébetekről, kik Mária Terézia púderes báljain szerepeltek, vagy felesége családjáról, a hatalmas Bozsókról, birtokaikról, melyeken a tizennyolcadik század közepéig főúri gazdagságban éltek, egy-egy szóról, melyet a régi atyafiak elejtettek valahol századok mélyén, és arról az aranyliliomról is, mely címerük vörös mezőnyében nyi-

[1] Királyi adományozás. (latin)
[2] Első szerző. (latin)
[3] Nemzedékrendi (származási) táblázat. (latin)

ladozott. Olyan régi vér lüktetett bennük, hogy nemesi levéllel nem is rendelkeztek, mert nemességüket donációs birtokkal[1] kapták, címerüket is ősi *usus*[2] jogán használták. Dolgozószobája falán berámázva függött ez a címer, s családfája is, melyet évtizedes, fárasztó munkával II. Endréig vezetett vissza, és tulajdon kezével pingált ki halvány vízfestékkel. Szerény állására, kis jövedelmére való tekintettel nem kérelmezhette a császári és királyi kamarásságát, noha sokszorosan jogot tarthatott rá. De ez nem bántotta soha. Nem lévén hiú ember, őt csak az elv érdekelte, az növelte titkos önérzetét, a kivitel már nem.

Munkájával ötvenéves korában elkészült. Minden Vajkay és Bozsó származását földerítette, akár éltek, akár haltak. Mit tehetett most? Böngészgetett régi pergamenekben, papírokban, hártyákban, üldögélt dolgozószobája nyikorgó kerevetén, melyet törökmintás szőnyeg borított, megfakulva ebben a régiségtári levegőben. Ült itten, s a jövőre gondolt.

De a jövőből csak annyi látszott bizonyosnak, hogy nemsokára meghal. Erről az öreg emberek kíméletlen közönyével, döbbenetes tárgyilagosságával beszélt, ami Pacsirtát meg a feleségét is gyakran megríkatta.

Régen megboldogult szülei kriptájára sírkövet állított sötétbarna márványból, rávésetve aranybetűkkel: *A Vajkay család sírboltja.* A sírt rendben tartatta, pázsitját öntöztette, négy puszpángot[3] ültetett rá, és olajfestékkel festette be azt a padot is, melyen a temetői látogatások idején merengeni szokott.

Közölte, hogy apja és anyja között óhajt majdan pihenni. Rendelkezett, hogy a tisztaszobában ravatalozzák föl, a folyosót vonják be feketével, de csak két pappal temessék. Testamentumát lepecsételt boríték-

[1] Adománybirtokkal.
[2] Szokásjog.
[3] Örökzöld díszcserjét, bukszust.

ban íróasztala alsó fiókjába zárta, és figyelmeztette feleségét, hol találja majd meg akkor. A halálra való készülődés utolsó éveit jobbára lefoglalta.

Különösebb izgalmat csak akkor érzett, mikor a temetkezési egylet egy-egy tagja meghalt. Ekkor kezében a halotti könyvecskével – így mondta mindig: *könyvecske* – a városba ment, elsőnek sietvén az egyletbe, hogy befizesse illetékét, és hazajövet még egyszer föllapozta a füzetet, nézte, bevezették-e a díjtételt, s kezével, melyen kéken puffadtak a kemény, meszes erek, sárga, reszkető ujjával mutatta családjának, hogy minden rendben van.

Most, hogy az aszfalton lépkedett, nem volt már nála a fehér csíkos gyapjútakaró meg a kulacs, de úgy ment, mintha terhet viselne, nagyobbat, mint előbb. Felesége is gyámoltalanul járt a fal mellett, mintegy oltalmat keresve.

Kisdiákok cirkáltak az utcákon, hazatérve a szeptember elseji könyvvásárról. Eladták *kigumizott*[1] könyveiket, újakat vettek helyettük, és nevetgélve a tanárokról beszélgettek, főképp a két legszigorúbbról, Málvádyról, a számtan és fizika professzoráról, meg a részeges Szunyoghról. Még nem volt lecke. Ma kezdődtek az iskolák.

Fél óráig tartott, míg hazavánszorogtak a Petőfi utcába, melynél már elfogyott az aszfalt, és kétoldalt gazzal fölvert nyílt árok futott.

Derék szomszédjuk, Veres Mihály, künn ült az utcán, árral, dikiccsel[2] kezében. Veres Mihály foltozóvarga volt, küszködő, őszbe csavarodott kisiparos, ki egészségtelen, sötétes műhelyében, melybe három téglalépcsőn kellett lemenni, reggeltől estig dolgozott, kedvetlenül és lassan. Áporodott csirizszag szállt ki innen,

[1] Kiradírozott.
[2] Cipészkéssel.

mely Vajkayék lakásába is beszüremkedett. A varga számtalan neveletlen gyermeke a nagy, piszkos udvaron hancúrozott disznóólak, üres kocsiszínek között.

Szemben emelkedett a Vajkay-ház.

Ez a takaros, fehérre meszelt porta most a csöndben aludt. Az öt, utcára néző ablak be volt csukva, függönyeik leengedve, krémcsipkéik az ablakpárnára lógtak, melyeket ebben a hőségben sem vettek ki az ablakok közül.

Ákos előkereste zsebéből a mindig nála levő kulcskötegeket, kinyitotta a fekete rácsos kaput, bementek.

A szobaajtót bezárta maga mögött, és minthogy belül két rézszögön télen-nyáron vastag falszőnyeg függött a léghuzam ellen, azt most is gondosan odaakasztotta.

Kongó lakás fogadta őket. Csak ekkor kezdtek beszélni.

– Hogy bírjuk ki? – szólt az asszony, könnyezve, a szűk folyosón.

– Majd kibírjuk – mondta apa.

– Péntek, szombat, vasárnap – számolta a nő az ujjain, mintha rózsafüzért morzsolva imádkozna –, aztán hétfő, kedd, szerda, csütörtök – és megállt sóhajtozva –, péntek, egy hét. Egész hét, apa. Mit csinálunk nélküle?

Ákos nem válaszolt. Ő kevesebbet beszélt, többet érzett, többet gondolkozott.

De minthogy az asszony még mindig könnyezett, megjegyezte:

– Na, ne sírj. Ma péntek van. Aki pénteken sír, az vasárnap nevet. Mi is majd nevetünk, anya – mondta minden meggyőződés nélkül, és bement az ebédlőbe.

Itt az asztal a délutáni fényes napsütésben állt, zsíros tányérjaival, poharaival, az ebédtől maradt morzsáival, melyeket Pacsirta máskor a kis morzsakefével azonnal letisztogatott. De azért most is milyen gondos volt, milyen figyelmes. A tisztaszobában, mielőtt elment, rendbeállította a székeket, a hálóban előre megvetette az

ágyakat, apa ágyát meg anya ágyát, az éjjeliszekrényre kikészítette a két pohár vizet, s az üvegburás aranyóra mellé, az almáriumra[1] odatette a mécsest, a gyufát is, hogy majd meggyújthassák.

Anya a leányszobában rakosgatott. Ákos tanácstalanul benyitott ide is.

A leány szobája valaha tiszta, fehér kápolnához hasonlított.

Festései azonban idővel megkoptak, selyempárnái bepiszkolódtak, megszürkültek. Üres szépítőszeres tégelyek álltak a szekrényekben, imakönyvek, melyekből szentképek csipkés szélei látszottak, német fölírással, bársonyba kötött, cirádás emlékalbumok, báli legyezők, telefirkálva nevekkel, táncrendek, illatzacskók, hamis fürtök, melyek spárgán függtek.

Pacsirta tükre az ajtó mellett, a legsötétebb sarokban lógott, északnak fordítva.

Csönd lebegett mindenen.

– Milyen üres itt minden – sóhajtott az anya, és mutatta kezével.

Ákos nem tudott mit mondani, s minthogy a hosszú házasság alatt elvesztette kezdeményezőerejét, ismételte:

– Milyen üres.

Átmentek megint az ebédlőbe.

Itt az üvegszekrényben csillogtak a *velencei emlékek,* a *balatoni emlékek,* a *karlsbadi*[2] *poharak,* melyeket egy életen át fölhalmoztak, és öntudatlan kegyelettel őriztek. Villogtak az apró-cseprő tárgyak is, melyek már egészen haszontalan, alkalmatlan, olcsó portékák: a bazári ibrikek, a csöpp porcelánkutyusok, az ezüstözött kancsócskák és aranyozott angyalkák, a vidéki élet e rémes bálványai, melyek a támlás dívány felső állványára, oszlopos rekeszektől elválasztva, mindennap

[1] Alacsony, fiókos, polcos szekrényre.

[2] Karlsbad fürdőhely Csehországban, ma Karlovy Vary.

külön-külön darabonként letörölgetve kerültek, és összerezzentek, valahányszor leültek, mellükre pottyantak, valahányszor lefeküdtek. A képek is mily fájóan meredtek rájuk. Dobozy, a magyar hős, ki a törökök elől menekülve, hitvesét tartotta csupasz mellén, az első magyar minisztérium és Batthyány, kopasz fejével, ki térdre ereszkedett, és karját kitárva várta az osztrák zsandárok gyilkos golyóját.

– Menjünk ki talán a kertbe – indítványozta az asszony.

– Menjünk ki.

Kimentek a kertbe. Sárga, tikkasztó hőség fogadta őket. Kényes, fehér cicák sétáltak a smaragd gyöpön. A kútnál edény állt, benne poharak, és az üveg a vízben szivárványlott. Egy napraforgó hajlott szárán a lángoló nyugat felé emelte napimádó arcát. Vadgesztenyefák, ákácok, ecetfák meredeztek. Hátul, a falnál az alkörmös[1] mutogatta sötét, érett bogyóit.

Leültek a padra, melyen Pacsirta horgolni szokott, egymás mellé.

– Szegényke – szólt anya –, legalább kipiheni magát. Aztán – és nem szólt többet.

– Micsoda?

– Hátha akad valaki.

– Ki valaki?

– Valaki – mondta az anya félénken –, valami szerencséje – tette hozzá bátran, az asszonyok megható szemérmetlenségével.

Az apa ingerülten elfordult. Szégyellte, hogy hallotta azt, amit annyiszor hiába hallott, azt, amire folyton gondolt, azt, ami sok keserves csalódást, arcpirító fölsülést okozott neki. Durvának tartotta felesége megjegyzését. Vállat vont. Majd alig hallhatóan mondta:

– Ugyan.

[1] Dísznövény, bogyóiból ételszínezék készül.

Zsebóráját nézegette.

– Mit is mondott? – kérdezte.

– Kicsoda?

– Ő – szólt az öregúr, és felesége megértette, hogy Cifra Gézáról van szó.

– Öt húszkor.

– Fél hat – felelt az apa –, most érkezett meg.

Ez a gondolat kissé megnyugtatta mindkettőjüket. Fölkeltek a padról, végighaladtak az orgonabokrok közt, melyek alatt kőtörpe állt őrt. Pacsirtával együtt ebben az időben indultak sétálni, néptelen mellékutcákon a kálváriáig és vissza. Most nem mentek el.

Többször körüljárták a kertet, egymás mellett, egyre gyorsabb ütemben. Ákos azt remélte, hogy a lovak a pusztán nem ragadták el, és Tigris nem harapta meg a leányt. Anya utánabandukolt, megosztotta és eloszlatta aggodalmait. Úgy látszott, hogy ez a hét, melyet egyedül kell tölteniök, rosszul kezdődik, nagyon rosszul: végtelennek, kilátástalannak rémlett.

Pacsirta megígérte, hogy mihelyt megérkezik, hazasürgönyöz. A sürgönyt megírták otthon, csak föl kellett adnia. Mindössze ennyi volt: *„Szerencsésen megérkeztem."*

Lassan bealkonyodott. Darabig várták a sürgönyhordót künn a kertben, de mert itt nem találták helyüket, bementek, abban a hitben, hogy akkor mindjárt megérkezik.

Múltak az órák, mégsem jött.

Ákos bezárta az ajtókat. Mint minden este, megnézte, hogy a bútorok, a szekrények ruhái mögött nem áll-e valaki, majd kilenc tájban, mikor rendesen le szokott feküdni, a hálószobába tért feleségével, és itt az ágyra heveredett ruhástul.

Elcsigázva a fáradtságtól azonnal elnyomta az álom.

Álmában ismét a Széchenyi utcán ment feleségével meg Pacsirtával az állomás felé.

De most letértek a rendes útról, és egy kevésbé ismerős utcába csaptak, aztán az alagúton át, mindenféle kerülőkkel, valami fatelepre jutottak.

Itt egyszerre észrevette, hogy leánya hiányzik. Feleségére pillantott, és ez egy tekintettel erősítette meg borzasztó sejtelmét. Az asszony tekintete pedig nemcsak azt jelezte, hogy eltűnt a leány, hanem azt is, hogy elrabolták, azok, kik már sokszor, azok a *rejtélyes fickók,* kik félig *vaspáncélos, középkori lovagokhoz,* félig *fekete álarcos bohócokhoz* hasonlítottak.

Ákos futni kezdett előre, a fatelep felé, majd megijedve a magánytól, visszafelé szaladt. Pillanatra úgy rémlett, hogy látta is őt. Egy palánk mellől, mely az ő kerítésükre emlékeztetett, Pacsirta esdekelve emelte rá ferde szemét, mint csöndes őrült, és kezét feléje nyújtva kérte, hogy segítsen rajta, úgy látszik, be volt oda zárva. Ákos épp nyújtani akarta feléje kezét, de erre eltűnt.

Később hiába kereste, nem találta sehol. Kapukon zörgetett, kocsmákban érdeklődött, betért egy gyanús házba is, valami külvárosi bordélyházba, hol ronda dajnák[1] kinevették, és majd' megverték. Végre egy műhelyfélébe ért, melybe több lépcsőn kellett lemenni, a föld alá.

Itt zöld kötényben gubbasztott egy munkás, de nem Veres úr, hanem holmi gonosz, sunyi ember, ki *hivatalos sapkát* viselt *bádogszámmal,* láthatóan mindent tudott már, és rá sem nézett Ákosra, csak a cinkosok közönyével mutatott egy függönyös üvegajtóra. Ákos berontott ide, és a homályos benyílóban valóban meglelte leányát: Pacsirta a földön hevert, rettenetesen megcsonkítva, kopaszra nyírva, késszúrásokkal mezítelen mellén, holtan.

Az asszony csöndesen tett-vett a szobában, hogy föl ne keltse alvó férjét. Hallotta szaggatott lélegzését, mely

[1] Szajhák.

a kiabálást előzi meg, nézte nyugtalanul forgó fejét a kispárnán. Ákos első álma gyakran lidérces volt, melyből szívdobogva, állati ordítással riadt.

Odament, föléje hajolt, ujjával megérintette ura homlokát.

Ákos fölült az ágyban. Egy korty vizet ivott.

Szemét tágra meresztette.

Még mindig látta az álomalakokat, kikkel már sokszor találkozott. De most is csodálkozott, hogy az, ki mindene, és oly csöndesen élt szegény, álmában ily drámai szörnyűségek középpontja.

Pacsirtát ilyen álmai után még jobban szerette.

Felesége a sürgönyről beszélt.

– Még nem jött meg? – kérdezte Ákos.

– Még nem.

Erre berregett a konyha csengője. Az asszony fölugrott, szaladt ajtót nyitni.

– Itt van – kiáltotta, és visszajött. – *„Szerencsésen megérkeztem"* – olvasta.

Ákos kezébe vette, és nézte boldogan, hitetlenül: – *„Szerencsésen megérkeztem"* – olvasta ő is.

Megnyugodva, mosolyogva előbbi izgalmukon, levetkőztek, eloltották a lámpát, mind a ketten elszenderedtek.

Ideje is volt, mert már elmúlt éjfél.

NEGYEDIK FEJEZET

(melyben fölvonulnak Sárszeg nevezetesebb alakjai a Magyar Király éttermében, köztük Környey Bálint is)

Szombaton a tanyák népe a város felé özönlött, mert ezen a napon volt a hetivásár.

Még sötét hajnalban érkeztek az asszonyok. Zötyögtek a kövezetlen utakon kocsijukkal, a szemét valóságos uszályát húzva maguk után. Először megitatták rívó csecsemőjüket, kik karalábékötegek között mozogtak valahol a kasban. Kikotorták a csizmaszárból a tejesüveget, melynek szopókáján már rajban feketültek a legyek, éhes magzatjaik szájába nyomták, azok pedig mohón kortyintgatták a meleg, megsavanyodott tejet.

Később besétáltak a kékbeli[1] parasztok is. Odaálltak a Széchenyi térre a szakállszárítóra,[2] s kurta pipával agyarukon kaszinóztak. Marhavészről meg adóról beszélgettek. Mellettük a kisiparosok külön csoportban azon panaszkodtak, hogy nincs pénz, sehonnan sem lehet szerezni, az urak csak a biztosat szeretik, a takarékba rakják, az Agrár Bankba, ötös kamatra.

Zsibongott a piac a ragadó hőségben, minden színben, minden lármával. Kofák zsákjában vörösen virított a paprika, mint a szemben levő festékesbolt ajtajában a cinóberfesték. Káposztáik teregették ki világoszöld selyemfodraikat, szőlők fürtje lilult, tök fehéredett, túlérett dinnyék sárgultak Lőrinc-nap után, kolerás, émelyítő szaggal, s távolabb, a Petőfi utca felé, a mészárosok során, fél disznók lógtak vaskampókról a nyers hús barbár pompájával, és tornaingben bajnokmellű székállólegények[3] csontokat törtek bárddal. Alább, hol

[1] Kék posztóból készült ünneplőjükről kapták a jelzőt a parasztok.
[2] Szakállszárítónak hívják tréfásan falun a házak előtti kispadot.
[3] Mészáros legények.

a gerencsérek[1] tanyáztak, a Bolyai utca felé, az edénypiac csörömpölt. Baromfiak csipegtek, cselédek nyelveltek, úriasszonyok sopánkodtak a drágaság miatt. Föléjük pedig szürke ezüstfátyolt vont a por. Sárszeg gyilkos pora, mely megtizedelte az itteni gyermekeket, s a felnőtteket korai halállal sújtotta.

Ijas Miklós, a *Sárszegi Közlöny* alig huszonnégy éves segédszerkesztője a Széchenyi kávéház egyik tükörablaka mögül szemlélte ezt a képet. Dupla gallért viselt, divatos angol ruhát, vékony, lila nyakkendőt.

Fél tízkor ébredt, tüstént átjött ide, hogy elolvassa a pesti lapokat, s noha még nem reggelizett, rumos feketét rendelt, egymás után gyújtott cigarettáira. Szája vonaglott az undortól.

Mindennap ezt látta. A tükörablakon túl mintegy akváriumban úsztak előtte a sárszegi élet egyéb nevezetességei is.

Először Galló ügyész ment a törvényszékre barna aktatáskájával kezében, hajadonfőtt, ráncolva magas homlokát, s nyájas arckifejezéssel szigorú vádbeszédén gondolkozott, melyet egy sváb rablógyilkos ellen fog tartani. Városi urak haladtak lassan, elefántcsont fogantyús sétabottal. Priboczay már kiállt a Mária gyógytárba, és tollkésével szokott napi körömtisztogatását végezte. Füzes Feri az Úri Kaszinó felé sietett.

Füzes Ferinek a kaszinó társalgójában találkoznia kellett az ellenfél segédeivel, hogy jegyzőkönyvet vegyenek föl, és a hetek óta húzódó, kényes ügyet a párbajkódex szabályai szerint jobbra vagy balra eldöntsék. Provokálás, megverekedés, becsületbíróság, nehéz lovassági kard, bandázs,[2] öt lépés avansz,[3] végkimerülés viharzott koponyájában. Hegyes orrú lakkcipője csikorgott az aszfalton.

[1] Fazekasok.
[2] Védőkötés vívásnál, bőr védőeszköz.
[3] Előre. (francia)

Ő volt az összes lyukas becsületek sárszegi kifoltozója, igazi gavallér, igazi gentleman, igazi úrifiú. Eau de Cologne-szagot árasztott. Mosolyogva ugrándozott, mert szájáról sohasem tűnt el az az édes, semmit sem jelentő, idétlen mosoly, melyet úgy viselt, mint nyáron divatos szalmakalapját, télen kamáslját.[1]

Megyei kocsik repültek. Hajdúk ültek a bakon kékfehér zsinóros díszruhában, s kalpagjuk szalagja libegett. Aztán föltűnt a Széchenyi utca járdáján egy hatalmas termetű, sárga bajuszos úr is, Környey Bálint.

Környey Bálint foglalkozására nézve tűzoltó-főparancsnok volt, de tulajdonképp a sárszegi társadalom hatalmas faktora,[2] mindenkinek barátja, ismerőse, ki mindig, mindenütt jelen volt. Híres ivó, a *Párducok* című asztaltársaság elnöke, híres sportember, ki kettétöri az ezüstforintost, a diákversenyre díjat tűz ki, azonkívül híres szervező, ki a tarligeti tavon minden nyáron „velencei éj"-t rendez rakétákkal, kivilágítással. Még most is ott rongyolódtak a falon azok a kis plakátok, melyek a júliusi „velencei éj"-t jelentették be a n. é.[3] közönségnek.

Botját fölemelve köszöntötte a szerkesztőt. Ijas hanyagul viszonozta ezt, mert itt csak azt tudták róla, hogy szerkesztő, de nem tudták, hogy micsoda költő.

Tizenegy óra után a Petőfi utcában még minden csöndes volt. Veres úr ezt észre is vette egészségtelen, sötétes műhelyéből. Vajkayék azelőtt minden áldott nap már hétkor fölkeltek, Pacsirta kinyitotta az ablakokat, és szellőztetett, takarított.

Most kissé elaludtak az öregek. Még mindig égett az éjjeli mécs az üvegharangos ütőóra mellett.

Csak akkor nyitották föl szemüket, mikor a fél tizenkettőt is elverte. Meglepődtek, hogy egyedül vannak.

[1] Posztó bokavédőjét.
[2] Itt: tényezője.
[3] Nagyérdemű.

Pár pillanatig hallgatóztak, de a szomszédos leányszobából semmi nesz sem hallatszott. Szívüket megcsikarta a tegnapi kínzó szorongás, s újra át kellett élniök, amit már átéltek.

Ezzel együtt azonban más is jelentkezett, ami nem kevésbé volt kínzó: gyomruk korogni kezdett, hatalmasan, követelve a maga jogát, elnémítva minden más panaszszót.

Fektükben még kitömte az álom, levegőétkeivel, színes fátylaival. Mikor azonban felöltözködtek, érezték, hogy üres, és tenyerüket fájdalmasan rászorították.

– Nagyon éhes vagyok – mondta apa.

– Én is – mondta anya.

És mosolyogtak ezen a gyarlóságon.

De nem csoda, hogy megéheztek. Tegnap elfelejtettek vacsorázni, aztán az ebédet is csak hűbelebalázs nyelték le. Márpedig az ilyen étel sohasem táplál.

– Hamar a teát.

– Igen, a teát.

Anya kiment a konyhába teát főzni.

Vajkayék nem tartottak cselédet. Mióta hat évvel ezelőtt elment Örzse, Pacsirta dajkája, egy megyei hajdú leánya, ki húszéves korától fogva náluk szolgált, fölvettek egy-egy leányt, de azok csak pár hétig maradtak. Pacsirta szigorú volt hozzájuk, csukott mindent, főképp a cukrot, sokat követelt tőlük, és mind idő előtt megszöktek. Új cselédet nem akartak házukba venni, takarékoskodniok is kellett, nézni minden krajcárra, aztán a mai lányok már loptak, pletykáltak. A cseléd fölöslegesnek is mutatkozott. Pacsirta meg az édesanyja mindent elvégzett, sokkal jobban. Szenvedélyesen tisztogattak, a szakácskodásba pedig egyenesen beleszerettek. Folyton sütöttek, főztek.

Anya és apa megitták a teát. Éhüket azonban nem verte el, csak kimosta gyomrukat, növelte az űrt. Nyomban az ebédre gondoltak.

Már hetekkel ezelőtt elhatározták Pacsirtával együtt, hogy erre a pár napra – hiszen csak egy hét az egész – nem főznek otthon. Pacsirta, ki a konyhát vezette, a Magyar Királyt ajánlotta, Sárszeg legnagyobb vendéglőjét, mint ahol még legtűrhetőbb a koszt.

Mindhármuknak lesújtó véleménye volt a vendéglőkről, s bár alig fordultak meg itt, órákig tudtak beszélni fitymáló, sajnálkozó arccal, micsoda moslékszerű levest, mócsingos, rágós húst, kotyvasztott tésztákat adnak szegény agglegényeknek, a családtalan fiatalembereknek, kik nem ismerik a jó „házit", és micsoda förtelmes tisztátalanságok fordulnak elő ilyen konyhában. Ó, az ottani levesek, az ottani húsok és az ottani tészták. Cifra Gézának is gyakran kifejtették ezt.

Most erőszakot kellett tenniök, hogy legyőzzék undorukat, melyet maguk növesztettek nagyra, mesterségesen. Útközben vigasztalgatták egymást. Szemüket összehúzták, orrukat elfintorították, mikor beléptek a Magyar Király óriási, tejüveggel fedett, nappal is négy ívlámpával világított, barátságos, tiszta éttermébe.

Ákos leült egy asztalhoz, feleségével.

Patyolatfehér abrosz terült eléje, középütt csokor virág állt, mellette sótartó, frissen púpozott sóval, paprikával, borstartó, mustárosüveg, ecet, olaj, oldalt ezüstszárú üvegtálon almák, őszibarackok, fonott kosárkákban frissen sütött, ropogós császárzsemlék, sóskiflik, mákkal hintett cipócskák. Épp akkor lépett be két fehér sipkás cukrászfiú is, hosszú deszkán rengeteg krémes lepényt hozva, melynek dús, tojásos tölteléke csudásan aranylott a cukorral vastagon szórt, barnapirosra sült, omlatagnak látszó vajastészta kérge alatt. Csak futó pillantást vetett oda az öreg, bizonyos halvány megvetéssel, aztán fölvette az étlapot. Feleségének adta.

– Rendelj valamit. Én meg se nézem.

– Mit akarsz?

– Mindegy – szólt Ákos. – Egészen mindegy. Akármit.

Körülnézett a teremben. Nem volt itt kellemetlen, semmi esetre sem olyan kellemetlen, mint ahogy gondolta.

Majdnem minden asztalnál ültek már. Nem ismerte őket, és a vendégek sem tudták róluk, kicsodák. Hiszen olyan elvonultan éltek, hogy idegeneknek számítottak, maguk is úgy érezték, hogy egy új város éttermébe csöppentek.

Szemben velük azonban ismerős ült: Weisz és társa, egyedül. Weisz úr magában járt mindig, a társa nélkül, kit csak kevesen ismertek. De azért csak így hívta őt mindenki Sárszegen: Weisz és társa.

Weisz és társa tehát föltekintett az előtte levő ezüstcsajka lanyha páráiból, melyek csíptetőjét köddel vonták be, s köszöntötte Ákost. Csak futóan, mert testelelke az evéssel volt elfoglalva. Meregette a gulyáslevest, a kockára vagdalt piros gulyáshúst, kirakta az M. K. monogramos porcelántányérra, s a tojásdad burgonyát kanalával morzsolgatta össze. Jóízűen, gyorsan evett. A levet, a remek zsíros levet villájára tűzött zsemledarabkákkal mártogatta ki.

A pincér tányérjukba öntötte a barna húslevest, melynek forró fölszínén zsírban sütött, könnyű borsógömböcskék libegtek, palacsintatésztából. Utána rizses csirkét rendeltek, melyet otthon is gyakran készítettek, majd máglyarakást. Ákos elég jó étvággyal, elég gyorsan elfogyasztott mindent.

– Milyen volt? – kérdezte felesége, ki madárétű lévén, csak villahegyről evett, s ilyen dologban nem érezte magát illetékesnek.

– Meglehetős – szólt az öreg –, egészen – kezdte magas, lelkes hangon, de meggondolta –, egészen meglehetős – igazította ki magát.

Fizettek, de még üldögéltek kicsit, komoran, elfogódottan.

Kanalak, villák, kések zengettek mindenütt, ezüsttrillával. Az emberek teljes meggyőződéssel táplálkoztak, tudva, hogy igen fontos dolgot visznek véghez. Magányos urak önzően ettek, a családok pedig kedélyesen eltelepülve, asztalkendőt kötve kisfiúk, kislányok nyakába.

Ákos többször feleségéhez hajolt.

– Ki ez?

– Nem ismerem.

– És ez?

– Ezt sem ismerem.

Mellettük honvédtisztek tanyáztak, kik nemrég érkeztek vissza a bileki helyőrségből.

A délceg fiúk sóskiflit ropogtattak egészséges, fehér fogaik alatt, és fogpiszkálóra tűzve ajókagyűrűket[1] emeltek ki bádogdobozok olajos mélyéből. Ákos búsan szemlélte őket. De amint nevetni kezdtek, lesütötte szemét. Bántotta a fiatalemberek tekintete, kik bizonyára vidám lányos házakhoz járnak, kaucióra[2] számítanak, más, egészen más világban élnek, mint ők. Hogy leplezze zavarát, melyet a sok ráirányuló tekintet okozott, kezébe vette az étlapot, és nézegette, csupa unalomból.

Távol a sarokban, hol I. Ferenc József király arcképe lógott, magyar tábornoki egyenruhájában, a pálma mellé nagyobb társaság ült le, mely minden délben itt villásreggelizett, s a pincérek kitüntető figyelemmel sürögtek-forogtak körötte. Csonthúst, paprikás virslit ettek, és egymás után hajtogatták fel a korsó söröket. Vajkayék csak Gál doktort ismerték itt, a háziorvosukat, egy rövidlátó, társadalmi életet élő urat, ki folyton vendéglőkben, kávéházakban, színházban tanyázott, és rejtély, hogy mikor gyógyított, meg Priboczayt, a

[1] Szardellagyűrűket.

[2] Házassági óvadékra, amit katonatisztek házasodásakor kötelező volt tenni.

kedves, csöndes patikust, ki mint alelnök foglalt helyet az asztalnál. Bólongott szelíd fejével, melyen a gyér, szőke haj már tíz év óta elvesztette színét, de sehogy sem akart megőszülni, csak halvány lilaszínűvé vált, mintha festené.

De itt volt a város színe-java is.

Fehér tata, az Agrár Bank sárszegi fiókjának igazgatója, Galló ügyész, ki már megtartotta szigorú vádbeszédét a rablógyilkos sváb ellen, és még sokan, igen sokan.

Füzes Feri elintézte a párbajt, balra, súlyos feltételekkel. Nem szólt erről senkinek, mint gentleman és úrifiú, csak Gál doktort, a társadalmi orvost vonta félre a hosszú asztal sarkába, és ott még jobban mosolyogva, mint rendesen szokott, közölte vele, hogy holnap reggel megverekszenek az urak a városerdőben, a már ismert helyen, hozza magával orvosi műszereit. Végkimerülés, természetesen, végkimerülés.

Ötpercenként nyílt az ajtó. Az újonnan érkezőket majdnem mind ez a társaság nyelte el.

Egy óra után, hogy vége volt az iskolának, a tanárok állítottak be, Málvády, a számtan és fizika szigorú professzora s Szunyogh, a latin nyelv tanára.

Gál doktor nyomban maga mellé ültette Szunyoghot. Anélkül, hogy valamit szólna, Szunyogh csuklóját a nagyujja és hüvelykujja közé fogta, bal kezével kivette aranyóráját, figyelmesen olvasni kezdte a tanár pulzusát.

Cudar állapotban volt már szegény Szunyogh. Két évvel ezelőtt a delirium tremens[1] kétségtelen tünetei mutatkoztak rajta, és családja bedugta egy szanatóriumba. Itt kissé magához tért, de mihelyt kijött, visszaesett régi betegségébe.

[1] Idült alkoholistáknál fellépő, reszketéssel, érzékcsalódással járó átmeneti tudatzavar.

Valaha csodálatos tehetség volt, de Sárszegen ivásnak adta magát, szenvedélyes alkoholista lett, diákjai azt rebesgették, hogy zsebében tartotta a pálinkásbutykost, és előadás alatt is ki-kiszaladt a folyosóra, hogy húzzon belőle egyet. Különben már hónapok óta nem tudott aludni sem, fázott, vastag felöltőt viselt nyáron is, és cipőjét vattával bélelte, hogy lába ne dideregjen. Kövér arca, dupla tokája téglavörösen izzott. Gyermekkék szemét könnyek borították. Már most délelőtt részeg volt.

Csuklója, jéghideg csuklója, reszketett az orvos meleg kezében. Vastag felöltőjében, föltűrt gallérral ült az étteremben, s félénken, mint ahogy a diákjai tekintettek rá, az orvosra nézett.

Gál doktor lenyomta órája fedelét, mely a rugón halkan, aranyzajjal kattant, és ránézett Szunyoghra. Mint mindennap, most is lelkére igyekezett beszélni. Dicsérte az élet megannyi szépségét, eszébe idézte feleségét, eladó leányát, becsvágyát is, a *Philologiai Közlöny*-ben megjelent értekezéseit, s azt sem titkolta, milyen szörnyű sors vár rá rövidesen, ha nem szakít eddigi életmódjával. Szunyogh hallgatta, pislogott szőke szempillájával. Vastag törzse ide-oda ingott, lesoványodott lába reszketett. Aztán megfogadva tanácsát, csak három deci asztalit rendelt.

Vajkayék már indulóban voltak, mikor belépett Környey Bálint két úrral.

Az egyik Szolyvay volt, a közkedvelt komikus, a másik kürtőkalapban, nagyon elegánsan, mintha skatulyából ugrott volna ki, egy magas színész, a sárszegi leányok, asszonyok bálványa, Zányi Imre, a hősszerelmes.

Eddig is otthonosan viselkedett az asztaltársaság, de a lárma, kacagás csak most hágott tetőpontra. Környeyt öblös hahota fogadta, ami az elnököt meg is illeti. Ő pedig megállott előttük, mintegy szemlét tartva a párducokon.

– Szervusztok, urak.

A *Párducok* című asztaltársaság vagy húsz évvel ezelőtt alakult Sárszegen, azzal a nem megvetendő céllal, hogy a szeszfogyasztást népszerűsítse és a férfibarátságot ápolja. A párducoknak inniok kellett napszámban, lelkiismeretesen, akár bírták, akár nem. Ákos is közéjük tartozott, mindjárt az asztaltársaság megalakulásakor, de aztán hirtelen megöregedett, „elsavanyodott", ahogy mondták, és nem nézett többé feléjük. Mások kidőltek, meghaltak idült szeszmérgezésben, májzsugorodásban, mely a sárszegi férfiéletek rendes befejezője. Ezeknek sírját évenként megkoszorúzza az asztaltársaság, mikor Környey beszél, az ifjak, párduckölykek és az öregek könnyeznek, kik deresedő fejjel is állják a sarat, s még mindig párducok.

Környey Bálint letelepedett közéjük. Mindenkihez volt egy nyájas szava. Ahogy azonban szájához akarta emelni a söröskorsót, észrevette Ákost, kedves, ifjúkori pajtását, régi cimboráját. Elmosolyodott, majd hanyatt dőlt a meglepetéstől. No de ilyent. Kezét lengetve intett neki, és vidéki szokás szerint átkiáltott asztalához:

– Szervusz, öreg.

– Szervusz, szervusz.

Már nem sok kapcsolat volt közöttük, csak annyi, hogy Környey, mikor vadászott a birtokán, pár foglyot, pár vadkacsát küldött neki.

De most, hogy meglátták egymást, örültek.

Az asztaltársaság az üdvözlésre halkította hangját. Odahajolt szeretett elnökéhez, ki magyarázott valamit, nyilván elmesélte, kiket köszöntött. A párducok néhány pillanatig tisztelettel, nem minden szomorúság nélkül tekintettek Vajkayék magányos asztala felé. Környey Bálint fölkelt.

– Isten hozott, Ákoskám – mondta, mielőtt asztalukhoz ért volna, majd kezet csókolt az asszonynak, és kezelt Ákossal is. – Ezt föl kell írni a kéménybe, fekete krétával – és nevetett. – Hogy kerülsz te ide?

– Ebédeltünk – szólt Ákos, de aztán csak ötölt-hatolt.

– Öreg párduc – szakította félbe Környey, és megfenyegette ujjával –, egészen hűtlen lettél hozzánk. Mért nem nézel föl egyszer a kaszinóba?

– Kérlek alássan, én már nem iszom, nem dohányzom, nem kártyázom. Aztán, kérlek alássan – gondolkozott –, megvénültem.

A két barát bólintott. Mutatták egymásnak fejükön a barátpilist, mennyire megkopaszodtak.

Eldiskuráltak erről-arról, régi emberekről, híres mulatozásokról. Környeyt azonban nemsokára hívták az asztalhoz. Bocsánatot kért. Vajkayéknak is menniök kellett.

Kiballagtak az utcára.

Éjszaka valahol eshetett, enyhült a rekkenő meleg, puha, kedves fény öntött el mindent. Ákos kihúzta magát, tüdejébe szívta a levegőt. Melegség ömlött el tagjaiban, kezdődött az emésztés: az ételek jótékony, erőnevelő anyagukat most küldték szét a véráramba.

Az érdeklődés, mely a vendéglőben megnyilatkozott irántuk, követte őket itten is. Utánuk fordultak. Nem mintha valami feltűnő lett volna rajtuk, de itt az utcán még nem szokták meg őket, mint azokat az öreg díványokat, melyek rendesen benn állnak a szobában, és furcsák, mikor évenként egyszer-kétszer kiállítják a szabad levegőre, hogy szellőződjenek.

Nem iparkodtak. Lassacskán, módosan sétáltak, lépegettek a söpört aszfalton, melyet keramittéglák kereteztek, fogadták a sétálók üdvözlését, kik a hőség múltán mintha nyájasabban köszöntenék őket. Átadták magukat a délután hangulatának.

Harangoztak. Bim-bam, Sárszegen folyton harangoztak. Reggeli misére, vecsernyére,[1] temetésre, nagyon sok temetésre. A Széchenyi utcán három koporsósüzlet

[1] Katolikus esti istentiszteletre.

is volt egymás mellett és két sírkövesbolt. Aki először járt itt, s hallotta ezt a fülsiketítő harangozást, és látta ezeket a koporsós- meg sírkövesboltokat, azt hihette, hogy az emberek nem is élnek itt, csak meghalnak. A kereskedők pedig benn ültek boltjukban, a koporsók, sírkövek mellett, minden kereskedő vakbuzgó hitével, hogy az embereknek épp az ő árujuk kell, s ebből a boldogító rögeszméből meggazdagodtak, fölnevelték gyermekeiket, úrian eltartották családjaikat. Ákos benézett ilyen üzletbe. Egymás mellett álltak az érckoporsók, minden méretben, a gyermekkoporsók is, de a boltos szivarozott, a boltosné újságot olvasott, az angóramacska pedig a fakoporsóban mosdott. Nem volt ez csúnya.

A Mária gyógytár üvegkorsóin rézsút bukott el a napsugár, s aranybetűs cégére Priboczay nevével, valamint védőszentje, a kígyót tipró Mária és mellette a pogány Aesculapius[1] testvérien világított. Minden ragyogott.

Ragyogott minden szörnyűség. Még az orvosi műszerkereskedés kirakata is tündöklött. Csillogtak az ezüstös csipeszek, a gumikesztyűk, az összecsukható műtőágyak, s a bonctani bábu lékelt koponyáját, kékvörös üvegszemét, véres szívét tárta föl, késelt hasát tette közszemlére, csavargó beleivel, barna májával, zöld epezacskójával. Sohasem merték ezt megnézni. De most megnézték. Borzasztó volt, de érdekes volt.

Aztán a többi kirakat, minden kirakat, hogy csábított, mennyi ígéretet, mennyi üzenetet küldött feléjük. Tessék, kérem, az élet kínálta holmiit, tessék vásárolni. Vadonatúj áruk, melyeket még nem használtak, a régiek, kopottak helyett, selyem pénztárcák, ízléses halmokban bársonyok és ruhaszövetek, zsebkendők és sétapálcák, illatszeres üvegek, átkötve selyemszalaggal, pipák és szopókák, ropogós szivarok és aranyhüvelyes cigaretták.

[1] Aszklépiosz, a gyógyítás görög istene. Gyakran ábrázolták kígyóval körülfont bottal, amely az orvoslás jelképe lett.

Weisz és társa előtt megálltak. Egy disznóbőr bőröndöt csudáltak, melynek patent angol zára volt, nem olyan, mint az ő keshedt vászonbőröndjüknek, meg egy krokodilbőr tárcát. Ettől az asszony nem is tudott megválni. Jaj be remek, jaj be kedves. Ákosnak kellett figyelmeztetni, hogy már menjenek tovább.

Vajna úr kirakatában viszont irkák, tolltartók között könyvek sorakoztak, melyeknek címlapját már kiszívta a kánikulai nap. Az öregurat ezek a pesti irodalmi újdonságok a nemesi oklevelek avatag stílusa után valósággal meghökkentették. Vad verseskönyvek meredtek rá, melyek akkor divatoztak, vigyorgó ördögarcokkal, meztelen férfiakkal, őrjöngő nőkkel, kik hajukat kibontották, szemüket elmeresztették.

Ákos többször elolvasta a kiagyalt, álmodern címeket is: *„Halálfutás – Életéjben", „Aspasiám: – akarlak!"* Az asszony elmosolyodott, meglökte urát. De az nem nevetett, csak vállat vont. Tudomásul vette, hogy ilyen is van, s bár furcsállta, nem tagadta, hogy érdekelte.

Otthon házicipőt vettek, kifújták magukat, pihentek. Sok minden történt.

Még sütött a nap. Kinyitották az ablakokat, a lakást átjárta a lanyha légáram, melyen arany poroszlopok libegtek. Szemben velük Veres úr rongyos, szutykos porontya, Gyurka ácsorgott. Száraz kenyeret majszolt, melyen a vastag, cukros napfény végigcsorrant, mintha mézet pergettek volna rá, s a fiú nyalogatta. Távolról behallatszott egy cigánybanda hangja. Hallgatták, ketten együtt.

– Muzsikálnak – mondta anya.

– Igen, valaki mulat.

– Hallod? „Nincs cserepes tanyám..."

Ákos, mikor esteledett, a levéltartóból behozta a pesti újságot.

Egy hírlapot járatott, melyet még apja rendelt meg, és előfizetése családi hagyománnyá vált, mert annak ide-

jén a magyar nemesi családok érdekeit istápolta. Azóta az újság minden vízben megfürdött, megváltoztatta irányát, rá sem lehetett már ismerni. Ellenkezőjét hirdette annak, mint amivel valaha indult és győzött. Az öreg azonban ezt nem vette észre.

Régi méltánylással beszélt róla, és mikor fölbontotta címszalagját, áhítat ült arcára, templomi komolysággal merült egy-egy cikkébe, s ha véletlenül épp az ő társadalmi osztályát szapulta, és ellene meg az atyjafiai ellen küzdött, azt hitte, hogy nem egészen érti, amit olvas, még mindig bólingatott, s szórakozottan – nem akarva ellentmondani – továbblapozott. Kicsit elfásult a cikkek iránt. Nem olvasta többé, csak a vegyest, a házassági és halálozási rovatot. Aztán ezt is abbahagyta. Hetekig föl sem nyitotta a számokat. Ott hevertek asztalán, töretlen címszalaggal.

Ma, minthogy későn kelt, és a sok járás-kelés ellenére még mindig nem álmosodott el, böngészgette az újságot.

Csakhogy nem jól látott. Vajkayék villanycsillárjai mind magasan lógtak, közel a mennyezethez. Ezenkívül a négy körte közül hármat kicsavartak, hogy takarékoskodjanak. Másra sokkal több pénzt költöttek, de ehhez a takarékossági elvhez ragaszkodtak. Így állandóan félhomályban botorkáltak.

– Nem látok – mondta Ákos.

– Talán csavard be a körtéket.

Ákos fölállt az asztalra, megigazította a villanyt. Négy lámpa gyulladt ki. Meleg, egyenletes fény ömölt az ebédlőre.

– Milyen barátságos – kiáltott az asszony.

– Igen, így lehet olvasni.

Az öreg föltette pápaszemét, és olvasni kezdett feleségének.

„A Dreyfus-pör második tárgyalása. A rennes-i katonai törvényszék előtt." Az a francia kapitány, kiről annyit beszéltek. Kiszolgáltatta a titkos aktákat a néme-

teknek. Hazaárulással vádolják, és most felel bűnéért a bírái előtt. Halálbüntetésről írnak.

Ez nem érdekelte az asszonyt.

– „Vilmos császár Elzász-Lotaringiában."

– A német császár?

– Igen, odautazik, és ki fogja jelenteni, hogy ez a tartomány mindörökké német volt, és az is marad.

– Elzász-Lotaringia?

– Az, anya, amelyiket 1871-ben visszafoglaltak a franciáktól. Hej, akkor még fiatalok voltunk. Én negyvenéves.

Ákos elmosolyodott. Az asszony is. Kezét gyengéden az öregúr kezére tette.

– Csak nem lesz megint háború – sóhajtott az asszony.

– A franciák meg a németek – magyarázta Ákos – most sem nagyon szeretik egymást, de úgy látszik, hogy mégiscsak kibékülnek.

Külföldi hírek szálltak köröttük, villamos pezsgéssel telítették a szoba levegőjét, melyben éltek, és belekapcsolták őket az egész világ izzó, keserű, de nem dicstelen, nem érdektelen küzdelmébe. Nem sokat értettek belőlük, de mégis úgy érezték, hogy nincsenek egészen egyedül. Milliók és milliók éppúgy küszködtek, mint ők. És ezek a harcok most itt adtak találkozót egymásnak.

– „Strike" – olvasta Ákos. – Ez angol szó. Úgy kell kiejteni, hogy sztrájk. A munkások nem akarnak dolgozni.

– Miért?

– Mert nem akarnak.

– És miért nem kényszerítik őket?

Ákos vállat vont.

– Anya – szólt óvatosan, megigazítva orra nyergén a szemüveget. – Brazíliában ötezer munkás sztrájkol. „A munkaadók mereven elzárkóztak a munkások követelései elől."

– Szegények – mondta anya, és maga sem tudta, kiket sajnál, a munkásokat-e vagy a munkaadókat.

Különben, mint minden hónapban, felfedezték a tüdővész biztos gyógymódját, ami bizonyítéka annak, hogy mégiscsak haladunk.

– Tyűha – mondta Ákos. – Minálunk is. „Lelketlen izgatók járnak a nép között." „A parasztoknak száz lánc földet ígérnek a miniszterelnök nevében." Azt írják, hogy „kommunizmus". Föl akarják osztani a földeket.

– Kik?

– A lelketlen izgatók.

Anya sopánkodott és bólingatott.

– A lelketlen izgatók.

A politikából elég volt. Inkább a végzetes szerencsétlenségek érdekelték őket.

– „Ohio államban – olvasta apa – az összekötő vasúti hídról lezuhant egy vonat. Harminc súlyos sebesült és két halott."

– Irtóztató – jegyezte meg az anya, ki egyszerre fölrezzent, s majdnem sírt.

– És mi van szegény sebesültekkel? – kérdezte.

Keresték mind a ketten, de nem találták.

– Arról ma nem ír az újság – mondta apa.

Mindenesetre benne éltek az eszmék, érdekek, emberi közösség áramában, és ez fölfrissítette őket, eloszlatta azt a fulladt tompaságot, mely beleévődött testükbe, ruhájukba, minden bútorukba.

Maguk elé bámultak.

– Hogy vagy, anya? – kérdezte Ákos.

– Hát – szólt az asszony – megvagyok, apa. És te?

– Én is.

Ákos odament hozzá, szelíden megcsókolta homlokát.

Amikor a mécsest meg kellett gyújtani, nem találták a gyufát. Ott állt mindig az almáriumon, az üvegburás óra mellett. De most nem volt a helyén.

Az asszony tűvé tette a házat. Végül a konyhában lelte meg. Reggel kivitte a teafőzéskor, és ottfelejtette. Behozta, átadta urának.

Ekkor összenéztek. És eszükbe jutott valami.

De nem szóltak semmit.

ÖTÖDIK FEJEZET

(melyben kisvajkai és kőröshegyi Vajkay Ákos bográcsgulyást, borjúszegyet, vaníliás metéltet eszik, és rágyújt egy szivarra)

Sárszeg kis pont a térképen. Semmi nevezetessége sincs, csak egy zenedéje meg egy rossz közkönyvtára van, az emberek alig ismerik, megvetően emlegetik, de vasárnap délelőtt a Szent István-templom előtt, a derült kék égben, láthatatlanul és irgalmasan, igazságosan és rettenetesen ott lebeg az Isten, ki mindenütt jelenlevő, és mindenütt ugyanaz, Sárszegen éppúgy, mint Budapesten, Párizsban és New Yorkban.

Délelőtt fél tizenkettőkor van a csöndesmise.

Erre az előkelő osztály jár, megyei urak, jobb hivatalnokok, gazdag polgárok, kik megkülönböztetik magukat a többi, közrendű halandótól. Velük jönnek feleségeik, eladó lányaik. Fiatalemberek kísérik őket, az udvarlók, kik hátul, a pillérek mögött állapodnak meg a szenteltvíztartónál. A leányok anyjuk mellett ülnek, bebepillantanak imakönyvükbe, fejüket a padra hajtják, és fölsóhajtanak, valahányszor csöngetnek. Apró zsebkendőkkel törlik szemüket, mintha sírnának. Éles illatszerek nyilallnak a levegőn, egymással feleselve. Az illatok valóságos hangversenye ez. Ezért „szagos misé"-nek is nevezik. Nemcsak a lélek fölemelkedése, hanem társadalmi esemény is.

Feltűnést keltett, hogy Vajkayék ezúttal hiányoztak. Rendes helyük a jobb második pad szélén üresen maradt.

Ákos udvarra néző, nyirkos dolgozószobájában hevert, kerevete török mintás szőnyegén. A kerevet kényelmetlen volt, keskeny, kurta, mint náluk minden bútor. Ösztövér teste sem fért el rajta, lábát nem tudta kinyújtani, csak úgy, hogy támlájára tette. De ezt már megszokta, nem is gondolkozott rajta.

Noha nem fázott, betakarta magát vastag, meleg teveszőr takarójával. Nézte a mennyezet figuráit, majd elunva ezt, könyvespolcához nyúlt, melyet fektében is elért, kiemelve onnan a Főrangú Családok és a Gothai Almanach közül Nagy Iván tizenegyedik kötetét, Magyarország családairól. Szórakozottan lapozgatta.

Semmi különöset sem lelt benne, hiszen ismerte már minden adatát, minden betűjét. A könyv hamar kihullott kezéből, és így gondolkozott:

– Vaníliás metélt. Vajon mi az a vaníliás metélt? Sohasem ettem ilyesmit, és nem is láttam egész életemben. Fogalmam sincs, hogy milyen. A vanília idegen, izgató illatát nagyon kedvelem, fölöttébb kellemetes lehet, ha az orrot csiklandja a szaga, és hízeleg az ínynek is. De vajon rajta van-e a gyengéden sárgálló tésztán a fekete, afrikai fűszer, avagy nélküle szolgálják fel a vendéglőben? Csak futóan láttam nevét, egy pillanatra, a túrós gombóc, gyümölcshabkosár és mogyorótorta között. Mintha álmodtam volna. Mégsem lehet elfelejteni.

Összeráncolta homlokát, szigorúan elhessegetve ezeket a bohó, hozzá méltatlan gondolatokat.

– Pacsirta jól főz, az kétségtelen. Legalább mindenki azt állítja. Természetes, hogy jól főz. Nem is jól, hanem csudálatosan. Szakácsművészetét nem győzik eléggé dicsérni. Régente, mikor társaságok jártak ide, valósággal ünnepelték. Cifra Géza is, a gazfickó, igen, ő is. Igaz, hogy az ételek készítésében egyéni. Sohasem használ paprikát, borsot, semmiféle fűszert, és a zsírt is vékonyan adja. Takarékoskodik, és helyesen teszi, mert kis vagyonkánk folyton fogy, a hozományához pedig nem lehet, nem szabad hozzányúlni. Nem is engedném. Én nem engedném. Aztán egészségtelen is a nehéz konyha, csak a franciás koszt, az való nekünk.

Most fölült. Szaglászott a levegőben. Különös, orrában még mindig ott lengett az étterem szaga, kiverhetetlenül, makacsul, tolakodva, a bűzös illat, az illatos

bűz, az a kegyetlen aroma, melyben a zsíron pirított hagyma párája érzik, elvegyülve a sóskiflik kömény-szagával és a sör kedves, keserű komlóleheletével. Visszafeküdt párnájára.

– Borjúdió. Ez is rejtély. Az ember a dió gerezdjére gondol, mely édes, olajos, de nem az, hanem hús, olvatag, puha, leveses hús, mely azonnal elomlik a szájban. Nem érdektelen. Jó előételek után, melyet az étlap említ. Olajvaj halból vagy orosz ízelítő. Hahaha, de furcsa. Boszorkányos, ostoba nevek. Habart tojás csirkemájjal, csuka fehérborban vagy velő barnavajban. Hagyjuk ezeket a szamárságokat.

Megigazította párnáját, hogy kényelmesebben feküdjön.

– Pacsirta gyenge gyomrú, szegényke. Ha kövér is, nem bírja a súlyos ételeket, gyakran hány. Mindnyájunk érdeke, hogy ésszerűen étkezzünk. Annál remekebben sikerülnek azonban a tápláló becsináltak, a rizses húsok, főképp a rizses húsok. Á, a rizses húsok. Meg a halovány, pápistaszínű piskóták. Meg a darás metéltek. Szó sincs róla, hogy azért valamikor is éhen maradtunk volna. Dehogy. Hja, hogyha ilyesmiket lehetne kapni a vendéglőben. Ismerjük el, ott sem rossz, de az otthoni, á, a jó otthoni mégiscsak más.

Ákos most elfáradt, és megadva magát mindennek, ami jön, lehunyta szemét.

– Például mit ettünk tegnap? Erőlevest, rizses csirkét, máglyarakást. Pontosan emlékszem rá. Semmi többet, semmi jobbat. Weisz és társa azonban mást evett. Ő bográcsgulyást evett, azt bizony, nagyszerű, zsíros, vérvörös gulyást, szegedi paprikával, és a burgonyáról, mely még párolgott, a lé csöpögött. Mennyire szerettem fiatal koromban, míg élt szegény mama, a bográcsgulyást, a borjú-, valamint a marhapörköltet, és mióta nem ettem, annak csak a jó Isten a megmondhatója. Soha-

sem mertem rendelni, talán reá való tekintettel, még akkor sem, amikor vendéglőbe mentünk.

Könny gyülemlett szemébe, elérzékenyült.

– Bűn-e ez? Azt mondják, az ördög incselkedik a pusztában böjtölő remetével. Hát ha bűn, annál édesebb. Bánom is én. A bográcsgulyást nem lehet letagadni sem égről, sem földről. Az van a valóságban, van az asztalon, van Weisz és társa előtt, van az étlapon, a göbölyrostélyos és ürügerinc között, mindjárt a szűzsült és párolt fartő szomszédságában. Aztán a többi mind, az is van, a sertésoldalas, erdélyi fatányéros, rántott bárány, nem beszélve az angol, francia, olasz nyelvű ételekről, a *beefsteak*-ről,[1] a *tournedos*-ról,[2] a *fritto mistó*-ról,[3] mely az idegen nyelv zamatát leheli, aztán sajtokról, a kövérekről és soványakról, a pálpusztairól, pusztadőriről és trappistáról, s a borokról is, a csopakiról, az egri bikavérről, a mádiédesről, ezerjóról, ringatóról s a leánykáról, mely karcsú üvegben kerül elénk. Leányka. Kedves Leányka. Édes, édes Leánykám... – Nyílt az ajtó.

Az asszony jött a takarításból. Rendetlenül folyt a háztartás, már elmúlt egy óra, és csak most lett készen. Nem volt benne gyakorlata.

Halkan lépett be. Azt hitte, hogy ura elszenderedett. De Ákos a zajra ijedten nyitotta föl szemét.

– Aludtál? – kérdezte tőle az asszony.

– Nem.

– Azt hittem, aludtál.

– Nem.

– Milyen sápadt vagy.

– Dehogy.

– Valami bajod van?

[1] Marhahússzelet.

[2] Vesepecsenye-szeletek, mártással.

[3] Hal, velő, kelvirág rántva, vegyesen.

Ákos fölkelt a kerevetről, titkos bűntudattal, mint a gyermek, kit valami csínyen kapnak rajta az ágyban. Nem mert feleségére tekinteni, szégyenkezett.

– Éhes vagy – mondta az asszony –, az a bajod. Éhes vagy, lelkem, hiszen tegnap este óta megint nem ettél. Menjünk a vendéglőbe. Későn van. Nem kapunk helyet.

Siettek is. Oly gyorsan elértek a Magyar Király elé, hogy csodálkoztak rajta. Az étteremben nagy zenebona volt, tányérok csörömpöltek, borfiúk vágtattak, pincérek száguldtak, maga a főpincér is ide-oda röppent a frakkja fecskeszárnyán. Számolt a papír cigarettadoboz hátán, visszaadott, markával kivetve az ezüstpénzeket, fölvette a panaszokat, konyhába loholt, megint előbukkant, nyugtatta a vendégeket, és emellett a vasárnapi lázban csupa figyelem, hidegség, nyugalom volt.

Vajkayék asztalukhoz mentek, melyet tegnap lefoglaltak. De ott egy három tagból álló kedélyes társaság ebédelt. No még csak ez kellett. A többinél is ültek. Várakoztak kicsit.

De az emberek vasárnap, a pihenés kellemes érzetében akkurátusabban esznek, mint egyébkor. Még fogukat is hosszan piszkálgatják, kenyérgalacsinokat gyúrnak, melyekkel szívesen eljátszanak.

A főpincér pár gyors szóval bocsánatot kért, s elszállt ismét, a frakkja fecskeszárnyán.

Az asszony azt tanácsolta, nézzenek át a másik vendéglőbe, a Barossba. Ákos duzzogva álldogált, mert roppant éhes volt, s étvágyát az ételek látása növelte. Most már azért sem akart eltávozni.

Egyszerre két kar integetett feléje. Környey Bálint, a pálma mellett, a patkóasztalnál, egész hatalmas nagyságában fölállt, odahívta őket.

– Parancsoljatok ide.

– De nem zavarunk benneteket?

– Tessék ide, tessék oda, mi már végeztünk, méltóztassék.

A párducok már megebédeltek, asztaluk tele volt morzsával, csak füstöltek, iddogáltak. Jöttükre mindenki fölállt, hogy illendően fogadják az új vendégeket, még Szunyogh is, ki állandó ittassága és nyolcvankilenc kilója miatt nehezen mozgott vékonyodó lábán. Bemutatkoztak.

Átvették a házigazdák szerepét, és kedvesek, figyelmesek voltak. Pincéreket csöngettek oda, azok lesöpörték nyomban az asztalt, tányérokat, új poharakat hoztak, étlapot nyomtak a két újonnan érkezett kezébe.

Ákos a főparancsnok és Szolyvay, a komikus között foglalt helyet az asztal végén.

Felesége az asztalfőre került Priboczay, a lila hajú patikárus mellé, kinél gyomorcsöppeket szokott venni, meg púdert Pacsirtának. Másik asztalszomszédja az a magas, elegáns úr volt, a kürtőkalapos, ki már tegnap föltűnt neki, de nem tudta, kicsoda, és a futó bemutatkozásnál sem hallotta nevét.

Ez az úr szertartásosan kezet csókolt, ahogy tisztes matrónának szokás, s finom, nem tolakodó figyelmével elárasztotta. Egyik ételt ajánlotta, másikról lebeszélte, mert ő ismerte a vendéglői konyhát, mindennap itt étkezett.

Arca nyílt volt, bizalomkeltő. Most borotválkozhatott. Állán még látszott a rizspor, és bőréből a borbélyműhely nem kellemetlen illatszere párolgott.

Egyszerre odajött ehhez az úrhoz a főpincér, fülébe súgott valamit, az étterem egyik sarkába vonta. A főpincér itt átadott neki egy levelet, melyre azonnal választ vár egy hordár. Orosz Olga írta, a primadonna, kivel nyáron még együtt laktak, s arra kérte, hogy mielőtt végképp elválnak, még egyszer látni akarja, jöjjön el okvetlenül. Most magázta őt. Zányi Imre zsebre dugta a levelet, intett, hogy nincs válasz. Megszokta ő már az ilyen komédiákat.

Távollétét felhasználta Vajkayné, és megkérdezte a patikárust, tulajdonképp ki is ül mellette. Mikor hallotta, hogy ő Zányi Imre, a hősszerelmes, elcsodálkozott. Azt hitte eleinte – mondotta Priboczaynak –, hogy valami fiatal pap, de divatos zsakettje, könnyed, világfias modora mindjárt egyebet sejtetett. Hát csakugyan ő az. Még sohasem látta játszani, de már hallott felőle.

A színész visszajött. Ismét figyelt az asszonyra, kérdezett és hallgatott, összeszorítva vékony, szép ajkát. Majd beszélt, előadott záporos folyamatossággal, melyet francia társalgási darabokból tanult, kezét kissé modorosan homloka elé emelve, azzal a mozdulattal, melyet a színpadon is előszeretettel alkalmazott. Az asszony el volt ragadtatva. Csak leánykorában találkozott efféle tapintatos, kellemes fiatalemberekkel, azóta nem. Milyen friss, mennyire tudja az illemet, milyen bohém és mégis tisztességtudó. Ki is fejezte örömét, hogy végre személyesen megismerte. Erre a színész fölkelt, meghajolt, alig színpadiasan, és ő tartotta szerencséjének, hogy ilyen „igazán előkelő úricsaládd al" megismerkedett.

Lenn az urak politizáltak. Exlexről,[1] delegációról, Széll Kálmánról beszéltek.

– Á – szólt Környey –, nagy koncepciójú államférfi. Óriási koponya.

Priboczay, ki régi negyvennyolcas volt, tüzeskedett.

– Azért talán, mert elment a bécsi Albrecht-szobor leleplezésére? Ő, a magyar miniszterelnök. Szégyen, gyalázat.

– Ez taktika volt – felelt Környey.

– Taktika – bólongott keserűen Priboczay. – Hát az is taktika, hogy Pesten a Hentzi-szoborhoz a mi fiainkat, a mi honvédjeinket vezényelték ki? Bánffy ilyent nem tett volna soha. Ez közönséges mameluk.

[1] Törvényen kívüli állapotról.

– Államérdek – szólt Füzes Feri.

Priboczay most már dühös lett.

– Jog, törvény, igazság? – bosszantotta a kormánypárti ifjoncot. – Svarcgelb[1] zsoldos, bécsi lakáj.

Füzes Feri mégsem tűrhette, hogy egy hatalmon levő magyar miniszterelnökről így beszéljenek. Ami sok, az aztán sok. Ő, ki minden hivatalos tekintélyt babonásan tisztelt, megkockáztatta:

– És a ti híres Kossuth Ferencetek? Talán az tálcán hozza majd az önálló vámterületet meg a magyar vezényszót?

– Azt ne bántsd. Ő a mi Kossuth apánk fia. Ehhez te nem értesz, kisöcsém.

Füzes Feri elpirult. Mérgesen jegyezte meg, bizonyos peckes fölénnyel:

– Én tisztelem Kossuth Lajost és politikáját. De Kossuth Lajosnak is, mint mindenkinek a világon, megvan a maga fényoldala és a maga árnyoldala.

És szétnézett.

De erre mindenki elkacagta magát, még Környey is, még a legvénebb mamelukok is nevettek, kik szintén tudták Füzes Feriről, hogy ez az igazi úrifiú nem volt ott, ahol az észt osztogatták.

Füzes Feri pillanatra zavarba jött, majd azon gondolkozott, sérthet-e ez a hahota egy gentlemant, és kereste, kit provokáljon. De megbékítették, és ő tovább mosolygott.

Ákos nem vett részt a vitában. Bánta is ő Széll Kálmánt meg Kossuth Ferencet. Nagyobb gondok, mélyebb kérdések foglalkoztatták.

Magába süppedve ült, délelőtti álmai kóválygotak fejében, arcán a rossz lelkiismeret árnya sötétedett. Feleségére tekintett, ki az asztalfőn már javában evett.

[1] Fekete-sárga (német). Az osztrák nemzeti színek.

Erre mintha elhatározna valamit, összeráncolta homlokát, föltette vastag szemüvegét, belemerült az étlap szakszerű tanulmányozásába.

Nem látta jól, mert a hektográftinta[1] sok helyütt elmosódott. Ezért a felső mellényzsebében levő nagyítót is elővette, melyen a *litterae armales*-t szokta betűzgetni, és a szemüveg lencséjét megkétszerezve, azon vizsgálta.

Az ételek nemesi családfáján kereste azt, amiről már két napja szakadatlanul álmodott oly odaadó szenvedéllyel és ügybuzgalommal, mint valami tizenhatodik századbeli Vajkayt és Bozsót, kinek származása még nincs egészen tisztázva. Végre ráakadt: ezúttal a töltött bélszín és sertéskaraj között szerényen, de sokatmondóan állt a bográcsgulyás neve. Rábökött ujjával, és a pincér máris eléje tette.

– Remek szaga van – szólt Füzes Feri.

Ákost ez a megjegyzés bántotta. Mi köze hozzá, hogy „remek szaga van". Erről majd ő maga győződik meg. És csakugyan, sápadt, porcogós, majdnem halotti orrát az ezüstcsészébe nyújtotta, a piros lé felé, lefoglalva magának ezt az élvezetet is, egészen tüdejére szippantva a bográcsgulyás illatos páráját. Füzes Ferinek igaza volt, a szaga remek, de az íze, barátaim, az íze még remekebb.

Mohón elfogyasztotta, kimártogatta a tányért zsemledarabokkal, akár Weisz és társa, a díszműkereskedő.

– Ilonka – kiabáltak –, Ilonka, zsemléket, sóskifliket.

Ilonka jött, a vendéglős tizenöt éves lánya, ki a kiürült fonott kosárkákat szokta megtölteni süteményekkel. Reménytelen művészi álmaival ténfergett itt apja éttermében. Színésznő akart lenni a sárszegi Kisfaludy Színházban, de erről a titkos vágyáról még senkinek sem beszélt, csak Zányi Imrét nézte mindig, némán, bol-

[1] Hektográfnak hívták a sokszorosítási célokat szolgáló glicerinzselatin réteget, amelyre a szöveget anilintintával írták.

dogtalanul, és utána sóhajtva ment a másik asztalhoz. Sápadt volt, mint egy vizes zsemle.

– Nem iszol valamit? – kérdezte Környey.

– Nem, kérlek alássan – mondta –, én már tizenöt év óta nem iszom semmit.

Szunyogh fölfigyelt.

– De ez jó borkorcsolya – kapacitálta a főparancsnok. – Megkívánja. No, öreg, egy pohárral.

– Talán egy kis sört – mondta Vajkay, és Gálra tekintett, kérdően, a háziorvosára. – Abban kevesebb a szesztartalom. Egy pohár sört – szólt oda a borfiúnak, és utánakiabált: – a legkisebb pohárral, fiacskám.

Ivott pár kortyot, mértékletesen. A fehér sörhab szürke bajszára tapadt, ezt beszívta szájába, és lenyalta.

Utána borjúszegyet rendelt, vaníliás metéltet, mely szerencsére még nem fogyott el, és kitűnő volt, majd sajtot, ementálit, és megevett – nyomatékul – két almát is.

– Nem árt meg, apa? – szólt oda mosolygó szemrehányással egyszer a felesége, kit szórakoztatott a gyógyszerész meg a színész.

– Dehogy árt meg – feleltek a többiek, köztük Gál háziorvos is.

– Még egy pohár sört – indítványozták.

– Nem, köszönöm, elég volt – tiltakozott Ákos –, lucullusi[1] lakoma – tette hozzá nevetve, és érezte, hogy sovány hasa egészen megtelt.

Vérré vált benne, mint barátban a lencse.

Környey Bálint belső zsebéből előkereste szivartárcáját, melyen kívül vadászkutyafej volt művészi utánzatban, letolta a bőrleffentyűt, mely a kétoldalt fölsorakozó szivarokat elválasztotta, és szó nélkül eléje tette, megkínálta.

Ákos kivett egy sötét, remek Tisza-szivart, egész természetesen leszakította szalagját, és meg sem várva,

[1] Lucullus római hadvezér és államférfi (i. e. 56-ban halt meg) híres volt fényűző lakomáiról.

hogy a komikus átnyújtsa tollkését, leharapta a végét. Szájába dugta. Szolyvay tűzzel szolgált.

Felesége látta ezt, kissé elámult, de Gál doktor sem tiltakozott, így ő sem rontotta kedvét, tovább beszélgetett a maga társaságával.

Az öreg csecsemőmohósággal cuclizta szivarját, szopta nyáltól csillogó végét, ezt a zamatos, keserű csecset. A füst körülhízelegte dohánytól szűz szájpadlását, ismerős illattal csiklandta orrát, bódította agyát, zsongította öreg, renyhe vérét, régen eltűnt ízeket ébresztve benne. Bánta is most, mit fecsegnek körötte közjogról, bécsi ármányokról, Dreyfusról, Laboriról,[1] hátradőlt székében, és emésztett. Később egyet-mást ő is bátorkodott megjegyezni. Leginkább a bölcs Szunyoghgal társalgott, ki rengeteg, immár elsüllyedt tudása mélyéről, a bor- és pálinkatenger fenekéről búvárként kincseket emelt föl, és a királyi adományozólevelek középkori latinságáról néhány becses, szakszerű felvilágosítást adott, mely Ákost érdekelte. Beburkolva a füst fellegébe, meleg hangulatban gubbasztott a társaság. Az étterem már majdnem kiürült, csak ők nem gondoltak hazamenésre.

Fél négy volt, mikor megjelent egy ötven év körüli ember, ki piszkos, kék, puha inget viselt, dohányszín, kopott felöltőt, és látszólag nem is tartozhatott ehhez az úri társasághoz.

– Legalázatosabb szolgája – köszönt siránkozó hangon, mint egy kéregető, és meghajolt, mint egy cigány.

A többiek tegezték, hellyel kínálták.

Arácsy volt, a színigazgató. Esernyőt tartott kezében, melyet ilyen derűs napokon is magával hordott, talán, hogy még szánalmasabbnak lássék, talán, hogy azt a vándorbotot jelképezze, melyet a nemzet napszámosai,

[1] Fernand Labori (1860–1917) híres francia ügyvéd, Émile Zola író védője abban a perben, amelyet a Dreyfus ártatlanságát valló cikke miatt indítottak ellene.

az aktorok[1] cipelnek bolyongásukban az országutakon. Folyton panaszkodott bajról, nyomorúságról, és hangja, mellyel valaha színpadi hősök keservét ordította, nyöszörgött. De azért volt egy házacskája s a városon túl egy szőlőcskéje. Meg az Agrár Bankban vagy kétszázezer forintocskája.

Napi teendői közé tartozott az is, hogy ebéd után benézett fél órára a Magyar Királyba, és városi urakkal barátkozott. Ákost, az új ismerőst, azonnal kezelni kezdte.

Mosolyogva – a legalázatosabb, legbarátibb mosollyal – csodálkozását fejezte ki, hogy még nem volt szerencséje a színházban láthatni.

– Mi, kérem, csöndesen éldegélünk – mondta Ákos, és a levegőbe nézett – szerény otthonunkban.

– De remélem, most megtisztel bennünket – szólt a színigazgató, és letett az asztalra egy rózsaszín jegyet.

Földszinti páholyjegy volt.

– Nem tudom – szólt Ákos, és feleségére tekintett.

Az asztaltársaság elhallgatott. Férj, feleség tanácskozott.

– Ó – mondta az asszony elpirulva. – Nem szoktunk mi színházba járni – és furcsán vonogatta vállát.

Zányi Imre megszólalt:

– Legyen szerencsénk, nagyságos asszonyom.

– Mikorra szól? – kérdezte Vajkayné.

– Holnap estére – sietett megjegyezni a hősszerelmes. – Mit is játszunk?

– A Gésák megy – szólt a komikus, ki Vun-Csit alakította, és nagyon sok tapsot kapott ebben a szerepben.

– Remek dolog – mondotta Környey. – Nagyszerű a zenéje. Ti még nem láttátok?

– Nem.

[1] Színészek.

– Sokkal jobb, mint a Kékasszony és az az új divatos operett. A Szulamit.

– A zsidó operett? – kérdezte fitymálón Füzes Feri.

– Az – mondta Környey, fejével gyökintve.[1] – Én is ott leszek.

– Csak nem kapok kosarat? – pillogott a színház igazgatója az asszony felé, két tenyerét feléje fordítva, humorosan játszott ripacsrémülettel.

– Hát menjünk el, apa.

– Az asszonyok parancsolnak – jegyezte meg Ákos általános derültség közepette, mert ez a kedélyeskedés rosszul állt neki, merőben idegen volt természetétől. Bohókás mozdulattal zsebre dugta a jegyet.

– Isten neki, elmegyünk. Nagyon köszönjük.

Az utcán nem beszéltek arról, ami ma történt. Sem az ebédről, sem a sörről, sem a szivarról. Minden érdeklődésüket lefoglalta a holnap esti színházi előadás.

Egy sarkon, hol a falon, fakeretben, rozsdás drót alatt be volt rámázva a színlap, megállapodtak.

Figyelemmel olvasták:

A GÉSÁK,

VAGY EGY JAPÁN TEAHÁZ TÖRTÉNETE.

Énekes játék három felvonásban

Írta: Oven Hall. Zenéjét szerzette: Sidney Jones.
Fordították: Fáy Béla és Makai Emil.

Kezdete este fél 8-kor, vége 10 után.

Zányi nem játszott, amit sajnáltak. Csak Szolyvay. A többi színészt nem ismerték.

[1] Biccentve.

HATODIK FEJEZET

(melyben Vajkayék a Gésák sárszegi előadását nézik végig)

Hétfőn délután beszélgettek.

– Neked azonban meg kell nyiratkoznod, apa.

– Miért?

– Így nem jöhetsz színházba. Nézd, milyen borzas vagy. Oldalt is, hátul is.

Ákosnak csak felül ritkult a haja, de körös-körül annál sűrűbben burjánzottak a deres tincsek. Tavasszal vágatta utoljára haját, azóta torzonborz lett, elhanyagolt. Kabátja hajtókáján korpa fehérlett.

– Jöjj velem a városba – mondta az asszony. – Úgyis be kell mennem Weisz és társához. Kézitáskát veszek. Nincs mibe tennem a látcsövet.

Elkísérte feleségét a díszműkereskedésbe. Weisz úr személyesen szolgálta ki őket.

Elébük rakta pompás áruit, melyek nemrég érkeztek Angliából. Nézegették a bőröndöket, csodálták, milyen könnyen zárulnak. Nekik is szükségük lenne ilyesmire, de most csak arról a krokodilbőr táskáról van szó, mely a kirakatban van.

Weisz úr intett a vézna, szomorú alaknak, ki a bolt mélyében üzleti könyvek közé temetve üldögélt, lepkelánggal világított üvegkalitkájában. Az kijött, a kirakatba osont, hozta a táskát, létrára mászott, új táskákat emelt le, és panaszos orrhangon megjegyzett valamit. Ő volt a Társ, az elkallódott, a félreismert, mellőzött Tehetség, kinek nevét sem tudta senki, és savanyú arcára a gyomorbaj volt írva. Bizonyára nem evett oly kitűnő bográcsgulyásokat, mint Weisz úr.

A bőrtáskára sokáig alkudtak. Drága volt, kilenc pengő forint, és csak nyolc forint ötven krajcárért kap-

ták meg. De azért megérte. Nyomban hazavitte az asszony.

Ákos bement a Gombkötő utcába, a fodrászhoz.

A borbély sokáig dolgozott rajta. Kendőt kötött eléje, langyos habbal szappanozta. Mellén a fehér partellivel kisfiúnak tetszett, ki valami fantasztikus cukrászdai uzsonnán tejszínhabbal maszatolta be orrát-száját.

Majd, hogy annak rendje és módja szerint leborotválta a segéd, hajának esett neki, alul szépen kikerekítette géppel, füle mellett pengével nyisszantotta a sarjúhajakat, oldalt ollóval nyeste, gereblyézte, fésülte. Füléből óvatosan kivágta az ősz szőrpamacsokat. Bajuszát a most érkezett finom tiszaújlaki pedrővel kente, melynek hat krajcár doboza, és az a tulajdonsága, hogy összefogja a legmakrancosabb magyar bajszokat is. Végül, miután a hajhulladéktól megtisztogatta, a puha nyakkefével lekefélte tarkóját, s bekötötte fejét.

Mikor leoldta róla a kendőt, Ákos a márványlapra tette a *Kakas Márton*-t, melyből egy íródeáktól sok dévaj élcet olvasott, és betekintett a tükörbe. Kissé elkomolyodott.

Alig ismert magára.

Új ember ült a forgatható borbélyszék bársonypárnáján. Haja, noha lenyírták, többnek látszott, bajusza villásan kunkorodott, úgy, ahogy sohasem viselte, ezenkívül a tiszaújlaki pedrőtől feketébb lett, olyan fényes és merev, mintha öntött vasból kalapálták volna ki. Álla azonban sima, bársonytapintatú, üde. Egész mivoltában fiatalabb volt, az tagadhatatlan. Négy-öt évvel fiatalabb volt, de más volt, és ez nyugtalanította.

Vizsgálgatta magát kis savós szemével, bizalmatlanul. Általában valami idegen kifejezés ült rajta, melyet nem tudott megszokni.

A borbély észrevette ezt.

– Jó lesz? – kérdezte.

– Jó – mondta Ákos elégedetlenül, mintha azt mondaná, hogy nem jó.

Fizetett, kezébe vette sétabotját, még egyszer a tükörbe nézett. És most látta, hogy arca is piros volt, kövérebb. Határozottan pirosabb, kövérebb.

Felesége meg volt vele elégedve.

Ő is fésülködött, és a tükörasztalkán épp meggyújtotta a borszeszlámpát, melyre rátette a sütővasat. Homlokán az apró hajat elöl-hátul kisütötte, nem hiúságból, csak illedelemből, mert ez már így illik. Arcát púderezte. Csakhogy a szarvasbőrrel nehezen tudta elkenni a rizsport, már gyengén látott, és bőrén itt-ott kisebb-nagyobb lisztes foltocskák maradtak. Kezére, mely a kézimunkától kicserepesedett, pár csöpp glicerint öntött. Aztán kikereste egyetlen szép ruháját.

A ruhaszekrény hátsó fogasán lógott ez, lepedővel borítva, s évenként csak egyszer-kétszer vette fel, rendszerint Úrnapján, húsvétkor vagy ilyen kivételes alkalmakkor. Ennek tulajdonítható, hogy bár régen csináltatta, még vadonatújnak hatott.

Lila selyemruha volt, fekete csipkeáthuzattal, nyakán fehér csipkezsabóval, ujjai buggyosak, sonkaujjak, a szoknya földig érő. Ehhez járult egy fekete cérna félkesztyű. Násfát[1] akasztott mellére, fülébe gyémántfüggőt, a családi ékszert, melyet anyjától örökölt. Az új krokodilbőr tárcába beledugta a gyöngyház látcsőt meg a lorgnonját, melyet Pacsirtának ajándékozott, de ketten együtt használták.

Ákos körülményesebben készülődött. Nála ez mindig nehezen ment. Felesége kikészítette ruháit, de ő nem találta ezt-azt, bosszankodott. Gallérját nem tudta összeszorítani, kemény ingmellén egymás után tört el két gomb, a nyakkendő sem került elő. Szalonkabátját eleinte bőnek érezte, majd szűknek, és visszavágyako-

[1] Nyakláncon viselt, drágakővel kirakott arany ékszert.

zott a régi egérszürkébe. De mikor teljesen felöltözködött, s az asszony mellé állt, tetszett magának, ezüstlakodalma jutott eszébe, ahogy a fényképészhez mentek. Friss volt, finom, úri. Csak a tiszteletlen kifejezés bántotta, melyet még a borbély tükrében vett észre. Hiába mosakodott, kefélkedett, az csak nem tűnt el róla. Bajusza egyre ágaskodott. Ha lenyomta, azonnal visszaugrott.

A Kisfaludy Színház a város egyik legnagyobb épületében volt, melynek egyik felét a Széchenyi fogadó és a Széchenyi kávéház, fönn a bálterem foglalta el, másik felét pedig a színház, melynek egyik bejárata a kis mellékutcába nyílt.

Vajkayék itt surrantak be az előcsarnokba, hogy feltűnést ne keltsenek, onnan pedig a földszint kettes páholyba. A nyitogató kitárta előttük az ajtót, színlapot nyomva kezükbe.

Az asszony előreült. Maga elé terítette a színlapot, mely nem volt nagyobb egy női zsebkendőnél, és olvasgatta. Ákos egyelőre a háttérben maradt, a zenészeket figyelte, kik közvetlen alatta a pincébe süllyesztett zenekarban kottáikat lapozgatták, hangszereiket próbálgatták. Egy fuvolás fehér homlokára rásütött a lámpa. A hegedűsök németül beszélgettek. Egy trombitás pedig, ki a temetési menetben szokott működni, valami cseh, kinek gutaütéses-piros arca és pirinyó orra volt, épp nyakába emelintette tekervényes trombitáját, mintha küszködött volna vele, mint valami fojtogató aranypolippal.

Bár a közönség még gyéren mutatkozott, füllesztő levegő borította a nézőteret. Vasárnap két előadást is tartottak, délután és este, s ezeknek elviharzott emléke, forró párázata ráfeküdt a mellekre. A páholyok sötét sarkaiban ott hevertek az elhajigált jegyek, a cukorkák papírjai, narancshéjak. Nem szellőztettek és nem söpörtek. Aztán a sárszegi színházban, szégyenszemre – a

helyi sajtó sürgető cikkeinek ellenére – még mindig nem vezették be a villanyvilágítást, petróleumlámpással világítottak, és azokat valahányszor meggyújtották, nehéz füstöt bocsátottak, valami bús szagot, melyet ők „színházszag"-nak neveztek.

Pacsirta ezért nem járt színházba. Mihelyt megérezte ezt a szagot, és arcába csapott ez a hőség, és látta előtte alatta ezt az ismeretlen, nyugtalan tömeget, fejfájást kapott, a tengeribetegséghez hasonló rosszullét, émelygés fogta el. Egy ízben három egymás melletti zártszéket váltottak. Az első felvonás közepén azonban haza kellett menniök. Azóta nem jártak színházba. Leányuk azt mondta, hogy inkább otthon marad, és kézimunkázik.

Lassan kivirágzott a nézőtér.

Szemben velük, az első emeleti páholyban Priboczayék ültek, az anya, egy jóindulatú, szőke teremtés és az apa, a példás családapa, Priboczay, négy leányával, kik egyformán voltak fésülve, középütt elválasztott hajjal, egyforma, rózsaszín ruhát hordtak. Mint négy rózsaszál, a nyílás különböző korszakában.

Mellettük Doba törvényszéki bíró a feleségével, egy sovány, kacér, fekete asszonnyal, aki élt-halt a színházért, főképp a színészekért, és mindig elhozta ide urát is, ki idő előtt kopaszodó fejét búsan, unottan hajtotta kezére.

A bíró nagyon szomorú volt, és okkal. Lépten-nyomon csalta a felesége, nyíltan, ügyvédbojtárokkal, színészekkel, nagyobb hetedik, nyolcadik osztályos gimnazistákkal is, s azt beszélték, hogy szeretőinek külön kapukulcsot is csináltatott, és azok bejártak hozzá, mikor nem volt otthon az ura. Doba pedig nem tudott semmit, de semmit, legalább nem mutatta. Hivatalában kitűnően teljesítette magasztos kötelességét, pártatlanul osztva az igazságot másoknak, de aztán feleségével meg

a felesége barátaival beült a Széchenyibe, virzsiniára[1] gyújtott, és hallgatott. Most is hallgatott.

A kaszinópáholyból Füzes Feri és Galló könyökölt ki egy csomó tanácsnokkal, városi úrral, kik egyúttal a színügyi bizottság tagjai. Ezek most egyszerre fölkeltek. Belépett Gyalokay, Széll Kálmán új főispánja.

Gyalokay valóban „agilis" embernek látszott, amint a *Sárszegi Közlöny* többször megírta róla, fürge, kéneső-eleven mozdulatokkal, torzonborz bajusszal, mely kuszáltan fölfelé borzolódott, és oly tömörnek rémlett, mintha a főispán úr bajuszkeféjét is benn felejtette volna, csupa szelességből és agilitásból, két bajuszkefét a bajusz két szárában. Folyton izgett-mozgott, hajlongott, integetett, nem tudott ültő helyében maradni, mihelyt leült, azonnal fölpattant, mintha parázzsá válna alatta a szék, mindig ugrált. Holmi nyugtalan, virgonc rágcsálóhoz hasonlított, leginkább egy vidrához.

Alighogy kezelt az urakkal, Vajkayék felé köszönt, mire Ákos is előbújt a félhomályból, és a főispán úr páholya felé fordulva meghajtotta magát. A közönség váltakozva a főispánt és Vajkayt látcsövezte. Szerencsére nem sokáig tartott. Kopogott a karmester, rázendítettek a nyitányra.

Sokan ismerték már a Gésák kedves dallamát. Akadtak olyanok is, például a Priboczay lányok, kik már többször végignézték az előadást, és a dalokat kívülről tudták, zongorázták mind a négyen. Ákosnak azonban merőben új volt minden. Nemcsak a közönség, hanem a kivilágított rivalda, a kortina[2] is az álarccal, melynek tátott szájából írótoll fityegett ki.

Amint a függöny felgördült, elállt szeme-szája. Előrehajolt, hogy minden figyelmét központosítsa. A keleti regék tündérvilága elevenült meg előtte. Sárga, piros,

[1] Hosszú, vékony, kemény szivarra.
[2] Előfüggöny.

zöld, lila cikázott, színek, melyek összekeveredtek mozgásokkal, hangokkal, szavakkal, új, ismeretlen érzésekkel, régi, ismert ábrándokkal. A színpad káprázta tó volt.

A japáni teaház homlokzatát látta, lampionok lengettek az indigókék ég hátterében, és a csöpp teaházi lányok, a gésák karban énekeltek.

Egy-egy szófoszlány megütötte fülét.

Boldog Japán,
Még egy ilyen ország
Nincs igazán.
Csak a mennyország.
Finom teát
Csak mi kínálunk.
Venni tehát
Tessék minálunk.

– Japán – súgta oda feleségének.

– Igen, Japán, Japán.

Japán, Sárszegen.

Ők az előadást nem tudták pontosan követni. Az, ami a nézőtéren és színpadon történt, a különböző térbeli és időbeli események összezagyválódtak előttük valami cifra gombolyaggá, melynek pászmáit és szálait nem mindjárt sikerült kigubancolniok. Az asszony a színlapot betűzte egy ideig, a kardalosnők neveit olvasta, Virág Márta, Joó Anny, Feledy Teréz, Labancz Lenke nevét.

Most a színfalak mögött dalolt valaki, szintén a kar dallamát, s mindenki figyelt a láthatatlan énekesnőre, ki egyszerre zajosan kilebbent, a nézőtér tapsolt, és a zenekarból óriási virágkosarat nyújtottak föl, melyet a karban elhelyezkedő első gésa hajlongva a színpadra emelt, aztán félretett. Orosz Olga volt, a primadonna: a híres, a gonosz, az érdekes, kiről annyi mindent beszéltek.

Ákos elkérte feleségétől a látcsövet, szeméhez igazította. A nagyítóüveg két kerek kristálykörébe csakhamar belibbent a primadonna.

Mimózát alakította, az első teaházi énekesnőt, kinek, akárcsak a többinek, foglalkozása a szerelem, mely japáni fölfogás szerint nem megbecstelenítő, kenyérkeresete az, hogy áruba bocsátja testét. Bő, virágos kimonót hordott, fehér selyemcipellőt. Mimózafrizurát, és kétoldalt, kecsesen, krizantémet tűzött belé. Mandulaszeme a szemöldök fekete íve alatt tétován rémlett feléje.

A rivalda lámpái visszás fényükkel úgy világították meg ezt a szemet, hogy nem lehetett eldönteni még látcső segítségével sem, vajon fekete-e vagy kék-e? Néha valóban feketének látszott, néha kéknek, legtöbbször pedig – a kettő között – ibolyafényben ragyogott. Mintha kissé kancsi is lett volna. De ez jól állott neki.

Aztán tekintete is érdekes volt. Mindenkinek egyszerre a szemébe nézett, mindenkivel, ki a nézőtéren volt, egyszerre foglalkozott, mindenkit igyekezett megbűvölni valami felületes, tartalmatlan kedvességgel. Hangját túlzás lenne szépnek nevezni. Tompa volt, halk, fátyolos. Amint a prózára tért át, és csevegni kezdett, minden mondata után kacagott, kissé rekedten. Azt mondták, sokat cigarettázik és pezsgőzik, attól olyan rekedt.

Ákost maga a cselekmény nem érdekelte, mert kevésre becsülte azokat a koholt históriákat, melyeket emberek találtak ki, és mint heraldikus, a címertan tudósa, ragaszkodott a történelmi igazsághoz. A regényt, színdarabot nem tartotta „komoly" dolognak. Nem is olvasott semmiféle munkát, hol a képzelet otthagyta bűvös nyomát. Fiatalabb korában belekezdett egyikbe-másikba, de untatta. A társaságokban olykor, ha könyvről esett szó, megjegyezte, hogy „csak annyit olvas, amennyit hivatali kötelessége megenged", de

hivatali kötelessége semmit sem engedett meg, ennélfogva semmit sem olvasott.

Egy ízben áttanulmányozta Smithnek a jellemről szóló művét. Ezt dicsérte, sokáig ajánlgatta ismerőseinek. Elvben általában azokat az épületes, elmemozdító könyveket kedvelte, melyek erkölcsi igazságokat tüntetnek föl, kölcsönhatást a magukban érthetetlen, zavaros tények közt, oly tanulságot például, hogy „a munka megnyeri jutalmát", „a rossz előbb-utóbb elveszi méltó büntetését", és abba a kellemes káprázatba ringatnak bennünket, hogy senki sem szenved érdemetlenül, senki sem hal meg ok nélkül gyomorrákban. De hol van itt az összefüggés?

Reginald Fairfax, az angol sorhajóhadnagy, kit egy nyúlánk, sudár színész alakított, megcsókolta Mimózát.

A nő nem tiltakozott. Kivetkőzve nemes nőiességéből, maga ajánlotta föl a csókot az európai ismeretlennek, maga tanította meg arra, micsoda a szerelem művészete.

Mimóza nem is engedte el a fiút, szemérmetlenül ölelte. Ez a perszóna semmit sem szégyellt. Hosszan pihent egymáson a két száj, ette egymást, habzsolva a gyönyörűséget, tépdesve a kéjt, melynek nem akart vége szakadni. Egyre izzóbbá, parázslóbbá vált az ölelkezés, úgyhogy a sárszegi polgárok – nők és férfiak egyaránt – lélegzetüket visszafojtva lesték, mi következik ezután, rájuk csavarták a látcsövet, és mintegy tanulva tőlük, akár az iskolában levő diákok, arra gondoltak, hogy hasonló körülmények között majd ők is így fognak cselekedni.

Ákoshoz oly közel hozta a képet a látcső, hogy pillanatra visszahökkent.

Rosszallóan letette látcsövét, elkomorult, majd feleségére tekintett, mintha kérdezné, mit szól ehhez az ildomtalansághoz.

Az asszony semmit sem szólt. Őneki már régen megvolt lesújtó véleménye a színészekről. Gyakran beszélt Pifkó Etelről, egy régi sárszegi színésznőről, ki áldott állapotban megmérgezte magát, és sírja ott állt a sárszegi temetőn kívül, mert el sem temették a szentelt földben, nem részesült az Egyház utolsó áldásában.

Vun-Csi mindkettőjüket földerítette. Az „Ezer gyönyörűséghez" címzett teaház tulajdonosa, a copfos kínai jobbra-balra futkározott. Kifogyhatatlan volt ötletekben.

– Tudod-e, ki ez? – kérdezte Ákos.

– Kicsoda?

– Szolyvay.

– Az lehetetlen.

– Nézd meg a színlapot. Ő Vun-Csi.

– Érdekes. Én meg sem ismertem volna. Milyen jó a maszkja.

– És a hangja, kérlek. A hangja. Egészen elferdíti.

Szolyvay pöszén beszélt, mekegett, harákolt. Minden mókája után egymásra néztek Vajkayék. Egyik mosoly a másikat gyullasztotta.

Amikor pedig Immari márki megjelent piros napernyője alatt, azzal fenyegetvén Vun-Csit, hogy ellicitálja teaházát, a kínai ijedtében hasra vágódott. Rengett a színház a kacagástól. Ákos és felesége nevettek.

Annyira nevettek, hogy meg sem hallották páholyuk ajtaján a kopogást. Környey nyitott be, az első felvonás vége felé.

– No – érdeklődött –, hogy mulattok?

– Kitűnően – felelte az asszony.

– Kedves bolondság – enyhítette a véleményt Ákos –, mindenesetre mulatságos.

– Várjatok, most jön a java.

Környey, mint színházi törzsvendég, csak a közönséget látcsövezte.

– Láttátok? – kérdezte.

Egy másodemeleti páholy felé mutatott, hol Zányi Imre ült szalmasárga hajú, kétes hölgyike társaságában.

– Minden este itt ül – mutatott Zányi felé a főparancsnok. – De csak akkor, ha Ő játszik. A nagy Ő. Orosz Olga. Halálosan szerelmes belé. Már két éve.

Ákos most látcsövét hol Zányira, hol Orosz Olgára szögezte. Nem tudott betelni velük.

Környey a felvonás után Vajkaynét városi pletykákkal szórakoztatta, Ákos pedig komoly szalonkabátjában, fésülten, kipödört bajuszával föltűnt a kaszinópáholyban, a városi urak között. Tisztelkedett a főispánnál, ki nagyon kedvesen fogadta, ismét fölugrott és ismét leült sohasem nyugvó könnyű kis testével, s nyomban meghívta másnapra ebédre, melyen jelen lesz a budapesti kormánybiztos is. Aztán a tiszta választásokról beszélgettek, oly közvetlenül és magvasan, hogy észre sem vették, megkezdődött a második felvonás. Ezt Ákos innen nézte végig.

Ijas Miklós a felvonás közepén érkezett, miután elvégezte szerkesztőségi munkáját. Leült a *Sárszegi Közlöny* állandó helyére. Szokása szerint oda se nézett a színpadra. Az előző zártszék támlájára könyökölt olyan mozdulattal, mely azt jelentette: Mucsa.

Sohasem volt megelégedve az előadással, de azért mindegyikre eljött. Különösen Szolyvayt bírálta keményen, kiről utóbb is megírta, hogy: „a kakasülőnek játszik, s a Vun-Csi-alakítása egyenesen fölháborító, minden ember- és lélekismeret nélkül való vidéki komédiázás, melyet a budapesti közönség visszautasítana".

Ezt a bírálatot, mely nem kis föltűnést keltett, sokan szigorúnak, sokan igazságtalannak tartották, maga Szolyvay is, ki egy-két napig gondolkozott rajta, de azután folytatta bakugrásait, melyek ellenállhatatlan kacajt fakasztottak. A szerkesztő fölbiggyesztette ajkát, úgy bosszankodott.

Csak akkor mozdult ki ebből a helyzetéből, mikor Molly alakítója lépett a színpadra, Lator Margit, a szubrett. Őt vérbeli színésznőnek tartotta, cikkeiben dicsérte friss ötletességét, hangterjedelmét pedig Orosz Olgáé fölé helyezte, Küry Klárához hasonlította őt, és több ízben kifejtette, hogy egyik budapesti színpadon lenne méltó helye. Állítólag versei a *Sárszegi Közlöny*-ben mind hozzá szóltak.

Környey a második felvonás végeztével átment a kaszinópáholyba, magával vitte Ákost, elszívni lenn az udvarban egy cigarettát.

Zegzugos boltíveken át botorkáltak, míg a fogadó első emeletére értek, a vörös márványlépcsőre, melynek széles fokain egykor Ákos feleségével, leányával a bálterembe ment. Még mindig két ciprus között állt a nagytükör, mely előtt a nők hajukat igazították. De a bálterem ajtaja be volt zárva. Barátságtalan félhomály lengett a folyosón. A szobalány, egy dundi-kövér nő fehér harisnyában, magas sarkú lakkcipőben, kezében vörösréz gyertyatartóval ide-oda ringott, és a lépcső karfájára támaszkodva olykor félreérthetetlen jeleket adott a fiatalembereknek. Szemérmetlen élet folyt erre, annyi szent.

Sietve lépkedtek le a lépcsőkön, áthaladtak a kisajtón, és egy udvarra értek, a színház udvarára. Itt rágyújtottak.

Acetilénlámpa világította meg a díszletek vászonhátát rikító fénnyel. A lampionokat, melyek a színpadon szerepeltek, kopott suhancok szedték le, és bevitték egy raktárba.

Középütt, a nagy platánfa alatt, Szolyvay ült valami vendéglői asztalon kínai ruhájában, és fehér fröccsöt ivott.

– Remek vagy – gratulált neki Környey.

– Remek – szólt Ákos –, remek, remek – és kacagott.

Folyton szorongatta kezét, folyton nézte őt, és folyton kacagott. Micsoda ördöngős egy fickó ez a Szolyvay. Szolyvay és mégsem az. Copfja most is himbálózott tar fejéről, a vastag festéken izzadságcsöppek gyöngyöztek át. Ákos nem tudta visszatartani nevetését.

Szolyvay pedig komoly dolgokról beszélt a csoportnak, mely körülvette, Orosz Olga és Zányi Imre esetéről, illetve a régi szerelem legújabb fejleményéről.

Gál doktor volt itt mint színházi orvos, több bizottsági tag, aztán egyéb bennfentesek, a művészek barátai, Fehér tata is, az Agrár Bank igazgatója. Ő most más híján egy névtelen gésát ölelgetett, kinek szemhéján kék árnyék sötétedett.

– Rémes botrány volt – folytatta a komikus a már megkezdett elbeszélést. – Tegnap este a Bíboros harmadik fölvonását fél órával később kezdtük. A közönség már nem tudta, mi történt. Hát az az őrült Zányi a második felvonás után úgy, ahogy volt, bíbor talárban, aranylánccal kiment a városba. Orosz Olgához rohant a lakására, a Bolyai utcába. Egyszerre rájött a féltékenység. Ott beverte az ablakot, iszonyú patáliát csinált, és véres kézzel jött vissza. A Széchenyiből látták is, amint a bíborosi ruháját fölfogva visszafelé szaladt. Nagy muri volt. Egyhavi gázsijába kerül.

A társaság ámult, firtatta a részleteket.

– Olga most már tudni sem akar róla – tette hozzá Szolyvay. – Férjhez megy. Azt mondják, Kárász Dani el is veszi.

Kárász Dani, a földbirtokos, az ezerholdas Kárász István fia elvesz egy színésznőt. Ez izgatta őket. Vallatni akarták, de a komikus eldobta cigarettáját, mert meglátta Ijas Miklóst, ki Lator Margit öltözőjéből közeledett a csoport felé. Ők a kritika óta nem beszéltek egymással. Szolyvay egy mandarin méltóságával vonult vissza.

Környey Ijasba karolt. Bemutatta Ákosnak.

– Ti nem ismeritek egymást? – kérdezte. – Vajkay Ákos, Ijas szerkesztő.

Ijas elbiggyesztette száját. Nem szerette, ha szerkesztőzik.

Meghajolt, leemelte kalapját Ákos előtt.

– Szervusz – köszöntötte Ákos.

– Szervusz – mondta Ijas.

Együtt mentek a cukrászdáig, bámulva egymást, de egy szót sem beszélve. Ott elváltak.

Ákos vett egy aranyzsinórral átkötött csokoládésdobozt, fölvitte feleségének a páholyba.

Attól, amit látott, hallott, kóválygott a feje. Nem mindent fogott föl egészen, nem mindent értett. Zavartan nézett maga elé, s örült, mikor ismét felgördült a függöny, és belemerülhetett a játék csinált, de mégis egyszerűbb, áttekinthetőbb látványába.

A Gésák japáni nyoszolyólányoknak öltözve énekkel, tánccal ünnepelték Immári márki lakodalmát a krizantém ünnepén. Az is, kit Fehér tata ölelgetett. A kis nőcskék, a taknyosok, szőkék, barnák, soványak, kövérek, mind a gyönyör felé tartották csőrüket.

Köztük pedig elsők közt az első, Orosz Olga. Sikere percről percre növekedett. A cselekmény a színpadon csak körötte forgott. Mindenki róla beszélt, mindenki rátekintett. Valóban, micsoda gyönyörű dög volt, micsoda cudar, istentelen kis macska. Már nem is fiatal. Túl a harmincon, talán már harmincöt is elmúlt. Húsa azonban porhanyó, kéjesen fáradt, mintha a sok idegen ágy, a sok idegen kar megpuhította volna, az arca lágy, mint a banán omló bele, a melle pedig mint két apró szőlőfürt. Valami romlatag báj lakozott benne, a korai hervadás és halál költészete. Úgy szívta a levegőt, mintha sütné a száját, a kis forró szajhaszáját, mintha édességet nyalogatna, pezsgőt szürcsölne.

Alig énekelt, csak trillázott, rikácsolt, hanyagul, összevissza. De a nézők éppúgy bámulták őt, mint a szereplők. Odaadták volna neki mindenüket.

Van-e igazság? Erre a buja, bibliai paráznára, erre a förtelmes perszónára kénköves eső kellene, és virág hull rá. Mindenki ismeri erkölcstelen életét, piszkos ügyeit, megvásárolható voltát. Tudják, hogy a társadalom szemete, ki arra sem érdemes, hogy beletöröljék a lábukat. Mit törődnek azonban ezzel? Körülrajongják, minden az övé, ő a nagy nő, több, mint a szelídség és jóság, szeretik őt, ki semmi szeretetre, semmi tiszteletre sem érdemes, minden szépet, minden fennköltet kigúnyol. Nincs igazság, nincs igazság.

Ákos látcsövét szemére szorítva azon gondolkodott, mit tenne, ha egyszer találkoznék vele. Úgy érezte, hogy elfordítaná fejét, végigmérné tekintetével, vagy egyszerűen köpne előtte.

Ezektől a sötét gondolatoktól ismét Vun-Csi térítette el, ki betáncolt a színpadra, és ezúttal igazán remekelt. Bús, hosszú copfjával legyezve magát híres kupléját énekelte:

Csúf, csúf, csakugyan,
A kínai tincs.
No de volt s van-e nép,
Hol ilyesmi nincs?
Van-e föld, hol a copf
Nem ismeretes.
Hip-hop csúnya copf
Hess, hess, hess!

Hatása olyan nagy volt, hogy az előadást percekre föl kellett függeszteni, mert a taps nem akart megszűnni.

Tapsolt mindenki, a páholyok, a zártszékek, a kakasülő, tapsolt kihajolva páholyából, magáról megfeledkezve Ákos is, ki beleolvadt a tetszés mindent elragadó

mámorába, és páholykönyöklőjén verte ki a dal ütemét. Nem bánta már, ha látcsövezik. A tömeg láza tovasodorta őt is, feleségét is. Úgy nevettek, hogy potyogtak szemükből a könnyek.

– Csúf, csúf, csakugyan – kuncogott az asszony.

– Hess, hess – visszhangozta Ákos, tréfásan feléje mutogatva, böködve a levegőt.

Ez azonban még nem volt minden. Utána az időszerű strófák következtek, melyeket a helyi és politikai viszonyokra alkalmaztak ügyesen. Sárszeg is csúf volt, csúf, csúf csakugyan, mert csupa sár, nincs csatornája, a színháznak nincs villanyvilágítása. Tomboltak.

Maga a főispán is elértette a tréfát, jó példával járván elöl, kegyesen össze méltóztatott verni tenyerét, megmutatta, hogy méltányolja a közállapotainkról szóló szigorú, de igazságos kritikát.

Csak akkor ugrott föl – ekkor azonban olyan gyorsan, mint egy automata –, mikor a Hentzi-szoborról meg a sárga-fekete zászlóról is megállapították, hogy csúf. Hátrább húzódott a páholya mélyébe. Másképp azonban nem tehetett. Végre ő a magyar kormány tekintélyét képviselte.

Ebben a forró hangulatban végződött az előadás. Ákos meglepődve látta, hogy a kortina utolszor is legördül, és a közönség a ruhatár felé tódul.

Pár pillanatig ült a helyén, a színlapot nézte, dörzsölgette kezét. Elővette szalonkabátja felső zsebéből négyszögletűre hajtogatott zsebkendőjét, megtörölte hevült arcát. Az asszony a páholyszékeken kézitáskáját keresgélte.

Már nem volt tolongás, mikor kiértek a színház előcsarnokába.

Arácsy, ki a pénztár előtt állott, kenetesen üdvözölte Ákost, kezet szorított vele. Ő elragadtatását fejezte ki, megígérve, hogy máskor is eljönnek. De nyílt az ajtó, és odasurrant a színházigazgatóhoz a primadonna.

Le se festette magát, könnyű selyemköpenykét vett, valahová sietett.

Az öreg határozatlanul nézett rá.

Arácsy bemutatta őt.

Most meghajolt a primadonna felé, alig egy árnyalatnyival kevésbé udvariasan, mint az előadás kezdete előtt a főispán felé.

És minthogy a nő kezét nyújtotta, elfogadta.

– Gratulálok – rebegte –, nagyszerű volt.

– Ó, dehogy – szerénykedett a primadonna.

– De igen, igen. Én nem szoktam bókolni, kedves kisasszony. Nagyszerű volt.

– Valóban? – kérdezte Orosz Olga, és rekedten kacagott.

Bódító illatszer röpködött körötte, az új, divatos parfüm: a Heliotrop.

A párás, kellemes kacsó nem engedte el az öreg kezet. Csak pár pillanat múlva.

Ákos aztán odament feleségéhez, ki a színház kapujában várta.

– Egészen úgy nevet – jegyezte meg az asszony –, mint a színpadon.

– Igen, nagyon természetesen játszik.

Ballagtak a még mindig meleg éjszakában. A Széchenyi téren az asszony megszólalt.

– Azt mondják, Zányit szereti.

– Nem – felelt Ákos –, Kárász Danit szereti. Feleségül is megy hozzá.

Ebben a pillanatban nyitott födelű landaui hintó robogott előttük, remek, zabon hízott két pejjel. Benne ült szorosan egymás mellett Orosz Olga és Kárász Dani.

A két öreg bámult a hintó után.

HETEDIK FEJEZET

(melyben egy zöld, vidéki költő beszélget az öregekkel)

Kedden délben a Magyar Király éttermében asztaluk, melyet a főpincér fönntartott számukra, üresen maradt.

Ákos a főispánnal evett. Felesége fölhasználta az alkalmat, és elment régi barátnéjához ebédelni, Záhoczkynéhoz, egy ezredes özvegyéhez, a Katolikus Nőegylet elnöknőjéhez, kinél különben minden kedden összejönnek az úriasszonyok, és ozsonna alkalmával – habos kávé, befőtt, kis cukrászsütemények mellett – megbeszélik a folyó ügyeket.

Utóbb buzgón működtek a jótékonyság terén. Lelencházat tartottak fönn, Mária-egyletet az úrilányoknak, Márta-otthont a cselédeknek, ahonnan megbízható alkalmazottat lehetett kapni, azonkívül kiterjedt figyelmük a városban elharapódzó nyomorúságra is. Ingyen ebédet, ruhát adtak néhány szegénynek, valláskülönbség nélkül. Áldoztak, ki mennyit tudott. Hálával gondolt rájuk mindenki.

Idejött érte az ura hat felé. Ákos elmesélte, mi történt a főispánnál.

Vagy negyvenen lehettek, mondta, köztük a budapesti kormánybiztos is, egy lekötelező modorú úriember, s nagyon jól mulattak. Kis findzsában kapták a húslevest, nem tányérban, mint otthon és a Magyar Királyban. Kétféle hal volt, vesepecsenye mártással, sonkás pogácsával, több tészta, melyből már enni sem tudott. De fél pohárka francia pezsgőt azért megivott.

Felesége viszont elmesélte az ozsonnát. Főképp a foszlós kalácsot dicsérte.

A Széchenyi tér sarkán találkoztak Ijas Miklóssal.

Sárszegen mindenki találkozott mindenkivel, naponta többször, akár akart, akár nem, mert a város úgy épült,

hogy a téren okvetlenül át kellett mennie mindenkinek, bárhová is igyekezett. Az emberek alig köszöntötték egymást, csak intettek a szemükkel. Nem okozott bennük nagyobb izgalmat az ilyen találkozás, mint ha egy család tagjai látják egymást a közös lakásban.

Csak az volt a kérdés, mikor találkoznak. Mindenkinek megvolt a maga órája.

Mályvády például mindig fél nyolckor haladt át a téren diákjaival, kikhez éppoly barátian nyájas volt az iskolán kívül, amilyen szigorú az iskolában. Diákjai kartontesteket vittek utána, korongokat, vasrudakat a fizikai kísérletekhez, olykor házinyulat, verebet is, melyet a tanár úr üvegbura alá tett, és kiszivattyúzva belőle a levegőt, megölt. Szunyogh nyolc után jelent meg, és hallván a gimnázium kis harangját, mely az előadás kezdetét jelezte, sokszor szaladt is föltűrt gallérú felöltőjében, mivel félt az igazgatótól, és nem mert elkésni. Kilenckor Gál doktor jelent meg. Tízkor Priboczay végezte már ismert körömtisztogatási műveletét a patika előtt. Tizenegy órakor Környey tűnt föl, többnyire könnyű gigjén,[1] melyet maga hajtott, s egy erős tűzoltóparipa, egy vasderes, villámgyorsan röpített. Tizenkettőkor a színészek korzóztak. Déltől kezdve estéig pedig a párducok tették elevenné a várost, kik vagy a Magyar Király éttermében, vagy a Széchenyi kávéházban tanyáztak.

Ijas este nyolc felé indult sétájára, hogy szabadult a szerkesztőségből. Mellékutcákon szokott bandukolni egyetlen barátjával, Freund Ferenccel, egy piros arcú, mosolygó, éles eszű zsidó fiúval, ki megértette, buzdította, és maga is írogatott. De legtöbbször egyedül sétált, mint most is.

Miklós váratlan föltűnése a tegnapi futó színházi bemutatkozás ellenére is sokat foglalkoztatta Vajkay

[1] Kétkerekű, egyfogatú kocsiján.

Ákost. Valaha térdére ültette, barackokat nyomott fejére. De ez régen volt. Nem említette neki, és ő bizonyára nem is emlékezett rá.

Vajkayék egykor sokat jártak az Ijas-házba, az ő tiszta, vendégszerető otthonukba, a tarligeti villájukba, míg egy sötét véletlen el nem söpörte a híres, gyönyörű családot.

Ijas Jánost, Miklós atyját, ki a megyei előkelőséghez tartozott, egy este két detektív tarligeti villájából a rendőrségre vitte, és ott letartóztatták.

Az eset rejtélyes volt. Hiszen a neve maga is zálogul szolgálhatott becsületéért, tudták, hogy jómódú, s ha sokat költött is, és néha kártyázott is, talpig becsületes embernek ismerték. Azt beszélték, hogy tévedésről van szó, titkos rosszakarói jelentették fel, és semmi bizonyíték nincs ellene. Egy birtokát adta el közvetítők útján, kik az első vevőtől elfogadták a vételárt, százötvenezer forintot, de aztán másik, jobb vevő jelentkezett, azzal kötötték meg az üzletet, és az első vevő, ki elesett a birtoktól, bosszúból följelentette őt, arra hivatkozva, hogy pénzét nem kapta vissza, s a vételt már a telekkönyvbe is bevezették.

A részletek a nyilvánosság előtt meglehetősen homályosak maradtak, de a vizsgálati fogságot mégis elrendelték ellene, semmi óvadék ellenében nem helyezték szabadlábra. Hogy megtartották-e a tárgyalást vagy sem, arra nem emlékeztek. Tény azonban az, hogy az öreg Ijas János csak másfél év múlva szabadult börtönéből, testben-lélekben megtörve külföldre utazott, ott is halt meg. Felesége már fogsága idején belehalt izgalmába.

Akkoriban az újságok is írtak erről egyet-mást. Különösen, mikor az apa tragédiáját követte a legnagyobb fiúnak, Jenőnek a tragédiája. Az Sárszegen szolgált mint honvéd hadnagy. A keringő hírek alapján ellene is elrendelték a becsületügyi eljárást, hogy a történtek

után méltó-e a tiszti kardbojt viselésére. Ő azonban nem várta meg a végét. Egy reggel kisétált tarligeti birtokukra, és ott, a nagy diófa alatt szolgálati pisztolyával agyonlőtte magát. Utolsó levelében, melyet atillájára tűzött egy gombostűvel, azt írta, hogy ez a legkevesebb, amivel tartozik apja becsületének.

Közben birtokaikat, villájukat eladták, fölélték, családjuk szétzüllött.

Csak a tizenöt éves Miklós élt még, kit rokonai magukhoz vettek, a pusztán neveltettek. Itt lovagolt, tornászott, sokat evett és aludt. Később a kolozsvári egyetemre iratkozott be jogásznak, de vizsgáit nem tette le, hanem megtanult angolul, és mikor a botrányról már keveset beszéltek, Sárszegen bukkant föl mindenki meglepetésére mint újságíró.

Miklós félszeg helyzete folytán nemigen érintkezett emberekkel, Füzes Feri is kikezdte, propagandát csinált ellene, a kaszinóba sem engedte fölvenni tagnak. Ezért délelőtt a kávéházban újságokba temetkezett, délután otthon, hónapos szobájában írt. Különc hírében állott, ki lelkes híve volt a legújabb művészi iránynak, a „szecesszió"-nak. Most is azért kószált így, mert verset hordozott fejében. Abban a reményben indult el, hogy majd útközben kialakul, de hiába bolyongott, a szavak salakosan forrongtak, kopottak, unalmasak, semmitmondók maradtak.

Hajadonfőtt mendegélt, angol ruhájában, vékony lila nyakkendőjével, kezében puha kalapjával. Dús, gesztenyebarna haja meredek homlokára omlott, végtelen fiatalságot lehelve.

Vajkayékat meglátva föltekintett. Odasietett Ákoshoz, kit már tegnap rokonszenvesnek érzett félénk, hallgatag határozatlanságával. Kezet fogott vele.

– Szervusz, kedves Ákos bátyám.

Ákos melegen szorongatta kezét, mintha mindenki nevében bocsánatot kérne azért, ami történt.

– Szervusz, kedves Miklós öcsém.

Ijas határozatlanul állt, majd megkérdezte tőle:

– Hová?

– Hazafelé.

És mert nem tudta Miklós, hogy mit csináljon, és mert a versén való kotlást is unta már, hozzájuk csatlakozott.

– Ha megengeditek.

Ákos meghajolt, az asszony zavartan nézett rá. Minden fiatalember zavarba hozta.

Haladtak a langyos estében, melyben a sárszegi házak mozdulatlanul álltak, bizonyos álpátosszal, mintha még várnának valamire.

– Sok dolgod van a szerkesztőségben? – kérdezte Ákos, hogy mondjon valamit.

– Elég.

– Képzelem. Mindennap újságot írni. Cikkeket. Ilyen nehéz időben. Mikor minden tótágast áll. A Dreyfus-pör, a sztrájkok.

– Brazíliában ötezer munkás sztrájkol – szólt félénken anya.

– Hol? – kérdezte Miklós.

– Brazíliában – magyarázta Ákos, igen határozottan –, múltkor olvastuk egy fővárosi hírlapban.

– Lehet – mondta Ijas. – Igen. Emlékszem ilyesmire – mormogta szórakozottan.

Majd felsóhajtott.

– Én most máson dolgozom.

A verseire gondolt, melyek a *Sárszegi Közlöny* vasárnapi számaiban jelentek meg, a nyilvánosság teljes kizárásával, és ajkát eredetieskedve elrántotta, mint mindenkor, mikor ki nem elégített irodalmi becsvágyára célzott, s elismerést keresett magának.

De célzását nem értették el. Ákos nem olvasta verseit. Az anya lehet, hogy olvasta, ő azonban sohasem nézte meg az író nevét. Ezt nem tartotta fontosnak.

A hosszú, néptelen Petőfi utca sarkára értek, mely elhagyottan nyújtózott el a csöndben. Miklós megállt.

– Micsoda unalmas fészek – szólt. – Nem értem, hogy élhetnek itt emberek. Budapestre szeretnék kerülni. Múlt héten Budapesten jártam. Ó, Budapest.

Erre nem kapott választ. Úgy tetszett azonban, hogy jóindulatúan hallgatják, és bizalomra gerjedt e két öregember iránt, vágy fogta el, hogy kitárja nekik a szívét.

– Mióta az apám meghalt – mondta –, nem jártam Budapesten.

Az apját emlegette. Őt, kiről soha senkinek sem beszélt, azt, amit szégyenkezve, óvatosan rejtegetett. Ez közelebb hozta Vajkayékat, kik egyszerre mondták:

– Szegény, szegény.

– Te ismerted őt – szólt Miklós, Ákosra tekintve.

– Ismertem. És szerettem. És becsültem. Kedves, jó barátom volt.

Lassabban mentek. Ákos összeráncolta homlokát. Mennyit szenvednek a gyermekek a szülők miatt és a szülők a gyermekek miatt.

Az asszony beszélt:

– A családjaink összejártak. Ők mihozzánk, mi őhozzájuk. Maga, Miklós, még kicsi volt akkor, hat-hét éves. Katonásdit játszottak a Jenővel. Mi a verandán ültünk. Annál a nagy, hosszú asztalnál.

Ákos megszólalt:

– Áldott, jó ember volt.

– Én már alig emlékszem az arcára – mondta Ijas szomorúan.

Egy gázlámpa alá értek mind a hárman. Ákos megállt. Ijasra nézett.

– Akkora vagy, mint ő. Ilyen magas volt. Hasonlítasz rá. De az apád valamivel erősebb volt.

– Később összeesett. Ilyen vékony lett. Sokat szenvedett. Mindnyájan sokat szenvedtünk. Az anyám folyton sírt. A bátyám. Azt tudod. És én.

– Te még gyerek voltál.

– Igen. Akkor még nem is egészen értettem. De később. Az nehéz volt, kedves Ákos bátyám, nagyon nehéz. Jogásznak adtak. A megyénél még talán lehetett volna helyem. De az emberek. Hamburgba mentem, gyalog. Amerikába akartam szökni. Oda, ahová a sikkasztók, a csalók.

Elnevette magát. Ákost sértette a nevetés. Lehetséges-e, hogy valaki ilyen nyíltan beszél arról, ami benne van, ilyen hetvenkedve vall arról, ami fáj belül? Vagy talán már nem is fáj. Hiszen nevet.

– De nem mentem Amerikába – folytatta Miklós. – Itt maradtam, azért is itt maradtam. Írni kezdtem. Hidd el, most messzebb vagyok mindenkitől, mint ha Amerikában lennék.

Hogyhogy? Ákos ezt nem értette. Nagyzoló, gyerekes kérkedésnek tartotta. De rátekintett, és ezen a fiatal arcon észrevett valamit. Emlékeztetett kicsit Vun-Csi arcára, mely sárgára volt mázolva, vastag festékkel, és álarcot viselt. Mintha álarc lenne Miklós arcán is. Csakhogy keményebb álarc, kővé vált fájdalomból.

– Nekem – mondta Ijas – most már mindegy, mit beszél itt Füzes Feri, a sárszegiek meg mindenki.

Úgy látszott, hogy nem hazudik, mert keményen mondta, acélosan lépdelt.

Mindenesetre különös figurák ezek a bohémek. Henyélnek, és azt mondják, hogy dolgoznak, boldogtalanok, és azt mondják, hogy boldogok. Több a bajuk, mint másoknak, de bírják, jobban állják, mint mások, mintha éltetné őket a szenvedés.

Zányit sem viselte meg nagyon, hogy elhagyta Orosz Olga. A főispán ebédjén könnyedén mulattatta a hölgyeket, gesztikulálva kezével, melyet vékony angoltapasszal ragasztott be. Ma este ismét kifesti magát, és tovább játszik. Szolyvaynak sokszor annyi pénze sincs, hogy megvacsorázzék, Fehér tatától kér kölcsön, mégis

önérzetes. Ez a szegény, szerencsétlen gyerek pedig, kinek panaszkodnia kellene, dicsekszik, az életről beszél, őneki, ki már annyit élt, tanácsokat ad, oktatja, semmi ellenvetést nem tűrve.

Ezek mind hozzáférhetetlenek. Mintha mindnyájan szigeten lennének, távol az emberektől, távol az emberi törvényektől. Ha volna oda út. A szigethez, ehhez a biztonsághoz, a festékhez. De nincs oda út. Nem lehet elkomédiázni az életet, nem lehet felöltöztetni. Vannak, akiknek csak a fájdalom marad, a kegyetlen, alaktalan fájdalom, mely semmire sem jó, semmire sem használható, csak arra, hogy fájjon, ebbe aztán beleássák magukat, mindig mélyebben hatolnak bánatukba, mely csak az övék, a végeérhetetlen tárnába, a sötét bányába, mely végül összeomlik fölöttük, és akkor ott maradnak, nincs mentség.

Ákos nem tudott figyelni fiatal barátjára, ki már mindenféle zavaros dolgokat fecsegett a szenvedés örökkévaló, dicső voltáról, részletesen beszélt verseiről, azokról, melyeket eddig írt, és azokról, melyeket ezután ír majd. Folyton ezt ismételte:

– Dolgozni kell, dolgozni kell.

Ő pedig elkapta a szót.

– Dolgozni kell, fiam. A munka. Csak a munka. Nincs szebb, mint a munka.

Ijas elhallgatott. Látta, hogy két malomban őrölnek, nem értik őt. De hálából, hogy eddig figyeltek rá, az asszony mellé ment, vele kezdett foglalkozni.

– Pacsirta még nem jött meg? – kérdezte.

Vajkayné összerezzent. Furcsa volt, váratlan egyszerre ez a kérdés. Öt nap óta, hogy nincs itt, először említette valaki. Mégpedig a becéző nevén.

– Nem – mondta –, péntekre várjuk.

– Képzelem, mennyire hiányzik.

– Végtelenül – mondta az asszony. – De... itthon agyondolgozta magát. Kiküldtük a pusztára pihenni.

– Pihenni – szólt apa, ki gépiesen ismételte az utolsó szót, melyet hallott, mint rendesen, mikor idegeskedett, és hangjával akarta elnémítani gondolatait.

Ijas ezt észrevette. Az öregúr arcába tekintett, mint előbb Ákos az ő arcába, és most annyira megszánta őt, hogy szíve összefacsarodott. A fájdalom micsoda mély, ásatag rétegeit bolygatta meg pár szava.

Miklós nem hagyta abba munkáját, tovább érdeklődött, tovább kutatott.

Az asszony örült a figyelemnek, noha nem egészen tudta, mi lehet az oka. Odafordult a fiatalemberhez.

– Maguk nem ismerik egymást, Miklós?

– Nem, még nem volt szerencsém. Azaz, párszor láttam. A Mária-egyletben, egy gyűlésen. Nagyon buzgó.

– Ó, nagyon szorgalmas.

– És önökkel. Mikor sétálnak, erre kifelé. Mindig középütt megy.

– Igen, igen.

– Milyen egyszerű és jóindulatú.

– Áldott lélek – mondta az asszony, szemét az égre emelve.

– Kedves és finom teremtés lehet. Különb, mint az itteni lányok.

– Ha ezt hallaná Pacsirta – sóhajtott anya –, mennyire örülne. És mennyire örülne, ha személyesen megismerné magát. Ő is szereti a szép verseket. Van egy könyve – ugye, apa? –, abba beleírja a szép verseket.

Ákos botjával a falakat kopogtatta, hogy zajt csináljon, mert belül hangokat hallott, erősebbeket, mint a beszélőkéi. Azokat óhajtotta elhallgattatni.

Ijas tovább beszélt. És részletekbe bocsátkozva kikérdezte az asszonyt Pacsirta szokásairól, erről-arról, néha olyan pontos kérdéseket téve, mint Gál doktor, mikor beteghez hívják. Majd képet rajzolt róla, mely talált.

Pacsirtával, mióta élt, kevesen foglalkoztak ennyit, ily melegséggel, ily jóságosan.

Nem mondta azt, hogy szép, azt sem, hogy nem csúnya. Nem hazudott. De a kettő közt mozogva megkerülte a veszedelmes pontot, más irányba csapott, fölfelé, utat nyitva a megbékélésnek, és az asszony lelkében, ki mohón hallgatta őt, homályos reménység éledezett, olyan sejtelem, hogy nem is merte magának bevallani.

– Igazán, jöjjön el egyszer, ha lesz ideje, Miklós – szólt. – Látogasson meg bennünket.

– Bátor leszek – mondta Ijas.

A Vajkay-ház elé értek. Elkísérte őket egy fiatalember. Ez sem igen történt meg velük. Csak épp most.

Ákos kezet fogott vele:

– Köszönjük, Miklós öcsém – szólt, és sietett befelé.

Becsapódott mögöttük a vaskapu.

Miklós a rácson át a kertbe nézett. Csönd volt itt és magány.

Az üveggömböket figyelte, a pázsiton a kőtörpét, mely őrködni látszott. Egy napraforgó lecsüggesztette fejét a sötétedő éjszakában, mintegy vakon, keresve a földön a napot, melyet bámulni szokott, a napot, melyet most nem talált sehol.

Belülről, a lakásból motozást hallott, az öregek nyugodni tértek. Miklós biztosan látta maga előtt a nyomorult szobákat is, melyek sarkaiban söpretlen szemét gyanánt hever a szenvedés, életek piszka, évek során át fölhalmozott fájdalom. Lehunyta szemét, és magába szívta a kert keserű illatát. Ilyenkor „dolgozott".

Sokáig álldogált a kapu előtt, oly türelemmel, mint egy szerelmes, ki valakit vár. De nem várt ő senkit. Nem volt ő szerelmes sem, nem volt ő földi szerelmes, hanem isteni szerelmes volt, ki megért valakit, magába ölel egy életet, meztelenre vetkőztetve hústól, testtől, és átérzi, mintha az övé volna. Ebből a legnagyobb fájdalomból születik majd a legnagyobb öröm, hogy minket is meg-

értenek egyszer, és a többi idegen emberek is úgy fogadják szavunkat, életünket, mintha aż övék volna.

Az, amit hallott apjáról, fogékonnyá tette mások szenvedésére is. Eddig azt hitte, hogy semmi köze sincs azokhoz, kik körötte élnek, Környeyhez, a részeges Szunyogh-hoz, Szolyvayhoz, a rossz ripacshoz, Dobához, ki folyton hallgat, meg szegény Pacsirtához. Igaz, első látásra érdektelenek mind, torzak és görbék, lelkük befelé kunkorodik. Nincs tragédiájuk, mert itt el sem kezdődhetnek a tragédiák. De milyen mélyek, mennyire atyafiai mind. Milyen hasonlatosak hozzá. Ha egyszer elkiáltja ezt, nagyot kiált. Csak hozzájuk van köze.

Ezt a tanulságot vitte magával. Keményebben, biztosabban lépdelt, hogy befelé indult a Petőfi utcán. Az a vers, melyet fejében hordozott, rossz volt, nem is törődött vele. Majd másról ír, talán ezekről és arról, amit hallott, a verandáról, a hosszú-hosszú asztalról, melynél valamikor együtt ültek, és ma már nem ülnek.

A Széchenyi téren szaladni kezdett, sietett a Gombkötő utcába, mert itt lakott a fodrász mellett Kladek, a *Sárszegi Közlöny* felelős szerkesztője és kiadója.

Ez a szakállas, lassú észjárású, de művelt, lelkiismeretes öregúr már be sem járt a szerkesztőségbe, csak azt követelte segédszerkesztőjétől, hogy naponta meglátogassa. Petróleumlámpa mellett üldögélt elvadult szobájában, melynek padlóján könyvek hevertek, s ablakait embermagasságig eltorlaszolták a széthányt, régi újságok. Kikopott ő ebből az átkozott, modern korból, nem bánta, akármit csinál az újabb nemzedék, nem bánta, akármennyire dicsérte is Ijas lapjában a szecessziót.

Zsebéből, mely tele volt mindenféle írással, kikotorászott egy vezércikket, mely Füzes Feri műve, és a szőlő hóharmat betegségéről szólt. Ezt átadta neki, megkérve, vigye a nyomdába, hogy legyen olvasnivalójuk a sárszegi parasztoknak is.

Ijasnak csak a budapesti telefont kellett még felvennie a Dreyfus-pör tárgyalásáról meg a legújabb politikai eseményekről. Iparkodott, mert a telefon kilenckor szokott jelentkezni.

NYOLCADIK FEJEZET

(melyben Pacsirta levele olvasható, teljes terjedelmében)

Ákos másnap délután épp indult hazulról, mikor a kapuban eléje jött a levélhordó. Ajánlott levelet hozott.

Pacsirta írt. Azonnal megismerte a borítékon az ő hegyes, szálkás betűit, melyek a gót betűkhöz hasonlítottak, és valamit az anyja keze vonására.

Még az utcán föltépte a levelet. Máskor tollkést használt ilyesmihez, mert a legkisebb dologban is szerette a rendet. Most ujjával nyitotta ki, oly izgatottan, hogy nemcsak a borítékot szakította el, hanem maga a levél is kettérepedt, középen és oldalt. Ezért össze kellett illeszteni a papírdarabokat.

Nem törődve a járókelőkkel, kik belébotlottak és rábámultak, silabizálta. Példás, tömör sorokban vonultak fel egymás mellett a szavak, az írás tiszta volt, de Pacsirta ezúttal irónt használt, mégpedig oly kemény irónt, mely nem árnyalt, csak karcolt, halvány, alig látható vonalakat vonva, mintha varrótű kaparta volna ki a papírt. Mire Ákos kibetűzte, a parkhoz ért.

Itt zsebre dugta a levelet, és hátratett kézzel járkált. Délutáni sétálók őgyelegtek a kopott, szegényes parkban, melyben csak néhány vedlett galagonyabokor meg vérszegény rózsafa tengett. A hőségtől kipörkölődött szemetes pázsiton újságpapírok hevertek. Leült egy padra, és térdére újra kiteregette a levelet.

Pacsirta helyesírási hibák nélkül írt, szabatosan, értelmesen, mert elvégezte a felsőbb leányiskolát. Stílje azonban merev volt. Mihelyt tollat vett kezébe, másképp fejezte ki magát, mint mikor beszélt, az iskolai fogalmazványok hatása alá került, Janecznét látta maga előtt, egykori szigorú tanárnőjét, keményített gallérjában, fekete nyakkendőjével, s félt, hogy hibát ejt, ennél-

fogva olyan szavakat használt, melyeket élőbeszédben sohasem alkalmazott. Írása el is vesztette természetességét, rendszerint emelkedettebb, lelkesebb lett, mint ahogy akarta.

Ákos megint elolvasta a hosszú levelet, melyben Pacsirta mindenről részletesen beszámolt.

Így:

Tarkövi puszta, 1899. szeptember 4.
Hétfő este, fél 7 órakor

Édes jó szüleim!
Bocsássatok meg, hogy most írok tinektek, de eddig annyira elfoglalt a pusztai élet sok öröme, és vendéglátó rokonaim annyira gondoskodtak szórakoztatásomról, hogy levélírásra csak ma este szakíthatok időt.

Napok óta keresek tollat.

Tegnap egyetlen tollat találtam Béla bácsi asztalán, az is rozsdás volt, a tintatartó pedig ebben a nagy melegben egészen kiszáradt. Berci unokaöcsém végre ezt az irónt bocsátotta rendelkezésemre. Kénytelen vagyok irónnal írni. Ezért is elnézésteket kérem.

Kezdem a legelején.

Kitűnően utaztam. Hogy megindult a vonat, és eltűntetek szemem elől, jó szüleim, bementem fülkémbe, melyben két kellemes, igen jó modorú útitársam ült, egy fiatalember és egy agg, katolikus lelkész. Én azonnal a tájék szemléletébe merültem, mely kedves változatosságával, üde színeivel lebilincselte érdeklődésemet, és figyeltem a természetet, mely csak a város falain túl bontakozott ki igazi pompájában, csak ott szólt lelkemhez az ő csöndes, vigasztaló szavával. Vele társalogtam egész úton.

Elgondolkoztam a múltról és főleg tirólatok. Az idő röpült. Késés nélkül érkeztem meg. Kocsival vártak. Este

már rokonaim körében költöttem el az ízletes, párolgó vacsorát, kedélyes beszélgetés közben.

Nagyon szívesen fogadtak mindnyájan, Béla bácsi, Etelka néni és Berci is.

Csak egy nem örült jöttömnek: Tigris.

A hű, kedves kutya nem ismert meg, sokáig ugatott, vicsorította rám a fogát, morgott. Nem is mertem egyedül járni több napig. Ma reggel aztán a verandán megbékítettem. Kalácsomat tejbe mártottam és neki adtam. Most jó barátok vagyunk.

Hét év óta nem jártam itt, és azóta sok minden történt. Képzeljétek, a dombon kert van, délszaki növények, rododendronok, és kígyóút vezet le a kis érig, mely már nem olyan nádas, a szittyót kiirtották, csónakázni is lehet rajta, de csak tavasszal, most kiszáradt. Szóval, valóságos paradicsom.

Berci, kit negyedik gimnazista korában láttam utoljára, nálunk, Sárszegen, ezen a nyáron letette Pesten az érettségit, egy magánintézetben, meglehetős nehezen, de már „érett", és jövőre Magyaróvárra megy, gazdasági iskolába.

Béla bácsi azonban kissé megváltozott. Haja a halántékán deres, s én valahogy másképp képzeltem el. Nem is tudtam eleinte megszokni, néztem-néztem és mosolyogtam. Ő is nézett-nézett és mosolygott. Megöregedtem? – kérdezte tőlem. – Nem – mondtam –, dehogy. – Erre az egész társaság kacagni kezdett, s ő is kacagott.

Etelka néni sokat zsörtölődik vele, hogy annyit cigarettázik, erről azonban, úgy látszik, sohasem tudja majd leszoktatni. De már nem vacsorázik, csak egy pohár tejet iszik estefelé, cukor nélkül, és Aleuronát-kenyeret eszik hozzá, mellyel engem is váltig kínál, természetesen tréfából.

Ma is én vagyok a kedvence. Maga mellé ültet, megölel, megcsókol, és azt mondogatja, amit kislánykoromban: „Pacsirta, ne félj, míg engem látsz. De ha nem látsz

majd, akkor félj, nagyon félj." Ezen mind a ketten nevetünk.

Nekem egész vacsora alatt rólatok kellett beszélnem. Mulattak azon, mennyire féltetek engem. „Rossz pénz nem vész el" – mondta Béla bácsi az ő aranyos humorával.

Éjfélig csevegtünk, és akkor bevezettek a vendégszobába. Hamar elszenderedtem a jó puha ágyban.

Reggel aztán éktelen lármára ébredtem. Künn a verandán visítottak. Vendégek érkeztek Budapestről, valami Thurzó lányok, kiket régebben meghívtak már, és ezek most egyszerre betoppantak. Reggelinél bemutatkoztak, megkértek, engedjem bevitetni a vendégszobába négy nagy bőröndjüket. Kérésüket szívesen teljesítettem. Egész délelőtt ott csomagoltak. Minthogy pedig én jobban szeretek egyedül lenni, magam indítványoztam, hogy csak maradjanak ott, én majd átmegyek a kis szobába erre a pár napra, Etelka néni mellé.

Azóta a díványon alszom Etelka néni mellett, de itt kellemesebb. Én nem tudnék ezekkel a lányokkal rokonszenvezni. Zelma, a nagyobbik, olyan szecessziós. Cigarettázik, és nem visel fűzőt. Naponta háromszor átöltözködik, ebédre, vacsorára és akkor is, amikor teniszezni mennek. Engem kinevet, mert mindennap nagy csokor mezei virágot hozok haza. Szerinte a mezei virág ronda. Csak az orchideát és kaméliát kedveli.

Berci a kisebbiknek, Klárinak csapja a szelet. Az még egészen kislány, tizenhat éves. Elbújnak a szobában, este kiszöknek a kerekerdőbe, kíséret nélkül, és későn jönnek haza.

Etelka néni tegnap megkért, menjek velük, de én többet nem vállalom ezt a szerepet. Micsoda gyerekek. Úgy látszik azonban, komoly az ügy. Béla bácsi az asztalnál sokat bosszantja őket. Berci fülig pirul, Klári nem.

Másnap ismét új vendég érkezett, Olcsvay Feri, ki, azt hiszem, Zelma iránt érdeklődhet. Ő már figyelmes, elő-

zékeny fiatalember. Hosszasabban foglalkozott velem. Kisütöttük, hogy szegről-végről rokonok lennénk. Megnéztem pecsétgyűrűjét, és a liliomról megállapítottam, hogy nyilván egy nemzetséghez tartozunk – a Boksa nemzetséghez? –, náluk azonban, állítása szerint, a mezőny nem vörös, mint a mi címerünkben, hanem arany, viszont a liliom nem arany, hanem vörös. Különben abban sem bizonyos, hogy a kisvárdai vagy a nagyvárdai Olcsvayak közül való-e. Senki sem volt képes pontos fölvilágosítást adni neki erre vonatkozólag. Apja azt hiszi, hogy a kisvárdai ág leszármazottjai, a Nemzeti Múzeumban pedig azt mondták, hogy valószínűleg a nagyvárdai Olcsvayak utódai. Szegény fiú, most nem tudja, hányadán van. Tanácsoltam, forduljon apához, ő könnyen eldönti. Feri meg is ígérte, hogy fölkeresi apát, mihelyt bemegy Sárszegre.

Egyébként kitűnően mulatok. Kellemes ébredni a puszta zajára, a tehenek méla kolompszavára és a galambok turbékolására. Milyen bájosak a picinyke, sárga tollú csibék is, melyek csipogva bújnak a kotlósok szárnya alá. Milyen édes a mezei élet. Milyen gyönyörű az itteni munka. Szüretre készülődnek, a hordókat már kihozták a pincékből. Béla bácsi nagyban kénezi a dongáit. Hallom, nagy szüreti mulatság lesz, jó termés ígérkezik.

Most pedig elmondom, hogy töltöm itteni napjaim. Korán kelek, már hatkor, nézem a fönséges napfölkeltét, sétálgatok Etelka nénivel, majd segédkezem a háztartásban. Azt mondja, hogy a konyhán én vagyok a jobbkeze. Délután Józsival, a kertészfiúval bemegyünk a méhesbe, s nem győzöm eléggé bámulni a kedves méhikék szorgalmas munkáját. Józsi azon csodálkozik, hogy leány létemre milyen bátor vagyok. Bezzeg a Thurzó lányok sikoltoznak, mihelyt egy méh feléjük repül.

Tudjátok, hogy nem szeretek henyélni. Horgolom is a sárga terítőt, pár nap múlva készen lesz. Most azonban már korán sötétedik.

Este hat felé, hogyha meggyújtják a lámpát, Jókai regényét olvasom, „A kőszívű ember fiai"-t, melyet már ismertem, de csak most élvezem igazi szépségeit. Könnyezek Baradlay Ödönön, és nevetek Tallérossy Zebulonon. Mennyire ismerte nagy írónk az emberi szív rejtelmeit, és mily ékes szavakkal tudta ecsetelni. Sajnos, csak a második kötetet találtam itt, az első elkallódott valahol.

Ma este bál van Tarkövön, és a vidám társaság, a Thurzó lányok, Berci és Olcsvay Feri Etelka nénivel átrándult két fogaton. Engem is nagyon hívtak, de nem mentem el. Azt mondtam, hogy nincs ruhám. Én nélkületek nem érezném magam jól, s őszintén szólva nem nagyon kecsegtet a Thurzó lányok társasága sem. Aztán tegnap éjjel, egy felé, hirtelenül fájni kezdett a fogam (az, amelyet utóbb tömtek), úgyhogy fel kellett keltenem Etelka nénit is. Ne aggódjatok, nem sokáig fájt, mert rumot tartottam rá, az elmulasztotta. De féltem, hogy a fogam újra bolondozni kezd, ezért maradtam itthon Béla bácsival együtt a házat őrizni. Ő lefeküdt, én pedig meghitt szobácskámban levelet írok nektek.

De milyen önző vagyok. Folyton magamról fecsegek, dicsekszem, panaszkodom, és egészen elfelejtlek benneteket, kik egyedül vagytok. Apa sokat dolgozik-e? Milyen új családfát rajzolt? Anya nem fárad-e el szegény a takarításban? Nem nagyon rossz-e a vendéglői koszt? Egészségesek vagytok-e? Hiányzik-e nektek kicsit a ti rossz, háládatlan leányotok? Megtaláltátok-e a kamra kulcsát, melyet az utolsó percben a kék terítő alá tettem?

Minden gondolatom tinálatok van, és sokszor, mikor nevetünk, elszomorodom, mert látlak benneteket az ebédlőben, amint magatokban ültök, jó szüleim. Nincs is itt maradásom. Roppant tartóztatnak, veszekednek velem, hogy még egy hétig legyek a vendégük, de én, bármily kellemes lenne még egy kis üdülés, semmi szín alatt nem maradok tovább, péntek este ígéretemhez híven

otthon leszek a fél kilences (8 óra 25 perc) vonattal. Alig várom, hogy újra szívemre ölelhesselek mindkettőtöket.

Sietek zárni soraimat. Még ma éjszaka el akarom küldeni a kocsissal, ki éjfél után áthajt Tarkőre a leányokért. Sokszor csókol és ölel titeket szerető leányotok

Pacsirta

Nem írt többet. Itt vége volt.

Ákos sóhajtott. Szemüvegét vigyázatosan betette a papírtokba. A levél még mindig térdén maradt.

Csak egy név jutott eszébe, csak egy nevet nyögött ki, félhangosan, maga elé:

– Orosz Olga.

És nem is a tarkői pusztát látta képzeletében, nem a díványt, melyen Pacsirta alszik, nem a Thurzó lányokat, hanem élesebben, mint tegnapelőtt a színpadon, Orosz Olgát látta, mikor Reginald Fairfaxot szájon csókolta.

Ő nem értené meg ezt a levelet. Nem tudná megérteni azt sem, miért fáj úgy minden szava, mintha kést forgatnának szívében, miért oly különös minden észrevétele, az is, hogy kígyóút van a dombon, az is, hogy rododendronok nyílnak a virágágyakban, az is, hogy már hatkor meggyújtják a lámpát, és szüretre készülődnek. Orosz Olga nevetne mindezen, egy rekedt trillával.

A gyermekek, kik eddig a parkban játszottak, a kis rablók és zsandárok már elmentek. Közeledett az alkony. Vidéken napszállat után otthon a helye minden gyereknek.

Bakák sétáltak, lassan lógázva az imádott cselédek ripacsos kezét, mely épp belefért az ő kurta ujjú földmíveskezükbe. Ebből az érdesből azonban valami édes születhetett. Kis szobaleányok jöttek velük, debella szakácsnők, loncsos bakasárik[1] szurtos ruhában, s beleka-

[1] Szajhák.

roltak a közvitézekbe, ezekbe a kemény, grádicsosan nyírt parasztfickókba, kik a kaszárnyában káromkodnak, nyaklevest, kurtavasat kapnak az őrmestertől, de most mintegy ártatlanul andalogtak.

Kék szemük elmeredt a bamba gyönyörűségtől. Semmivel, senkivel sem törődtek. Pubis arcukkal, sapkájukkal, pálinkától vörös, pisze orrukkal eltévedt kisdedeknek látszottak, kik a szerelem tündérkertjében ámolyogtak, a nők pedig vezették őket. Meg-megálltak egymáshoz közel, szorosan, sokáig nézték egymást, majd padra telepedtek, a bokrok mellé, és várták, hogy egészen besötétedjék.

Micsoda mocsok itt, és micsoda mocsok a színházban, a kopott díszletek között, mindenütt Orosz Olga és ők, mindnyájan. Az élet megy a maga útján. Minden, ami hitvány, közönséges, úgy hívják, hogy élet. Nincs és nincs és nincs igazság. Semminek sincs értelme. Minden mindegy.

Ákos elalélt a gyűlölettől, tátott szájjal nézte őket. Arra ébredt, hogy valaki megfogta kezét.

– Te itt vagy?

Felesége kereste. A parkban adtak egymásnak találkozót, hogy vacsorára menjenek.

– Mi történt? – kérdezte az asszony, miután Ákos fölkelt, és vagy tíz lépést mentek.

– Semmi. Azaz – mondta – Pacsirta írt.

– Hol a levél?

– Itt van – mondta, s zsebébe nyúlt.

Az egyik zsebében nem találta. És a másikban sem találta.

Visszasiettek a padhoz, keresték.

Ott sem volt.

A levél elveszett valahol, a földre esett talán, és elsöpörte a szél a szakadt újságpapírok közé, a szemétbe.

Ákost ez bosszantotta.

– Mit írt? – kérdezte felesége.

– Jól van, nagyon jól mulat.
– Egészséges?
– Egészséges. Csak kicsit fájt a foga.
– Szegényke.
– De rumot tartott rá – szólt Ákos –, jó erős rumot, és mindjárt elmúlt.

Ez megnyugtatta az asszonyt.

Környeyvel vacsoráztak, nem rossz hangulatban. Tizenegyig maradtak együtt. Ákos, minthogy a sertéssült a vöröskáposztával meglehetősen zsíros volt, kivételesen két deci vöröst is megengedett magának.

KILENCEDIK FEJEZET

(melyben a kanzsúr leírása foglaltatik, a párducok híres mulatozása)

A csütörtök pedig, a csütörtök.

A csütörtök nem közönséges nap. Nincs piros betűvel bejegyezve a kalendáriumba, de azért Sárszegen olyan nevezetes, mint a vasárnap. Csütörtökön van ugyanis a kanzsúr.

A kanzsúrt a kaszinóban tartják a párducok, kik a hét egyetlen napján igazán egymás közt akarnak lenni, kedélyesen eldiskurálni, távol minden asszonynéptől. Félnek is tőle a sárszegi asszonyok. Uraik hajnalban vetődnek haza, sokszor fényes reggel, másnap véres a szemük, rossz a gyomruk, és morognak.

Ákos csömörrel emlékezett vissza a csütörtök estékre, mikor tegnap Környey az egész társaság nevében ünnepélyesen meghívta a kaszinóba. Szabódott, hogy nem mehet el. Lárifári. Különben is elígérkezett feleségével valahova. Kopasz mentség. Addig-addig, míg megígérte, hogy kora délután fölnéz pár percre, nem bánja, legalább egy negyedórácskára, de nem többre. Ide a kezet. Ákos gyengeségből odanyújtotta kezét, úri becsületszavát adta. El kellett mennie.

Délután előrelátásból aludt egy órát, s frissen ébredt. Ezüstfogantyús botjával kezében, galambszín bőrkesztyűben lépett be a kaszinó épületébe, kinyitotta a nagy üvegajtót, fölballagott az emeletre.

Az előcsarnokban régi ismerősével találkozott, Bástával, a városi hajdúval, ki a könyvtárba épp két rengeteg tálat vitt, melynek ecetes vizében fejessaláták s keménytojás-szeletkék áztak. Letette az üres könyvespolcra – mert csütörtökön itt álltak az esti étkek –, majd

összeütötte csizmáit, megállt a nagyságos úr előtt, elvette botját, kalauzolta befelé.

Erre nem volt szükség. Ákos ismerte a járást. Minden úgy volt, mint régen.

Az olvasóteremben, akár évekkel ezelőtt, csak Sárcsevits görnyedt, valami gazdag magánzó, szófukar agglegény, ki most is a *Le Figaró*-t olvasta. Mindig a *Le Figaró*-t olvasta. Ezért városszerte európai műveltségű férfiúnak tartották.

Balra volt a társalgó, nagyobb terem, melyben bőrdíványok terpeszkedtek.

Már messziről hallani lehetett, hogy társalognak a párducok.

Ákos ide tartott.

Mikor benyitott, eleinte semmit sem látott. Hatalmas fellegek tornyosultak szivarok, cigaretták füstjéből, melyet a falakon, a mennyezeten égő lámpáknak sem sikerült szétoszlatni. Ezek a fellegek a közelgő, esti vihart jelezték.

Vagy harminc-negyven ember rémlett eléje. Ákos pillanatig zavartan állt.

De aztán észrevették, és diadalordítás fogadta. A párducok, a korhelykedés bajszos fenevadjai fölugráltak ülőhelyükből, eléje szaladtak, jobbra-balra húzták.

– Ákos – kiabáltak összevissza. – Ákoskám, kerülj beljebb, foglalj helyet közöttünk.

Ismeretlenek mutatkoztak be, fiatalabbak, kik tegezték:

– Servus humillimus,[1] van szerencsém, hol jártál eddig?

Voltak, kik megfeddették:

– Sok van a rovásodon, öreg, ezt ma jóvá kell tenned.

Környey azonban túlkiáltott minden hangot.

– Bocsánat a megtérő bűnösnek.

[1] Legalázatosabb szolgája. (latin)

Gömbölyű hahoták gurultak a párducok barlangjában.

Környey pedig ott állott két fejjel magasabban mindegyiküknél, aranyzsinóros, búzakék atillájában. Megropogtatta Ákos keskeny kezét a kezével, mely az ezüstforintost szokta széttörni, hivatalos szeretetreméltósággal üdvözölte mint főpárduc. Szigorúnak, majdnem félelmetesnek látszott.

Csak rövid ideig beszélhetett vele. Környeynek ezen a napon lótnia-futnia kellett, fogadnia mindenkit, tárgyalni a személyzettel borról, vacsoráról. Most is a könyvtárba hívták, hogy megnézze a salátát. Több dolga akadt ilyenkor, mint annak idején a gőzmalom égésénél.

Mindenképp páratlan esemény volt, hogy Ákos betoppant.

Priboczay átölelte őt, arcát arcához tapasztotta, és sokáig nem engedte el. Aztán gyöngéd férficsókkal megcsókolta arcát.

A patikus könnyezett, gyenge volt a szíve, gyenge volt a szeme is, és valahányszor egy régi, kedves emberét látta, mint lángnál a háj, olvadozott attól a melegségtől, mely egész mivoltát áthevítette.

Zsebkendőjét kereste.

Mikor fölitatta könnyeit, Ákost mind a két kezénél fogva a csillár alá állította, hogy jobban szemügyre vehesse.

– Öreg – mondta csodálkozva –, te egészen megfiatalodtál.

– Dehogy.

– De bizony Úristen – ismételte határozottan. – Nagyszerű színben vagy.

A csoport, mely köröttük állt, megerősítette ezt.

Ákos arca a délutáni szunyókálástól csakugyan kigömbölyödött, bőre paposan rózsállott. Pír színezte homlokát s a két leffentyűs bőrzacskót is a szeme alatt.

– Teringettét – mondta Priboczay –, valóságos gavallér lettél – és ránézett a kesztyűre.

Ákos máris húzta kesztyűjét.

– És – folytatta Priboczay – milyen egyenes vagy. Nem olyan görnyedt, mint azelőtt. Canis mater.[1] Mivel élsz te? Mit csináltál?

– Megnyiratkoztam – hebegte Ákos –, talán azért.

– Nem, nem, fiatalabb vagy. Tíz évvel. Öt évvel fiatalabb. A nyugalmas élet.

Ákos bajszán, melyen még mindig a borbély tiszaújlaki pedrője keményedett, kis ravasz mosolyka bujdosott sunyin. Elszégyellte magát.

– Öreg vagyok, pajtás – mondta végül –, vén csont, akár te, akár ti – és hamis önszánalommal lehorgasztotta fejét.

Priboczay belékarolt, körülvezette, hogy megismerkedjék azokkal is, kik kis kompániákba oszladozva, távolabb kvaterkáztak,[2] vagy az ablakmélyedésben pletykáltak.

Bizony, bizony megöregedtek a cimborák. Néhány párducnak már aranyfoga volt, legtöbb műfogakat viselt elöl, kaucsukínyt. Eltűntek a kondor, fekete fürtök, melyeket csütörtök estéken látott, zúzmara lepte be, pusztán a bajszokon kísértett pár szál barna szőr. Sokan egészen megkopaszodtak. Meztelen koponyájuk gömbölyű lett és fényes, mint a tekeasztalon guruló elefántcsont golyó, vagy kihegyesedett, mint a tojás.

Csak az asztalok maradtak a régiek, a fekete márványasztalok, melyeken nyurga borospalackok, büdösvizes üvegek ütegei meredeztek, s a zöld posztóval bevont kártyaasztalok, a beléjük mélyesztett sárgaréz hamutartóval.

Meg a nagy kép a falon. Széchenyi István gróf.

[1] Kutyateremtette. (latin)

[2] Társalogva borozgattak.

Ő nem öregedett meg.

Bal kezét csípőjére téve a kardkötő felé, mentéjét félretolva állt ott, mint valamikor, boltozatos homlokával, melyet zilált kis fürtök libegtek körül, nyugtalan szemével, melyben az egyéniség ideges tettereje égett, s nézte, mi lett nemes gondolatából, az eszmeváltó körből, a kaszinóból, melyet az úri társaságok pallérozására, a társas érintkezés tüzetesbé tételére honosított meg. De a vágni való füstben nyilván ő sem látott jól.

Básta, a városi hajdú, kék-fehér díszruhájában megállt Ákos előtt, kipödrött bajusszal, mely egy szinte láthatatlan, cérnaszálvékony vonalban végződött, valahol a levegőben, messze túl a két arcon. Nagy borostálca volt kezében, asztalkendővel leterítve. Az urakat kínálta, haptákban.

Priboczay felemelt egy poharat.

– Isten hozott nálunk.

Ákos körömcseppig itta a poharat, úgy, amint dukál.

– Isten éltessen – mondta aztán.

– Isten éltessen.

Kezet fogtak, leültek egy díványra.

Negyedóra múlva Ákos cihelődött.

– Most pedig idestova mennem kell.

– Dehogy mégysz, édes öregem.

Környey, mint jó házigazda, a veszedelem közeledtére, mikor valaki szökni akart, mindig ott termett. Most is résen volt.

– Szó sincs róla – tiltakozott. – Itt maradsz – és acélkarjai közé szorította az öreget.

Vitte is már a terem egyik sarkába, hol a legvastagabb füstben, lógó lámpa alatt tarokkozók ültek. Épp osztani akartak.

– Szállj be ötödiknek – indítványozta Környey, a társaság felé mutatva.

Ez volt Ákos gyöngéje, ez volt Ákos erőssége: a tarokk.

Senki sem játszotta mesteribben, ötletesebben, nagyobb passzióval. Ezenkívül oly tudással rendelkezett, hogy szaktekintélynek tartották, és a kaszinói urak vitás esetekben hozzá fordultak, hogy, mint fellebbezhetetlen ítélőszék, döntsön.

– Paskievics? – szólt oda félvállról Ákos.

– Az – mondta az asztalnál Galló, a rokonszenves ügyész, maga is híres tarokkjátékos, kiemelve okos fejét szivarja füstjéből.

Máris fölkelt.

– Én majd osztok – szólt.

Vele együtt fölkeltek, kik ott ültek, Doba, meg egy zömök úr, nyersselyem ruhában, Kárász István, a Dani apja, az ezerholdas, kinek kopaszra nyírt feje szerecsenfeketére égett a nyári naptól. Csak a negyedik maradt még ülve, Ladányi László, Sárszeg szabad királyi városának 48-as és függetlenségi képviselője, ki deres, rövidre nyesett szakállával, busa szemöldökével Zrínyi Miklósra emlékeztetett.

Ladányi évek óta feszült viszonyban volt Ákossal.

A képviselő – véresszájúnak hívták – a szenvedélyes túlzók közé tartozott, a szélsőbal legszélsőbb szárnyához, ki bizalmas társaságban abból sem csinált titkot, hogy az 1849. debreceni országgyűlés határozata alapján áll, és a Habsburg-házat akármikor detronizáltatná ama bűnök miatt, melyeket a nemzet ellen elkövettek. Nagyapját 1849-ben a császár katonái fölakasztották egy körtefára. Gyakran emlegette ezt, mikor úri portája előtt megjelentek a választók, fáklyákkal, zászlókkal, és kiengedte hangját, mely a sok nemzeti keservtől mindörökre megrepedt. Ákost pedig jól ismerte. Tudta, hogy állandóan kormánypárti jelöltre szavaz, félénk ember, szíve talán hozzá húz, de nem szeret harcolni, békét akarna önmagával, családjával, mindenkivel, s kedveli a kiegyezést, mindenféle kiegyezést, és így a 67-es kiegyezést is. Ezért egyszer-másszor elítélően nyilatkozott róla.

De most, hogy előtte állt, és a többiek kapacitálták, ő is fölkelt. Magyar emberek pohárnál megértik egymást. Kezét nyújtotta Ákosnak.

– Tarts velünk – szólt recsegő hangján.

Az alkalmat meg kellett ragadni. Úgy ünnepelték Ákost a tarokk barátai, mint valami messze földről érkezett nevezetességet. Aztán a szürke hátú, különös, nagy tarokk-kártyák is csábították. Nehéz volt ellenállni, beadta derekát.

– Nem bánom – mondta nevetve.

Környey könnyülten távozott.

Ő pedig letelepedett közéjük az asztalhoz, melynek márványán néhány csöpp bor csillogott, nyilván félrecsorrant a töltésnél. Takaros, fekete táblácskák álltak ott, ezekre fölírták a játszók nevét az elkészített, kihegyezett krétákkal.

Galló osztott.

Ákos kezébe vette a kilenc lapot, villámgyorsan elrendezte gyakorlott ujjaival, üdvözölte a kártyákat, melyek a régi világról, boldog időkről beszélnek: a pagátot,[1] emberfejes lantjával és kardjával, a krinolinos spanyol hölgyet, castagnette-jével,[2] a nagy skízt tarkabarka bohócruhájában, kettős fövegével, a hatalmas huszonegyest, a földön kuporgó, csibukos törököt, a honőröket, kik minden lapot ütnek, ennélfogva tisztelet is adassék nekik. Micsoda kedves, meghitt zsibongás. A falon szerelmesek ölelkeznek, ósdi katona válik babájától, hajó indul a tengeren. Remek kártyája volt.

Az urak megtekintették kártyáikat, aztán egymás arcába néztek, ugyanoly figyelemmel. Ravaszul hunyorogtak, mert az arc éppoly fontos, mint a kártya. Mit forralnak, milyen bombát tartogatnak, miféle cselvetésre, fondorlatra készülnek?

[1] Pagát, nagy skíz, honőr: a tarokk kártyajáték műszavai.

[2] Kézi csörgődob. (spanyol)

– Pász – mondta.

– Pász – visszhangozta a mellette ülő Kárász.

Doba is pászolt, Ladányi is.

Ákos igen élvezetesen töprengett. Rá is kellett gyújtania szivarra, hogy még jobban menjen a spekuláció.

A tarokk nem afféle sehonnai játék, mint azok, melyeket manapság eszelnek ki. Messze visszanyúlik a múltba, nemes elődökre tekint vissza. Ázsiából származik, akár vitéz eleink, kacskaringós, keleti gondolkozás szükséges hozzá, figyelem, lelemény, állandó lélekjelenlét. Hosszú, mint egy furfangos mese, melynek csalafinta bevezetése van, ármányos folytatása, meglepő gyors kifejlete. Fejtörést is kíván, de amellett nem száraz, rendkívül kedélyes. Emberöltők dolgoztak rajta, míg ilyen elmésre csiszolták.

Kárász kiváltotta a hármast a talonból.[1]

– Segít a húszas – mondta.

Doba, Ladányi ismét pászolt.

Ákos megdörzsölte bajszát.

– Kontra – jelentette be vidáman.

A többiek spekuláltak.

Ákos és Ladányi, a két összemelegedő barát, együtt játszott, Kárásznak Doba segített, ki szemben ült Ákossal. Bámulták egymást.

Doba bíró csodálkozott, hogy milyen friss az öregúr.

Ákos viszont Dobát figyelte. A bíró némán üldögélt, akár a színházban sovány, kacér felesége mellett, ki Orosz Olga frizuráját utánozza, és szeretője volt még annak az éhenkórász Szolyvaynak is, legalább Szolyvay azt mondja. Vajon tudja-e ez a szegény, rokonszenves bíró, sejt-e valamit? Sohasem beszélt ez semmit. Arcán most is csak közöny, fáradtság tükröződött.

Ezt felelte Ákos kontrájára:

[1] Talon, kontra, rekontra, tous les trois: tarokknál használatos műszavak.

– Rekontra. Tous les trois.

– Ejha – mondta Ákos magában –, tous les trois, tous les trois..

Ilyen dolgokon tűnődött, és lehet, hogy ez volt a hiba. Ő, a régi matador, nem eléggé ügyelt a kártyák járására, s a végén már nem lehetett segíteni, a játszma olyan vészes fordulatot vett, hogy Doba és Kárász legyűrte Ákost és Ladányit.

Akik körülöttük álltak, csodálkoztak.

– Hihetetlen.

– No de erre iszunk egyet – mondta Kárász.

Werner, osztrák vadász főhadnagy, ki eddig szótlanul ült Ákos mellett, mint jóakaratú kibic, töltött. Már négy éve tartózkodott zászlóaljával Sárszegen, de egyetlen szót sem tanult meg magyarul, csak németül tudott, mikor józan volt. Ilyenkor, részeg korában, még németül sem tudott, talán az anyanyelvén, morvául sem. Azért kitűnő párduc volt, és pompásan érezte magát. Folyton somolygott, ivott, töltögetett.

– Nem iszol? – kérdezte Ákost Ladányi. – Könnyű szilványi – jegyezte meg, és fölhajtotta poharát.

Ezt pedig: „könnyű szilványi", oly ízesen mondta, hogy Ákos megitta a könnyű szilványit.

Ladányi megölelte Ákost.

– Legény vagy a talpadon, Ákoskám. Csak egyet tégy a kedvemért. Dobd ki kertedből azokat a randa napraforgókat.

– Miért?

– Mert fekete-sárgák. Még a virágban sem kell nekünk a svarcgelb.

Erre megint ittak.

Ákos már nemcsak a könnyű szilványit hörpintette föl, hanem a többit is: a könnyű homoki borokat meg a nehéz hegyi borokat is.

Számolt a krétával:

– Hogy is vagyunk csak? Kontra, rekontra, négy pont,

tous les trois kettő, négy király egy, összesen hét. Hetven krajcár jár. Nesztek.

Fizetett. A táblát letörölte a kis sárga szivaccsal.

Új szivarra gyújtott, és szemüvegét is letette, ami nála mindig a jó érzést jelentette.

Olyan volt már, akár a többi. Nem látta kívülről a társaságot, mint mikor belépett ide, a füst fojtó szagát sem érezte, közvetlenül mozgott, mintha a távollét sok évét átaludta volna, s folytatná ott, hol elhagyta. Merev kérgek engedtek föl benne, koponyája izzott, és haja, mint a hó, olvadni látszott rajta. Szemében is boldog nyirok csillogott. Füle pirosra gyulladt a barátság tavaszában.

Hanem most következett a bosszú, a haddelhadd, az új párti. Mikor kiosztották a kártyát, Ákos nekigyürkőzött, még kézelőit is lekapcsolta, összeszedte minden erejét. Azzal vetette magát ellenfeleire, a régi biztonsággal.

– Segít a tizennyolcas – szólt azonnal.

Irigyelték a boldog tizennyolcast. Vajon ki lehet az? Ő azonban már először ütésben maradt.

Majd ravaszdian kacsintva feléjük, egymás után hívta ki a nagy „böhönc"-öket,[1] először a skízt, aztán a huszonegyest, a tizenkilencest és végül a tizennyolcast is.

– Hahaha, nála volt – kiabáltak.

– Önmagát hívta ki – kacagtak mindnyájan, álmélkodva.

– Nem lehet vele bírni, a régi Ákos, a régi – ölelgették. – Ördögöd van, öreg – harsogtak –, igyunk egyet – és úgy dörgött a nevetés, hogy az ablaküvegek reszkettek.

Így fonódott össze egyik játszma a másikkal, ő pedig agyafúrtan állta helyét, leleplezve minden cselszövést, megelőzve minden orvtámadást. De a játszma hosszú volt.

[1] Idomtalanul nagy, behemót.

Nem neki volt hosszú, meg a többinek, mert ki tudja, mi történt azóta, hogy ez a marasztaló, rábeszélő játék rabul ejtette. Aki kártyázik, az a felejtés teljes mámorát élvezi, s külön világegyetemben él, melynek síkjait kártyalapok rakják ki.

– Volát, bika, pagát – röpködtek a szók a füstös levegőben –, pagátultimó,[1] pagátultimó – és az emberek sziszegtek, hüledeztek.

Ákos mindenkit letiport. Csak akkor pillantott az órára, mely vele szemben ketyegett a falon. Elmúlt már fél tíz. Most egyszerre valami magyarázhatatlan szomorúság fogta el.

Pár pillanatig lógatta fejét, elszontyolodva a nagy vidámság után, úgy nézte társait, mintha nem is ülnének előtte, s mind, kik ott vannak, levegőből lennének.

A pincérek jelentették, kész a vacsora.

Átmentek az olvasóba. Itt szoktak teríteni csütörtök estéken.

Sárcsevits még mindig nem végzett a *Le Figaró*-val, félreült a fal mellé, egy villanylámpa alá, és ott betűzgette. A társaság letelepedett a virágokkal ékes asztalhoz.

Derék, magyaros vacsora volt, csirkepörkölt, túrós csusza, mákos és diós metélt, ezenkívül penészes, büdös sajt, melyhez istenien ízlett a büdösvizes, savanykás bor.

Sokan falatoztak itt, legalább ötvenen, mert vacsorára új vendégek is érkeztek. Gaszner Máté árvaszéki ülnök, topa[2] kis emberke, kiben semmi szeretetreméltóság sem volt, de mindenki kedvelte, és úgy hívta: „Mátékám". Kostyál, valami nyugalmazott tanító a szomszéd városból, ki – mint mondták – „rendkívül szereti a potyát". Vereczkey, a főispán tollnoka, ki Tirolban szolgálta le önkéntesi évét, és sok szép talián[3] nótát tudott. Füzes

[1] Volát, bika, pagátultimó: a tarokk kártyajáték műszavai.
[2] Ügyetlen, gyámoltalan.
[3] Olasz.

Feri természetesen szintén megjelent. Idétlen mosolyát, melyet erre az alkalomra kifényezett, virgoncan hordozta körül, és vacsora alatt többször megjegyezte:

– Imádom a társaságot. Én végtelen jó kedélyű fiú vagyok.

Még Hartyányi Olivér is eljött, az „ateista".

Szegény Olivérnek évek óta hátgerincsorvadása volt, és ezért szegény Olivér ateista volt. Estefelé eltolatta magát a kaszinóig, és az ajtótól két hajdú hozta fel az emeletre abban a nagy párnásszékben, melyben otthon, az udvarán szokott üldögélni. Lábára bolyhos plédjét borította.

Élénknek látszott, mert mielőtt elindult, a szokottnál is nagyobb adag morfiumot fecskendezett magába, szeme csillogott, tág pupillái szikráztak. Sovány, olajzöld arca valami élességet kapott. Csak szemöldeit rángatta ide-oda, mikor beszélt.

Füzes Feri mellé került, kivel kölcsönösen utálták egymást. De azért szerettek beszélgetni, folyton vitatkoztak.

Füzes Feri azt állította, hogy van Isten, Hartyányi Olivér pedig azt, hogy nincs Isten. Évek óta tartott ez a vita anélkül, hogy meg tudták volna győzni egymást álláspontjukról. Most is kijátszották ismert érveiket, az idealizmus és materializmus nevében. Füzes Feri gúnyosan biggyesztette el száját Darwin nevének hallatára, nem mintha nem tartaná őt úriembernek, de róla is az volt a véleménye, mint Kossuth Lajosról: Darwinnak is megvan a maga fényoldala és a maga árnyoldala, mint mindenkinek a világon. Olivér tehát utolsó lépését tette meg. Keserű, csúf szavakkal a pusztulást rajzolta, az egyetlent, amiben hitt, a teljes megsemmisülést, a rothadó testet, a rajta nyüzsgő nyüvekkel, pondrókkal. Hangosan beszélt, hogy megbotránkoztassa asztaltársait. De azok sem rá, sem Füzes Ferire nem hederítettek. Mindkettőjüket egyformán unták.

Különben is a cigány már húzta. Csinos Józsi híres bandája odaállt a magas szárnyas ajtóba, s a prímás, az urak régi ismerőse, jó barátja, lélekkel cifrázta. Soha szebben nem játszott, mint ennek a társaságnak csütörtök estéken. Odaadóan, de tisztes távolból Kárász István felé fordult, olykor rátekintve, olyan tekintettel, melyben közös emlékek szunnyadozhattak. Egykor a lakodalmán is ő muzsikált, és sok ezres bankót kihegedült zsebéből. Aztán a földbirtokos évente lehívatta birtokára. Tavaly minden cigányának egy-egy sonkát akasztott nyakába, és úgy kellett húzniok kivilágos kivirradtig.

Kárász István, ki Ákos és Ladányi között ült, abbahagyta az evést. Mihelyt meghallotta a hegedűszót, hátradőlt székében, karját ellógatta, dagadó homlokérrel, elmeredő szemmel figyelt. Látszólag közönyös volt. Szívét azonban egészen átadta a cigánynak, hogy hozzon ki belőle mindent, csiklandozza, kezelje. Kényelmesen, úri nemtörődömséggel nyújtotta oda neki, úgy, ahogy más a lábát teszi a körömápoló elé. Jobban bízott benne, mint Gálban, a háziorvosában.

A prímás mindent megtett: kínozta, gyötörte, édesen szenvedtette, mint úri szolgája. Pár perc múlva a nóták hatása alatt kövér könnycsepp pottyant ki a földbirtokos szeméből, végiggurult napbarnított arcán. Miért sírt? Sárszeg egész környéke, sok-sok ezer hold az övé volt. Számát sem tudta méneseinek, kondáinak, gulyáinak, családja, fiai, leányai, unokái virágoztak. Micsoda régi, menyegzői ízekre, hamvába holt ábrándra emlékeztette a muzsikaszó? Nehéz azt megmondani.

A többiek belesimultak ebbe a szertartásba, melynek megvan a maga rendje-módja, és valami nagy egység alakult ki. Mindenki más és más tartalommal töltötte meg a dalt, a verseket, melyek firól fira szállnak, és évszázadok kincsét őrzik.

Galló szigorúan nézett maga elé, mint a vádlottra szokott, s az utolsó pillanatig tiltakozott a gyengeség ellen. Doba föltétlenül a feleségére gondolt, ki isten tudja, hol jár az éjszakában, elmerült bánatába, oly önkínzóan, hogy maga is megijedt, és aztán, mint ki mélyből emelkedik levegőre, nagyot lélegzett. Ladányi egyenesen Bécs felé tekintett, arcán a négyszáz esztendős osztrák rabság honfiúi bánatával. Priboczay elolvadt, mind a két szeme könnyezett, pocsékra ázott a mélabúban. Füzes Feri kukorékolt, Hartyányi Olivér dörmögött, Szunyogh lehorgasztotta fejét mélységes részegségében, és ingatta, mint az elefánt. Környey hetyke lett, Mályvády, a természettudomány derék barátja, tréfás, Kostyál kötekedett, Gaszner Máté őrjöngött.

Básta, a hajdú is megfeledkezett a reguláról, nem állt már haptákban – hiszen ő is székely-magyar volt –, testvériesen ellágyult az urakkal. A pincérek lábujjhegyen jártak. Megsejtették, hogy itt valami rendkívüli történik, amit megzavarni istentelenség.

Sárcsevits egészen elolvasta a *Le Figaró*-t, az apróhirdetéseket is, az utolsó betűig. Bámulta a mulatókat, csóválta fejét. Ő semmit sem érzett. Csak azt, hogy kár ennyi időért, ennyi fáradságért. Micsoda pazarlás is, micsoda nábobi tékozlás, szétszórni azt, amit átélünk, kiloccsantani a borral együtt a padlóra. Valahol a Szajna partján ennyi jó szándékból, ennyi színből és érzésből építmények emelkednének, könyvek íródnának. Ha elmondanák az urak, mi jár ilyenkor fejükben, abból több könyvet lehetne írni, mint amennyi a sárszegi kaszinó könyvtárában van, melyet senki sem olvas, csak ő meg Galló ügyész és szegény Olivér, ki, mielőtt a sírba száll, tudni óhajt egyet-mást erről a szörnyű világról.

De ők ezzel sem törődtek.

A prímás a „Cserebogár"-ra zendített rá. Ákos fölemelte kezét, megállította. Ez volt az ő nótája.

Magához intette a cigányt, hangfogót tétetett hegedűjére, és mikor ismét belekezdett, rágyújtott a nótára. Énekelt, eleinte bizonytalanul, majd fölényesen, urasan, nem erős, de kellemetes tenor hangján, mutatóujját valami hervatag, régies mozdulattal halántékához emelve.

Cserebogár, sárga cserebogár,
Nem kérdezem tőled, mikor lesz nyár...

Sárcsevits indult. Mosolyogva kérdezte a mellette álló Füzes Ferit:

– Ez az öreg Vajkay?

– Az.

– Azt hallottam, hogy valami mogorva troglodita.[1]

– Dehogy – mondta Füzes Feri feszesen –, nagyon közvetlen, joviális úriember.

Az volt a szokás, hogy míg az urak vacsoráztak, a társalgót fölseperték és kiszellőztették. Mire visszajöttek, csinos, rendes termet találtak itt, a hangulat melegsége eltűnt a füsttel együtt, és a levegőben rideg szigor érzett.

Ebben a környezetben nem lehetett folytatni azt, amit elkezdtek délután. A bort fölváltotta a pálinka, s a tarokkot és alsóst a ferbli és makaó. Vége volt a kedélyességnek: a komoly ivók pillanata jött, kik nem ismerik a tréfát, és a komoly játékosok pillanata, kik már nem enyelegnek a szerencsével, hanem kihívják, hogy vagy ők, vagy mások maradjanak a porondon.

Ákos egy makaós asztalhoz került, hol a tét öt forint volt, s kontusovszkát és egyéb erős lengyel pálinkát ittak.

Környey ügyelt, hogy mindenki teljesítse kötelességét.

Ákos megfelelt a pohárnak.

A makaóban is szerencséje volt.

[1] Barlanglakó.

– Kilenc – mondta folytonosan.

Halomban álltak előtte a gyűrött bankók, nagy kúpok rézpénzből, oszlopocskák nikkelekből, ezüstből. A bőrtárcákból előkerültek a tekintélyes hidegkék ezresek is. Nem tudott szabadulni a pénztől.

– Nyolc – szóltak társai.

– Kilenc – visszhangozta.

Bosszankodott is, mulatott is, új kártyát hozatott babonából, de ez sem segített. A szerencse csak nem akar tőle elpártolni. Pezsgőt nyittatott az egész társaságnak. A poharat a falhoz csapták.

Negyed háromkor aztán véget ért a csata. A társaság fölkerekedett.

Környey ordított.

– A Szent János áldást.

Kitöltötték, ami maradt, bort, pálinkát, pezsgőt. Ákos épp zsebébe gyömöszölte a pénzt, nadrágzsebébe, kabátzsebébe, felső és alsó mellényzsebébe, mikor egy borostás arcot érzett arcán s egy szájat a száján, mely nyálas csókkal végignyalta.

– Édes, édes öregem.

Ladányi volt, Sárszeg 48-as függetlenségi képviselője, ki mellén zokogott.

Ákos megölelte őt.

– Derék 48-as vagy, Laci, tudom.

– Te is az vagy, édes, édes öregem – mondta Ladányi –, derék, magyar ember vagy.

És sírtak.

Ákos egyszerre kihörpintette az eléje tett vizespoharat, melyben pálinka állt, színültig. A szesz átmelegítette, talpra állította. Hatalmasan kopogott öreg agyvelejében, s olyan gyönyörűséget érzett, hogy nem bánja, ha most, a mámor e pillanatában, mikor egészen átfogja önmagát, egész életét, szörnyethal.

Arca sápadt volt. Szeme kissé bandzsított.

Környey, ki ezt észrevette, meg is szólította.

– Mi az, Ákoskám?

Ő azonban nem felelt.

A pálinka, melyet felhajtott, rettenetes erőt adott neki. Tudta, hogy tüstént haza kell mennie, különben vége. Mikor leérkezett az utcára, a kaszinó elé, fiatalságának minden önállósága visszatért belé, és balra csapott, a Széchenyi utca felé, s a házfalak mellett meglépett.

Hallotta, amint utánakiáltottak:

– Ákos!

Aztán durván, szeretet nélkül, még egyszer:

– Ákos!

A csoport, melytől távolodott, hivatalos megrovással követelte vissza: az éjszakában a párducok ordítottak.

Nem is közönséges csíny volt az, amit elkövetett. Elmenni köszönés nélkül, megszökni orvul annyi, mint cserbenhagyni a zászlót, az már hűtlenség, az már függelemsértés, melyet a párducok semmi körülmények közt sem bocsátanak meg, még a barátság címén sem.

Ákos nem törődve velük, határozott léptekkel iparkodott hazafelé.

Egyszerre durranást hallott háta mögött. Egyet, kettőt, hármat. Revolverből lőttek.

Majd ismét hármat lőttek, de most gyorsabban egymás után.

Nem ijedt meg. Tudta, hogy ez is hozzátartozik a mulatsághoz, és Környey széles jókedvében lövöldözni szokott, a levegőbe süti el forgópisztolyát. Múltkor a Széchenyi egész mennyezetét és minden tükrét összelövöldözte. Nem rosszindulatból, hanem kedélyből.

A sárszegi polgárok is tudták ezt. Mikor csütörtök éjszakán ilyen hadizajra ébredtek, nyugodtan fordultak másik oldalukra, és ezt mormogták álmukban:

– A párducok mulatnak.

A párducok még pár percig várták Ákost, hogy a vészjelre visszajön. Majd dohogva, szitkozódva két részre

oszlottak: az egyik csoport a Széchenyibe ment knikebájnra,[1] a másik Panna nénihez, kinek kurtakocsmája hajnalig nyitva volt, és remek borát széltében dicsérték.

Ákosnak a Városháza sötét boltívei alatt végképp sikerült eltűnnie. Ide már tompultan hallatszott a korhelyek üvöltése, csak pár éji lézengő járt erősen tántorogva. Ők is ittak. Sárszegen mindenki ivott.

Egy paraszt a járda szélén álldogált, majd pár lépést próbált tenni, és arccal a földre vágódott, mint katona, kit eltalált a golyó. Leterítette a hatalmas szesz. Úgy is maradt. Elnyúlt a csatatéren.

Ákos nem volt annyira részeg, mert tudta, hogy részeg. Tovább ballagott mereven, nem ingadozott.

Gyér gázlángok csillogtak a borús éjben. A száraz meleg megtört. Párás, fülledt, felleges homály borított mindent, előhírnöke a közelgő esőnek. Árnyékok mozogtak a Széchenyi téren, abban a legyezőszerű fényben, melyet kissé messzebb a Baross kávéház ívlámpája terjesztett, bizonytalanná, regényessé téve a sárszegi éjszakát. Fönn a Városháza kivilágított sárga órája úgy ragyogott, mint az érett dinnye.

A Baross kávéház bádogkertjében még fiatalemberek fagylaltoztak. Ákos erre haladt el. Egyszerre gyökeret vert a lába.

Künn a teraszon megpillantott valakit, ki új, divatos panamakalapot, fehér nyári ruhát viselt, és oldalt, egy leanderbokor mellett üldögélt poharára hajolva. Cifra Géza éjjeli szolgálata végeztével ide tért be cigányzenét hallgatni.

A rendesnél is komorabbnak látszott. Teljes erővel kitört a náthája. Nemcsak bal orrlyuka dugult el, hanem a jobb is, mert orra a levelibékánál is jobban megérezte az időváltozást, és ilyenkor egyáltalában nem szelelt, nem kapott rajta levegőt. Száján keresztül lélegzett. Málnaszörp állt előtte, poharában szalmaszál.

[1] Égetett szeszes ital és tojássárgája keveréke.

Ákos sokáig nézte őt. Úgy látta, hogy boldog, az arcán önteltség ömlött el, mely azt mondja, hogy teheti, mert vasúti, fittyet hány az egész világnak. És az ártatlan málnaszörp is, melyet szopogatni kezdett a szalmaszálon, méregerős, vörös pálinka képében jelent meg Ákos előtt.

Mulat az úrfi, dünnyögött magában, s gyűlölte őt kimondhatatlanul. Jaj, ha lepofozhatta volna fejéről a szemtelen ficsúros panamakalapot, melyen az a cifra szalag lötyögött.

Elvörösödött a dühtől, vézna karján megfeszítette izmait.

Közeledett hozzá. Igen, elég erőt érzett most, hogy egyetlen ökölcsapással leterítse, maga alá teperje, üsse, ahol éri, cibálja haját, kitolja szemét, megölje, megölje.

De mivel ölje meg? Csak zsebkése volt nála. Botrányt csináljon legalább? Odalépett asztalához.

Kihívóan állt meg előtte.

Nem köszönt.

Cifra Géza köszönt.

Lekapta panamáját, fölugrott.

Ákos nem mozdult. Mind a két kezét nadrágzsebébe mélyesztette, hogy kezet ne kelljen neki adnia, és kifelé feszítette ujjait a szöveten keresztül. Majd bólintott, sokatmondóan, egyszer és aztán még egyszer, mélyebben.

– Parancsolsz helyet foglalni?

Ákos még egy lépést tett. Olyan közel volt már, hogy arca arcához ért. Cifra Géza, ki sohasem ivott, megérezte rajta a pálinkaszagot.

– Semmit sem parancsolok - mondta Ákos csúfondáros éllel –, egyáltalán semmit sem parancsolok. És nem is kérek tőled semmit. Csak látni akartalak – és gúnyosan hajlongott előtte, most már egész törzsével.

– Nagyon megtisztelsz, ülj le, kedves bátyám.

– Nem ülök le – szólt önfejűen –, csak mulass tovább – tette hozzá mást gondolva –, szervusz.

– Szervusz, kérlek alássan – hadarta Cifra Géza, örülve, hogy vége szakad ennek a beszélgetésnek, s nem kell gondolkoznia, mit feleljen, mikor köszönjön el –, jó éjszakát kívánok, csókolom a nagyságos asszony kezét, jó éjszakát.

Ákos kalapját meg sem billentve továbbment, de a járdán még egyszer megállt, tétovázva, hosszan rátekintett Cifra Gézára, ismét bólogatva, mint előbb. Az érezte ezt, de nem értette, mit jelent. Elfordította fejét, nem mert odanézni, és fölkapva a széken heverő nádkeretbe foglalt *Egyetértés*-t, egész alakját betakarta vele.

A Szent István-templom tornya mellett, a felhők között kibukkant a hold, oly hirtelenül, akár egy titkos gombot nyomtak volna meg valahol, és siralmas, erős fénye végigrezzent az alvó városon. Ákos a Bolyai utca felé tartott.

Ment a holdfényben, és félrecsapott keménykalapja árnyékot vetett homlokára. Ez a zöld köd eszébe idézte az időt, mikor utoljára járt Pesten, s az orvosok eltiltották szesztől, szivartól, minden jótól, ami az élet, és ő ilyen éjszakán hazafelé bandukolt pesti szállójába. Kezét pillanatra szeme elé tette. És most úgy rémlett neki, hogy ebben a derengésben igazán látja önmagát, azt, ami elmúlt és van, öreg csontjait, melyek ötvenkilenc éve szolgálták őt, és ki tudja, még meddig. Végtelenül szomorúnak látszott.

Ugattak a kutyák közel-távol a palánkok mögött, mert fölijedtek a nyugtalan világosságra. Ősi dühvel kaffogtak az állatok e holdkórosai, ferdén hányva hátsó, véznább lábaikat, s rövidlátó szemükkel fölfelé sandítottak a holdra, erre a lukacsos aranysajtra, melyet már évezredek óta szeretnének leharapni az égről. Haragjuk süket lármába halt el.

A Bolyai utca sarkán megint cigányzenét hallott. Azt hitte, hogy követi a kaszinói banda, a háta mögött, de az valahol előtte cincogott, annál a háznál, melyben Orosz Olga lakott.

Három szál cigány húzta a hajnali zenét, a buzgalomtól lábujjhegyre állva.

Az ablak alatt, melyben már kigyulladt a fény, Kárász Dani állott, Kárász István fia, és könny hullott orcájára, úgy, mint édesatyjának.

Épp a Mimóza dalára zendített rá, a primadonna iránt való figyelemből.

Ákos, amint a Petőfi utcába fordult, fütyörészni próbálta a Mimóza dalát, de nem tudta. Erre a Vun-Csi dalát dúdolgatta, a tréfás kínai kuplét, mely így kezdődik:

Csúf, csúf csakugyan...

TIZEDIK FEJEZET

(melyben elkövetkezik az évek óta készülő, nagy leszámolás, és hőseink az élettől megkapják azt a vigasztalást és igazságszolgáltatást, melyre mindnyájan jogosan számot tarthatunk)

A részeg emberek röpülnek.

Csak a józanok hiszik, hogy ide-oda imbolyognak, ők valójában láthatatlan szárnyakon szállnak, s mindenhová előbb érnek, mint remélik.

Hogy közben múlik az idő, nem számít, mert nekik az nincsen, és nyilván a többiek csalódnak, kik ilyesmikkel törődnek.

Bajuk sem esik, mert a Szűz Mária köténye hordozza a részeg embereket.

De a kapu kinyitása nehéz volt. Sokáig bajmolódott a kulccsal, ide-oda forgatva a zárban, de nem akart kinyílni. Még tovább vesződött azonban a szoba ajtajával, míg rájött, hogy azt be sem csukták.

Dörmögve haladt befelé, káromkodott, hogy ebben a házban semmi sincs rendben, kilophatják a szemüket is, elrabolhatnak mindent.

Csakugyan, ilyen rendetlenség ritkán fordult elő.

Ez úgy esett meg, hogy felesége, mikor kilenc óra lett, nyugtalankodni kezdett, mert ebben az időben, mióta eszét tudta, mindig otthon volt már az ura. Kiment a Petőfi utcába, és a sötétbe kémlelődve nézte, hogy jön-e. Aztán visszajövet elfelejtette bezárni az ajtót.

Vajkayné idegeskedett. Nem értette, mi történhetett. Ő egész nap itthon maradt. Miután Ákos délután egy negyedórára fölnézett a kaszinóba, két látogatót is fogadott. Az egyik a mosónő, ki a nagymosást jött megbeszélni, a másik Szilkuthy Biri, Pacsirta egyetlen jó barátnője, csinos asszonyka, ki valami erdészhez ment férj-

hez, de azután az ura elhagyta a Széchenyi kávéház pénztárosnője miatt, és most válni akartak.

Szilkuthy Biri Pacsirta iránt érdeklődött, kivel utóbb összebarátkoztak, sokat tárgyaltak suttogva a kerti padon, a vadgesztenyefa alatt. Anya megkínálta őt a színházi csokoládéval, melyet még nem fogyasztott el, és csevegve, nevetgélve mind megeszegették, nyolcig.

Hogy elment, a leányszobában varrogatott, ingeket, blúzokat, melyeket Pacsirta vetetlen ágyára terített. Majd idegességében egy kocka fehér cukrot vett a szájába, azt szopogatta. Nézte a képeket, melyeket annyiszor látott, Dobozyt és hitvesét, az első magyar minisztériumot, Batthyányt, a kapcsos albumokat, melyekben megtalálta a Vajkayak, Bozsók képeit harmadíziglen, Pacsirtát is tíz-, tizennégy éves korában, babával, léggömbbel, sziklán ülve merengő helyzetben, de gondolatait semmi sem terelte el.

Fölkelt, átment az ebédlőbe, járt a gyári ebédlőszőnyeg cikcakkos mintáin, onnan a folyosóra sietett, s végigsétált a rongypokrócon is, mely a külső ajtóig futott.

Itt elfogta a félelem. Ezért a szobák közötti ajtókat is föltárta, úgyhogy az egész lakás egybenyílt. Majd, hogy a sötétség ne bántsa, egymás után meggyújtotta a villanyokat az összes szobákban, a folyosón is. Erős fényár tündökölt az elhagyott házban.

Csakhogy ebben a kivilágításban a csönd még nagyobbnak rémlett, mint annak előtte. Semmi sem moccant. Hallgatózott, nem zörren-e a kilincs. Némaság ült mindenfelé. Figyelt, kifelé az utcára. Ott nem járt már senki. Pusztán lépteinek nesze reccsent a padlón, amint ide-oda ment. Ekkor megállt.

A hálószobába tartott. Ákos éjjeliszekrényéből kivett egy kulcsot, azzal a kivilágított lakáson áthaladt, az utolsó szobába, a tisztaszobába, hol a kopott, fekete zongora állott, a Bösendorfer, mely szüleinek nászaján-

déka volt, sok vihart, kedves batyubált látott, és mint hű, öreg bútor már két nemzedéket kiszolgált.

Leült a zongoraszékre, kezét ölébe tette, tűnődött.

Mióta nem zongorázott? Nagyon régen. Valaha pedig szeretett. Pacsirtát is ő tanította zongorázni, de szegényke, a kedves, nem sokra haladt, semmi hajlama nem volt hozzá, tizennyolc éves korában lezárták a zongora födelét, kulccsal, hogy rend legyen. Azóta zárva maradt. Ő sem igen nyitotta ki.

Hogy rövidítse a várakozás perceit és csillapítsa nyugtalanságát, föltárta a zongora födelét, mely egy roppanással kinyílt, végigfuttatta merev ujjait a billentyűkön, melyeket repedezett csontok födtek, nem sokkal öregebbek, mint ujjai.

Egyetlen dalt tudott kívülről, még leánykorából: „Hullámzó Balaton tetején..." Azt játszotta most, gyarlón, hiányosan, meg-megállva, de így is hamar vége volt.

Aztán a hangjegyfüzetekben lapozgatott, kiemelte a sok kötet közül Beethoven szonátáit, és az elsőt próbálgatta, mely merész, ugrándozó ütemeivel átszállva évek távolságán fájó zsongást ébresztett benne. Gyakran játszotta ezt, mikor húszéves volt, nyári reggeleken. Most eleinte nem jól ment. Föltette szemüvegét, hogy lássa a kottát, s addig ismételte, míg ujjai forogni kezdtek, és a lehangolt zongora acélosan zengett az összhangos bánattól. Valóságos gyakorlat volt ez, izgalmas hajsza. Mindig újra és újra, mindig jobban és jobban. Arcán, melyet a két égő lámpa között közel kellett tartani a hangjegyfüzethez, erőlködő figyelem, csodálkozás tükröződött.

Három óra lehetett, mikor azt érezte, hogy elfáradt. Be sem csukva a zongorát, az összevissza hányt füzeteket, el sem oltva a villanylámpákat, a hálószobába ment. Elhatározta, hogy már nem várja urát. Lefeküdt.

Épp magára húzta a paplant, mikor valahol a közelben cigány zenélt, és utána a környék kutyái ugattak.

Nemsokára határozottan hallotta, hogy zörögtek a kapun, mint már eddig sokszor, de most nem csalódott. Felkönyökölt az ágyban a villanylámpa mellett.

Ákos belépett a hálószobába.

– Apa – mondta kérdőn, feddőn, kissé ámuldozva.

Ura megállt a szoba közepén. Nem vette le kalapját. Fején tiszteletlenül kackiásan sötétedett a fekete keménykalap. Szemüvege nem volt az orrán. Valahol elvesztette.

– Mi az? – kérdezte a felesége halkan.

Ákos még mindig nem szólt. Nézte az asszonyt. Szájában bűzös szivar csonkja füstölgött, mely sehogy sem akart szelelni, hiába rágta. Komor volt.

– Részeg – gondolta hirtelen az asszony, és annyira megrémült ettől a gondolattól meg a mereven álló rejtélyes alaktól, mintha éj idején vadidegen ember törne házukba, kit sohasem látott.

Azonnal leszállt az ágyról. Papucsot sem vett, odasietett hozzá, hogy támogassa.

– Ülj le.

– Nem ülök.

– Feküdj le.

– Nem fekszem.

– Hát mit akarsz?

– Itt maradok – dadogta Ákos, az ajtófélfához támaszkodva.

De mégis megindult. Az asztalig ment, s ott tenyerével hatalmasan rácsapott az asztalra.

– Itt maradok – mondta fenyegetően –, azért is – ismételte – itt maradok.

Makacs volt, mint a gyerek. Felesége ráhagyta.

– Jó, maradj itt.

– Gyufát! – parancsolt.

Az asszony hozta a gyufát a mécs mellől. Ákos a hulladozó szivarral föllehelte a tüzet, az lángra lobbant, s

megpörkölte bajszát. Jobbra-balra köpködött. A szivart a földre lökte nyelvével, és utánaköpött.

Nyáltócsák fehéredtek a viaszkos, fényezett padlón.

– Szivart! – parancsolt apa.

Felesége az egérszürke kabát belső zsebébe nyúlt, onnan előkereste a tárcát, kivett belőle egy szivart. Ákos leharapta, rágyújtott.

Most sikerült elcsalnia Ákos fejéről a kalapot, kezéből a botot. De azért még mindig nem mozdult.

– Kicsit ittál, kedves – szólt felesége mosolyogva, békéltetően, hogy magára eszméltesse, és mikor látta, hogy ura megsértődik, hozzátette enyhítve – elszórakoztál kicsit – és rátekintett a holtrészeg emberre.

Az öreg kotorászni kezdett nadrágzsebeiben, sokáig, kecmeregve. Egyszerre mind a két zsebét kifordította.

Arany-, ezüst-, rézpénzek hulltak ki, csörömpölve szaladtak végig a padlón, és a bútorok alá bújtak.

– Itt van – kiabált Ákos –, pénz – és belemarkolt egy újabb csomóba –, nektek hoztam – és a földre vágta.

A pénzdarabok ijedten sikítottak.

Vajkayné is majdnem felsikított.

Valami nagyon baljósnak érezte ezt a rendetlenséget az ő tiszta lakásában, maga sem tudta, miért. A kártyanyereséget mind a ketten piszkos dolognak tartották, elítélték azokat, kik nagyban, komolyan kártyáztak.

Az asszony a pénzdarabok után nézett, melyek már sötét sarkokba gurultak, és ott megnyugodtak. Csak ezt kérdezte:

– Kártyáztál?

Ákos rábámult, és megindult okvetetlenkedve, bakafántosan, hogy bebizonyítsa, mennyire nem részeg. Tántorogva érkezett az éjjeliszekrényig. Itt azonban egyensúlyát vesztve megtorpant, és szájában az égő szivarral, teljes hosszában, arccal az ágyra vágódott.

– Meggyújtod az ágyat – jajveszékelt anya –, meggyújtod az egész házat.

– Hát aztán? – dörmögött Ákos –, akkor legalább elég. Akkor legalább nem lesz ez sem. Mindegy – mondta szomorúan –, mindegy.

– Ugyan kérlek – vágott szavába az asszony, és söpörte a parazsat a paplanról, párnáról.

Ákost, ki ismét szájába vette a szivart, és pöfékelt, valahogy fölemelte a felesége, s az asztalig tuszkolta. Egy zsöllyét tolt alá, melybe ura belepottyant.

– Hallatlan – mondta az asszony, hogy leültette. – Mi bajod? – kérdezte tőle.

– Hogy mi bajom? – szólt Ákos, és vállat vont. – Hogy mi az én bajom?

– Igen, mi a bajod?

– Az a bajom – kezdte, és letörölte a hamut, mely bajszára hullt –, az a bajom – mondta mély, határozott hangon –, hogy gazember vagyok.

– Te?

– Én hát – és bólintott.

– Mi jut eszedbe – sopánkodott az asszony –, te, kedves, aki...

– Hallgass – rivallt rá az öreg –, fogd be a szád. Gazember vagyok. Aljas, elvetemült gazember. Az vagyok.

Az asszony megsajnálta, odament, hogy átölelje. Ákos ellökte.

– Hagyj engem.

– Ostobaság – válaszolt az asszony gondolkozva. – Gazember? Miért lennél te gazember?

– Azért – szólt Ákos, és kiköpte a padlóra ezt a szivarját is, mely csípős mérgével marta nyelvét –, azért – ismételte fáradtan.

Csak most kezdett igazán szédülni. Ebben a zárt szobában, melyben még a tegnapi meleg rekedt meg, teljes erővel tört ki rajta a részegség. Feje oldalt csuklott, bóbiskolni látszott. De arca egyre halványodott. Oly gyengeséget fejezett ki, hogy felesége aggódva kérdezte tőle:

– Ne főzzek teát?

Intett neki, hogy főzhet.

Az asszony csak horgolt kendőjét kapta magára, és úgy, ahogy volt, egy ingben, mezítláb, kiszaladt a konyhába, edényekkel zörgött, gyorsforralót gyújtott. Forralta a teát.

Ákos ott ült a zsöllyében, majdnem mozdulatlanul. Mindkét kezével megfogta a bársony karfáját, mert a zsöllye kissé fölemelkedett a levegőbe. Alig egy-két arasznyira. De aztán tovább szállott fölfelé, egy méterre, két méterre, egészen a mennyezetig és vissza, egyre gyorsabban. Majd körbepörgött. Nem is volt kellemetlen ez a hintázás. Ákost elszórakoztatta. Bámulta a száguldó tárgyakat, a görbe ajtókat, a táncoló tükröt, mely kótyagosan forgott a többiekkel. Öntudata kihagyott, visszatért.

Ilyen pillanatban megemberelte magát, fölkelt, hogy levetkőzzék. Levetette kabátját, nadrágját, letépte nyakkendőjét, mely kapcsával inggombjába akadt. Holmiit pedig, bármennyire ittas volt is, az aggkor aggályos rendszeretetével rakta ki, mely a kicsinyes dolgokra már jobban ügyel, mint a nagyokra. Zsebórát, pecsétgyűrűt, kulcsot a tálcára tett, hogy reggel megtalálhassa, megint zsebébe dughassa úgy, mint eddig, házassága harminchat éve alatt.

Felesége hozta a teásfindzsát, kannát, rumot.

– Idd meg ezt – mondta Ákosnak, ki már az ágyon ült, levetkőzve. – Mindjárt jobban leszel.

Ákos a findzsát teleöntötte rummal, egy kis teát is locscsantott belé, kavargatta. Az asszony az ágyba feküdt, mert a konyhában megfázott, és át akart kissé melegedni.

Az öreg csak pár kortyot tudott inni.

– Most feküdj le – szólt az asszony.

Le is feküdt volna, ha nem jut eszébe az, ami minden este lefekvés előtt, hogy a lakást megvizsgálja, és ke-

resse azt a rablót, kit sohasem talált itten. Ingben, gatyában az ebédlőben dülöngött.

A csillár villanyai mind égtek. Egy percig föl sem ismerte, hol jár. A folyosón is milyen illumináció[1] volt, meg a leányszobában is. Csökönyösen botorkált tovább a zongoraszobába.

Itt még nagyobb fény fogadta. Két lámpa lángolt, melyet anya égve felejtett a zongora két szélén, erősen megvilágítva a billentyűzetet, a föltámasztott zongorafödelet és a kottatartón összevissza hányt hangjegyfüzetet.

Ákos elkacagta magát, oly erősen, hogy kacaja áthallatszott a nyitott lakáson a hálószobáig, hol az asszony az ágyban aggódva leste, hogy mi történt, homlokát ráncolva kérdezte magától, hogy miért nevet az ura. Az gyorsan visszajött.

– Mi volt itt? – kérdezte azon a durva hangon, melyet megérkeztekor használt, és ismét megállt a hálószoba közepén. – Micsoda kutyakomédia? Bál volt itt? – és úgy nevetett, hogy köhögött, elfulladt a szava.

– Min nevetsz?

– Bál volt – ismételte Ákos –, bál volt a mi házunkban? Mulattál, anya?

– Vártalak – mondta az asszony egyszerűen – és zongoráztam.

– Azám – szólt Ákos gúnyosan –, bál volt – és vádlóan –, bál.

De alig ejtette ki ezt, torkát görcs szorította össze, lehanyatlott a zsöllyébe, és zokogni kezdett. Egész testét rázta a száraz zokogás, mely szájából vonyítva, könny nélkül szakadt ki. Odaborult az asztalra.

– Szegényke – jajgatott –, szegényke, csak őt sajnálom.

Maga előtt látta Pacsirtát, úgy, amint az álomban: a palánk mögül nézett rá eszelősen, és kérte, hogy segít-

[1] Díszkivilágítás.

sen rajta. Nem bírta el ezt a képet, meg azt, amit érzett. Szinte csaholta keservét.

– Jaj, mennyire sajnálom, jajajaj.

– Miért sajnálod? – kérdezte az asszony.

Felesége nem akart belemenni a játékba. Szerepe különben is könnyebb volt. Bódultan hevert ugyan a szokatlan, kései lefekvés miatt, de azért rendelkezett ellenőrző értelmével, azonkívül nem látta azt az álomalakot, melyet az ura, és nem olvasta Pacsirta levelét sem, mely mély benyomást gyakorolt Ákosra.

– Sohase sajnáld – szólt az asszony, hogy nyugodt, hideg szavával hűtse –, semmi okod rá. Elutazott. Majd visszajön. Neki is kell szórakozni. Ne légy oly önző.

– Milyen árva – suttogta Ákos, maga elé meredve –, milyen árva.

– Holnap megjön – mondta az asszony közönyt tettetve. – Holnap este itt lesz. Akkor nem lesz árva. No, feküdj már le.

– Nem értesz engem – felelt az öreg indulatosan. – Nem arról beszélek.

– Hát miről?

– Arról, ami itt fáj, itt – és szívét verte. – Arról, ami itt van. Erről itt. Mindenről.

– Aludj már.

– Nem alszom – mondta Ákos hepciásan. – Azért sem alszom. Most végre beszélni akarok.

– Hát beszélj.

– Mi őt nem szeretjük.

– Kik?

– Mi.

– Hogyan mondhatsz ilyent?

– Igenis – kiabált Ákos, és kezével az asztalra vert, mint előbb. – Gyűlöljük őt. Utáljuk.

– Megőrültél? – kiabált az asszony, ki még mindig az ágyban feküdt.

Ákos pedig, hogy kihozza sodrából feleségét, és megbotránkoztassa őt, egyre emelte hangját, mely megbicsakolt, rikácsolt.

– Azt akarnánk, hogy ne is legyen itt, úgy, mint most. És azt se bánnánk, ha szegény akár ebben a pillanatban meg...

Nem mondta ki a szörnyű szót. De így még szörnyűbb volt, mintha kimondta volna.

Az asszony kiugrott az ágyból, eléje állt, hogy megakadályozza a botrányt. Halottfehér lett. Felelni akart valamit, de torkán akadt a szó, mert önkívületes izgalma ellenére gondolkodott azon a szörnyűségen, melyre ura célzott, hogy vajon igaz-e, nem-e. Döbbenten meredt rá.

Ákos azonban nem beszélt.

Felesége most már várta volna szavát. Szinte kívánta, hogy beszéljen, mondja ki, mondjon ki mindent. Érezte, itt van a nagy, végső leszámolás órája, melyre sokat gondolt, de azt hitte, hogy mégsem történik meg, legkevésbé pedig vele és ilyenkor. Leült a szemben lévő zsöllyébe, minden ízében remegve, mégis elszántan, s valamit, egy csöppet kíváncsian is. Nem is szólt közbe, mikor ura beszélni kezdett.

Ákos így folytatta:

– Hát nem jobb lenne az? Neki is, szegénynek. És nekünk is. Tudod, hogy mit szenvedett? Csak én tudom, az én apai szívem tudja. Így-úgy, suttognak mögötte folyton, lenézik, kiröhögik. És mi, anya, mit szenvedtünk mi. Egy év, két év, vártunk, reménykedtünk, múlt az idő. Azt hittük, hogy csak véletlen az egész. Azt mondtuk, hogy majd jobb lesz minden. De mindig roszszabb lesz. Mindig rosszabb és rosszabb lesz.

– Miért?

– Miért? – kérdezte Ákos is, majd egész csöndesen mondta. – Azért, mert csúnya.

Elhangzott, először. Utána csönd támadt. Kopár hallgatás kongott közöttük.

Az asszony fölugrott. Nem, mégsem így képzelte el ezt. Mikor a leányáról beszélgettek, és kíméletesen kerülgették a kérdést, azt gondolta, hogy egyszer majd csakugyan rátérnek részletesebben, és pontról pontra kifejtik, talán napokig is vitatkoznak, ő meg az ura és talán néhány rokon, Béla és Etelka, mintegy bizottsággá alakulva, de nem ily nyíltan, nem ily durva egyszerűséggel. Az, amit Ákos mondott, egyszerre véget vetett minden további ellentmondásnak, eszmecserének, lehetőségnek. Fájt neki. Fölháborította a kegyetlensége, az őszintesége. Egy nőt sértett meg az ura, az ő leányát sértette meg. És mintha csak ez a sérelem történt volna vele, haragosan, duzzogva rikoltott föl:

– Nem, nem.

– De igen, igen. Csúnya, nagyon csúnya – kiáltott Ákos kéjelegve –, csúnya és öreg szegény, ilyen csúnya – és száját-orrát förtelmesen elhúzta –, olyan csúnya, mint én.

Föltápászkodott a zsöllyéből, hogy megmutassa magát igaz mivoltában, és az asszony mellé állt.

Így meredtek egymásra Pacsirta agg szülei, egy ingben, mezítláb, majdnem meztelenül, a két kiszáradt test, melynek öleléséből valaha a leány született. Mind a ketten reszkettek az izgalomtól.

– Részeg vagy – szólt az asszony megvetően.

– Nem vagyok részeg.

– Az Isten ellen vétkezel.

– Ha sánta volna – ordított Ákos –, ha púpos volna, ha vak volna, akkor sem volna ilyen csúnya – és most már sírt, bő könnyek mosdatták szivarhamutól mocskos arcát, gyötrődő lelkét.

Az asszony azonban kiegyenesedett.

– Kérlek – mondotta egyszerre oly szigorúan, hogy ezt nem lehetett róla föltételezni, szemében oly éles értelemmel, melyet eddig nem látott senki, nem ismert senki abban a környezetben, amelyben mozgott. – Kér-

lek – és fölemelte hangját –, megtiltom, hogy így beszélj a leányomról. Ő az én leányom. Nekem kell megvédeni az én leányomat, a te leányodat, veled szemben. Szégyelld magad.

– Micsoda? – hebegett Ákos, és visszahökkent.

– Nem engedem – szólt az asszony, és az asztalra csapott. – Ezt már mégsem engedem. Kutyakomédia, mondtad az előbb. Nahát, ez a kutyakomédia.

Ákos magára ocsúdott részegségéből, mely mintha világosodott volna.

– Jó – hagyta rá –, beszéljünk okosan. Velem lehet okosan beszélni.

– Veled ma nem lehet okosan beszélni. Hajnalban jössz haza, fölfordítod a lakásom, elszemeteled a pénzt, fejemre akarod gyújtani a házat, összevissza beszélsz. Előbb aludd ki magad – és indult az ágy felé.

– Anya – marasztalta Ákos –, maradj kicsit – mondta szinte könyörögve.

Az asszony ott maradt.

– Mit akarsz tulajdonképp? – vallatta urát. – Miért sírsz? Miért ordítasz? Nem értelek.

Keményen beszélt. Most szünetet tartott. És gyengébb hangon:

– Jól van, nem megy férjhez. És aztán? Sok lány nem megy férjhez. Harmincöt éves, még mindig jöhet valakije. Sohasem lehet tudni. Akkor, mikor legkevésbé várjuk. Szólítsam meg az embereket az utcán, vagy apróhirdetést tegyek az újságba? Egy Vajkay lánynak. Ugyan, eredj, kérlek.

Anya elhallgatott. Ákos várta, hogy csak beszéljen. Jólesett a szava, minél kíméletlenebb volt, annál jobban. Csak még erősebben vágná-verné.

Majd folytatta az asszony:

– Vagy férjhez megy. No, mondjuk. Tegyük fel. Akárkihez, aki kéri. Mert ilyent mindig lehet találni. Azt hiszed, a mai házasság olyan mennyország? Hernád

Janka férjhez ment. Záhoczkyné mesélte, hogy múltkor kisírt szemmel jött a nőegyleti bálba. Elvette egy kártyás semmiházi, fél év alatt elkártyázta a hozományt, most aztán ott vannak. Proszner Magdát veri az ura. Veri, kérlek, és iszik. Szilkuthy Biri esetét ismered. Ma itt volt és kitálalt. Kár, hogy nem hallottad. Ezt akarod annyira? Nem, csak maradjon nálunk, sohase lesz boldogabb, mint itt. Ha már az Isten is így rendelte. Hisz annyira megszokott bennünket.

Az utcán, közvetlen ablakuk alatt részegek kurjongattak, talán a párducok egy csoportja, mely arra haladt éji útján. Megvárták, míg elhangzik a lárma.

Vajkayné töprengett, mindig visszatérve a kiinduló gondolatra.

– Képtelen dolgokat mondottál. Nincs-e meg mindene, amit szeme-szája kíván? Kilenc ruhája van, kettőt az idén csináltattam, és öt pár cipője van. Ősszel kérte, vegyem meg a gyönyörű kék tollboáját, hát megvettem neki, azonnal, ebben a rettenetes drágaságban is, pedig tizennégy forintba került. Nem járatjuk-e tisztességesen, ahogy hozzánk illik? Takarékoskodtunk, az igaz, mert nehéz az élet. De amit hoztam ehhez a házhoz, az övé, az ő hozománya, senki se nyúl hozzá. Minden krajcárom félreteszem, dolgozom öreg napjaimra, a jót is elvonom magamtól, hogy neki maradjon minden, amit kedvel, a legjobb. Vagy nem neveltettük? Elvégezte iskoláit, magam tanítottam zongorára, ebben nem sokra haladt, de mindenki elismeri, hogy finom, művelt lány. És hogy kézimunkázik. Sok szülő büszke lenne rá. Nézd ezeket a remek terítőket. Mind tőle való. Bűn volt, amit mondottál. Bűn és ostobaság.

Most keresett valamit emlékeiben. Hosszú szünet után szólt csak:

– Ötéves korában leesett a padlás följárójáról, bezúzta koponyáját. Koponyarepedéstől, agyrázkódástól tartottak. Emlékszel, lehívattuk a pesti tanárt is. Két álló

hónapig raktam szegény, véres fejecskéjére a jeges tömlőt, elcsigázódtam, tönkrementem. Engem vádolsz? Most is mindig vele jövök-megyek. Ő az én egyetlen barátnőm. Mi lenne nélküle az életem? Csak azt tudom, hogy szeretem, és jobban már nem lehet szeretni senkit.

Új rohamot kezdett, az apa felé fordulva.

– És te is szereted őt, apa, nagyon szereted. Hiába beszélsz, öreg, kedves apuska. Akkor, mikor az történt, magad sürgönyöztél a tanárért, éjfélkor futottál el, mint az őrült, és ugráltál, mikor a tanár azt mondta, hogy már nincs is rá szükség. Tavaly is mit csináltál, mikor elrontotta kicsit a gyomrát. És mindig magad kísérted az iskolába, nagylány korában is. Ha pedig nem jött haza pont fél egyre, attól féltél, hogy elgázolta a kocsi. Vastag ruhákat vettél neki, hogy meg ne fázzék, és miattad járt vastag harisnyákban is, szegényke. Egészen mulatságos voltál. Kinevettünk a leányoddal. Jaj, be jól kacagtunk sokszor. Nincs igazam?

Ákos bágyadtan mosolygott.

– Nem ez a hiba – folytatta az asszony –, hanem abban tényleg hibás vagy, hogy kerülöd az embereket. Utóbb egészen elvadultál, úgy élsz, mint egy embergyűlölő. Nem lehet ilyen elzárkózottan élni, mint mi. Ő is szeretne társaságba járni, csak nem mondja. Miattad kuksol folyton itthon. Azt hiszi, hogy te ideges vagy, ezért nem megy sehová. Nélküled különben sem akar. Pedig látod, mennyire szeretnek, tisztelnek, becsülnek. Környey, Priboczay, Füzes Feri. Meg aztán – és itt gondolkozott – mindenki. Határozzuk el, hogy hetente legalább egyszer társaságba járunk, és elvisszük őt. Aki nem mutatkozik, azt elfelejtik. Egy kis változatosság kell. Akkor minden másképp lesz. Jó?

Örült, hogy felesége legyőzte őt érvekkel, és most, hogy a nevetségesség utolsó derítő motívumát is fölhozta, Ákos visszavonult, boldogan megadta magát.

– Mért nem beszélsz? – unszolta az asszony.

Az öregúrnak már nem volt szüksége vigasztalásra. Megenyhült, el is álmosodott, talpa fázott az áthidegülő padlón. Lassan, immár egészen kijózanodva azoktól a hullámzásoktól, melyek vérét fölkorbácsolták, az ágy felé ment, s ernyedten a dühkitöréstől végigfeküdt rajta.

Kellemes volt feküdni, már csak azért is, mert nem kellett szembenéznie feleségével. Szégyellte az előbbi komédiázást, a pipogya, érzelgős szószátyárságot, melyet csak részeg engedhet meg magának, a józan pironkodik miatta. Valósággal elbújt az ágyban, paplanát szájáig felhúzva. Figyelt, mi történik most.

Felesége azonban kifogyott a szóból. Ült a zsöllyében.

Most ő szerette volna, ha ura megerősíti abban, amit mondott, vagy ellene támad. Új szavakat várt, új szempontokat, melyek támogatják az övéit, vagy végképp megdöntik. Mert bármily szilárd hangon beszélt, belül egyáltalán nem volt biztos. A fortélyos ügyvédi érvelések, a ravaszul, gyanúsan lendületes, mindig nekifohászkodó védőbeszédek szerkezetében, építésében, úgy tetszett, mégis volt valami hézag, mely üresen maradt, valami rés, melyet ki kellett volna tölteni. De Ákos nem visszhangozta a jóságos szóáradatot, mellyel felesége elkábította őt.

Így magára maradt, és kínzóbb gondolatok mardosták, mint urát, kit ő vigasztalt meg. Fölkelt, mintha kérdené, ki segíthet rajta, ki segíthet őrajtuk. És minden eszébe jutott, mindenki eszébe jutott. Még Ijas Miklós is, egy pillanatra, ki oly szívesnek mutatkozott.

De a gondolatot azonnal elvetette. Ő még gyermek, alig huszonnégy éves.

Ákos némán feküdt.

Mégiscsak a nőnek kellett újra megszólalnia. Mintegy önmagának mondta, összefoglalva mindazt, ami a vitának eredménye.

– Mi nagyon szeretjük őt – hangsúlyozta – mind a ketten. És ha ezerszer is jobban szeretnénk, akkor...

– Akkor? – segített neki Ákos, lehúzva szájáról a paplant, mert kíváncsi volt – mi lenne akkor?

– Akkor – sóhajtott anya –, mit csinálnánk akkor? – kérdezte.

– Igaz – mondta Ákos zengéstelen, remény nélküli hangján –, mit csinálnánk? Semmit sem csinálnánk. Mindent megtettünk.

Mindent megtettünk, gondolta az asszony, mindent, ami embertől telt, mindent elszenvedtünk.

És körülnézett. De Ákos megint hallgatott.

Látta, hogy immár egyedül áll a szobában, egyedül az egész világon, azzal, ami fáj, és szívét olyan kétségbeesés szorította, hogy majd összeroskadt.

De tekintete ekkor önkéntelenül odatévedt az ébenfa feszületre, mely az összetolt hitvesi ágyak fölött lógott a falon.

A fekete faalapon csüngött a drága, elsanyargatott test, olcsó gipszből mintázva, aranyfüsttől befuttatva, úgyhogy a sovány bordák, a kíntól kifelé roskadó mellkas, a halálos verejtéktől csapzott, dús férfihaj is aranyosan csillogott.

Évtizedek óta nézte őket az ájult Istenember, élete és halála határmezsgyéjén. Ismerte minden szavukat, minden mozdulatukat, s ő, ki a szíveket és veséket vizsgálja, tudta, hogy most nem hazudtak.

Karjait hősien vetette szét a keresztfán, fölistenítve minden emberi fájdalmat az egyetlen mozdulattal, melyet csak ő tett, mióta áll a világ. De a feje a mindjárt beálló dermedet közönyében bukott előre, és arca már megkövült a kínszenvedéstől. Nem nyújthatta e nő felé sem segítő kezét.

Jelenléte azonban mégis nagy volt, igaz valóság ebben a polgári szobában, hol minden kicsiny volt, egy világtörténeti tragédia magasztosságát, a lángész és forró szeretet végtelenségét árasztotta az édes Jézus, ki a boldogtalanokért jött a világra, és meghalt azokért, akik szenvednek.

Az asszony egy lépést tett a feszület felé. Szemében pedig most először csillant meg egy igen kis könny.

Ismét ő kezdte.

– Imádkozni kell – mondta maga elé, inkább magának –, hinni kell Istenben, ki megváltott bennünket, mindnyájunkat. Én sokat imádkozom. Éjjel, ha fölébredek, és nem tudok aludni, mindig imádkozom. Akkor megkönnyül a szívem, és hamar elalszom. Imádkozni kell, apa, és hinni. Isten megsegíti majd őt. És megsegít bennünket is.

Ákos erre nem szólt semmit. Nem mintha nem értett volna egyet feleségével. Vallásos lélek volt ő is, különösen negyvenéves kora óta, buzgó katolikus, ki minden húsvétkor gyónt, s magához vette az Úr szent testét, de Sárszegen az volt a szokás, hogy a férfiak szemérmes kegyelettel takarták el vallásos voltukat, mint a könnyüket, csak a nők mutogatták, de tőlük ezt meg is követelték.

Anya eloltotta a villanyt, lefeküdt az ágyba. Ő is magára vonta a paplant a szájáig.

Nem döntötték el azt, amit akartak. Semmi megoldásra sem jutottak, de legalább elfáradtak. Ez is volt valami.

Vagy három percig hallgattak.

Aztán Ákos fölült ágyában.

– Te – mondta jelentősen –, megint láttam.

Az asszony tudta, kiről van szó.

– Igen?

– Ott ült a Baross kávéházban. Köszönt.

– És te?

– Visszaköszöntem. Hogy ne higgye. Ivott.

– Már iszik is – biggyesztette el száját Vajkayné.

– Mindig mondtam – szólt Ákos –, hogy nem lesz jó vége. Rossz bőrben van. Nem él soká.

Évek óta tárgyalták Cifra Géza sápadtságát, soványságát, titkos betegségét, mely időnként váltakozott, és

mindig megjósolták közeli halálát is, márciusra, októberre. De a kis vasúti tiszt csak éldegélt, otromba barátjaival, el nem múló náthájával és gyógyíthatatlan zavarával. Ákos gondolkozott.

– Az Isten nem ver bottal – tette hozzá, és lefeküdt. Majd megint fölült.

– Ég a pokol – mondta tréfásan.

A gyomra égett, kegyetlenül, nyelve tövéig. Szódabikarbónát vett be, s oly ügyetlenül, hogy hálóingére hullt, bepiszkította állát. A fehér port rágta fekete fogaival.

Nem gyújtották meg a mécsest. De nélküle sem volt sötét. A leengedett redők résein átszüremkedett a világosság, a falon fényes léniák[1] inogtak, és az utcáról a piacra haladó parasztszekerek zaja hallatszott be.

Megvirradt.

[1] Vonalak.

TIZENEGYEDIK FEJEZET

(melyben a kései ébredésről, az esőről van szó, és a párducok ismét megjelennek)

Akik éjszaka élnek a boldog fővárosokban, és nappal alusznak, a korhelyek, megszokják, hogy fölnyitván szemüket, ismét sötét van köröttük, ismét az éjszakát látják, melytől előző nap búcsút vettek.

Ez az ő fekete reggelük. Nem ijednek meg tőle. Nyújtózva köszöntik, álmos kezükkel meggyújtják a lámpát, fürdőszobájukba sietnek, ott mosdanak, borotválkoznak, szekrényük előtt öltözködnek, és frissen lépnek ki a homályos utcára. Az emberek, kik itt mozognak, már fáradtak a napi lótás-futástól, eltörődtek a sok tárgyalásban, veszekedésben, zabálásban, hátuk mögött soksok óra, reggeli és ebéd, csak a vacsora meg a lefekvés van előttük. Lassabban mennek, halkabban beszélnek, és láthatóan csalódtak már a napban, mely vége felé közeledik, mint mindenben. Bérkocsi döcög elcsigázott lóval, mely reggel még szaladni is tudott. Bánatos aléltság remeg a levegőben. De ez a szomorúság nem veri le őket, hanem annál inkább érzik saját vidámságukat, reményüket. Ruganyosan lépkednek tompult embertársaik között, kiket elhagynak az egyenlőtlen versenyben, ránevetnek a villanyfényre, eszükbe jut a verőfény, melynek hátat fordítottak, lubickolnak az életkedvben, és könnyedén, boldogan, majdnem kajánul fordulnak be egy rikítóan világított mulatóhely márvánnyal rakott előcsarnokába, hová szenvedélyük vagy foglalkozásuk szólítja őket, s folytatják tegnapi életüket.

Annak azonban, ki nem így élt, valahol vidéken, s mindig reggel ébredt, az ilyen kései fölkelés csupa riadalom, önvád, szomorúság.

Amint az ablakra pillant, mely még sötét, azt hiszi, hogy nem virrad meg, s tovább akar aludni, befeküdni a másik éjszakába is, mely eddig mindig ágya volt.

Testét nem elégítette ki a nappali pihenés. Aztán egyszerre eszébe jut minden. Az, hogy micsoda rendkívüli dolgok történtek előző éjszakán, melyet ébren töltött, micsoda poharak, kártyák, szavak forogtak, micsoda új irányba kanyarodott az élete, és még át sem gondolhatta ezt, meg sem foghatta, máris talpra kell szökkennie, mert az elmulasztott idő gondolata bántja, sarkallja a kötelesség, hogy jóvátegye hibáját vagy elintézze teendőit, s belehelyezkedjék a rendes kerékvágásba. Ámolyogva kel, de sem szobáit, sem meghitt tárgyait, sem az utcát nem ismeri föl. Mindenen mintha vékony koromréteg lenne. Nem látta a napfényt, mely időközben természetes módon elhamvadt, nem köszöntötte a reggelt és delet, mely tudta nélkül megfeketedett, s most csak pörnyéjét, kiégett salakját hagyta hátra ijedelmes meglepetésként. Azt sem tudja, éhes-e, jóllakott-e, melege van-e vagy fázik. Így ténfereg, míg megtalálja a helyét térben és időben, s akkor veszi észre, hogy kábult, fáj a feje.

Az asszonyt, ki késő délután öt felé nyitotta föl szemét, ilyenféle érzések marcangolták. Ő ébredt először. Ura még aludt.

Vigyázatosan kilépett az ágyból, felöltötte barhentruháját,[1] bekötötte fejét. Takarításhoz fogott, mint holmi öreg cseléd. Kezében szemétlapáttal, seprűvel szobáról szobára csoszogott.

A zongorán még mindig égett a két lámpa, melyet tegnap meggyújtott. Egész éjszaka, egész nap virrasztottak itt a lángok. Szemrehányást tett magának a fénypazarlás miatt.

[1] Bolyhozott pamutszövetből készült ruháját.

Sok dolga akadt. Többször előfordult ezen a héten, hogy egyik szoba székeit átvitték a másikba, ezeket ki kellett választani, odatenni, hol évtizedek óta álltak. Pacsirta munkáját, a terítőt, mely alatt megtalálták a kamrakulcsot, sokáig kereste, míg megkerült. Ezt ráborította a tükör márványlapjára, lenyomtatva a két kapcsos arcképalbummal. Nézelődött, nem maradt-e valami jel, mely elárulná őket. Még csak a zongorát kellett letakarítani, elrakni róla a hangjegyfüzeteket, lezárni kulccsal. A kulcsot bevitte a hálószobába, átadta urának, ki már ébredezett.

Itt letérdelt, és ronggyal tisztogatta, sikálta a piszkos, nyálas, szivarhamus padlót, szedegette a pénzdarabokat, a bankókat, melyek szerteszéjjel hevertek. Zörögve takarított. Ákost ez a zaj kergette ki az ágyból. Hamar felöltözködött. Közönyös dolgokról beszélt.

– Hány óra?

– Fél hét.

Amint a tükörben megpillantotta állát, melyen még most is ott látszott a szódabikarbóna, félrenézett. Gyermekesnek, ízetlennek tartotta a tegnapi jelenetet. Nem szólt róla. Felesége sem.

– Milyen sötét van – mondta.

– Igen, későre jár. Mindjárt itt a vonat.

– Hűvös van.

– Igen, künn esik.

Az asszony fölhúzta a redőnyöket, szellőztetett. Hideg, barátságtalan levegő csapódott be a pállott szobába, meglobogtatva a függönyöket. Esett.

Hallani lehetett a szél füttyét, a cégérek zörgését. Gázlámpák üvegeiről csorgott az eső. Nedves, gömbölyű esernyők puffadoztak. Az emberek csatakos nadrággal cuppogtak a sárban, arcuk eltorzult, amint a viharral viaskodva tartották az esernyő nyelét. Csatornák bádogszája okádta a habos vizet, mely patakokban rohant le a Petőfi utca gazos árkába. Veres Mihály egész-

ségtelen, sötétes műhelyében már petróleumlámpa füstölgött.

Pár percig mind a ketten nézték ezt a képet.

– Ősz van – szólt Ákos.

– Igen – felelte az asszony –, egészen ősz van.

Becsukták az ablakot.

– Végy majd őszikabátot – mondta aztán –, mert megfázol. És esernyőt is.

– Siess, kérlek – sürgette Ákos.

– Látod, hogy sietek.

Nem is volt oly egyszerű rendbe hozni mindent, az öt szobát, folyosót, egyheti rendetlenség után.

Cseteltek-botoltak, és minél inkább iparkodtak, annál lassabban ment.

Fél nyolcra járt. Ákos kezébe vette az esernyőt, kinyitotta a szobában, megbizonyosodni, hogy nem rozsdásodtak-e meg drótjai, és fölhúzta régi mogyorószín őszikabátját, mely elöl-hátul bő lévén, nagyon soványnak mutatta.

Indulni akartak, mikor hirtelenül a földre kuporodott. A ruhaszekrény hátsó lábánál megpillantott egy aranyat. Fölvette, átadta feleségének. – Tedd el.

Az asszony pedig, ahogy az utcára értek, visszafordult a kapuból.

– Várj – mondta –, ezt visszaviszem – és az új krokodilbőr tárcájára mutatott. – Mégsem akarnám. Ezzel.

– Jó – bólintott Ákos.

A szél sivalkodott. Nekiment Ákosnak, megpöndörítette, és ki akarta tépni kezéből az esernyőt. Szemtelenkedve belefújt szájába, úgyhogy elállt a lélegzete. Az asszonyt is emelgette, ki ura után sántikált, hogy el ne késsék. Kocsira szálltak.

Künn az indóház elhagyott volt. Lélek sem mutatkozott.

Szaporázta az eső, mosta a nyári portól piszkos kocsikat, bugyborékolt. Néhány zöld láng lobogott a pálya-

test fölött, az üres sínek messzeségében. Kőszénfüst szállt, a levegőben a kén sátáni szaga érzett.

Fél kilenc elmúlt, de még egyetlen csengettyű sem szólt. Sötétség borult a raktárokra.

Csak oldalt, a távíróhivatalban aranylott a lámpafény az ablakokon. Itt, ezen a boldog szigeten, hová nem hatolt a szél zúgása, eső nedve, idilli nyugalomban üldögéltek a távírótisztek asztaluk fölé hajolva, s fantasztikus selyemhernyó-tenyésztők módjára gombolyították a hosszú, fehér fonalakat, melyek a világot áthálózzák és összekötik erős kötelékkel. Hordárok dőltek a málhaházban gyalulatlan deszkaládákhoz, melyeken kátrányos ákombákomok komorlottak.

Vajkayék az indóház üveges tornácán ültek le egy terített asztal mellé.

Kilenc óra után Cifra Géza, kinek megint éjjeli szolgálata volt – úgy látszik, valakit helyettesített –, kilépett az állomásfőnökségtől, melynek kenetlen ajtaja nyikorgott.

Őszikabátot viselt, s karjára sietve fölgyűrte a piros szalagot a szárnyas kerékkel. Zsebkendőt tartott szája elé, hogy ne szívja közvetlenül a nyirkos levegőt, törölgette orrát. Nagyon halvány volt. Bizonyára ő is hajnalban feküdt le.

Arcéle így a párás levegőben majdnem gonosznak tetszett. Vajkayné azt érezte, hogy ez az ember mindenre képes, titkos üzelmekre, sikkasztásra, talán még gyilkosságra is. Aztán milyen beteges, rá sem lehet ismerni. Összenéztek az öregek, és néma pillantásukkal megint eltemették, megállapítván, hogy vége. Márciusra, akkorra biztosan vége.

Odasietett hozzájuk, már csak azért is, hogy a tegnapi félreértést eloszlassa, vagy megtudja, mi az oka, mihez kell tartania magát a jövőben. Náthás hangján kérdezte:

– Ma jön?

– Ma.

– Van bőven idő – s kivette zsebóráját szokása szerint. – A tarkövi két és fél órát késik.

Közönyösen mondta ezt, aztán eltávozott. De az, amit közölt, nagy izgalmat keltett a két öregben.

– Két és fél órát késik.

– Csak nincs valami baj? – kérdezte Ákos hangtalanul.

– Nem hiszem – szólt felesége ugyanúgy.

– De miért késik?

– Hallottad, azt nem mondta.

– Meg kellett volna kérdezned.

– Igen.

– Én talán sürgönyzök.

– De hová?

– Igaz, a vonat már úton van.

Ákos mégis fölkelt. Ottfeledve esernyőjét kitámolygott a sínek közé, és a nedves kavicsokon botorkált, hogy valakitől fölvilágosítást kérjen, valami megnyugtató választ. Tocsogott a szakadó esőben. De a hordárok is lefeküdtek már, falócákon az igazak álmát aludták, horkolva. A gépház körül egy mogorva, piszkos fűtőházi munkásra bukkant, ki valami vasrudat cepelt meg egy francia harapófogót. Nála érdeklődött, hogy miért késik a vonat.

– Majd begyön – mondta a munkás –, várni köll.

– Nincs valami szerencsétlenség, kérem?

– Azt én bizony nem tudom.

Ákos nézte a hektikás munkást, és a lelketlen izgatókra gondolt.

– Tessen arra jobbra – szólt a munkás.

Arra jobbra is ment, meg arra balra is, meg arra oldalt is. De nem talált senkit. Cifra Géza is bement valahová.

Ez volt az első őszi nap, melyen az emberek otthon maradtak.

A peronon csak Vajkayné ült.

Csuromvizesen ért vissza hozzá.

– Megtudtál valamit?

– Semmit.

Megint letelepedett az asztalhoz. Ákos torkán émelygések futottak fölfelé, szájáig, gyakran nyelt, szíve kalimpált. Azt képzelte, hogy elájul a rosszulléttől, leszédül a székről, és menten vége. A csömör undok szédülete most fogta el. Szeretett volna odadőlni a vaspóznához, mely a tornácot támogatta, a földre vágódni, de uralkodott magán, meg kellett várnia, míg megérkezik.

– Rosszul vagy?

– Kicsit.

– Rendelj talán valamit.

Odacsöngették a pincért. Az bőbeszédűen válaszolt kérdéseikre, és egy vasúti szerencsétlenség részletes elmondásával szórakoztatta őket, mely évekkel ezelőtt történt. Locsogott, mint az eső.

Hideg tejet rendeltek.

Ákos levette kalapját, hogy fejét kiszellőzze a hűs levegőben. Homlokán szederjes sáv maradt a kalap szoros bőrbetétjétől. Csak most lehetett látni, mivé lett. Bőre összegyűrődött, mint a papír, arca krétafehér volt, az a kis hús, melyet magára szedett az utóbbi napokban a Magyar Király konyhájából, a kedves pirosság eltűnt. Ismét sovány lett, vézna és színtelen, mint mikor elutazott leánya.

– Igyál pár kortyot. Ez hűsít.

Ákos ivott, és ezt gondolta:

– Vasúti szerencsétlenség.

Az asszony pedig ezt gondolta:

– Nem késik a vonat, valami más történt.

Az öreg úgy képzelte – és néhány gyanús jel meg is erősítette sejtelmét, hogy a vonat összeütközött valahol, csak még titkolják, nem merik bevallani, s összetorlódott kocsikat látott maga előtt, a romok alatt vérző, hörgő sebesültekkel. Majd arra a föltevésre hajlott, hogy a mozdony csak kisiklott, nyílt pályán vesztegel, s az eső-

ben-éjben gyanús emberek rohanták meg. E föltevések között tétovázva hol az egyiknek, hol a másiknak hitt. Felesége viszont kezdettől fogva azt tartotta, hogy a vonat már régen megérkezett, még akkor, mikor nem voltak itt, vagy később, csak nem vették észre, s leányuk kereste őket, aztán elment, lehet, hogy haza, de lehet, hogy továbbutazott más ismeretlen helyre, hol sohasem fogják megtalálni.

Nem tudta megmagyarázni, miért gondolt ilyesmire, és hogy történhetett ez. De az ő kétségei, melyek kevésbé voltak véresek, mint uráéi, sokkal jobban fájtak, épp érthetetlen, titokzatos voltuknál fogva.

Közben pedig így beszéltek:

– Jobban vagy?

– Jobban.

– Hány óra?

– Tíz múlt.

Tíz után mégis benépesedett az indóház. Elállt az eső, és negyed tizenegykor várták a gyorsat.

A sárszegi értelmiség egyetlen szórakozása az volt, hogy akár érkezett valakije, akár nem, kisétált a vonat elé, hogy szemügyre vegye az utasokat, beleringassa magát pár percig a nagyvárosi élet incselgő káprázatába.

A pesti gyors percnyi pontossággal futott be, és a hatalmas mozdony a jámbor sárszegi publikum szórakoztatására rikkantott, szikrákat eregetett, afféle alkalmi tűzijátékot rögtönzött.

Ákost és a feleségét ez nem foglalkoztatta.

Ők a kiszállókat figyelték, mintha közöttük lehetne az, akit vártak.

Gőgös pestiek érkeztek, gyönyörű takarókkal, disznóbőr bőröndökkel, melyeket hajlongva vett el tőlük a Magyar Király portása, aztán kikísérte őket a fogadó üvegezett, világos omnibuszáig, és hazavitte a vendégeket, kiket friss vacsora, tiszta szoba várt.

Azok, akik továbbutaztak, nem sokáig néztek ki a jelentéktelen állomáson. Legföllebb félrevonták a függönyt, aztán megint összecsukták, fitymáló arckifejezéssel. Egy villanyfényes ablaknál európai kényelemmel fölszerelt, külföldinek tetsző hölgy állt sállal a nyakán, s a rozsdás, szivattyús kutat meg az állomásfőnök ablakaiban levő muskátlikat nézegetve ábrándozott, micsoda nyomorult fészek lehet ez itten. Az étkezőkocsi konyhájában, az ablak előtt, pillanatra föltűnt a szakács, fehér sapkájával, piros arccal, és valamin jóízűt nevetett.

Most hágott tetőpontjára a szülők riadalma.

Ha izgatott állapotban vagyunk, akkor minden jelentőssé válik, amit különben meg sem figyelünk. Ilyenkor maguk a tárgyak is – egy lámpaoszlop, egy kavicsos út, egy bokor – fokozottan éli a maga ősi, zárkózott, embernek ellenséges életét, s szívünket fájdítva mutatja közönyös mivoltát, úgyhogy visszadöbbenünk tőlük. Az emberek pedig, kik mindig önzőek, és testvértelenül rohannak céljuk felé, egy szavukkal, egy mozdulatukkal emlékeztetnek bennünket, milyen egyedül vagyunk, és ez a szó, ez a mozdulat minden látható ok nélkül örökös jelképévé dermed lelkünkben az élet egész céltalanságának.

Így hatott a két öreg emberre is a nevető szakács.

Mihelyt meglátták, nemcsak sejtették, hanem bizonyosan tudták, hogy hiába várnak, az éj elmúlik anélkül, hogy leányukkal találkoznának, bizonyosan érezték, hogy sohasem érkezik meg.

Nem is ők maguk vártak már. Minden tárgy köröttük és minden ember maga a várakozás volt.

A tárgyak álltak, az emberek jöttek-mentek.

Nyugat felé dalmahodó,[1] tintafekete felhők borították az eget.

[1] Testesedő, dagadozó.

Környey Bálint is azok közé tartozott, kik gyönyörködve nézik végig a gyors érkezését és indulását. Hahotázva köszöntött barátjára:

– Megszöktél, öreg – mondta szemrehányóan –, vén párduc, cserbenhagytál. Hánykor kerültél haza?

– Három felé – szólt Ákos.

– Akkor kialudtad magad – mondta Környey, beleásítva kesztyűs markába. – Mi valamikor reggel kilenckor kászolódtunk haza.

A tejre mutatott.

– Látom azonban, te megint elzüllöttél.

– Fáj a fejem – szólt Ákos.

– Tanulj tőlem – kacsintott a vén bűnös. – Pincér, egy csizma sört. No, öreg.

– Nem, azt már nem merem. Semmit, semmit. Soha többé.

Aztán mikor Környey elé tették az üvegcsizmát, mohó élvezettel kebelezte be a gyöngyöző, hűs sört feneketlen gyomrába.

Természetesen követték őt a párducok, vagy tízen, kik a kaszinói kárlátóról jöttek, melyen ma délután hatkor hideg malacvelőt ettek ecetes uborkával, és jól „bevörösboroztak". Vele együtt mind leültek Vajkayék asztalához sörözni. Priboczay, Gaszner Máté, a kedves „Mátékám", Zányi Imre kürtőkalapjában, Szolyvay, ki a váratlan hidegre más híján régimódi malaclopóköpenyét kapta magára, Füzes Feri szirupédesen mosolyogva, Doba bíró, ki virzsiniát szívott, és egy szót sem szólt.

Legvitézebb volt közöttük Szunyogh. Az le sem feküdt tegnap óta. Hajnalban néhány percre elalélt, de ősi szokás szerint az asztalra fektették, két gyertyát gyújtottak fejénél, és elénekelték a *Circumdederunt*-ot.[1] Erre magához tért. Azóta egyik kocsmából a másikba ténfergett, folyton ivott, de csak pálinkát.

[1] Katolikus temetési ének kezdő szava: Körülvevének (mármint a halál fájdalmai). (latin)

Most is kicsinylően tolta el magától a sört.

– *Etiam si omnes, ego non.*[1]

És pálinkát rendelt:

– *Aquam vitae, aquam vitae.*[2]

Már csak latinul tudott beszélni, mégpedig leginkább a klasszikusokból vett idézetekkel. Egész oldalakat elfújt ilyenkor Vergiliusból, Horatiusból. Éles esze fölvillant a szesztől. Részegnek nem is látszott. Egyenesen ült, kék szeme ragyogott, úgy tetszett, hogy ő az egész társaságban a legjózanabb. Csak vastag, vörös orrában volt sárga vasvatta, mert délután eleredt orra vére, és a patikus azzal tömte be.

A harmadik pohárka pálinka után Priboczay régi tréfáját ismételte meg. Gyufát gyújtott, és óvatosan Szunyogh szája elé tartotta. Nagyot nevettek.

– Vigyázat – szóltak többen –, fölrobban, meggyullad...

Szunyogh nem haragudott, maga elé bámult.

– *Castigat ridendo mores*[3] – mormogta.

A társaság latinul tudó tagjai is odakiáltottak:

– *Vino veritas,* bátyám, *vino veritas.*[4]

Füzes Ferinek ez a tréfa nagyon tetszett. Valaha Szunyogh diákja volt, mint gyenge latinista sokszor beszekundázott, ezért szerette ingerelni az öreget, visszafizetni a kölcsönt. Minthogy pedig más ötlete nem támadt, s kettőt sohasem tudott gondolni, csak egyet, azt, amit mások is gondoltak már, ő is gyufát gyújtott, abban a reményben, hogy ami egyszer bevált, másodszor is beválik, és az előbbi sikert remélve, Szunyogh szája felé emelte.

Szunyogh azonban a lángot egy lehelettel elfújta, a gyufát kiütötte kezéből.

[1] Ha mindnyájan beleegyeznek is, én nem. (latin)

[2] Az élet vizét. Itt: pálinkát. (latin)

[3] Nevetve ostorozza a rossz erkölcsöket, hibákat. (latin)

[4] Borban az igazság. Helyesen: In vino veritas. (latin)

Mind tapsoltak, csak Füzes Feri nem.

– Pardon – mondta élesen.

– *Si tacuisses, philosophus mansisses.*[1]

– Tessék? – kérdezte Füzes Feri a gavallér hidegvérével és a rossz diák leplezetlen zavarával.

Végigmustrálta volt tanárját, közeledett hozzá.

– *Silentium*[2] – szólt Szunyogh, felemelve reszkető ujját, és végtelen kicsinyléssel nézett át ezen az incifinci lovagon –, *silentium* – ismételte most már magának, belesüppedve mámorába, abba a békébe és csöndbe, mely majd eljön nemsokára –, *silentium.*

Füzes Feri leült, és azon gondolkozott, hogy elküldheti-e holnap ehhez a részeges kancsóhoz a segédeit.

A párducok pénteki napja úgy múlt el, mint általában szokott. Úgyszólván egész nap ruhástul feküdtek otthon a díványon, és gyógyítgatták magukat. Az asszonyok otthon ültek, ápolták a betegeket. Ebédre korhelylevest, citromos, vöröshagymás kaviárpépet készítettek, egymás után dugaszolták ki az ásványvizes üvegeket meg a söröspalackokat, mert a szeszmérgezés ellenmérge tudvalevően a sör.

Csak délelőtt tizenegykor mentek el pár percre a férjek Priboczayhoz, ki a Mária gyógytárban mint hű mulatótársuk, régi párduc, szakszerűen gyógykezelte, kikúrálta őket. Ekkor a patikában kinek-kinek egyéni ízlése és betegsége mérve szerint gyógyszereket kevert folyadékokból, leemelte a *Tinctura Chiná*-t,[3] a *Tinctura Amará*-t,[4] a *Tinctura Gentianá*-t,[5] beleöntötte a csinos, metszett poharakba, egy-egy csöppet vegyítve a *Spiritus Menthá*-ból[6] meg a kisebb palackokból, melyekben illó-

[1] Hallgattál volna, bölcs maradtál volna. (latin)
[2] Csend legyen. (latin)
[3] Kininoldat.
[4] Keserű oldat.
[5] Tárnics-keserűgyökéi oldat. Helyesen: tinctura gentianae. (latin)
[6] Fodormentaszesz. Helyesen: menthae.

olajak álltak, és végül megkeresztelte az egészet egy kis *Aether*-rel[1] is. A szeszt sohasem szabad mellőzni.

Szunyogh külön kapott tiszta *Aether*-t, és ez segített rajta.

A többiek körben álltak, koccintottak, kihörpintették a keserű poharakat, s szájukat, orrukat elfintorítva azt mondták: brr. Máris rendben voltak.

Környey most érces hangon szót kért.

Sok mindenről kellett beszámolnia: hogy ki mikor dőlt ki és ért haza, lábon-e, kocsin-e, egyedül-e vagy attól az irgalmas szamaritánus bizottságtól támogatva, mely a tökrészeg párducokat, mint hullákat, elszállítja, aztán ki mit ivott, bort, pezsgőt-e vagy pálinkát, és ki hányszor hányt. Sárszegen ezt a jó mulatás fokmérőjének tekintették. Aki kétszer hány, az jobban mulat, mint az, aki csak egyszer hány. Tegnap némelyikük háromszor is hányt, ennek következtében „fényesen mulattak".

Hajnal felé, mikor mind eláztak Panna néni híres jó borától, Környey vak tűzilármát csapott, odarendelte a tűzoltókat, kik parancsára levízipuskázták a kompániát. Innen tűzoltókocsikon vészjelt fújva robogtak az utolsó állomásra, a gőzfürdőbe.

Werner is velük tartott, az az osztrák vadász főhadnagy, ki tegnap Ákosnak kibicelt, az a kuka alak, ki pityókos korában még morvául sem tud, de azért nagyon kedves fiú. Ő a gőzfürdőben semmi áron sem akart levetkőzni. De azért megfürdött. Sárga gombos katonai felöltőjében, sapkával fején, karddal oldalán, aranycsillagokkal hajtókáján lépett be a harmincfokos forró medencébe. A társaság megéljenezte mint igazi hőst, mire ő kirántotta kardját. Majd tisztelgett, s amint bejött, merev díszlépéssel ki is ment a medencéből az előcsarnokba, onnan az utcára. Fegyverkabátjáról még csö-

[1] Éter, alkoholból víz kilépésével keletkező vegyület.

pögött a víz, s mikor továbbhaladt a reggeli levegőben, óriási gőzfelleg képződött körülötte. Az egész leírhatatlanul kedélyes, elmés, ötletes volt, érdemes arra, hogy megörökíttessék a párducok jegyzőkönyvében, melyet Füzes Feri vezet.

A párducok hallgatták ezt a beszámolót, mely kiterjedt a legapróbb részletekre, egy lelkiismeretes történetíró pontosságával, ki adatokkal szolgál a majdan hálás utódoknak. Olykor hahotáztak is a hallgatók, ökrendezve nevettek, de mindnyájan halványoknak látszottak.

Időközben újak is belézengtek, vadidegenek, kik otthonosan telepedtek az asztalhoz. Egy madárképű ripacs, valami kardalos, ki a seregélyre emlékeztetett, odanyújtotta Ákosnak a kezét.

– Szervusz, kedves öregem.

– Szervusz, kedves öregem – válaszolt Ákos, és kezelt vele.

– Ki ez? – érdeklődött az asszony.

– Nem tudom – mondta Ákos.

Számosan akadtak ilyenek, kikkel tegnap a bor lázában nyilván tepoharat ivott, és azt sem tudta róluk, kicsodák.

Általában az egész asztal ködben rémlett előtte. Amint nézte ezeket a fakó arcokat, lekókadt fejeket, főként Szunyoghot meg Dobát, úgy rémlett, hogy álmodja, ami itt van, és alvilági árnyak között ül maga is, mint valami kísértet.

Környey tartotta őket szóval, ki már két üvegcsizmát megivott, dobálta a kőpadlóra cigarettáit, nem fogyva ki a szóból. Beszélt, beszélt, beszélt. Hangja darázs-szóként zümmögött Vajkayék fülében. Sem az öreg, sem az asszony nem volt képes ráfigyelni.

Ákos minden percben megnézte óráját.

– Ti vártok valakit? – kérdezte egyszer Környey.

– A leányomat.

– Hát elutazott?
– Már egy hete.
– Nem is tudtam. Hová?
– Béláékhoz a pusztára.
– És ma érkezik?
– Ma.
A párducok cihelődtek.
Az asszony Füzes Ferinek magyarázta:
– Üdülni ment, kérem.
– A levegőváltozás – szólt Füzes Feri mint kellemes társalgó – igen egészséges.
– De a vonat annyit késik. Nagyon aggódunk az urammal. Nyolc óra huszonötkor kellett volna érkeznie, és még most sincs itt.
– Ó – mondta Füzes Feri –, már fél tizenkettő.
– Remélem, nincs valami baj – sopánkodott Vajkayné.
– Azt nem tudom, nagyságos asszonyom – felelte korrektül Füzes Feri, ki semmi körülmények között sem tud hazudni, még hölgyeknek sem –, fogalmam sincs.
Nem is érdekelte az egész. Ő Vajkayék specifikus becsületügyével nem foglalkozott, ennélfogva semmiféle fölvilágosítással nem szolgálhat. Csak ennyit mondott még:
– Reméljük a legjobbat. Kisztihand[1] – és megemelve kalapját, távozott, édes mosolyával, követve a párducokat, kik élükön Környey elnökkel fölkerekedtek, és annyi nemes társasöröm, annyi kaland után – amint Szunyogh mondotta: *post tot discrimina rerum*[2] – hazamentek lefeküdni.

[1] Kezét csókolom. Helyesen: Küsse die Hände. (német)
[2] Ennyi viszontagság után. (latin)

TIZENKETTEDIK FEJEZET

(melyben a megérkezés és viszontlátás örömeit ecseteli az író)

Ákos megint magára maradt feleségével.

Nyugtalansága elérkezett addig a pontig, melyen már megszűnik az önvád okozta tépelődés, fölmondja a szolgálatot a gondolkozás, és helyét a bódulat váltja föl, mely csak tördelt, értelmetlen szavakat tud rebegni. Nem gondolt ő már semmire, nem képzelődött, hogy mi történhetett és mi történik majd, csak föl-fölsóhajtott, hogy lázát táplálja.

– Jaj, csak már itt lenne.

– Mindjárt itt lesz.

– Csak megsegítene még egyszer a jó Isten.

– Megsegít, megsegít.

Anya, aki éppoly ideges volt, rámosolygott, hogy csillapítsa őt, és odaadta kezét, hogy szorongassa. Mindkettőjük keze hideg volt. Reménytelennek látszott minden.

Közönyös dolgokról kezdtek beszélni, számításból, hogy eltereljék figyelmüket, és vitatkoztak arról, hová tették a kamrakulcsot, bezárták-e a dolgozószoba ajtaját.

Ekkor kongott a jelzőharang.

Összeborzongtak. Egyedül álltak a peronon, mert miután elmentek a párducok, az egész indóház kiürült. A pincérek szedték az abroszokat.

Hátul, az utolsó sínen kényelmesen, nem sietve beállt egy hosszú vegyesvonat, mely számtalan teherkocsiján ponyvával letakart árukat, petróleumhordókat, állatokat hozott. Tompa, meg-megismétlődő sípolást hallottak a sötétből, ahonnan hosszú idő múlva bukkantak ki az alakok, kik leszálltak a személyszállító kocsikból, a

harmadosztályból, igénytelen emberek, batyus parasztok, kofák, kik gyümölcsös garabókat[1] vittek fejükön, és az utolsó kijáratnál üggyel-bajjal kotorászták elő keblükből a bilétát.

Cifra Géza értésükre adta, hogy még mindig nem ez a vonat az. De a tarkövit már a szomszédos állomásról jelezték, minden pillanatban itt lehet.

Úgy is lett, ahogy mondta.

Mikor legkevésbé várták, a szemhatár alján megjelent a kis kávédaráló, az, amelyik egy héttel ezelőtt elment.

Két meggyújtott piros lámpájával, mint valami véres szemmel, erőlködve nézte az utat az éjszakában, óvatosan közeledett, tapogatózva, hogy valakinek a lábára ne lépjen. A mozdony minden pillanatra növekedett. Fényesfekete volt, mert lemosdott az esőben, de folyton prüsszögött, köhögött, mintha meghűlt volna. A kocsik jajgattak, a fék nyöszörgött. Nem lehetett valami fölemelő látványnak nevezni.

Zökkenve a váltókon, majdnem sántikálva haladt, míg egyszerre váratlanul kanyarodott, és nem a háttérbe ment, hanem előre, az első sínre futott, itt azonban nem akart megállni, fölhúzta szerelvényét a gépházig, úgy, hogy utolsó kocsija pont az orruk előtt állapodott meg.

Vajkayék e kocsi felé rohantak.

Ákos nem jól látott, s önkéntelenül zsebéhez nyúlt, de akkor jutott eszébe, hogy szemüvege az éjszaka valahol elkallódott, újat kell majd vennie.

Fönn egy oszlopon egyetlen ívlámpa égett, melynek reszkető világa még tétovábbá tette a homályt.

Ezenkívül lármáztak is. Az utasok hordárok számait kiabálták, veszekedtek, és a zaj elkeveredett a félhomállyal.

A két öreg szeme-füle egyaránt káprázott. Minthogy lankadó figyelmüket már nem voltak képesek összpon-

[1] Garabolyokat, füles kosarakat.

tosítani, csak azt a kocsit nézték, mely előttük állt. Ebből valami csiszár szállt ki, meg egy magas nő az urával, kit nem ismertek, meg két idősebb úr, aztán utoljára egy házaspár. A fiatalasszony és fiatal férj közösen vitte karján kisfiát, ki fején zöld bojtos, olcsó szalmakalapban édesdeden aludt. A kocsi most teljesen kiürült.

Elöl nem jártak már emberek, az utasok jórészt átadták jegyüket a vasutasnak, ki a kijáratnál meg-megszólalt:

– A jegyet kérem, a jegyet.

Kézikocsikon a poggyászokat tolták kifelé.

– Nem látom – mondta Ákos.

Az asszony nem felelt.

Inkább csak önmagát erősítve mondta félhangon:

– Lehet, hogy lekésett, és holnap jön.

De ha még csak egy másodpercig tart ez a kétség, már nem bírja ki egyikük sem.

Messze-messze, a homály mélyéből, ingadozó járással, kissé kacsázva egy nő közeledett. Fekete, viaszkosvászon sapkát viselt az eső ellen, mint valami fürdősapkát, és hosszú, majdnem bokáig érő, áttetsző gumiköpenyt. Kezében kalitkát tartott.

Mereven bámulták. Nem merték azt hinni, hogy ő az, mert féltek, hogy még egyszer csalódnak. A viaszkosvászon sapkát nem ismerték, sem a gumiköpenyt, a kalitkát pedig, melyet a nő, minden csomag nélkül, a jobb kezében lóbázott, olykor magasra emelve, a melléig, éppen nem értették.

Négy-öt lépésnyire lehetett tőlük, mikor anya a nő háta mögött megpillantotta a hordárt, ki a barna vászonbőröndöt cipelte, melynek két oldala kidudorodott. A kosarat is látta, átkötve cukorspárgával, a kulacsot, a vizeskulacsot, és a hordár vállán a fehér csíkos gyapjútakarót. Igen, igen, igen.

Vadul elkiáltotta magát:

– Pacsirta! – és szinte magánkívül rohant feléje, hogy átölelje.

Apa éppúgy kiáltott:

– Pacsirta! – és már ölelte leányát.

De míg így ölelkeztek, egészen átadva magukat az édes örömnek, egy harmadik hang is megszólalt, távol a sötétben, mint csúfondáros visszhang, kissé nyávogva.

– Pacsirta.

Valami vásott kamasz, ki az utasok holmiját szokta bevinni pár krajcárért a városba, mulatságosnak találta ezt a színpadi kitörést, s szegény apa, szegény anya hangját utánozta egy vagonban, melyben később meglapult.

Mindhárman fölriadtak a viszontlátás öntudatlan örömében. Arcukra fagyott a mosoly.

Pacsirta az indóház felé emelte szemét, de nem látott senkit, sem a peronon, sem a sínek között. Azt hitte, hogy tévedett, és úgy tett, mintha nem hallotta volna. Ment anyjával, ki beléje karolt.

Ákos utánuk bandukolt a hordárral. De még többször a vagon irányába tekintett, fürkészve a sötétet. Ismerte ezt a hangot. Hasonlított a többi emberek hangjához, csak bárdolatlanabb volt, őszintébb. Egyszer meg is állt, és indulni akart a sötét felé, de visszafordult. Csak a kezében levő esernyővel sújtott a levegőbe, hatalmas ütést mérve, melyet nyilván annak az otromba golyhónak szánt. Majd a két kedves nőhöz csatlakozott.

Pacsirta kedélyes volt, humoros:

– Az én drága jó szüleim nem is örülnek. Lám-lám, már meg sem ismernek.

– Dehogynem. Csak ez a sapka – mondta anyja.

– Rosszul áll?

– Nem. De olyan furcsa.

– Szűk kicsit. Összetöri a hajam – és megigazította haját. – Etelka nénitől kaptam. A köpenyt is. Hogy meg ne ázzam.

– Remek köpeny.
– Nem jó?
– De. Csak más vagy benne. Olyan érdekes. Olyan önálló.
– Etelka néni is azt mondta.
– És ez?
– Ja, igen. A kalitka.
– Micsoda?
– Galamb.

A kijárathoz érkeztek. Pacsirta megint szívéhez emelte a kalitkát, és míg Ákos átnyújtotta a már távozni akaró vasutasnak a leánya jegyét, ő becézgette kedves madarát:

– Tubi, úgy hívják, hogy Tubica. Tubicát nem adom oda senkinek. Tubicát én magam viszem haza.

Az állomás előtt apa inteni akart egy bérkocsisnak, hogy hazahajtassanak. De Pacsirta elkapta kezét, nem engedte. Takarékoskodni kell. Különben sem érdemes. Egy kis séta nem árt a sok ülés után. A hordár majd elszállítja a poggyászt.

Ákos meg anya átadta neki esernyőjét, az pedig megrakodva vitte előttük a csomagokat, vissza-visszafordulva, hogy jönnek-e már.

Nem esett az eső, a szél is elállt. Csak az utcai akácfák gallyairól hullottak olykor borzongva a csöppek.

Lassan ballagtak a nyárfasoron.

Pacsirta középütt, kétoldalt apa és anya. Apa a kulacsot vitte, melyben még mindig víz kotyogott, s a fehér csíkos gyapjútakarót. Szórakozottan bámult a földre, és nem hallotta, mit beszél leánya és felesége. Bal vállát ismét behúzta idegesen, s cepelte rajta a láthatatlan terhet, az ő kevesektől ismert terhét, melyről tegnap beszélt először. De azért arca nyájas volt, láthatóan örült a viszontlátásnak.

– Mi újság? – kérdezte Pacsirta az anyjától.

– Semmi nevezetes – szólt anya –, vártunk, lelkem, nagyon vártunk.

Kiértek a Széchenyi térre, melynek szállongó porát elverte az eső. Házai némán sorakoztak egymás mellé, leengedett függönyeikkel, csukott ablaktábláikkal még jobban eltörpülve ebben a törpe éjszakában.

Mindenki aludt már. Aludt Környey Bálint, aludt Priboczay és kövér felesége, négy egészséges, szép rózsabimbó-lánya, aludt Szunyogh és Mályvády, aludt Zányi és Szolyvay, aludt Doba is, hallgatva sovány, fekete, rossz, nagyon rossz felesége mellett, aludt Füzes Feri is mint úrifiú, álmában kedvesen mosolyogva, aludtak az összes párducok és polgárok. Weisz úr is, kényelmes rézágyában, és társa is, talán egy mindenesetre kényelmetlenebb rézágyban.

Az Úri Kaszinó, melynek első emeleti ablakai egyébként izzó négyszögek gyanánt világítottak a sárszegi éjszakába, a csütörtöki ricsaj után gyászolt. Csak egyetlen ablakában pislákolt halovány fény.

Sárcsevits mint Sárszeg őrlelke virrasztott itt szénfonatos villanykörte mellett, olvasván a *Le Figaró*-t, haladt a művelt nyugattal, a fölvilágosodott európai népekkel, előre.

Aztán még valaki ébren volt: Ijas Miklós, a *Sárszegi Közlöny* segédszerkesztője.

Színház után hazakísérte Lator Margitot, kihez csakugyan gyengéd kötelék fűzte, de csak annyi, mint vidéki ifjú költőt a múzsájához. Néha ölébe hajtotta fejét, és a nő összecsókolta a poéta gesztenyeszín sörényét, megcsókolta homlokát, száját. Most is együtt teáztak, kis kék lámpával „misztikus félhomály"-t csináltak a szubrett szobájában, melyet különben albérletben bírt, havi öt forintért. Mind a ketten Budapestre vágyakoztak, és ez kötötte össze őket. Ijas ezeken az estéken, akár csak kritikáiban, dicsérte Lator Margit hangterjedelmét, szidta Orosz Olgát, a nő pedig, ki mellesleg Fehér tata

babája volt, a sárszegi Agrár Banké, meghallgatta Ijas még kéziratban levő és még sokáig kéziratban maradó verseit, szóval elismerte őt.

Ijas e szeánsz után a Széchenyibe tért, melynek lámpáit, minthogy itt zene nem játszott, már oltogatták, és a félig elsötétített kávéház egyik márványasztalkájához ült, közel a pénztárhoz. Rumos feketét ivott most is, és erősen cigarettázott. A pincér kezéből kikapta Kiss József frissen érkezett hetilapját, A *Hét*-et, lapozgatta előre és vissza, vissza és előre, keresve, megjelent-e verse, melyet már hónapokkal ezelőtt beküldött, és hónapok óta hiába keresett. Irodalmi csalódását átjátszotta bizonyos általános, mélyen lakozó, századvégi mélabúra, és ezzel a kifejezéssel pillantott ki az utcára is, mikor meglátta Vajkayékat, kik hármacskán mendegéltek, elöl a fáradt hordárral.

Lassan fölkelt, és hogy észre ne vegyék, a pénztár likőrösüvegei mögé bújva figyelte őket, összevont szemöldökkel, elkomorodva, s még utánuk is hajolt, úgy nézte ezt a három embert, míg el nem tűntek szeme elől. Legott kivette jegyzőkönyvét, és álló helyében fölírt valamit, valami fontosat, amit soha, de sohasem szabad majd elfelejtenie.

Ezt írta:

„Szegény Pacsirta szüleivel éjfél után megy. Széchenyi utca. Hordár."

A jegyzőkönyvet visszatette zsebébe. De aztán még egyszer kivette, hosszan bámulva a jegyzetet, valamin tépelődve.

És kezébe kapva irónját, három nagy felkiáltójelet írt utána.

Vajkayék már a Magyar Király előtt haladtak, melynek éttermében csiklandós pecsenyeszag áradott ki. Pacsirta fintorgott.

– Fű, vendéglői szag.

– Volt benne részünk – szólt anya kíméletes gúnnyal.

– Szegények.

A Mária gyógytárnál parasztszekér álldogált, a bakon tüszős[1] gazda ült, ki még délután behajtott a tanyáról, lóorvosságért, várván, hogy a gyertyánál dolgozó patikussegéd márványcsészéjében összekeverje a vagy másfél kiló kenőcsöt, és átadja neki. Távolabb a Baross kávéház ázott, elárvult bádogkertjével hiába csábítgatta a sárszegieket. Csinos Józsi üres székeknek, asztaloknak húzta csodaszépen a Gésák és Szulamit legújabb dalait.

– Ott is esett az eső? – kérdezte az asszony.

– Csak délután. Reggel remek időnk volt. Még átsétáltunk a tarkövi templomba. Misére.

– Ma ünnep van?

– Igen – monta Pacsirta. – Kisasszonynapja.

Kisasszonynapján gyűléseznek a fecskék, és elrepülnek meleg partokra, Afrikába. Utána csak a vénasszonyok nyara következik.

A parknál jártak. Kopogtak lépteik az aszfalton. Benéztek a kerítésen.

Középütt, a park gyepágyában fehérre meszelt karók álltak üveggolyókkal, és rájuk borultak a haldokló rózsák, kiégett maghonnal. Könnyű szellőcske tipegett a homályos utakon, egy-két száraz levelet csörgetve. A padok, az is, melyen Ákos kedden délután sütkérezett, csöpögtek a nyiroktól. A gyep kopaszodott. Senki sem tartózkodott itt, csak egy rendőr járkált a kerítés előtt, ki Vajkay Ákosnak mereven tisztelgett. Mély éjszaka volt.

Ákos összehúzta mogyorószín őszikabátját, mert fázott. Valami motozást hallott fönn, magasan fönn a levegőben.

– Ez az ősz – gondolta.

Milyen hirtelen jött. Nem fönségesen, nem halálosan, nem nagy pompájában, arany levélszőnyegével és gyü-

[1] Erszénnyel ellátott, széles, csatos övet viselő.

mölcsös koszorújával. Kis ősz volt ez, alattomos, fekete, sárszegi ősz.

Sötéten gubbasztott mozdulatlan bokrokban, fák felett, házak tetején. A város alján füttyentett egy vonat, és elhangzott a füttye. Kietlen unalom borult mindenre. Vége volt a melegnek.

Mindössze ennyi volt.

– Még lehet szép idő – mondta Pacsirta.

– Lehet – mondta anya.

– Lehet – mondta apa is.

A Petőfi utca sarkán már siettek, hogy egy-kettő otthon legyenek. Pacsirta nehezen szokta meg a pusztai életet, minden áldott nap hazavágyakozott, és most örült, hogy visszaérkezett a városba, mely kényelmével sok mindent elfelejtet, s igazi magányt biztosít annak, kinek egyedül kell lennie.

Alig várta, hogy átlépje az otthon küszöbét.

TIZENHARMADIK FEJEZET

(melyben a regény 1899. év szeptember 8-án, pénteken véget ér, de nem fejeződik be)

Benn viharosan megölelte az anyja.

– Most pedig – szólt – összevissza csókolom az én lányomat.

Cipp-cupp, cuppogtak a csókok.

– Állj elém – parancsolta anya, bizonyos öregasszonyos katonaregulával – egyenesen. Hadd nézzelek meg. Kitűnő színben vagy.

Pacsirta levette esősipkáját, esőköpenyét.

Csakugyan meghízott a sok tejtől, tejföltől, vajtól. Szája tejszagú volt, haja tejfölszagú, ruhája vajszagú.

De a hízás nem használt neki. Vastag, duzzadt hurkák rakódtak mellére, orrán pörsenést kapott, nyaka mégis hosszú volt. Hosszú és sovány.

– Isten hozott, lányom – mondta apa, ki szerette a szertartásosságot, és megvárta, míg Pacsirta kényelembe helyezi magát. – Isten vezérelt vissza mihozzánk.

Ő is megcsókolta mind a két orcáját.

Csitt-csatt, megint csattogtak a csókok.

– Ó – kiáltott Pacsirta –, künn felejtettem.

– Micsodát?

Hozta a kalitkát.

– Nézzétek, milyen aranyos. Tubi, Tubi, Tubica. Aranyos kis Tubica. Nem cukros?

A galamb, meglátva a villanyfényt, kaparászni kezdett kacska, körmös lábaival, félrefordítva szelíd, buta fejét, s feketeborsszerű szemével rákacsintott új úrnőjére.

– Szelíd – szólt Pacsirta, kinyitva a kalitka ajtaját –, ráül a vállamra. Ideszáll mindig.

Nem volt szép galamb. Kopott, borzas kis galamb volt.

– Búzamagot is hoztam ám neki. Hol a poggyászom?

Apa már nyitotta a barna vászonbőröndöt meg a kosarat, melybe Pacsirta példásan becsomagolt mindent, úgy, ahogy ő; ugyanabba a selyempapírba a fogkefét, sűrűfésűt, ugyanabba az újságpapírba a cipőket. Rendszeretetét tőle örökölte.

Újságpapír tölcsérkében, a *Sárszegi Közlöny* vasárnapi számában – az első oldalban, melyen különben Ijas Miklós verse is olvasható – zsugorodott a búzamag. Abból etetgették a galambot jó sokáig, majd drótos börtönében odaállították Pacsirta asztalára.

– Mást is hoztam – mondta Pacsirta.

A rokonok két üveg málnalekvárt, egy üveg ringlóbefőttet küldtek, egy egész disznósajtot meg egy tortát, melyet Pacsirta és Etelka néni együtt remekelt.

Ez a torta, mely piskótatésztából készült, s kávékrémmel volt töltve – és maguk közt családi tortának vagy Bozsó-tortának nevezték –, az úton kissé összenyomódott a ruhák közt, s oldalt kifolyt a tölteléke, elmaszatolódott a fehér papírra. Sajnálták mind a hárman, sokáig nézték, csóválták fejüket. De késsel le lehetett kaparni a tölteléket, s így is igen jó volt.

Az ingek közül a csomagolásnál kivett egy fényképet.

– Itt vagyok, ragyogok – szólt nevetve, és anyjának nyújtotta.

Béla bácsi, ki szenvedélyes műkedvelő fényképész volt, levette őket. A fényképen mindenki rajta látható, még Tigris is, ki fülét hegyezve ült ott, a vadászkutyák hivatalos fontoskodásával és úri gőgjével, lógatva emlős hasát, melybe a vadászaton éveken át annyi sörétet kapott, hogy az csörgött tőle, és Béla bácsi szellemes megjegyzése szerint valóságos „vaskutya" lett.

A fénykép különben csoportot ábrázolt, a tarkövi nyaralókból alakítva.

Elöl egymásba karolva a két Thurzó lány, fűző nélkül, szecessziós hajviselettel, teniszverővel kezükben: Zelma és Klári. Zelma mellett a jó modorú, határozatlan tekintetű Olcsvay Feri, ki, szegény, nem tudja, hogy a kisvárdai vagy a nagyvárdai ághoz tartozik-e.

Klári mellett Berci térdel a regényes szerelmesek pózát gúnyolva, amin a két lány láthatóan vihog, alig tudja elnyelni kipukkanó kacaját.

Háttérben szintén egymásba karolva Etelka néni és Pacsirta.

– Nagyon jó kép – mondta anya. – Ezek itt a Thurzó lányok.

– Igen.

– A nagyobbik nekem nem rokonszenves. A kisebbik csinos fruska, de nincs az arcán semmi kifejezés.

Ákos elkérte a képet. Ő csak leányát nézte.

Ott áll a pajtánál, melynek nyitott ajtajához fagereben volt támasztva, egyik kezével Etelka nénibe, másik kezével a falba fogózva, mintegy védelmet keresve valami ellen, amitől félt. Milyen egyedül tengett-lengett ebben a társaságban, az ő rokonai, az ő vérei között is. Csak ez a mozdulata látszott, a kétségbeesett menekülés mozdulata, mely szép volt, különben arca alig tűnt elő, mert fejét, amint szokta, lehajtotta, és haját tartotta a lencse felé.

– No, milyen?

– Aranyos vagy – felelte apa –, nagyszerű vagy.

Pacsirta már minden ruháját fölakasztotta szekrényébe. Mikor becsukta a szekrény ajtaját, megszólalt:

– Igaz, megkaptátok a levelem?

– Meg, meg – sietett nyugtázni apa.

– Sokat fájt, szegénykém, a fogad? – kérdezte anya.

– Dehogy. Azonnal elmúlt. Semmi az egész.

– Melyik?

– Ez itt.

A villanycsillár alá állt, száját kitátotta, hogy anyja belenézhessen, s mutatóujját kíméletesen hátrafelé tolva egy odvas, barnás fogra mutatott, melynek fele hiányzott. A többiek elöl apró rizskásafogacskák voltak, kissé távol állók, de épek, fehérek.

– Ejnye – mondta anya, és kicsit fölágaskodott, mert lánya magasabb volt nála –, majd fogorvoshoz kell járnod. Ne hanyagold el.

Ákos nem tekintett oda.

Ő semmiféle testi szenvedést, betegséget, sebet nem bírt megnézni.

Csak a leánya arcára meredt, amint száját kinyitotta, és látta a csillár alatt, a villanyfényben – élesebben, mint amikor elment a napfényben –, hogy valami hamuszín köd borult rá, gyengéden, de el nem téphetőn, valami alig látható, vékony, de erős pókháló: az öregség, a közönyös, jóvátehetetlen vénség, mely már nem is fájt neki, hanem elfogadta, a leánya nevében. Amint álltak egymás mellett hárman, már hasonlítottak egymáshoz.

– Különben mi újság? – kérdezte anya.

– Köszönöm, jól vannak.

– Etelka néned?

– Jól van.

– Béla bátyád?

– Az is.

– Szóval, jól vannak.

Ott is ezt kérdezték:

– Különben mi újság?

– Köszönöm, jól vannak.

– Édesanyád?

– Jól van.

– Édesapád?

– Az is.

– Szóval, jól vannak – mondták.

De ezt nem vallotta be, csak így szólt:

– Tiszteltetnek benneteket – és kapcsolva blúzát, vetkőzni kezdett.

– Hát jól mulattál – szólalt meg anya, megállapítva a tényt.

– Pompásan.

– El sem lehet azt mondani ma – tette hozzá. – Majd holnap. Egy hétig beszélek róla nektek.

– Legalább most kipihenhetted magad.

– Igen.

– És ti – kérdezte Pacsirta, meleg önvváddal emelve hangját –, ti, szegények? Képzelem, milyen rosszul mulattatok ti. A Magyar Király kosztja.

– Rettenetes – felelt Ákos, legyintve kezével.

– Kérlek – mondta anya tréfás büszkeséggel –, apa egyszer a főispánhoz volt hivatalos. Úgy ám. Nagykanállal evett.

– Igazán?

És Pacsirta az édesapjára nézett, élesen.

– De nekem apa nem tetszik. Gyere csak ide, édes. Hadd nézzelek meg.

Apa engedelmesen odament. És nem mert Pacsirta szemébe nézni. Félt.

– Milyen halvány – szólt Pacsirta, halkítva hangját. – Milyen sovány. A kezecskéje is milyen sovány.

Pacsirta csontos, de mégis kedves, női kezét rátette apja kezére, simogatta öreg csuklóját, mint valami gyermekét. Aztán megcsókolta, szeretettel.

– No, majd én a kezembe veszlek – szólt most szinte férfiasan. – Apus, meg kell híznod. Értetted? Majd én főzök neked.

– Igaz, mit főzünk holnap? – töprengett anya.

– Valami könnyűt. A sok zsíros pusztai ételből épp elég volt. Talán köményleves, rizses hús. Meg egy kis darás metélt. Torta is van.

– Jövő héten pedig nagymosás – dünnyögte anya.

Apa elbúcsúzkodott, a hálószobába ment, betéve a fehér ajtót, mely a hálószobát a leányszobától elválasztotta. Hallotta, amint anya a háztartás csip-csup gondjairól beszélt leányával, ki már lefeküdt, majd a mosónéról és Szilkuthy Biriről, ki elválik az urától.

Ákos meggyújtotta a mécsest. De amint vaksi fénye végigcikázott a tálcán, elsápadt, hátrahőkölt, mint az, aki rémet lát.

Ott, a tálca szélén hevert egy papírlap, melyet valahogy nem tüntettek el a sok zűrzavarban, a rózsaszín színházjegy, a földszint kettes páholy fél szelvénye, melyet tévedésből hazahoztak, megőriztek.

Az ajtóra nézett, majd markába gyűrve a vádló okmányt, apró darabokra szaggatta, s a fehér cserépkályhához ment, csöndesen kinyitotta ajtaját, és bedobta. Ha meggyújtják az első tüzet, ősszel, szeptember végén vagy októberben, ez is elég, rőzsékkel, hasábfákkal és azzal a limlommal együtt, melyet nyár idején belehajigáltak.

Aztán levetkőzött. Anya is bejött, lábujjhegyen, behúzva maga mögött a leányszoba ajtaját, mely elkülönítette tőlük Pacsirtát.

Suttogva beszéltek.

– Most már nyugodtabb vagy? – szólt anya apához, ki az ágyban vízszintesen feküdt alacsony párnáján.

– Alszik? – kérdezte apa.

– Igen.

– Szegényke, elfáradt az úttól.

Anya a leányszoba ajtajára pillantott. De az ő nőszíve tudta, hogy leánya nem alszik.

Pacsirta épp ekkor kattantotta el a villamoslámpa kallantyúját, és sötétben maradt. Mélyet sóhajtott, mint annyiszor, mindennap, és behunyta szemét. Azt érezte, vége, mindennek vége.

Semmi sem történt, ismét semmi. Csak hazudott, mosolygott, kedveskedett mindig, mindenkivel, de ezen

a héten, távol szüleitől, oly átalakuláson ment át, melyre csak most ocsúdott, hogy nem látta többé a tarkövi embereket, nem hallotta a vonat zakatolását.

– Én – gondolkodott, úgy, mint mindenki, aki magára gondol.

De ez az én ő volt, és ő ezt teljesen átélte. Ő volt ez az én, testben, lélekben, egy a húsával és emlékeivel, múltjával, jelenével, jövendőjével, melyet mind összefogunk mint sorsot, mikor magunkra eszmélünk, s kimondjuk a változhatatlan szót: én.

Béla bácsi, Etelka néni valóban szívesen fogadta, de ő hamar megértette, hogy felesleges, terhükre van, igyekezett eltávolodni tőlük, olyan kicsinyre zsugorodni, amilyenre csak tudott. Aludni is ezért ment át a díványra. Mégsem sikerült egészen, amit akart.

A Thurzó leányoknak folyton útjában volt, akármit tett, akármit mondott, Bercinek is olykor, és Etelka nénit egyszer vacsora alatt – észrevette – fárasztotta.

Őket látták szülei a fényképen.

Ezen a fényképen azonban nem volt ott valaki.

Nem volt ott Szabó Jóska, az ispán, az a negyvennégy éves, durva félparaszt, az a kajla bajszú, zömök özvegyember, ki első nap beszélgetett még vele, hazakísérte a majorból, majd elmaradt, nem jött oda, kerülte társaságát, és mikor ránézett, lesütötte szemét.

Három árvája volt pedig, két fia s egy hatéves leánykája, Mancika, kit ő nagyon szeretett simogatni. Mancikának elmenet odaajándékozta a nyakán lógó érmet a vékony ezüstlánccal, melyet Záhoczkynétől kapott bérmaajándékul. Micsoda ostobaság és ízléstelenség. Szégyen, szégyen. Nem is említi majd szüleinek, azt mondja, hogy elvesztette.

Jövő nyárra is meghívták. Megígérte, hogy elmegy. Nem megy el többé. Minek is?

Esztendőre harminchat éves lesz. Tíz év múlva mennyi? És aztán tíz év múlva ismét mennyi? Apa most

ötvenkilenc, anya ötvenhét. Tíz év, vagy annyi sem talán. Szülei meghalnak. Mi lesz, Boldogságos Szűz Anyám, mi lesz?

Ágya fölött, akár szüleinek ágya fölött a Jézus, egy Mária-kép lógott, a boldogságos Szent Szűz képe, ki térdein nagy, halott gyermekét ringatta, és szívére mutat, melyet az anyai fájdalom hét tőre ver át. Kislánykora óta hallotta ez buzgó, gyermeteg imáit, mint szüleiét a megfeszített Jézus. Pacsirta egy pillanatban feléje emelte mind a két karját, heves mozdulattal, melyet azonnal elfojtott. Csak türelem. Vannak, kik sokkal többet szenvednek.

Feküdt az ágyon, még mindig hunyt szemmel, ezen a meddő, hideg leányágyon, melyen még nem történt semmi, csak aludt, betegeskedett, nyomta terhével lefelé, mint hulla a ravatalt. Kényelmesebben kinyúlhatott benne, mert jóval szélesebb volt, puhább is, mint a tarkövi dívány, és már józanul foglalkozott teendőivel.

Holnap reggel tehát majd fölkel hét előtt, és főz, borstalan rizses húst, darás metéltet, hogy szegény, áldott jó apát fölhizlalja. Délután tovább horgolja a sárga terítőt, mely nem készült el, még mindig nincs meg, mert a rokonok nem hagyták dolgozni, és ő engedett rábeszélő szavuknak. Jövő héten pedig nagymosás.

Kinyitotta szemét, mert eddig erősen behunyva tartotta. Tompa sötétség lengette körül, mély feketeség barátian, és a levegő érintésére, vagy talán a homályra, melyben semmit, de semmit sem látott, a két szeme most hirtelen megtelt könnyel, s patakzó, eleven nedvességgel öntözte száraz párnáját, mely egyszerre olyan lucskos lett, mintha az éjjeliszekrényen levő pohár rádőlt volna. Zokogott is. De hasra feküdt, száját a párnára nyomta, hogy szülei ne hallják meg. Ebben már bizonyos gyakorlatra tett szert.

Apa még mindig nem oltotta el a villanyt.

– Pacsirta – rebegte, s az ajtó felé mutatott, és feleségére nézett, boldogan.

– Hazarepült – szólt anya.

– A mi kis madarunk – tette hozzá apa – hazarepült.

Vége

Édes Anna

1926

„Oremus pro fidelibus defunctis. Requiem aeternam dona eis Domine et lux perpetua luceat eis.

Circumdederunt me gemitus mortis: Dolores inferni circumdederunt me.

Absolve Domine. Benedictus Dominus Deus Israel.

Et ne nos inducas in tentationem. Sed libera nos a malo.

A porta inferi. Erue Domine animam eius.

Ne tradas bestiis animas confidentes tibi. Et animas pauperum tuorum ne obliviscaris in finem.

Domine Jesu Christe miserere ei. Christe parce ei.

Domine exaudi orationem meam. Et clamor meus ad te veniat.

Miserere mei Deus. Non intres in judicium cum famula tua Domine.

In paradisum deducant te Angeli: et cum Lasaro quondam paupere vitam habeas sempiternam.

Oremus. Anima eius et animae omnium fidelium defunctorum per misericordiam Dei requiescant in pace."

(Rituale Romanum)[1]

[1] Halottakért való imádság katolikus temetési szertartásokon: „Könyörögjünk a megholt hívekért. Adj nekik, Uram, örök nyugodalmat és az örök világosság fényesedjék nekik. / Körülvettek engem a halál sóhajtásai. A pokol fájdalmai körülvettek engem. / Oldozz fel, Uram. Áldott az Úr, Izrael Istene. / És ne vigy minket a kísértésbe. De szabadíts meg a gonosztól. / A pokol kapujától. Vond el, Uram, az ő lelkét. / Ne add a vadaknak a lelkeket, kik téged dicsérnek. És szegényeid lelkéről el ne feledkezzél mindörökre. / Uram, Jézus Krisztus, könyörülj rajta. Krisztus, kegyelmezz neki. / Uram, hallgasd meg könyörgésemet. És kiáltásom jusson elédbe. / Könyörülj rajtam, Istenem. Ne bocsájtkozzál ítéletre szolgálóddal, Uram. / A paradicsomba vezessenek el az angyalok és az egykori szegény Lázárral örök életed legyen. / Könyörgünk. Az ő lelke és minden megholt hívők lelkei Isten irgalmából nyugodjanak békességben."

KUN BÉLA ELREPÜL

Kun Béla repülőgépen menekült az országból.

Délután – úgy öt óra felé – a Hungária Szállóban székelő szovjetház[1] körül fölrebbent egy repülőgép, átrepült a Dunán, a Várhegyen, s merész kanyarodással a Vérmező felé tartott.

A gépet maga a népbiztos[2] vezette.

Alacsonyan szállt, alig húsz méter magasságban, úgy, hogy arcát is látni lehetett.

Sápadt volt, borotválatlan, mint rendesen. Vigyorgott az alant álló polgárokra, s vásott kajánsággal, csúfondárosan még búcsút is intett egyeseknek.

Zserbókat[3] vitt, melyekkel teletömte puffadozó zsebeit, aztán ékszereket, grófnék, bárónék, kegyes, jótékony hölgyek drágaköveit, templomi kelyheket, sok más egyéb kincseket.

Karjáról vastag aranyláncok lógtak.

Egyik ilyen aranylánc, mikor az aeroplán[4] magasba lendült, s eltűnt az ég messzeségében, le is pottyant a Vérmező kellős közepére, és ott egy öreges úr, régi krisztinai polgár, adóhivatalnok a Várban, a Szenthá-

[1] Itt lakott a népbiztosok többsége.

[2] A Tanácsköztársaság alatt a miniszternek megfelelő tisztséget betöltő személy.

[3] Gerbeaud Emil budapesti cukrászról elnevezett desszerteket.

[4] Repülőgép.

romság téren, valami Patz nevezetű – Patz Károly József – meg is találta.

Legalább a Krisztinában ezt beszélték.

A MÉLTÓSÁGOS ÚR, AZ ELVTÁRS ÉS A MÉLTÓSÁGOS ASSZONY

Mikor ennek 1919. július 31-én délután hatkor híre futamodott, Vizy Kornél kikiabált:

– Katica!

A konyhában egy lány állt, kövér, mint a töltött galamb. Úgy látszik, kimenőre készült.

Már teljesen felöltözködött. Rózsaszín ingblúz volt rajta, fehér szoknya, fekete viaszosvászon öv, új lakkcipő. Kézitükrében szemlélgette magát, rizsport hintett zsebkendőjére, ezzel bemaszatolta a dundi-puha arcát.

Hallotta a kiabálást, de nem mozdult.

A csengettyű régen elromlott náluk – már a Károlyi-korszakban[1] –, azóta csak így kiabáltak itt a cselédeknek, vagy kopogtak a dolgozóból, melyet a konyhától vékony vendégfal választott el.

A hang dühösen kiabált.

Erre a lány áthaladt a hosszú, keskeny előszobán, szemügyre vette magát a ruhafogas tükrén, igazgatta haját, és riszálva gömbölyű farát az ebédlőbe imbolygott.

Az ebédlő díványán egy negyven év körüli férfi heverészett, oly elhanyagolt, mint egy csavargó. Gyűrött puhainget viselt, nyakkendő nélkül, kitérdelt, téli nadrágot, toprongyos cipőt. Csak a sasorr meg az arcát keretező fekete pofaszakáll mutatta, hogy mégis valaki.

[1] Az 1918. októberi „őszirózsás" forradalomtól a Tanácsköztársaság kikiáltásáig terjedő időszakban.

Kezében a *Vörös Újság*[1] legutolsó számát szorongatta, távol a szemétől, egész a térdénél, mert erősen messzelátó volt. Annyira elmerült az olvasásban, hogy most nem mindjárt vette észre a cselédet. A cikkek már bejelentették a készülő összeomlást, ezzel a címmel: *Veszélyben a proletárhaza!*

Katica közelebb lépett a díványhoz.

– No mi lesz? – dörmögte kedvetlenül Vizy. – Hányszor ordítsak? – és hogy enyhítse szigorát, vállat vont fektében.

A lány a lakkcipője orrát bámulta közönyösen.

– Jó – mondta Vizy, mintegy magával vitatkozva, elnézően s mégis zordul. – Csukja be az összes ablakokat!

Katica indult.

– Várjon. A redőket is. És a zsalukat is. Értette?

Majd hozzátette:

– Fölkiabáltak.

Ledobta a *Vörös Újság*-ot, csörgött a hitvány szalmapapiros, mely barnás-füstös volt, mintha valami világégés pörkölte volna össze. Vizy fölkelt a díványról, s két kezét nadrágzsebébe dugva kitekintett az ebédlő nyitott ablakán.

Lenn sétált az a vöröskatona, aki az előbb fölkiabált, de már oly egyedül és elhagyatottan, hogy nem is gerjesztett gyűlöletet. Apró, csenevész proletár volt, nem is emberhez, hanem egy embrióhoz hasonlított, akinek a vállára szuronyos puskát biggyesztettek.

Az alkony úgy hullámzott a Vérmező lesült, agyontiport gyöpén, mint egyébkor: megaranyozta az Isten-hegyet, a János-hegyet, és távol jelentősen felcsillogtatta egy templom keresztjét.

A Gránit lépcső táján kettes-hármas csoportok álldogáltak – a riadt embernyáj, mely hirtelenül pásztor

[1] Az első legális kommunista lap.

nélkül maradt –, suttogtak, amint mostanában megtanulták, süketnémajelekkel, a szájak mozgásáról olvasva le a szavakat.

Mindössze ez jelezte a változást.

Felhő sehol. Álmos levegő nehezedett mindenre, mint nyári zivatarok kitörése előtt, mikor a szél visszatartja lélegzetét, és a természet egy óriási szobának, a fák játékszereknek, az emberek viaszbáboknak rémlenek.

Ebben a bénulatban nem volt se mozgás, se hang, csak egy kép mozgott és üvöltött, az a plakát,[1] mely ezt ordította: *Fegyverbe, fegyverbe!,* az a vad, őrült matróz, aki egy lobogót rázott hihetetlen lendülettel, egészen összeolvadva vele, s úgy kitátotta csontos száját, mintha el akarta volna nyelni a világot.

Vizy sokszor elment e falragasz mellett, de igazán sohase merte megnézni. Úgyszólván most nézte meg először nyugodtan, káprázás nélkül, ahogy a leáldozó napot nézzük meg, mely már nem sérti szemünket.

Messze, a Krisztina körúton teherautó vágtatott befelé, a tűzoltókocsi sebességével, megrakva gyermekek cifra terhével, akik a Zugligetből, tömegkirándulásról jöttek haza, s gallyakat ráztak, integettek kezeikkel.

A hegy felől énekszó hallatszott, cingár, cérnahangú, unisono:

Föl, föl, ti rabjai a földnek,
Föl, föl, te éhes proletár...

Ifjúmunkások, inasgyerekek, tízen-tizenöten, igazán önzetlen tájékozatlansággal fújták most, amire megtanították őket, az Internacionálét.

Katica a többi szobákban már végzett, az ebédlőben is becsukta az ablakot.

[1] Berény Róbert (1887–1953) 1919-es toborzóplakátja.

Mikor a lakás minden ablaka be volt csukva, Vizy odalépett Katicához, és valami hideglelős, édeskés mosolykával ezt suttogta:

– Megbuktak.

A cselédet nem érdekelte a dolog, vagy nem mutatta. De a gazdája eléje állott. Miután felesége még nem jött haza, valakit keresett, hogy kiöntse szívét.

– Katica – ismételte –, megbuktak a vörösök.

A cseléd csak egy csodálkozó tekintettel felelt, hogy az úr ennyi bizalomra érdemesíti.

– A gazemberek – tette hozzá Vizy táguló orrcimpával, a bosszú édes mámorával.

Alighogy kiejtette ezt, dörömböltek a külső ajtón.

Vizy elsápadt. A levegőbe nézett, mintha a szót keresné, melyet az előbb kimondott, és hogy eltüntesse nyomát, utánanyúlt, mint mikor cigarettafüstöt hessegetünk.

– Majd én – szólt, s hirtelen elhatározással az előszobába ment ajtót nyitni, mintegy a veszedelem elé sietve.

Mindenre elszántan lépkedett.

Ez járt fejében: túszszedés, házkutatás, vésztörvényszék! És az, amit védelmére hoz föl: húszéves közpálya, szociális lelkiismeret, marxizmus, melyet elvben helyesel, csak túlzó kinövéseit nem!

Már más ember volt. Nem érezte magát a bolsevizmus mártírjának, talán inkább a régi rend áldozatának, mely bizony sokszor háládatlanul mellőzte. Kabátja zsebében megtapogatta szakszervezeti igazolványát. Szerencsére még nem tépte szét, amint délután akarta.

Egy emberke állott előtte a folyosón, vörös hajtókás postáskabátban, melynek gallérja otthonosan ki volt gombolva.

– Méltóságos uram – harsogta az emberke, hangosan, hogy az egész ház lakói meghallhatták –, méltóságos uram.

– Elvtárs – üdvözölte Vizy –, hát maga az, elvtárs?

– Alázatos szolgája, méltóságos uram.

– Jöjjön be, Ficsor elvtárs.

Így társalogtak igazi világtörténelmi udvariassággal, mindketten bizonytalanul, kölcsönösen előnyt adva egymásnak.

Vizy Kornél miniszteri tanácsos négy hónap múltán most hallotta először régi címét. Egy kis örömöt érzett, de egy kis csalódást is, hogy nem azok érkeztek, akiknek jöttére már elkészült. Ficsor pedig, az Attila utca 238. számú ház házmestere le volt forrázva, hogy a ház tulajdonosa még most is elvtársnak titulálja.

A házmester belépett az előszobába, kezet nyújtott a méltóságos úrnak. Vizy megszorította a kezét.

A kezelést a proletárdiktatúra idején Vizy kezdte, aztán mindig Ficsor ajánlotta fel, előzékenységből.

– Megbuktak – lelkendezett Ficsor, még mindig hangosan. – Megbuktak a zsiványok. Már szedik a sátorfájukat.

– Hm – hümmögött Vizy, mintha újságot hallana.

– Igen, méltóságos uram, a Városon már künn leng a nemzetiszín zászló. A sógorom tűzte ki.

– Az a fontos – válaszolt kitérően Vizy –, hogy végre béke legyen és nyugalom.

– A szép piros-fehér-zöld – bólongott Ficsor, folytatva a hazafias álmodozását, s oldalt kémlelte Vizy mozdulatlan arcát. – Lesz itt tánc, méltóságos uram, lesz most itt tánc.

Vizy figyelte ennek a szerencsétlennek a vergődését, de elzárkózott, nem felelt.

Ficsor zavarba jött.

– Tudniillik – hebegte – a csengettyű. Most volna egy kis időm. Gondoltam, megcsinálom a méltóságos úréknak.

– Ott a telep – mutatott Vizy a konyha felé.

– Tudom, méltóságos uram – mosolygott Ficsor, aki fájó sértésnek tartotta a föltevést is, hogy ő, a házmester, ne tudná, hol a háziúrék telepe. – Csak egy létrát kérnék.

Katica a szép ünneplő ruhájában bosszúsan hozta a létrát. Üggyel-bajjal helyezték el a szűk, barátságtalan konyhában, mely csak a vakudvarról kapott világítást, és nappal is sötét volt. Ficsor föl akarta csavarni a villanyt. A körte azonban már rég eltört. Gyertyát kért.

Kezében a gyertyával fölkapaszkodott a telephez, a létra tetejéről magyarázta a háziúrnak, mi a csengő baja. Fontoskodva beszélt, túlozva munkája érdemét és értékét, de alázatos tisztelettel, mely által nyilván azt a félszeg helyzetet is igyekezett tompítani, hogy ő pillanatnyilag ily magasan áll, a méltóságos úr fölött.

Az ingó létra tetején, melyet Katica támogatott, mohón látott a munkához. Azt, amit elmulasztott, egyszerre pótolni akarta. Babrálta az elemeket, egyenként leemelte, a konyhaasztalra helyezte. Kapargatta bicskájával a rozsdás drótokat. Az üvegekbe konyhasót tett, vizet öntött.

Ekkor az ajtón újra zörögtek.

Lila pongyolában nyúlánk, előkelően magas hölgy lépett be, hajadonfőtt.

– Kezét csókolom, méltóságos asszony – hajlongott Ficsor a konyhából, s hogy nem kapott választ, megint: – Kezét csókolom.

A nő ekkor sem viszonozta köszönését, fejét félrefordította, bement az ebédlőbe.

Vizy utána.

Itt átölelte feleségét, kitört fékezhetetlen boldogsága. Az örömtől vicsorgott.

– Tudod?

– Mindent. Azt beszélik, hogy még ma éjjel megszállnak. A románok.

– Dehogy. A nagyhatalmak ezt nem engedik. Nemzetközi megszállás lesz: olaszok, franciák, angolok. Tatár Gábor mondta.

A nő végigsimította szép, borostyánsárga haját. Leroskadt a hintaszékbe.

Üres szemmel nézett maga elé, ahogy szokott, a tárgyakon át, az embereken át, mintha nem azt látná, ami előtte van, hanem valami mást.

– Hol maradtál? Már aggódtam.

– Szaladgáltam. Ezért – mondta Vizyné, s míg lassan hintáztatta magát a hintaszéken, kinyitotta cérnakesztyűs kezét, melyből egy újságpapírba burkolt kis csomagot dobott az asztalra.

– Mi ez?

– Vaj – szólt az asszony fitymáló mosollyal. – Három zsebkendőért.

Ficsor a konyhában zörömbölt: a létrára mászott, hogy visszarakja az elemeket.

Vizyné kifelé figyelt. Fejmozdulattal kérdezte:

– Hát ez mit akar itt?

– A csengettyűt javítja.

– Most jutott eszébe. Négy álló hónapig könyörögtünk.

– Maga ajánlkozott.

– Miért nem dobtad ki?

– Ugyan.

– De igen. Ki kell az ilyent rúgni. Vörös.

– Csöndesebben: meghallja.

– Hát aztán? Talán nem vörös? Piszok. Bolseviki. No várj csak...

Vizy erre még nem tartotta elérkezettnek az időt.

Az asszony azonban oly eréllyel, melyet nem lehetett volna várni, fölugrott, az előszobába ment, hogy a házmestert kiutasítsa.

Ebben a pillanatban az elhagyott, oly sokáig halott lakáson végigreszketett a villamos csengő szava. Diadal-

masan és ünnepien, keményen és élesen csörömpölt, életkedvet, reménységet keltve. Ez a friss, vidám acéltrilla lelket öntött beléje, átjárta minden falát, öntudatra ébresztette az egészet.

Vizy benn az ebédlőben gyönyörködve hallgatta. Felesége Katicát kereste, de látta, hogy megint kérdezés nélkül szökött ki éjszakára.

– Kész – újságolta Ficsor, s lehajolt, elkapta kezét, és ezúttal sikerült megcsókolnia.

Visszavitte a létrát. Majd sejtve, hogy a csengettyű és a kézcsók még nem elegendő, vakmerő bizalmassággal, mint aki valami titkot közöl, a közelébe lépett, és csaknem a fülébe súgta:

– Méltóságos asszony – szemét a földre sütötte –, volna egy lány.

– Micsoda?

– Egy cselédlány.

Vizyné azt hitte, hogy a füle cseng, hogy nem jól értette. Rátekintett a házmesterre, mély, titkolhatatlan érdeklődéssel. Szeme fölragyogott. Nagyobb örömet akkor sem érezhetett volna, ha egy gyémánt nyakéket ígérnek neki.

– Pesti? – kérdezte.

– Dehogy. Balatoni. Parasztlány. A rokonom.

Az asszony fölizgatódott. Mindig ilyen kéz alatt szerzett lányokról álmodozott, de ilyeneket eddig még soha senki sem ajánlott.

Bűnnek tartotta volna, hogy a fontos kérdést kutyafuttában vitassa meg, ezért a házmestert a konyhába intette, leültette az asztalhoz, ott a lobogó gyertyavilágnál gyóntatta, hosszan tárgyalt vele, egészen megfeledkezve az uráról.

Ficsort maga kísérte ki.

Aztán visszatért a konyhába. Az asztalról két ujja hegyével fölemelte Katica zsebkendőjét, megszagolta,

undorodva a földre dobta, félretolta kézitükrét, becsukta a vakudvarra néző ablakot, s a vacsorakészítéshez látott: kenyeret pirított, teavizet forralt.

FANYAR VACSORA

Vizyné látván, hogy a külső ajtónál senki sincs, bement az ebédlőbe.

– Mit akarsz?

– Csak próbálom – mondta Vizy. – Szól.

– Hallom.

– Megcsinálta?

– Hallod.

– Remélem, nem mondtál neki semmit.

– Nem. Hagyd már – rivallt rá az asszony, mert Vizy még egyre nyomogatta a csengettyű gombját. – Mit játszol? Olyan vagy, mint egy gyerek.

– Éhes vagyok. Vacsorázni szeretnék.

– De kinek csöngetsz?

– A Katicának.

– Őnagysága már réges-rég elment.

– Hová?

– Hová? Hát oda, ahova rendesen. Lófrál.

– Most?

– Most hát.

– De ma senkinek sem szabad az utcán járni.

– Bánja is ez. Megjött a Lajos.

– A Hack?

– A Hack. Az uszállyal.

– És mikor jön haza?

– Nem kötötte az orromra. Majd éjfélkor – fakadt ki Vizyné, s hogy izgassa magát, tódította –, majd valamikor hajnalban.

– Vitt kulcsot?

– Azt hiszem.

– Mondhatom, kellemes – szólt Vizy. – Roppant kellemes. Nyitott ajtónál aludni. Akárkit behozhat.

– Érdekes vagy. Úgy teszel, mintha először történnék. Nevetséges vagy – és ingerülten sarkon fordult, becsapta maga után az ajtót, amint Katica szokta.

A konyhában dobálta az edényeket, csörömpölt. Olykor szüksége volt ilyen érzelmi kitörésekre. Miután belefáradt abba, hogy urával együtt mint szövetséges vitassa meg életük nagy, sohase szűnő gondját, efféle zendülésekkel adott kifejezést bosszúságának, pár pillanatra úgy tüntetve föl a dolgot – legalább önmaga előtt –, hogy az ura az oka az egésznek.

Fatálcán bevitte a vacsorát: egy findzsa teát, pár szelet pirított kenyeret, a vajat, melyet délután szerzett.

Vizy, aki délben csak tökkáposztát evett s egy darabka marhamájat, a híg, fűzöld teára pillantott, a gyanús, fekete-sárga kukoricakenyérre, melyet a pirítás se tett kívánatosabbá. Fanyalogva érdeklődött:

– Más nincs?

– Mi volna.

– Nem is terítesz?

– Hiszen este nem szoktunk.

– Mindegy – hagyta helyben Vizy. – Jó így is.

Fejét tenyerébe temette, mint amikor valami nem volt rendben a háztartásban. Sokáig nem beszélt. Gondolatban már kívánta a fehér abroszt, a rózsás porcelántányérokat, az ezüstkéseket, a metszett borosüvegeket, melyek hajdan ragyogtak ezen az asztalon, hogy vacsorákat adtak minisztériumi barátainak.

– Te nem eszel? – faggatta feleségét.

Vizyné csak ritkán vacsorázott. Évek óta ideges gyomorbajban szenvedett. Betegsége a bolsevizmus alatt a sok izgalom folytán rosszabbra fordult. Gyomrában savanyúságot érzett.

Elővett egy papírdobozt, kiöltötte vérszegény nyelvét, rátett három sötétzöld labdacsot, leitta egy pohár vízzel, s összeborzongott.

Annál inkább nekilátott az ura. Az egészséges férfi mohóságával ropogtatta fogai alatt a kiszáradt, keserűédes kukoricakenyér-szeletkéket, melyekre csakhamar fölkente az öt deka vajat. De máris elfogyott minden. Kopogott a szeme. Kavargatta teáját, zaharint dobott beléje. Cukor híján a zaharint is szerette. Legalább édes volt.

Amíg nagy zajjal hörpintgette teáját, Tatár Gábor kollégájával való találkozását mesélte el, akitől az Úri utcában megtudta, hogy vége, hogy végre vége van, vége. Vége a szociális termelésnek, a forradalmi öntudatnak, nem zaklatják többé a tisztességes, dolgozó polgárságot.

Vizy határtalanul gyűlölte a vörösöket, amire megvolt minden oka. A bolsevizmus alatt koplalt. Mihelyt kitört a kommün, rendelkezési állományba helyezték. Fizetését ugyan az akkor uralkodó fejetlenségben elfelejtették letiltani, de mit vásárolhatott rajta? A háborúban tönkrement. Mindjárt az elején hadikölcsönbe fektette egész vagyonát, kétszázötvenezer aranykoronát, mert föltétlenül bízott a német fegyverek győzelmében. Csak a kétemeletes háza maradt meg, ez se jövedelmezett. Első emeletét, négy szobát, ők maguk lakták, a második emeleti két lakást háziorvosa, Moviszter Miklós és Druma Szilárd, egy fiatal ügyvéd. Házát a vörösök kommunizálták. Ez a ház itt a Mozdony utca tőszomszédságában különben is szemet szúrt a Lenin-fiúknak. Druma Szilárdot túsznak vitték, s két hónapig ült a gyűjtőfogházban, az öreg Moviszternek, a klerikális orvosnak folyton kellemetlenkedtek, Vizyéknél először akkor jártak, amikor feleségét letartóztatták. Felesége egy asztalkendőt rázott ki az erkélyen, azzal vádolták, hogy jeleket adott az ellenforradalmároknak. El is hurcolták a Parla-

mentbe, csak éjfélkor engedték haza, testben-lélekben megtörve. Másnap reggel feljött hozzájuk egy fiatal politikai megbízott, aki nádpálcáját bőr lábszárvédőjéből kihúzva hetykén csapkodott a lakásban, elrekvirálta tőlük két szobájukat, az ebédlőt, melyben most ültek, s a mellette lévő szalont. Szerencsére előbb megbuktak, mintsem lakókat küldhettek volna.

De mindennél jobban fájt az, hogy a minisztériumban tétlenségre kárhoztatták. Féktelen politikai becsvágy lakozott benne, s ez táp híján zakatolt, mint az üres malom. E boldogtalan hónapokban csak tengett-lengett. Mogorva, bizalmatlan hivatalnokember volt, annak előtte soha semmibe se avatta feleségét. Most megeredt a szava. A hosszú sétákon a budai hegyekben, vagy itt, míg várták a rettenetes látogatókat, neki tartott szabadelőadásokat politikai „platformjairól" meg azokról a tacskókról, akikkel megnyomorították a minisztériumot.

Efölött nem volt oly könnyű napirendre térni. Amint megitta teáját, le-föl járkált, az ellenforradalmi eseményekről beszélt, melyek egyszerre megnyugtató, történelmi veretet kaptak.

– Emlékszel – kérdezgette folytonosan –, emlékszel?

Ismerőseit emlegette, akiket fölakasztottak, a hivatalnokot, aki röpcédulákat osztogatott a templomokban, s ezért a Parlament előtti téren kivégezték, a ludovikásokat,[1] a hős ludovikásokat, akiket ezek a sehonnaiak ellenforradalmi „süvölvények"-nek csúfoltak.

– Hát a monitorok.[2] Amikor felrohantak a Dunán sötét füstbokrétával. Épp borotválkoztam. Azt hittük, hogy a kommunisták lövöldöznek. Tatárékhoz szaladtunk föl, a padlásablakból néztük. A Duna-parton úgy

[1] A Mária Ludovika királynéról elnevezett budapesti katonai akadémia növendékeit.

[2] Kis merülésű, páncélozott hadihajók.

nyüzsögtek az emberek, mint a hangyák. Akkor ölték meg szegény Berendet, a híres gyermekorvost.

Várt kicsit, majd folytatta:

– Az úrnapi körmenet[1] az más volt. Valami szemüveges szovjet-alak kerékpáron nekihajtott az Oltári Szentségnek, szidalmazta – azt mondják, le is köpte. Egy pillanat alatt földre teperték, a kapu alá vitték, addig verték ököllel, botokkal, míg ki nem adta páráját. Állítólag egy pincér ütötte agyon.

De a legizgalmasabb, mindennek a megindítója mégis a krisztinai ellenforradalom volt. Ezt mind a ketten színről színre láthatták.

– Te már akkor érkeztél, mikor a teherautóról leszálltak a fekete, göndör terroristák,[2] és sortüzet adtak a templomra. A tömeg sivalkodva menekült az elemi iskolába, ott vöröskatonákat soroztak. Nem láttad azonban az elejét. Én ott voltam. Úgy kezdődött, kérlek, hogy zsebkendőket lobogtattak. Az egész Krisztina tér fehérlett. Megálltak a villamosok, mindenki levette kalapját, a Himnuszt énekelték. Sohase feiejtem el. A vörös zászlót leszakították, elégették. Valami szőke színésznő gyújtotta meg a Mária gyógyszertár előtt. Aztán együtt rohantunk haza. Szürke, szeles nyári nap volt. Előttünk egy kislány szaladt, kezében az elefántcsont fedelű imakönyvvel. Szegény, a mi házunk előtt rogyott össze. Nem bírta tovább az izgalmat. Sokáig hevert a járdánkon, mint egy darab fa. Nem tudott magáról semmit. Te hoztál neki egy pohár vizet. Emlékszel?

Már az is gyönyörűség volt, hogy erről ily nyíltan, ily hangosan lehetett beszélni. Vizy azonban nem kapott választ. Felesége csak bámult a semmibe, tágra nyílt, érdekes-szürke szemével.

[1] Az oltáriszentség katolikus ünnepén a Krisztus testét és vérét jelképező kenyeret, illetve ostyát és bort körmenetben viszik.

[2] Az ellenforradalommal szemben fellépő különítményesek, Lenin-fiúk.

Hosszú szünet után szólalt meg.

– Holnap megint álmos lesz.

– Kicsoda?

– A Katica. Megint kilencig döglik majd.

– Vagy úgy – szólt Vizy, mert ő még mindig künn járt a tömegben, ahol a történelem erjed, s a sors vaskockái zuhognak. – Mért engedted el? Miért nem vagy hozzá kissé erélyesebb?

– Merek is. Itt hagy – mohón ragadta meg a szót. – Csak láttad volna, milyen gyilkos szemeket meresztett múltkor, mikor arra céloztam, hogy talán mégse menjen el minden este.

Vizyné váratlanul fölugrott, Katica hangját utánozva sápítozott:

– „Ha tetszik, akár vissza se jöhetek." Ezt mondta a pimasz. Aztán kilibegett az ajtón – és most mutatta – így – és utánozta Katica járását is.

Az ura egy pillanatig döbbenten nézte feleségét, aki végigtáncolt a szobán, s dühében játszott, mint valami különös színésznő valami különös színpadon.

Megszánta őt, s hogy mondjon valamit:

– És te mit tettél?

– Mit? Azt, mint mindig. Nyeltem. Szerettem volna belerúgni abba a vastag...

– Hát bizony, ezek ilyenek.

– Csak zabálnak – kesergett az asszony. – Két pofára. Meg katonáznak.[1] De ez – s az urához hajolt, és suttogott -, ez, kérlek, beteg is.

– Mi baja?

– Az – mondta Vizyné jelentősen. – Az a baja[2] – s ránézett, rémülten.

– Nem látszik rajta.

– Láttam a fehérneműjén.

[1] Katona szeretőt tartanak.

[2] Vérbajos.

– Hiszen kövér.

– Attól olyan dagadt. A lába, az a puffadt lábikrája. Undorító. Aztán a bátyja is idejár, az a vad bátyja, a mozdonyvezető. Félelmetes. Valóságos kocsma a házunk. Az ember fél a tulajdon otthonában. Fizetett ellenség. Jaj, csak már ne látnám azt a ronda, szőke pofáját. Megváltás lenne.

– És a többiek? – kérdezte Vizy szórakozottan. – Hagyd el: a többiek se különbek.

Vizyné nagy lélegzetet vett, tiltakozni akart, de egyelőre inkább magába fojtotta felháborodását.

Soha, amióta az eszét tudta, nem látott ilyen komisz dögöt. Ez olyan volt, mint a lajhár, és szemtelen és erkölcstelen és közönyös, főképp közönyös. Úgy járt a lakásban, mintha az övé volna, és semmi köze se volna azokhoz, akik itt élnek. Ha reggelente megkérdezte tőle, hogy mit főznek, pimaszul elbiggyesztette száját, csak ennyit felelt: „nekem ugyan mindegy". Ki hallott ilyet? Ácsorogni sohasem akart. Viatorisznál, a fűszeresnél őneki magának kellett sorba állnia a többi koszos cseléddel, órákig strázsálni tizenöt deka zsírért, míg lába le nem rogyott a fáradtságtól. Katica addig mulatni ment a babájával, azzal az undok, tetovált karú hajóslegénnyel, a Hack Lajossal, aki annyi pénzt költött rá, nem tudni, honnan. Pedig beszélt vele szépen is, pirongatta, feddette, parancsolt is neki. Minden hiába. A szó egyik fülén be, a másikon ki. Törődött is azzal, hogy olyan gyönge, hogy a batyuzásban tíz kilót soványodott, bánta is ez, hagyta őt dolgozni, szaladgálni, padlót vikszelni, a gyalázatos.

Hát a többi.

Kezét ölébe süllyesztve mártírarccal tűnődött, mint akkor, amikor egyedül emésztődött. Azon gondolkozott, hogy a többiek csakugyan jobbak-e.

Az, aki Katica előtt szolgált, semmi esetre. Héring Lujzika lopott, mint a szarka. Mindent lopott, de leg-

jobban a zsebkendőket szerette. El is küldte azonnal, utána inkább nem vett lányt, két hónapig. A pesti iparoslányok általában lopnak. Egyik elemelte aranyóráját, melyet boldogult édesanyjától örökölt, a másik kifejtette dunyháit, elcsent belőlük közel három kiló lúdtollat. A parasztok, mint Varga Örzsi, dolgoztak, de befőtteket, fűszereket küldözgettek haza. Aztán ettek. Jézus, hogy ettek. Fölzabálták volna az egész házat. Még takarítás közben se tették le kezükből a kenyeret. Igaz, néha akadt egy tűrhető is. Azt azonban az anyja nem engedte szolgálni, vagy a nénje bolondította meg, pár nap múlva elcsalta. A svábok? Azok tiszták, de megbízhatatlanok. A tótok? Azok szorgalmasak, de buják. Karolin egyszerre két szeretőt tartott, egy gyalogos őrvezetőt s egy már nem fiatal, ismert novellaírót, akit nyaralásból hazajövet szalonjuk díványán találtak.

Ki tudja, mi lakozik bennük? Például a Lidi, az a rút Lidi, az a kis pesztonka, feje búbján azzal a kackiás kóckonttyal. Senki se hitte volna. Csúnya volt, mint az éjszaka. Egy reggel mégis a konyha vértől iszamós madracán feküdt, a vérveszteségtől elalélva, hamuszín arccal, már csuklott, mikor a mentők utolsó pillanatban elszállították. Tiltott műtétet hajtatott végre magán. Összeállt az mindenkivel. Ha borért, sörért szalasztották, a kapualjban ölelkezett. Ő volt a krisztinai boltosinasok démona.

Aki nem szajhálkodott, az rengeteg kárt okozott, összetörte a mosdót, vasalás közben kiégette ingjeit, reggeltől estig kornyikált, a Horváth-kertben[1] kószált, színházi lapokat olvasott, ábrándozott, eszményi szerelemre gyulladt a budai színkör[2] tenoristája iránt. Ez

[1] Az Alagút utca, a Krisztina körút és az Attila út által bezárt, háromszög alakú parkban, amely nevét egykori tulajdonosáról, Horváth Zsigmond udvari tanácsosról kapta.

[2] A Horváth-kertben működő nyári színház.

pletykált, az válogatott, nem evett főzeléket, süteményt, pecsenyét akart, mint ők, folyton a régi helyéről beszélt, ahol a reggelihez is császárhúst kapott. Igen, a Mennyei Margit is ilyen díszes firma volt. Csak az ujja hegyével érintette a tárgyakat, mintha attól félne, hogy bepiszkítja magát, de azért piszkos volt a lelkem, szerette a mocskot, mindig ujjnyi vastag por hevert a bútorokon, poharai ragadtak, kést, villát zsírosan dobta a fiókba. Szerencsére nem sokáig boldogította. Csakhogy mások is hamar elmentek, meg se melegedett a helyük, fél évnél tovább senki se maradt. Ökrös Mihályné csak két óráig. Inkább duplán visszaadta a foglalót. Kísérletezett pedig mindenkivel. Kivett az árvaházból egy leányt, hogy fölnevelje. Hanem az szemtelenkedett csak igazán. Három hónapig se bírta ki vele. Hálát adott az Istennek, amikor botrányos jelenetek után megszabadult tőle. És a Mari és a Viktor és az Ilona, a Tulipán Ilona és az Emma, a Zakariás Emma és a Böske, a Rózsás Böske?

Azon töprengett, melyik is az a Rózsás Böske. Nőket látott maga előtt, szőkéket és barnákat, soványakat és kövéreket, akik húszéves házassága alatt megfordultak házában. Már összetévesztette egyiket a másikkal. Egy fejet lelt, ehhez a törzset kereste, egy törzshöz viszont a fej hiányzott. Kutakodott ebben a furcsa lomtárban. Aztán összecsapta az egészet. Hiába tartott szemlét, nem sok vigasztalót talált, egyetlen valamirevaló cselédjére sem emlékezett. Mindegyik rászedte, visszaélt bizalmával, s neki újra kellett kezdenie a kilincselést, a hajszát egy új lány után, mintha valami istenátka volna rajta. Körülbelül igazat kellett adnia az urának. Az egyik tizenkilenc, a másik egy híján húsz.

Végül mégis az utolsón pihent meg. Katicán, ezt utálta a legjobban, mert mindig az ittlevőket utálta legjobban, akik jelenlétükkel állandóan éreztették siralmas nyomorúságát.

Az ura még mindig sétált a szobában, a tisztviselők holnapi gyűléséről értekezett, akik az új politikai helyzetre való tekintettel állást foglalnak.

Vizyné mintegy mindentől távol gubbasztott. Arca elsötétedett.

De vonásai egyszerre kisimultak. Valami fény sugárzott arcáról, mintha belülről átvilágítanák egy kis gégeorvosi villamos lámpással.

Így szólt:

– Volna egy új lány.

– Nagyszerű – vetette oda Vizy.

– Nagyszerű – gúnyolta az asszony. – Ide se figyelsz.

– Dehogynem. Ki ajánlotta?

– Ficsor.

– És mikor áll be?

– Egyelőre helyben van.

– Hol?

– Itt nem messze. Az Árok utcában.

– Kinél?

– Valami Bartoséknál.

– Ki az a Bartos? – tűnődött Vizy. – Bartos, Bartos, várj csak – s csodálkozva jelentette ki: – Nem ismerem.

– Hát hogy ismernéd? – tört ki Vizyné, aki ma nem bírta el az ura katuska[1]-modorát. – Mért akarsz te mindenkit ismerni? Különös vagy.

– És mi a foglalkozása ennek a Barteknek?

– Először is: Bartosnak – javította ki az asszony. – Bartos: szemlész.[2] Különben fogalmam sincs, hogy micsoda az a szemlész.

– A finánc. Pénzügyőr. Aki egy pénzügyi csoportot vezet. Vidékre küldik ki.

– Igen, ez is folyton úton van. Özvegyember. Két gyerekkel.

[1] Itt: gyámoltalan, pipogya.

[2] Magasabb rendfokozatú segédtiszt a pénzügyőrségnél.

– És a lány? Derék, jóravaló, szorgalmatos lány?

– Tudom is én. Annyira tudom, mint te. Ficsor azt állítja, hogy kitűnő.

– Akkor mondj föl Katicának.

– Hogy megint magamra maradjak? Köszönöm.

– Hát akkor ne mondj föl Katicának.

– Ficsor – szólt az asszony keményen – egyelőre csak annyit közölt, hogy esetleg meg lehetne szerezni. Esetleg – hangsúlyozta. El kell csalni. Nem olyan könnyen megy az manapság. Aztán ki tudja, lehet, hogy rosszabbat vásárolok be.

Vizy unta a vitát, mely körbe forgott, de ő se bírt kilábolni belőle.

– Miért nem veszel mást? Neked már többen ajánlottak cselédet.

– Kicsoda?

– A Moviszterné.

– A Moviszterné hallgasson. Az csak sopánkodni tud. „Jaj, de sajnállak, édesem, hogy mindig ilyen lányokkal vesződöl, várj, majd én küldök neked egyet." Két éve hiteget így. Annak csak a színházakon jár az esze. A főpróbákon. Meg az Ady-matinékon.

– És a Drumáné?

– Az, tudod, irigy. Boldog, hogy ilyen bajban vagyok. Lejön ide, gyönyörködni a Katicában. Ő persze könnyen beszél. Az ő Stefije, ha bolond is, mindent elvégez. Még a gyereket is dajkálja. Moviszterék Etelje húsz éve szolgált a doktornál, annál a beteg embernél, a rendelőjében is segít. Az asszony soha sincs otthon. Feleannyi bért ad, mint én a Katicának. A koszt se jobb, mint nálunk. De hát marad. Isten tudja, miért. Szerencse kell hozzá. Ehhez is szerencse kell. Mint mindenhez. Némely embernek van szerencséje. Nekünk nincs. Nem tudom, mit vétettünk. Eh – sóhajtott, s lassan szedegette ki hajából teknősbéka hajtűit – az ember csak eszi a mérget, fizeti azt a tenger bért, folyton vesződik. Nem érdemes élni.

Vizy is elkomorult. Azt indítványozta, hogy feküdjenek le.

Tízre járt. A villany az ebédlő leeresztett redőnyein kiszüremkedett, el kellett oltani, a vöröskatona megláthatta. Júliusban egyszer fellőtt az ablakukba.

– Mért nem jössz? – unszolta férje, aki már a hálóban vetkőződött.

De az asszony csak állt a hálószoba küszöbén, dermedten.

– Na – tessékelte befelé Vizy. – Mi bajod? Kissé ideges vagy.

És elcsodálkozott.

– Gyerek vagy. Mindig ezek a cselédek. Örökké a cselédek. Micsoda kicsinyesség. Mondd, hát érdemes? Egy cseléd miatt? Nem szégyelled magad?

Vizyné bejött a hálóba, vetette az ágyakat. Az ura akkor vette észre, hogy sír.

– Angéla – csitította, és egy székre ülve nézte, hogy rakosgatja a vánkosokat, arcán a nagy-nagy, csillogó könnyekkel, mint a moziban Asta Nielsen.[1] – A te idegzetedet is megviselte ez a szörnyű kor, mint mindnyájunkét. Nem csoda. Pihenned kell. De most vége. Új korszak kezdődik, egészen új, boldog korszak. Megváltozik az élet. Élünk, újra élünk. Nem közönséges nap a mai. 1919. július 31. Történelmi nap.

Vizyné a haját fátyollal kötötte le éjszakára.

Mindketten lefeküdtek a széles hitvesi ágyakba, melyek már régóta csak az alvásra szolgáltak.

Vizy elkattantotta a lámpa kallantyúját.

Sötétség hullt rájuk, árnyékok hullámoztak, a bútorok körvonalai összeolvadtak a falakkal.

Vizy riadtan ült föl ágyában.

– Ágyúznak – suttogta.

– Nem – mondta Vizyné, aki szintén fölült.

[1] Dán színésznő, a némafilmek sztárja (1881–1972).

– De igen, a Vérmező felől.

Már csak a csönd reszketett.

Autók zúgtak a Várba vivő úton, mely politikai változások idején ütőérként méri a város és ország idegességét. Kutyák ugattak.

– Talán egy autó gumija – magyarázta Vizyné. – Aludj.

Az utóbbi hónapokban eleget hallottak éjjel ágyúszót, úgy tudtak aludni mellette, mint a harctéri katonák.

Az asszony pár perc múlva megszólalt:

– Azt hiszem, mégiscsak meg kell próbálni azt a lányt.

– Meg kell próbálni – ásított Vizy. – Úgy teszel, ahogy akarsz. Próbáld meg. Szervusz. Aludj.

Egy darabig vízszintesen, levetkőzve feküdtek egymás mellett, a vékony nyári paplanok alatt.

Majd különös fény gyulladt csukott szemhéjuk mögött, hirtelenül fölálltak, elváltak egymástól, áthágva szobák falait, évek messzeségét, különböző irányokban bolyongtak, nekik is ösmeretlen ösvényeken, immár teljesen felöltözve mindenféle regényes színpadi jelmezekben.

A mindennapi csoda történt meg: álmodtak.

KÜLÖNBÖZŐ IZGALMAK

Vizy Kornél óvatosan aludt.

Összegombolyodott, mint a sün, hogy minél kevesebb helyet foglaljon el. Párnái fehér fedezéke mögé búvva kétértelmű kijelentéseket tett, mosolygott halálos ellenségeire, a forradalmárokra. Még álmában is taktikázott.

Amint reggel kinyitotta szemét, mint azok az emberek, akiknek előző napon valami örvendetes fordulat megváltoztatta rossz és kilátástalan életüket, gépiesen az elmúlt gondon töprengett, mert amíg aludt, elfelejtette, hogy mi történt tegnap.

Paplanán erre fölfedezte a valóságot, ráismert a már régi örömre, mely közben megszilárdulván még újabbnak, még érdekesebbnek tetszett.

Ekkor teljes hosszában kinyújtózkodott, és talpra ugrott. Éjjeliszekrényén egy pohár víz csillogott, mint a folyékony ezüst. Reggeli nélkül ment ki az utcára. Akik pár nappal ezelőtt látták, utánafordultak. Egy régi divatlapfigura támadt föl holtából. Galambszürke ruhát hordott, patyolatfehér inget, kifogástalan nyakkendőt. Jobbra-balra köszöntötték ismerősök, ismeretlenek.

Csikorgó gombos cipője körül úgy szikrázott a verőfény, akár a kézigránát, melyet eléje dobtak, s az felrobbant, befröccsentve egész alakját vidám aranytűzzel.

Felesége még lélegzet nélkül, viaszhalvány arccal aludt. Ő nem így ébredt. Rettenetes meglepetés várta.

Azt, amit tegnap este mondott, hogy Katica majd hajnalban jön haza, maga sem hitte komolyan. De mikor kilenc órakor fölkelt, látta, hogy az asztal nincs leszedve, még mindig ott a tegnap esti findzsa a piszkos tányérral. A konyhába szaladt. Itt a tábori ágyat összehajtva találta a sarokban, lószőr pokrócával letakarva.

Szobáról szobára bolyongott, nem lelve helyét. Torka elszorult a keserűségtől. Nézte az ő szalonját. A zongorát sarokba tolták, tükrök hevertek rajta, kendőkkel beterítve, mint halálesetek alkalmával. Alatta ruháskosarak. Benn az ebédlőben a szennyesláda, egyik ajtónál a rozoga előszobaszekrény, hogy a prolik elől el lehessen torlaszolni. Miattuk egészen földúlta otthonát. Most a reggeli világításban ez a zsibvásárszerű lakás az ostromállapot minden borzalmát éreztette.

Sehol egy függöny, egy festmény. A kopár falakon csak a feszület, melyet férje tiltakozása ellenére sem engedett levenni, meg a pohárszék mellett az a fotográfia, mely Piroskát ábrázolja, egyetlen hatéves kislányát, aki gyertyák, virágok közt fekszik a ravatalon.

Piroska már első elemibe járt. Egy áprilisi délelőttön hazajött az iskolából, fejfájásról panaszkodott, ágyba fektette őt, s mire bealkonyodott, már kiterítették. A fertőző vörheny pusztította el hat óra alatt.

Az ura elment. Megint járt-járt a világban a maga dolga után, a maga kalandjai után. Tudta róla, hogy csalja őt. Vizyné a kislány halála után szanatóriumba került, ott élt évekig, akkor hidegedett el iránta a férje, azóta csalta őt, udvariasan és finoman, de folytonosan csalta.

Aztán az a bestia se jött még haza. Minden szomorúságát ebbe ölte bele. Kezébe kapta a tollseprőt, söpörgetett, hogy a munka lázában felejtse bosszúságát. Közben arra gondolt, hogy majd mivel fogadja.

Katica ezen az éjszakán a *Trieszti nő*-ben mulatott a hajóslegényével. Csak tíz felé érkezett, kócosan, álmosan, száján az elmaszatolódott pirosítóval. Gyönge borszagot árasztott.

Vizyné fékezve magát, de az izgalomtól reszketve közölte, hogy fölmond, tizenötödikén mehet.

A lány, mint a szemtelen emberek, akiket egyszerre hatalmasan pofon csapnak, ezúttal nem feleselt, némán fogadta a fölmondást, kivette az asszony kezéből a tollseprőt, folytatta a takarítást. Önérzetén esett sérelmét azzal akarta helyrehozni, hogy legalább dolgozott.

Az asszony csak most riadt meg igazán, hogy előtte a teljes bizonytalansággal elküld egy cselédet. A kocka el volt vetve. Úgy érezte, hogy az űr veszi körül.

Lesietett Ficsorhoz.

Ficsor épp akkor emelte le házuk homlokzatáról a vörös lobogót, azzal foglalatoskodott, hogy a rossz papírszövetet a zászlórúdra göngyölte. Vizyné karonfogva vezette fölfelé.

A házmester, noha vele volt a méltóságos asszony, kopogtatott az ajtón, többször megtörölte a lábát a sártörlőn, mielőtt belépett volna. Ő, aki nemrég még a

Nemzeti Kaszinóban berendezett népkonyhán ebédelt, elfogultan járt ott, ahol azelőtt oly fesztelenül mozgott.

Sok volt a rovásán, s ezt tudta. Azok közé tartozott, akik ebben az időben „öreg marxisták"-nak nevezték magukat. Dicsekedett, hogy már húsz éve fizet pártadót, a vörös arisztokráciához számította magát, erre büszkébb volt, mint a grófok az ő évszázadokra visszanyúló családfájukra. Természetesen ő lett itt a házbizalmi is. Beszedte a házbért, végrehajtotta a szovjetkormány rendelkezéseit, óva intette a „burzsuj"-okat az összeesküvéstől, veregette mellét, mutogatta lötyögő lábát, mely az emeletjárásban kopott el. Azt rebesgették, hogy két pár sárga cipőt utaltatott ki magának, első osztályú élelmezést,[1] míg a háziúrnak, mint szellemi munkásnak, csak másodosztályú élelmezés dukált. De a legnagyobb bűnének azt tartották, hogy azon az emlékezetes napon, amikor Vizynét elhurcolták a Parlamentbe, szántszándékkal eltűnt a házból, csak késő este vetődött haza, és Vizy, aki pártfogását akarta kérni, hiába várta a házmesterlakás konyhájában. Vizyék nem is csináltak abból titkot, hogy adandó alkalommal kitörik a nyakát.

Most a nyakát tapogatta meg a fejét, az ő ütött-kopott fejét, mely olyan volt, mint az alma, melyet viharok után kosárszámra, szinte ingyen szoktak vesztegetni a piacon, hiszen annyi van belőle.

Vizyné szeretetre méltóan leültette, s a karjára tette kezét.

– Nézze, Ficsor, most segíthetne rajtam. Okvetlen hozza el azt a lányt. Én már föl is mondtam az enyémnek. Hálás leszek érte.

A házmester ugrott, hogy megragadja a szabaduláshoz vezető kilincset. Vizyné tartóztatta.

[1] A Tanácsköztársaság alatt bevezették a jegyrendszert, és központilag állapították meg a jogosultság mértékét.

– Szóval már három éve szolgál Pesten? De hát hogy van, hogy eddig sohase láttam maguknál?

– Mert az ilyen, kezit csókolom. Sehova se jár. Nem lehet azt se látni, se hallani. Nagyon csöndes.

– De remélem, erős. Bírja ezt a négy szobát?

– Az? Akár nyolcat is. Falusi lány.

– És megbízható?

– Majd meg tetszik látni. Én nem sokat beszélek. Csak annyit mondok a méltóságos asszonynak – s Ficsor elnémult.

– Mit?

– Hogy meg lesz vele elégedve.

A házmester délben érkezett vissza. Jó hír mosolygott bajusza alól: beszélt a lánnyal, hajlandó beszegődni, holnap el is jön, hogy megállapodjanak.

De másnap nem jött el.

Olyan események következtek be, melyek mindent fölborítottak. Budapestet megszállták. Nem úgy, ahogy Tatár Gábor és Vizy jósolta, hanem a románok vonultak be, átkelve a Tiszán, dacolva a nagyhatalmak tilalmával, maguk vették birtokukba a várost. Vadonatúj egyenruhákban feszítettek az éhes, lerongyolódott pestiek között, mintegy kiöltözködve erre a históriai vendégszereplésre. Trombitáik fülsiketítő lármával recsegtek. Egyetlen lépést se tettek e hatalmas, égnek fordított hangszerek nélkül, melyekkel nyilván Traianus császárt,[1] a római cohorsokat,[2] a világverő légiókat igyekeztek a döbbent, megalázott ország emlékezetébe idézni.

Ezt sem a magyarok, sem a románok nem bírták volna elképzelni soha, legvadabb lázálmaikban sem. Meglepődve pillantottak egymásra, csodálkozva azon, hogy mi is történt. Hihetetlen volt.

[1] Az utolsó római hódító, iu. 98 és 117 között uralkodott.

[2] A római hadsereg legkisebb egységeit, a légiók tizedrészeit.

A magyarok látták ablakaikból, hogy már román autók cikáznak az utcákon, de nem hitték el. Maguk a románok se hitték el mindjárt.

Főpincérek ugrottak eléjük alázatosan, liftesfiúk kalauzolták őket a felvonókon, arra mentek, amerre kedvük tartotta. Kissé zavarba jöttek.

Mint aki álmodik, hogy hirtelenül egy meseországba téved, és érzi, hogy vágya előtt nincs semmi gát, eleinte nem tudták, mit kívánjanak, s gyerekes mohóságukban az értéktelen, mutatós holmit választották az értékes helyett.

Mindenekelőtt leszereltették a magánlakások telefonjait. Két hadiszekér megtetejezve telefonkészülékekkel, elszakított drótokkal végigdöcögött a Krisztina körúton.

Majd váratlanul megjelentek ruharaktárakban, gyárakban, kórházakban, ahol egy megtört, öreg magyar fogadta őket, az igazgató, régimódi szalonkabátban, s kezdetleges franciasággal majdnem sírva dadogta el előre betanult udvarias tiltakozását, a nagyántántra hivatkozva, de a tiszt csak egyet intett, mire nyíltak az ajtók, máris vitték a ruhákat, a gépeket, a betegek köpenyeit és lepedőit, jóvátételi összegül, hadisarcul.

Másrészt őrködtek a polgárok épsége fölött, megtoroltak minden kísérletet, mely a magánvagyon vagy a közbiztonság ellen irányul. Sorra járták a házakat. Bilincsbe vert, sápadt terroristákat kísértek, akik fejüket mélyen lecsüggesztették. Megkezdődött a tánc, a nagy tánc, melyről Ficsor beszélt.

Vizy Kornél háza, átvéve e történelmi napok idegességét, úgy zengett, mint a köpű. Most Druma, a daliás termetű ügyvéd rohant föl, s aktatáskájával hadonászva újságolta, hogy elkergették a szociáldemokrata kormányt, polgári kormány vette át az uralmat. Most Drumáné sikoltozva hozta be az utcáról karon ülő kisfiát, mert ott valami verekedés támadt. Most Etel adta hírül,

hogy egy kommunistát megint istenigazában helybenhagytak. Most Moviszter doktor rendeléséről távozó szív- és tüdőbetegek politizáltak Vizyék ajtaja előtt. Most Stefi szónokolt, a Drumáék ellenforradalmi cselédje, aki mosogatás után népgyűlésekre járt, s hazajövet lázas arccal mesélte el, mit hallott, és a második emeleti folyosó karfájára hajolva kiabált, hogy minden szocit föl kellene kötni.

Vizyné csak néha lépett ki ebbe a bomolt lépcsőházba, hogy Ficsort keresse.

– Mondja, milyen vallású az a lány?

– Katolikus, méltóságos asszony, katolikus.

Ezt helyeselte.

A katolikus lányok kedvesebbek, szerényebbek, nem olyan nyakasok és követelőzők, mint a reformátusok. Igaz, hogy a katolikusok könnyelműek, folyton énekelnek, hamar elzüllenek. Ha egyszer gurulni kezdenek a lejtőn, akkor nem lehet őket megállítani, a mennyországból lezuhannak egyenesen a pokolba.

Egyszer a Krisztina téren csípte el a házmestert:

– És hol született?

– Kajáron. Az ángyom lánya. Mondtam, balatoni.

Az asszonyra ez is kellemesen hatott. Valamikor, hogy a kislánya még élt, Balatonfüreden nyaraltak. Erre a nyárra, mely csupa gyermekkacaj, hullámzaj és cigánymuzsika volt, boldogan gondolt vissza. Aztán úgy emlékezett, hogy valakitől dicsérni is hallotta a „balatoni lányokat".

A hetipiacon Ficsornét fogta meg:

– Igaz, mi is a neve?

– Jé – csodálkozott a termetes asszonyság –, még nem is tetszik tudni? Anna.

– Anna – ismételte Vizyné, s a puha, kedves nőnevet rokonszenvesnek találta, mert eddig sohase volt sem Anna nevű cselédje, sem Anna nevű rokona, ami feltét-

lenül zavarta volna. – Anna – mondta még egyszer, s a szó megnyugtatta, úgy hullt rá, mint valami fehér, mint a manna.

Ficsor megtett mindent, hogy rokonát elcsalja. Nyomban munkába állt, s feleségével fölváltva futkosott az Árok utcába. Tudta, hogy mi a tét. Délelőttönként látta a kommunistákat, akiket ebrúdon dobtak ki a hivatalból. Egy fiatalember a kapujuk előtt haladt. Halántékáról vékony, eleven pántlikaként szivárgott a vér, zsebkendőjével törölgette. A házmester ilyenkor megkettőzte buzgalmát. Ez azonban nem sokat ért. Egyelőre csak Cifkánéval beszélhetett, Bartos sógornőjével, aki a szemlészéknél lakott. A szemlész nem volt hajlandó elengedni a lányt, csak úgy, ha Ficsor újat hoz helyette, aki éppily megfelelő. Annának is hiába rágták a fülét. Az ötölt-hatolt, nem egészen értette, hogy miről van szó, meg aztán sajnálta a gyerekeket, a Bandikát és Pistikét, akiket nagyon megszeretett. Azért megígérte, hogy majd elnéz hozzájuk. De nem állta szavát. Később azt mondta, hogy „meggondolta".

Vizyné szemrehányásokat tett:

– Miért nem hozza már el? Legalább látni szeretném.

– Ma mosás van.

– Hát mosást is vállal?

– Hogyne. Mos, vasal, mégpedig hogyan.

Máskor ez a kifogás:

– A gyerekeket vitte sétálni.

– Bandikát? – kérdezte az asszony, aki némileg már ismerte a családi viszonyokat.

– Azt, a négyéveset.

– Nézze, ne hitegessen. Beszéljen őszintén. Nekem biztosan tudnom kell, hogy számíthatok-e rá.

– Számíthat, méltóságos asszonyom. Őszintén beszélek.

Aztán a házmester eltűnt szeme elől. Túlórázott a postán, otthon csak pár percre – inkognitóban – jelent

meg, bujdosott. Ficsorné mindig azt mondta, hogy épp a lánynál van.

A hónap közepe veszedelmes gyorsasággal közeledett. Vizyné már azzal a gondolattal foglalkozott, hogy megtartja Katicát, aki fölmondás után – mióta tudta, hogy nincs végképp hozzáláncolva – már nem is látszott olyan ellenszenvesnek. Katica elszegődött egy drogistához, tizenötödikére be kellett állnia. Nyilvánvaló volt, hogy cseléd nélkül marad, most, télvíz előtt, ebben a tébolyult világban, az ura még komorabb lesz, megint nem fogadhatnak vendégeket, nem járhatnak sehová, mint a Héring Lujzika után, abban a keserves két hónapban, melynek emléke lidércnyomásként feküdt mellére.

Annáról – úgy látszott – le kellett mondania. De elhatározta, hogy azért se hagyja magát. Nemhiába volt huszár ezredes a boldogult édesapja s katona mind a két nagyapja, katonaenergia lakozott szívós testében, melynek most ősei – századok távolságából is – erőt adtak erre a várostromra. Nyakába vette a várost. Egész nap talpalt. Elhanyagolt ismerőseinél érdeklődött, nem tudnának-e valakit. Többnyire egy szánakozó mosolyt kapott válaszul. Ekkor végigjárta a kálváriát, melynek már unalomig ismerte minden állomását.

Először is a rendőrségre futott. A rendőrségnek másban fájt a feje. Került-fordult a tolonckocsi, gazdag emberrakományát hozta-vitte. Künn az udvaron festetlen falócákon szorongtak a gyanúsítottak, gyermek és aggastyán kommunisták, nők, rongyban és selyemben, kisírt szemmel, várva sorsukat. Vizyné a cselédkapitányhoz küldte be névjegyét.

Az tudta, hogy mit óhajt, és soron kívül fogadta. Bizonyos fásult részvéttel tekintett rá, mint idegorvos a gyógyíthatatlan betegére. Kicsit vigasztalta, majd a cseléd-szerzőhöz utasította.

Nem sok reménnyel vágott neki ennek az útnak sem. Inkább csak azért, hogy kissé tájékozódjék. A bádogcégérek – kék, piros, zöld kockákban – hirdették a szakácsnőket, a szobalányokat, a szoptatósdadákat, minden rendű és rangú cseléddel, már rég letűnt kánaáni bőséggel kérkedve, akár az üres vendéglők, melyek aranybetűs üvegtáblákon hívták fel a közönség figyelmét, hogy „a nap és éjjel minden órájában friss ételek kaphatók", vagy a trafikok, melyek „bel- és külföldi dohányáruk"-kal dicsekedtek, de csak szipkát és öngyújtóhoz való tűzkövet árultak.

Budán egyáltalán nem volt lány. Kerületről kerületre járt, míg a Ferencvárosban talált nehányat.

Hajlongva jött eléje a cselédszerző, ezt már régen ismerte, mint minden cselédszerzőt. Halvány, ravaszdi csirkefogó alak volt, ezüst óralánccal mellényén. Minden úrnőnek hízelgett, minden cselédet „hölgy"-nek nevezett az üzlete érdekében. Suttogva ajánlotta portékáját.

A facér nőszemélyek a fal melletti szalmaszékeken trécseltek, mint petrezselymet áruló kisasszonyok holmi iszonyú bálban. Mikor belépett, elhallgattak. Közvetlenséget igyekeztek arcukra erőltetni és közönyt, arra gondolva, hogy kettőn áll a vásár, de azért nem bírták levenni szemüket erről az ismeretlen nőről, aki talán mégis a sorsuk lesz, s egyben bámulták és fitymálták.

Csak egy tekintetet vetett rájuk. Megállapította, hogy ez már a kimustrált, rusnya anyag, mely végeladás után maradt a letarolt boltban, az, ami már senkinek se kell. Ki is küldi föl lányát szolgálni most, amikor a pénznek semmi értéke, amikor a parasztnak annyi a zsírja, hogy beléfullad, és gyermekei zongorázni tanulnak?

Kíváncsiságból néhány próbát tett. Az egyik, akit megszólított, ülve felelgetett, keresztbe tett lábbal. A másik fölkelt, de megalázott arcára nyomban a gúny

lárváját öltötte, maga kérte vissza könyvét, a többiek illetlen vigyorgása közben, akik lökdösték egymást, s ösztönösen félrehúzódtak Vizynétől.

Egyetlenegy jött volna szívesen, egy ősz, hatvanéves tésasszonyszerű, méregkeverő arcú szakácsnő, ez a cselédszerző szerint a legjobb vidéki vendéglőkben főzött, vállalta volna a padlóvikszelést is, de már gyenge volt, fáradt, s energiáját rég ott hagyta a kecskeméti és a ceglédi vendéglők moslékosdézsáiban.

Mit kezdjen az ilyennel? Csüggedten bámulta az asztalt, melyen a hangulat emelésére bazáribrikben légyköpött papírrózsák virítottak. A helyiség levegőjét a cselédek női kigőzölgése elnehezítette.

Este megfájdult a feje.

Az a heves, féloldali fejgörcs jelentkezett, mely már rég nem gyötörte. Törülközővel kötötte körül homlokát, s a sötét szobában azon gondolkozott, miért is izgatta föl magát annyira.

Nem a kudarc hangolta le, hiszen arra elkészült.

Valami önvádféle furdalta, hogy hűtlenné lett Annához, el akarta árulni, ott akarta hagyni másokért, s most föltette, hogy törik-szakad, mégis megszerzi őt.

MINISZTÉRIUM ÉS MISZTÉRIUM

Ezt a hősi küzdelmet egyedül vívta meg. Az urával még azt se tudatta, hogy fölmondott Katicának.

Titokban kereste föl Drumát is, akinek ügyvédi irodája már benépesült a kárvallott kommunisták rokonaival, mert híre terjedt, hogy micsoda ellenforradalmár, s védelmét mindenki rá akarta bízni.

Az ifjú ügyvéd különben is piros arca lángolt a história lázától. Ő Ficsort kész örömest becsukatta volna, legalább ötévi börtönt helyezett kilátásba, de a cselédügyet meglehetősen homályosnak vélte. Minden-

esetre levelet gépelt, melyet ajánlottan küldött el Bartosnak, fölszólítván, hogy a lányt a törvény értelmében haladéktalanul engedje el.

Vizy csak azért járt haza, hogy behányja magába az ebédet, vacsorát. Zordan evett, idegeskedett, egy szót se szólt. Nem is merte volna őt ilyen csip-csup ügyekkel háborgatni. Ha megkérdezte tőle, hogy hová megy, honnan jön, csak ennyit mormogott: Minisztérium. Olyan rejtélyesen, mintha ezt mondaná: Misztérium.

Valóban, az urának ez volt a titokzatosság, a közélet, a politika nagy távlata, és ami kívül esett, oly potomság, hogy nem is érdemes vele foglalkozni.

A minisztérium ódon, sárga épülete meghitt zajjal zsongott. Valahányszor átlépte küszöbét, édes bizsergés csiklandozta, s már a lépcsőn feltűnt arcán az a kenetes, önérzetes mosoly, mely azt jelentette, hogy itt ugyan minden a közé, de tulajdonképpen csak az övé, és ő itthon van, sokkal inkább, mint lakásában. Ismét köszönt a portás. Jól fésült titkárja az előszobában fogadta, már osztályozta, megrostálta látogatóit, akiket még egy gondos selejtezés után engedett színe elé. Ezeket Vizy leültette, s rendszerint bocsánatot kért, hogy nem mindjárt lehet rendelkezésükre. Panaszkodott a sok dolog miatt. Kedvenc szavajárása volt, hogy meghalni sem ér rá. Nyomogatta az íróasztalon álló csengettyűbillentyűzetet, mint egy zongoraművész. Hivatalosan beszélt a vidékkel, behívatta referensét, ettől elkért egy aktát, fejcsóválva olvasta, vitatkozott vele, barátian, de fölényesen, hogy hatalmát az idegenek előtt is éreztesse. Aztán vendégei felé fordulva megkérdezte, nem parancsolnak-e egy szivart. Az igenlő válaszra kulcsait előkotorászta hátsó zsebéből, kinyitott egy asztalfiókot, nem sietve, hogy késleltesse a beteljesülés pillanatát, majd a doboz aranyozott fedőlapját félrehajtva eléjük tárta a szalagos szivarokat, melyek a reprezentációs szivarokhoz tartozván karrierjét voltak hivatva előmozdítani.

Amíg tűzzel szolgált, lelkében elintézte, hogy eggyel kevesebb szivarja van, s az aranyozott fedőlapot visszahajtva a dobozt ismét elzárta.

Szerette ezt a szertartásosságot, és szerette a hivatal szellemét is. Dél felé kongott a harang, hirdetve, hogy megérkezett a Miniszter. Az épület szinte templommá változott. Még a komoly állami fák is ünnepibben álltak az udvaron csinos vasrostélyaikban. Láttad, kérlek, a Kegyelmest? Jókedvében van ma? Pénzt akarok kunyerálni annak a szerencsétlen iparkamarának. Szervusz, kegyelmes uram, szervusz, méltóságos uram, a legalázatosabb szolgád vagyok. Barátai vették körül, akik előbújtak a bécsi ellenforradalmi tanyákról, vidéki birtokaikról, mind úriemberek testben és lélekben, mind kimosdottan és szagosan, az eau de Cologne és a purzicsándohány[1] illatát lehelve. Ölelgették, veregették a vállát, ünnepelték, mert valamit hallottak, hogy elcipelték a Parlamentbe. Ők is panaszkodtak, hogy menynyit szenvedtek, hogy mit raboltak tőlük azok a gonosztevők. De mégis éltek és együtt voltak, tegeződtek fiatalok az öregekkel, a második fizetési osztály a nyolcadikkal, mint egy nagy család gyermekei. Valami bájos, atyafiságos érzésben olvadt föl itt mindenki, folyton szolgálatra készen, a hivatalban és hivatalon kívül, megadva a titulust és respektust mindenkinek, katonai fegyelemmel és bizonyos önfegyelemmel is, abban a tudatban, hogy minden kölcsönbe megy, s később a ranglétrán bárki eljuthat a legmagasabb fokig. Ez volt az ő világa, több, mint az otthona: a mindene.

Vizy kitűnő hivatalnok volt, szorgalmas, lelkiismeretes is. Ezt a föllebbvalói és alárendeltjei egyaránt elismerték. Még a szociális érzés se hiányzott belőle. Ha ügyes-bajos emberek fordultak hozzá, tüstént írta az utalványt valamely szervhez. Olykor maga is áldozott –

[1] Vékonyra vágott, világossárga, illatos pipadohány.

a módjához mérten – egy árvaház, egy szanatórium föl-állítására. Nem tűrte azonban, hogy egyénileg zaklassák, mert akkor mire valók a hivatalos intézmények. Azzal sem lehetett vádolni, hogy visszaéléseket követett volna el. Közpénzekből egy fillér se sikkadt el a kezén. De bolondja és balekja lévén a szívességtevésnek, abban a reményben, hogy szívességét viszonozzák, régi ismerőseinek, iparosoknak, kereskedőknek megrendeléseket, különböző engedélyeket eszközölt ki, akik ezt azzal hálálták meg, hogy nem hagyták fizetni, mikor üzletükben vásárolt. Ezen ő minden alkalommal megütközött, helytelenítette is, de fájt volna, ha a várt meglepetés elmarad. Neve napján, a régi híres Kornél-napokon a különböző iparágak, kereskedelmi cégek kisebb-nagyobb ajándékokkal kedveskedtek. Húst küldtek, tortát, likőrt, úgyhogy bőségesen kitelt a vendégséges asztal. Egy-egy gyűrűt, egy-egy ezüstórát is kapott, melyet puritánságára való tekintettel nem használt, csak az üvegszekrénybe zárta, s bús pillanataiban nézegette. Ezek az ajándékok közel sem értek föl a nekik tett szívességekkel, de jólestek, növelték önérzetét, bizonyos fakó költészetet árasztottak életére.

Most is ezeket a barátságokat ápolgatta, ezeket az érdekszálakat bogozgatta a Polgári Kaszinóban, a bizottsági üléseken, a pártvacsorákon, éjjel-nappal. E mozgalmas időkben akart ugrani egyet azon a ranglétrán, melynek legmagasabb fokán már tíz éve megtorpant.

Egy este vacsorára volt hivatalos az államtitkárjához. Vizy ilyenkor nyájas szalonemberré vedlett. Még feleségével is elbeszélgetett. Ezt az alkalmat használta föl Vizyné, hogy beavassa őt. Mielőtt elmentek, a házmesterlakásba csalta.

Vizy már másképp tárgyalt.

Nem ismervén az ügy ezer ágát-bogát, oly fölényesen léphetett föl, mintha a minisztériumban egy elintézetlen

aktát sürgetne valamelyik hanyag fogalmazójától. Felesége büszkén tekintett rá. Mégiscsak más az, ha egy férfi beszél.

Csak ennyi volt az egész:

– Mi van azzal a cseléddel?

– Nekem megígérte, méltóságos uram.

– Ha megígérte, akkor jöjjön, és teljesítse kötelességét.

– Jönne az, de eddig az úr nem akarta engedni.

– Hogyhogy? Fölmondott a cselédje? És elfogadta? Akkor ehhez nincs joga. A törvény világosan meghatározza a gazda és cseléd közti jogviszonyt. Ezt föltétlenül respektálni[1] tartozik.

– Igen – szólt Ficsor áhítatosan a latin szó hallatára.

– Szóval: velünk ne bolondozzék. Ha nem áll be a helyébe, rendőrökkel hozatom ide. Megmondhatja. Rendőrökkel.

Ficsornak és feleségének csak ez kellett. Úgy álltak, mint a villámsújtottak, egymásra meredve: a börtön árnya húzódott végig lakásukon, kiterjesztették kezüket, mintha tiltakoznának a vád ellen, hogy ők valamit is elmulasztottak volna, de úgy is, mintha védekeznének a rájuk szakadó csapás ellen.

Vizy befejezte mondókáját. Szégyellte, hogy ebben a csirkepörben ennyire latba vetette presztízsét.[2] Tekintetét körüljártatta a pincelakásban.

A konyhán másfél méterre fölhúzódott a talajnyirok, tenyérnyi fekete rózsákkal cifrázva a falakat. Penészszag csavargott – áporodott, nedves –, mellyel elvegyült a tűzhelyen piruló vöröshagyma bűze. Az ablak oly alacsony, hogy az utcai járókelőknek csak a térdüket látni. Itt várakozott ő, amikor feleségét a Parlamentbe vitték, s Ficsort leste, hosszú, hosszú órákig azon az alacsony

[1] Tiszteletben tartani.

[2] Tekintélyét, befolyását.

dagasztószéken, melyet most megfújtak neki, hogy leülhessen, csak egy pillanatkára, hogy el ne vigye álmukat. De ő nem ült le. Piszkosnak találta. Attól félt, hogy beszennyezi szalonkabátját.[1]

Különben is úgy emlékezett, hogy akkor a konyha berendezése valamivel csinosabb volt. És akkor szinte meg is áhította azt a csöndet, azt a bibliai igénytelenséget. Egy dívány állt akkor valahol, melyre szeretett volna leheveredni. Ez lenne az, ez a süppedt, kiérdemült dívány, amelyből csombókokban lóg ki a tengerifű? Egy csempe[2] bögre éktelenkedett egyik sarkában, meg egy piaci szatyor abból a mályvaszín bársonyból, mely valaha a MÁV első osztályos fülkeüléseit borította, de a forradalom után feltűnt itt-ott, a proletáranyák még bugyogót is varrtak belőle növendék gyermekeiknek. Elámult e kopárság láttán. Zsebkendőjét orrához tartotta. Ideges pillantással sürgette feleségét.

Az még egyre tárgyalt, kóválygva, asszonyi tervtelenséggel:

– Tehát beszéljen vele, kedves Ficsor, és mondja meg neki, hogy határozza el végre magát. Nézze: talán ígérjen rá a bérére.

– Kell is annak bér. Nem törődik az a pénzzel.

– Nem? – villant meg Vizyné szeme. – Hát mivel törődik? Talán szeretőket tart?

– Az? – és Ficsor megfeledkezve a köteles tiszteletről, könyökével oldalba bökte vastag feleségét, s röhögött. – Hallod? Az Anna szeretőket tart.

Ficsorné fölhúzta ajkát, kivillantotta sárga lófogait, úgy vihogott azon, hogy az Anna, mármint az Anna szeretőket tart.

Vizyné kíváncsi lett:

– Talán a gyomrát szereti?

[1] Ünnepélyes alkalmakkor viselt, térdig érő, fekete zakóját.
[2] Csorba.

– Annyit eszik az, mint egy madár.

– De hát akkor mit szeret?

– A munkát, méltóságos asszonyom – mondta Ficsor –, a munkát.

– Olyan lány az – mondta a házmesterné –, hogy meg kellene aranyozni a kezét – és mosolygott, mint aki határozottan lát valakit.

Vizyné maga sem tudta, hogy e két kijelentés közül melyik hatott rá mélyebben: a házmester velős, minden szólam nélkül való biztatása, vagy a házmesterné szinte költőien egyszerű beállítása. Mind a kettő általánosság volt. De néha az általánosságban van a legtöbb tartalom, mert nem köti meg képzeletünket, s szabadjára hagyja csapongani.

Katica még ott volt nála, de már csak félig. Hagyta, hadd csináljon, amit akar. Lakását se rakatta vele rendbe. Majdnem örömmel szemlélte, hogy gyülemlik napról napra a por, piszok. Amint Katica ásítva és álmosan eltehénkedett a konyhában, a másikat látta helyette, mellette és mögötte, aki majd mindent helyrepótol, és fürgén, csodálatosan mozog, mint egy tündér. Majd ő, aki csak a munkát szereti, a munkát. És egyes nehezebb munkákat egyenesen félrerakott számára, mint holmi becses ajándékot egy kedvesünknek, akit különösen ki akarunk tüntetni. Mindent tőle várt. Mikor lehunyta szemét, megjelent az, akiről csak azt tudta, hogy meg kellene aranyozni a kezét, az aranykezű cseléd, ez az aranykéz pedig, mely mintegy tömör, sárga aranyból volt, meg-megcsillant a homályban, s vezette őt, tovább-tovább.

Csakhogy történt valami.

A románok átköltözködtek közvetlen közelükbe, a Krisztinába. Akikre első hetekben ájult meglepetéssel tekintett, úgy jártak háza előtt, mintha ott születtek volna. Annyira megszokta őket, hogy rájuk se nézett. Vasárnaponként a karcsú, fekete tisztek befűzve, a par-

fümtől büdösen sétálgattak a Bástya sétányon egy orfeumcsillag társaságában, kirándultak az Istenhegyre, a füvön uzsonnáztak alkalmi babájukkal, kodakjaikkal lefotografálták őket. A Philadelphia kávéházban magyar nótákat húzattak fülükbe, melyeket valaha, erdélyi diákkorukban, mikor szerelmesek voltak, maguk is vágyakozva daloltak.

A legénység a Vérmezőn ütött szekértábort. Este a kondérokban vacsorát főztek, tábortüzek gyulladtak, s a budai szolgálók, akik már régen nem láttak igazi katonákat, csak afféle zöldkáderes[1] lógósokat meg vörös hektikásokat,[2] körülállták őket. Katica Lajosát elcsípte a rendőrség, mint rovott múltú betörőt. A lány fogott magának egy románt, egy alig húszéves havasalföldi pásztort. A vassisakos vitéz még soha életében nem látott ily szép nőt. Derekát átölelve, kezét kezébe téve sétálgatott vele a Vérmező körül, bámulta pirosra festett száját, angyalszőke haját. Jelekkel esküdözött, hogy feleségül veszi, csak jöjjön vele Romániába. Mindennap virágcsokorral várta a kapu előtt. Gyakran bement a lépcsőházba is.

Ezen mindenki fölháborodott. Etel többé nem állt szóba Katicával, ezzel a hazaárulóval. Stefi pedig azt híresztelte, hogy Katica román kém.

Vizyné csapkodta a kezét, hogy micsoda botrány, micsoda szégyen a házára, de intézkedni nem mert. Félt a megszálló sereg bosszújától. Druma ajánlott levelére sem érkezett válasz. A helyzet tűrhetetlenné vált.

Kezébe vette a napernyőt, s egyes-egyedül elindult.

Poros, szürke alkonyat volt, mely a nyár derekán az őszre emlékeztetett, amikor majd korán sötétedik, s a kéményeken besivalkodik a vihar. Botladozott a hepehupás tabáni lankán. Az ismert Krisztina a cirkáló járőröktől idegennek, egy különös gyarmatnak tetszett.

[1] Az első világháború idején az olasz harctérről megszökött, többségében délszláv katonaszökevény.
[2] Tüdőbajosokat.

Tudta, hogy a ház körülbelül hol lehet. A házmester beszélgetésük során többször elmagyarázta, hogy egy bába is ott lakik, Karvaly Erzsébet, künn van a cégére – kisbaba, akit kádban fürösztenek –, s a házba gerendás kapualjon lehet bejutni, Bartosék üvegajtaja az udvarra nyílik, a falon Szent Flórián[1] képe, alatta egy piros mécs.

Az Árok utcában csupa földbe süppedt, düledék viskó van, egyik olyan, mint a másik. Ezek között eltévedt. Egy roskatag vityilló előtt üldögélt valami félhülye nénike, az nehezen megértette, hogy mit keres, s fölvilágosította, hogy valamivel följebb ment, vissza kell fordulnia. Sietett, mint aki valami tilosat művel. Az emberek bizalmatlanul figyelték. Félni kezdett. Egy gyöpös dombra érve megpillantotta Karvaly Erzsébet cégérét, a fürdő csecsemővel, s a kapualjba lopakodott. A Szent Flórián-kép, a lobbadozó, piros mécs a falon, biztatóan intett feléje.

Az volt a terve, hogy kihívatja, beszél vele, elcsalja, ha lehet, azonnal, de mindenesetre meg akar győződni, hogy milyen.

Kis táskájában kotorászott, pénzt vett ki, hogy valakivel beizenjen érte. De az Árok utcában lélek se járt. A szűk, piszkos udvar – fölötte az ónszín égbolttal – elhagyatott volt.

Belülről hangokat hallott, nőhangokat és gyermekhangokat, tétován. A szél egy ablakot csapott be. Falhoz lapulva várt.

Az a bizonyos üvegajtó egyszerre kitárult, s az udvarba szaladt egy mezítlábos fiúcska, a Bandika, utána egy nő.

Vizyné szíve megdobbant.

A nő körülbelül olyan magas volt, mint ő, de izmos, tagbaszakadt, arcbőre sárgásbarna, nagy, kócos haja és sűrű szemöldöke szénfekete. Valami színehagyott, bordó ruha lógott róla. Rohant a fiúcska után, aki a kere-

[1] A tűzoltók és a kéményseprők védőszentje.

keskút kávája körül csintalankodott, elkapta a fiúcska kezét, megfenyítette, aztán szeretettel karjára kapta, többször megcsókolta. Úgy vitte be a lakásba.

Pár perc múlva megint kijött egy bádoglavórral. Vizet húzott a kútnál, teleöntötte a lavórt, s amint befelé indult, oldalt pillantott.

Tekinteteik ekkor találkoztak.

Vizyné a napernyőjét kissé fölemelve intett neki. Aztán a bal kezével is intett. A nő ezt nem vette észre, talán nem is értette, ismét besietett. Nem mutatkozott többé.

Már sötétedett. Később egy férfi lépett be a kapun, nyilván a szemlész, aki csak bámult, hogy mit keres itt egy úriasszony.

Jónak látta kereket oldani.

Nem egészen úgy sikerült, ahogy tervezte. Mégsem bánta meg a kalandot, mert most tulajdonképpen szemével látta, hogy erős, iparkodó, derék lány. Főképp az tetszett, hogy oly nyájas volt ahhoz a gyerekhez. Aztán legalább szilárd anyagja lett képzelődésének.

Otthon eldicsekedett Ficsornak:

– Láttam.

– Hogy tetszik, méltóságos asszony?

– Hát, nem rosszképű.

– Áldott teremtés az. Majd meg tetszik győződni.

– De mikor?

– A napokban. Most már találtunk a helyébe egy lányt. Ma mondták, hogy elengedik. Ne tessék nyugtalankodni.

Etel és Stefi, mikor a második emeleti folyosó két szemben lévő ajtajában ülve kavargatták a tortának való cukros tojáspépet, erről társalogtak:

– Annának hívják.

– Igazán?

Drumáné terjesztette a hírt, aki minden pletykát kiszimatolt.

Ez a sótalan-ízetlen, tüneményesen műveletlen kis asszonyka a háborúban közönséges ápolónő volt, akkor vétette el magát azzal a gyönyörű urával, amikor az fejlövéssel feküdt a marosvásárhelyi hadikórházban. Alattomosan settenkedett a lépcsőházban, egy egérke módjára. Cincogva beszélt.

Egyszer Vizyné háta mögé került, s rátört a maga tapintatlanul bizalmaskodó modorával.

– Hallottuk, hallottuk. Mit fizetsz neki?

Moviszterné is tőle tudta meg.

A szép doktorné rózsás kalapjában főpróbára ment, amelyre szabadjegyet kapott valami színész ismerősétől. Megint egy új irodalmi siheder kísérte. Vizynét a Kígyó téren pillantotta meg, megállította, erre terelte a szót.

– Ne mondd, édesem. Tehát még helybe se állt? Azt beszélték, hogy már tegnap beszegődött.

Vizyné rázta a fejét.

És amint múltak a napok, Anna jótékony alakja csak ködkép gyanánt remegett előtte, egyre messzebb és messzebb. Sokszor már azt hitte, hogy ábránd az egész, s az, akit látott, voltaképp nincs is.

ANNA

Augusztus 14-e volt: csodálatos nyári nap. Forró és fényes.

Vizy már átugrott a Polgári Kaszinóba feketézni. Felesége egyedül merengett a rizsfelfújt romjai előtt.

Amint félretolta tányérját, meglepődve vette észre, hogy a tányér alatt néhány rizsszem bújt meg.

Villája hegyével megolvasta. Hét szem rizs volt. Megolvasta többször. Mindig hét szem volt.

Miként került oda? Nem értette. Arra határozottan emlékezett, hogy nem ő szórta el, hiszen tányérját egész ebéd alatt nem mozdította el.

A szám gondolkozóba ejtette. Miért épp hét?

Minden jelent valamit. A legkisebb jelekkel is izennek nekünk, onnan túlról, kis jelekkel nagy dolgokat. Ő, aki a spiritiszta[1] üléseken gyakran látta kislánya szellemét, s hallotta hangját, de hányszor, egészen tisztán, nem kételkedhetett ebben.

Nyelvére tette a három szem labdacsot, egy pohár nagyon vizes bort ivott rá, és azon tűnődött, vajon mi lehet az a jó hír, melyet a hét rizsszem jelez, mikor halkan koppant az ajtó, s mielőtt válaszolhatott volna, hogy szabad, az ajtónyíláson bekandikált Ficsor feje.

– Szabad? Itt vagyunk, méltóságos asszonyom.

– Kicsoda?

– Az Anna. Bejöhetünk?

– Azonnal. Várjon.

A fej visszahúzódott, az ajtó becsukódott.

Vizyné megkapaszkodott az asztal sarkába, az események véletlen, gyors torlódásától majdnem elszédült.

Ezen a napon mezítláb volt, papucsban, abban a régi, lila pongyolájában, melyben a kommün idején szokott kijárni az utcára, hogy proletárasszonynak tekintsék.

Szekrénye előtt magára kapta fehér pongyoláját, pezsgőszín harisnyáját, barna félcipőjét. Ruhatárából gyorsan szedegette ezeket, mint színésznő, akinek nemsokára jelenése lesz. Még a tükörben is megnézte magát. Arca fáradt volt, törődött. Mosolygott a tükörképre, mosolyát erőltetettnek vélte, kissé elkomolyodott, megkereste a két kifejezés között a középutat. Bőrét könynyedén érintette a rizsporos pamaccsal. Az utolsó pillanatban fölcsatolta arany karperecét.

Lábujjhegyen suhant vissza az ebédlőbe.

A díványon az ura otthoni kabátja hevert kifordított ujjal.

[1] A spiritizmus hívei holtak lelkével lépnek érintkezésbe médiumokon keresztül.

Ezt összehajtogatta. Ezenkívül is bántotta egy és más: hogy az abrosz csak háromnegyedrészt takarja az asztalt, hogy a zsíros tányérok még ott maradtak a középen a rizsfelfújt mellett, meg hogy a porcukorszelencén a legyek dőzsöltek. Szeretett volna egy kis rendet teremteni. De erre már nem maradt idő. Attól tartott, hogyha sokáig késlekedik, Katica lebeszéli.

Csak az abrosz csücskét ráncigálta lejjebb, csak bedugaszolta a borosüveget az alumíniummal futtatott parafadugóval, s leült előbbi helyére, az ajtóval szemben, felkönyökölt, mintha már régóta ülne itt és gondolkoznék arról, amiről az úriasszonyok ebéd után általában gondolkozni szoktak.

Fojtott hangon szólt:

– Lehet.

Ficsor lépett be.

Utána – két másodpercig, három másodpercig, négy másodpercig – senki.

– Nos? – mondta, s már azt hitte, hogy ismét becsapták.

– Itt van – nyugtatta a házmester –, itt van.

És ekkor belépett a lány is.

Az nyílegyenesen hozzásietett, lekuporodott, kezet csókolt, oly természetesen és gyakorlattal, mintha évek óta ismerte volna.

Vizyné nem mindjárt vonta vissza kezét: általában szerette, ha kezet csókolnak neki, élvezte bőrén a nedves, emberi szájakat.

Ficsor valami utasítást adott a lánynak, de hogy mit, azt Vizyné már nem hallotta.

Nem hallotta, nem hallhatta, mert a vér erős lökéssel fejébe tódult, két füle körül zúgott, s egész lelkével a lányt figyelte, aki közben visszament az ajtó mellé, és megállt, kezében a tiszta zsebkendőbe bugyolált cselédkönyvvel, hajadonfőtt, szemét a földre sütve.

Vizyné lornyonját rászögezte: az arcán csalódás, meghökkenés, ámulat tükröződött.

– Ez az? – szólt rámutatva.

– Ez, méltóságos asszonyom – erősítette Ficsor, nem értvén a kérdést. – Az Anna, az Anna. Talán nem megfelelő? – és fejét oldalt billentve a méltósága felé sandított.

– De – válaszolt Vizyné, még tétován, még mindig álmélkodva. – Szóval ez az...

Nem, mégsem volt az.

Legalább ő az Árok utcában, akkor estefelé másvalakit látott. Az a nő, aki a fiúcska után szaladt, magasabb volt ennél, sokkal magasabb, sokkal izmosabb, az arca sárgásbarna, s a haja fekete, a szemöldöke is fekete, szénfekete. Erre határozottan emlékezett.

Egyszerű félreértésről lehetett szó. Bizonyára összetévesztette valakivel, talán Bartos sógornőjével, akiről egyszer-másszor hallott is Ficsortól.

De bár ezt nyomban tisztázta magában, percekig tartott, míg azt a bordó ruhás nőt, akit gondolatban már fölfogadott, elszállásolt, lefektetett a Katica ágyába, akivel képzeletben már kitakaríttatta valamennyi szobáját, akit már magáénak tudott, megfosztotta azoktól az erényektől, amelyekkel földíszítette: most tehát le kellett tépni érdemrendjeit, átnyújtani annak, akit illet, ennek a még teljesen idegen, félszeg leányzónak, aki látható lámpalázban szorongott előtte.

Vizyné arcáról már eltűnt a csalódás és ámulat. Mindez valami kellemes derengéssé enyhült. Még egyre mustrálgatta. Ez nem is látszott parasztlánynak. Nem volt olyan tenyeres-talpas, pirospozsgás, mint a Varga Örzsi. Inkább nyúlánk és törékeny, az arca tojásdad, csontjai finomak, arányosak. Üde pepita ruhácskát viselt, mely alatt puhán, öntudatlanul aludt a gyermekmelle, játékosan, mint két kis gumilabda. Egész lényében pedig

volt valami, amit nem tudott kifejezni, valami, ami vonzotta, ami egy kicsit vissza is rezzentette, de rendkívül érdekelte.

Letette lornyonját.

És amikor már nem is vizsgálta, csak hatni engedte magára, amit tapasztalt, egyszerre érezte, hogy ez az, akit évekig keresett mindhiába. Belső sugallatot hallott, mint élete döntő fordulataikor, azt a gyámolító, biztató hangot, mely annyiszor szólamlott meg benne, valami parancsfélét, hogy ne sokat okoskodjék, hanem fogadja föl, tartsa meg, s vágy fogta el, hogy azonnal itt marassza, hogy birtokolja, és karját máris kinyújtotta feléje, mintha meg akarná ragadni, hogy többé sohase engedje el.

– A könyvet parancsolja? – kérdezte Ficsor.

– Igen – mondta Vizyné, aki uralkodván magán félreértett mozdulatát szerencsésen átjátszotta egy alsóbb síkba. – Nézzük a könyvét.

Szemöldökét magasba vonta.

– Édes? – szólt. – Édes?

– Úgy hívják. Édes Annának.

Vizyné félhangosan olvasta a cselédkönyvet.

Édes Anna született Balatonfőkajár községben, enyingi járásban, Veszprém (megyében, kerületben stb.) Magyar (országban).

Személyleírás:

Születési év: 1900 (kilencszáz).
Vallása: r. k.
Termete: közép.
Arca: kerek.
Szeme: kék.
Szemöldöke: szőke.
Orra: rendes.
Szája: rendes.
Haja: szőke.

Fogai: épek.
Szakálla: nincs.
Be van-e oltva: igen.
Különös ismertetőjele: nincs.
Saját kezű aláírása: Édes Anna.

– Igen – mondta, és rejtélyesen mosolygott, talán azon, hogy Édes, és hogy szakálla nincs.

Most hol a könyvre, hol a lányra pillantva ellenőrizte a cselédkönyv hivatalos megállapításait, melyek bizony közel sem födték a leírhatatlan valóságot. Haja, nem dús haja, melyet csak úgy kenőcs nélkül, szárazon simított hátra domború homlokáról, nem volt szőke, hanem a gesztenyeszín és a szőke közötti árnyalatú, szöghaj. Orra se „rendes", hanem határozottan érdekes, a lélegző cimpáival, majdnem különös és pikáns. Termete valamivel magasabb a közepesnél, de gyönge, elmaradott, talán csöppet fiús is még. Szája vérszegény és cserepes, s keze a rendes cselédkéz: durva. Körme kurta és csempe.

– Hány éves?

– Tizenkilenc – válaszolta mindig Ficsor. – Ugye, annyi vagy, Anna?

– Mért nem beszél, fiam? – fordult hozzá Vizyné.

– Szégyenli magát. Nagyon szégyenlős.

Vizyné még nem látta a szemét, ezért így szólt:

– És miért nem tekint a szemembe?

– Fél.

– Kitől fél? Tőlem? Tőlem igazán nem kell félnie.

A lány fölrebbentette seprűs pilláit, de mielőtt az asszony megláthatta volna, lecsukta.

Vizyné tanulmányozta aláírását, szálkás szarkalábbetűit – melyeket hosszan és gondosan rajzolhatott oda egy rendőrségi szoba asztalára görnyedve – és előző gazdáinak minősítését.

Eddig csak két helyen szolgált: 1916-ban, mikor fölkerült Budapestre, Wild raktárnoknál, aztán Bartos szemlésznél. Mind a két helyen majdnem másfél évig.

– Mi volt?

– Dajka – felelgetett Ficsor.

– Szóval: gyereklány – javította ki Vizyné.

A bizonyítvány megjárta.

Gazdáik elismerték, hogy „hűséges", erkölcsi magaviselete „kifogástalan", és „egészségesen távozott". Wildné azonban a többi polgár tájékoztatására lelkiismeretesen beírta, hogy „munkájában nem mindig megbízható", és ezt is: „még nem eléggé ügyes".

– Még nem eléggé ügyes – olvasta Vizyné. – Persze, persze.

– Majd belejön.

– Hisz ez nem is olyan fontos. Fő, hogy iparkodjék.

– Szorgalmasnak szorgalmas.

– Főzni tud?

– Valamit – szerénykedett helyette Ficsor.

– Valamit. Jobb szeretem, ha azt mondja, hogy semmit. Ismerem ezt. Mindegyik így beszél, mikor beszegődik. Aztán amikor kanalat vesznek a kezükbe, kiderül, hogy fogalmuk sincs. Emlékszik, Ficsor, a Mennyei Margitra? Az is azt mondta, hogy tud főzni. És a Lidi is.

Ficsor mindkettőjükre emlékezett, és lesújtóan bólintott.

– No, majd én befogom. De takarít? Mos? Padlót vikszel?

– Hogyne – integetett a házmester.

– Eszerint – s ezt már igen gyorsan: – elvégez mindent, ami a ház körül előadódik: bevásárol a piacon, szenet hord a pincéből, üres idejében harisnyát stoppol, ruhát foltoz satöbbi satöbbi.

– Nem válogatós ez. Ugye, Anna?

– Az helyes is. Nálam dolgozni kell. Kisasszonyokra nincs szükség. Az én lakásomnak ragyognia kell.

Anna nem látta a beszélőt, mert folyton a padlóra meredt, pusztán a hangot hallotta, test nélkül, mint valami szózatot. Zavartan egyik lábáról a másikra állt.

Amikor ide belépett, a gyomra egyszerre fölémelyedett, olyan rosszullét fogta el, hogy azt hitte, azonnal összerogy. Valami kimondhatatlan büdösséget érzett, mint a patikában, éles, hideg szagot, mely egyre jobban facsarta az orrát, kavarta belét. Vizyné a zongorájában kámfort tartott, hogy a molyok ne rágcsálják a vattás hangkalapácsokat. Anna nem tudta, honnan származik ez az orvosságszag, csak azt tudta, hogy nem bírja ki, csak azt tudta, hogy már az első pillanatban ki akart szaladni, és ha egészséges ösztönére hallgat, akkor köszönés és istenhozzád nélkül elrohan, menekül, le a lépcsőkön, az utcákon, s fut, meg sem áll hazáig, a kajári tarlóföldekig.

Nagybátyja azonban mellette volt, s ő moccanni sem mert.

Tekintetét mégis fölemelte annyira, hogy látta Vizyné cipőjét, harisnyáját, a falon az ingaórát, mely ébenfa tokjában járt, s egyenletes ketyegéssel zsibbatag-úri csöndet szitált az ebédlőre. Már a szalonba is bepillantott olykor-olykor. Itt a tükörben képek színes gomolyaga forgott. Hosszú, alacsony hencser[1] nyúlt el, torontáli piros szőnyeggel takarva, melyen a délután lobogó máglyát gyújtott. Ilyesmit sem Wildéknél, sem Bartoséknál nem látott. Káprázva, szédelegve nézegette ezt, mikor időnként fölvetette szemét. Úgy tetszett, hogy elvarázsolt kastélyba került.

– Az a kérdés – szólalt meg Vizyné –, hogy van-e kedve a helyhez. Micsoda? – firtatta, mikor a lány ismét nem válaszolt.

Anna ekkor alig láthatólag – könnyedén és szomorúan – vállat vont.

[1] Heverő.

Vizyné előtt elsötétült a világ. A lázadás e csöndes cselédmozdulata, melyet annyira ismert, egy pillanat alatt porba döntötte reményét, mindazt, amit eddig oly fáradságosan épített. Elhatározta, hogy most szigorú lesz, kenyértörésre viszi a dolgot.

– Tessék? – kérdezte gúnyosan. – Nálam nem így szokás felelni. Ha nincs kedve, fiam, a helyhez, akkor itt a könyve – és a cselédkönyvet az asztalra ejtette, úgyhogy az csappant. – Mehet, isten hírével.

– Nem úgy értette az Anna – mentegette Ficsor. – Ugye, Anna, nem úgy értetted?

– Hát hogy értette?

Csönd volt.

Vizyné és Ficsor várt a válaszra.

– Van – rebegte hangtalanul Anna, aki úgy értette, hogy neki mindegy, hiszen mindenütt csak dolgozni kell.

– Az más. Beszéljen értelmesen és tisztességesen. Ahogy úriházban szokás. Ha megbecsüli magát, itt jó dolga lesz.

– Itt jó dolgod lesz – sietett Ficsor a méltóságos asszony segítségére, hogy közös erővel bírják elhatározásra.

– Csak mi ketten vagyunk. Én meg az uram. Gyermek nincs – s önkéntelenül a falon lévő fotográfiára pillantott, és a szokott eszelős mozdulatával végigsimította borostyánsárga haját, mintha nehéz volna a kontya, mintha szétrepedne alatta a koponyája. – Aztán nálam nem úgy van, mint másoknál. A kenyér szabad. Annyit ehet, amennyit akar. Hallottam, hogy a régi helyén csak rántott levest reggelizett. Itt minden reggel kávét kap. Meleg kávét. Vasárnap tészta, hetente kétszer hús. Ha pedig jól viseli magát, hébe-hóba egy pár cipőt is ajándékozok. Vagy egy ruhát.

– Ruhát, Anna, ruhát – biztatta a házmester mosolyogva.

– És később majd meglátjuk. Esetleg – mindig ez volt az utolsó ütőkártya – kitaníttatom varrni is.

– Hallod, Anna? Hallod? Varrni. A méltóságos asszony kitaníttat varrni is. Csak légy szorgalmas. Úriemberekhez kerülsz. Mert ez nem olyan ház. Ennek nincs párja – valami nagyot akart mondani – az egész Krisztinában.

– Mikor áll be?

– Mindjárt – mondta Ficsor.

Vizyné erre nem számított: csak holnapra várta.

– Elintéztem velük – dicsekedett a házmester –, mert amit én egyszer megígérek, méltóságos asszony...

– Hol a batyuja?

– Lenn, nálam.

– Hozza föl – utasította Ficsort.

Megvárta, míg kiér a házmester. Akkor a cselédhez lépett, oly közel, hogy arca az ő arcát súrolta.

Anna ijedten fölnyitotta nagy, bágyadt szemét.

Szeme kék volt, de nem csillogó, inkább tejeskék, violáskék, mint a Balaton vize, párás, nyári hajnalon.

Most látta először Vizynét: egy sápadt, nagyon magas, jéghideg nő meredt eléje, aki – nem tudta, miért – egy ismeretlen madárhoz hasonlított, szétborzolt, fényes dísztollakkal. Hátrált az ajtó felé.

Vizyné, hogy az előbbi kis összezörrenést elsimítsa, s főképp, hogy végre hallja a hangját is – mert eddig a lány csak egyetlen szót ejtett ki, azt, hogy: *van* –, emberi nyomatékkal kérdezte:

– Mi az édesapja?

– Cseléd.

– Hol cseléd?

– Az uraságnál. Béres.

– Földmíves. És van valamije? Háza, földje, disznaja?

– Semmi.

– De búzát azt kap? Ah, maguk ma jobban élnek, mint mi. Az anyja?

– Nyanya – és itt elcsuklott a hangja.

– Mi az?

– Meghalt. Mostohám van – mondta elszoruló torokkal.

– Testvérei?

– Egy bátyám.

– Az is földmíves?

– Most jött haza.

– A háborúból?

– Nem. Francia fogságból – s vonogatta a vállát.

– Már megint. Ez nem illik. Mi igennel és nemmel felelünk. No, majd megtanulja.

Erre még volt idő. Nem is idomította tovább, hanem áttért a lényegre.

Bizalmasan, valamivel halkabb hangon kérdezte, mint nő a másik nőtől:

– Van szeretője?

Anna intett, hogy nincs.

Nem pirult el, de homlokát, a szép domború homlokát egyszerre elfutotta valami rózsaszín köd.

– Őszintén? Ne tagadja, mert úgyis rájövök. Ez a ház erkölcsös. Ide senkinek se szabad bejárni, se nappal, se éjszaka. A kulcsok különben is nálam. Ismerőse sincs?

– Nincs.

– Valakit csak ismer.

– A Ficsorékat – szünet. – Meg a Wildné nagyságos asszonyt – szünet. – Meg a Cifkánét, a Bartos úr ángyát.

– A sógornőjét? Azt az erős, magas asszonyt, aki náluk lakik?

– Azt.

– Különben senkit?

– Senkit.

– Jobb is. Csak elrontják. Nem mondom, ha valakije jön. Az apja vagy a bátyja. Akkor engedélyt kér, hogy találkozhassék velük. Különben minden második vasárnapja szabad. Délután háromtól hétig. De hétkor már itthon kell lennie.

Ficsor sovány batyucskát hozott föl, kockás kendőbe kötözve.

Vizyné – élve úrnői jogával – kibontotta. Mindig batyuvizsgálás alkalmával győződött meg először, hogy lop-e majd az új cseléd.

Kevés holmit talált.

Néhány rongyos pamut zsebkendő, melyen nincs monogram – tehát valószínűleg nem lopta –, egy már erősen viselt, kék kartonruha, pár fejre való kendő, egy uraságoktól levetett férficipő, melyet valahonnan ajándékba kaphatott, egy kerek reklám-kézitükör a cég jelzésével, egy vasfésű, még tele gubancos hajával.

Aztán egy horpadt, sárga pléh gyermektrombita, melyről piros bojt lóg.

Ezt kezébe vette, nézegette. Nem tudta elképzelni, hogy mire használhatja a trombitát a cseléd.

Katica nyitott be magasra emelt fővel, egy megsértett hercegnő fölényes mosolyával, hogy a déli asztalt leszedje. Vizyné már nem engedte hozzányúlni. Kiküldte, és maga is utánament.

Távollétét Ficsor arra használta föl, hogy színvallásra bírja unokahúgát.

– No?

Anna hallgatott.

– Jó hely – mondta a házmester. – Príma hely. Gazdagok. Az övék a ház. Ez az egész ház. Az úr tanácsos. Méltóságosok.

Többet nem beszéltek.

A szegény emberek kedélytelen atyafisága fűzte őket egybe, kiknek a vérségi kapcsolat vajmi keveset jelent, mert nincsenek kedves, közös emlékeik, csak egymás mellett élnek, folyton dolgozva, önmagukba zárva, egymásnak áthatolhatatlanul, nagy távolságban.

Vizyné Katicát úgy akarta kilopni innen, mint a közkórházakból a kolerás halottat, hogy meg ne fertőzze a még egészségest.

Eléje lökte bérét, s azt mondta, hogy azonnal szedje batyuját.

Amíg csomagolt, a körmére nézett, hogy nem visz-e el valamit.

Katicának sem volt vastagabb batyuja, mint Annának, de önérzete az volt. Mielőtt elindult volna, gavalléros mozdulattal visszaadta a kötött lélekmelegítőt, melyet ajándékba kapott.

Ő is fertőzöttnek érezte mindazt, ami erre a házra emlékeztetné, ahol ennyire megsértették.

Az asszony elfogadta a lélekmelegítőt, aztán sarkára csapta az ajtót.

Visszajövet már egészen más hangon beszélt Annához, azon a hangon, melyen majd mindig beszél hozzá:

– Jöjjön, Anna, átadom a lakást.

Szobáról szobára vezette.

– Ez itt a dolgozó. A könyveket naponta letörölgeti, de az íróasztalról semmit sem mozdít el, az úr finnyás a holmijára. Értette? Erre is roppant vigyázzon.

Egy kitömött bagoly bámult a lányra, sárga üvegszemmel.

Anna pár lépésnyi távolságból követte Vizynét és Ficsort, lógázva batyuját.

– Az ebédlőt már látta. Ez a szennyesláda. Az a szekrény természetesen majd kikerül innen.

A szalonban így szólt:

– No, erre is ráfér a takarítás. Majd kirakjuk. A zongorát valamivel előbbre húzzuk. Lesz dolog, annyi bizonyos.

Anna a piros szőnyeggel takart hencser mellett állott, úgy rátapadt a zongorából kiáradó kámforszag, hogy halottfehér lett. Vizyné és Ficsor már a hálóban volt. Csak azt hallotta, amint az asszony sürgette:

– Miért nem jön? Furcsa lány – szólt oda Ficsorhoz. – Eleinte bizony nehéz lesz vele.

A hálóból kis futórózsákkal mintázott sárga tapétaajtó nyílt a sötét, nyirkos fürdőszobába, ahol búsan locsogtak az elrontott csapok.

– Oltsa el a villanyt – parancsolt Annának. – Ugorjon, fiam. Egy-kettő. Ha valahonnan kimegy, mindig oltsa el. Nem szabad pocsékolni ebben a drága világban. És az ajtót is csukja be maga után. Egy fáradság. Léghuzam van.

A konyhába értek.

Már oly üres volt, oly elhagyatott, mintha sohasem lakott volna benne az a bizonyos Katica.

– Ez itt a maga... – kezdte Vizyné, de nem talált rá szót. – Nem nagy. De hát mindnyájan megvoltak benne. Ne oda – kiáltott, mikor Anna az asztalra tette batyuját. – A földre. Be ne poloskázza a lakásomat. A feje tiszta? Holnap majd megfürdik.

A kamrát mutatta.

– Ez zárva van. Minden reggel kiadom a lisztet, zsírt, cukrot. Semminek sem szabad hiányozni – figyelmeztette.

Ficsor elköszönt. Vizynének csak az ajtónál jutott eszébe:

– Igaz is, a bére?

– Ugyan, méltóságos asszony – tiltakozott a házmester szinte fölháborodva. – Azt ad majd neki, amit megérdemel. Előbb meg tetszik látni.

– Jó. Majd meglátom.

Először is behívta az ebédlőbe. Felügyelete mellett leszedette vele a déli asztalt. Tanította-oktatta, hogy vigye ki a tányérokat, hogy mosogasson, hogy rakja el a késeket, villákat a pohárszékbe.

Este vacsorára terített. Megint az asztalra rakták a tányérokat, késeket, villákat, melyeket délután leszedtek. Egy fehér cipót tettek oda, mert ők már fehér cipót ettek.

Miután a hálóban együtt megágyaztak, Vizyné átnyújtott neki egy szegetlen kukoricakenyeret.

– Ez a maga kenyere, s itt a vacsorája is – egy darab sajt volt. – És ez a ciha[1] – egy vörös csíkos vánkoshéjat nyomott kezébe. – Húzza majd át a párnáját. Vacsorázzék, aztán lefekhet.

Elbocsátotta.

– Kezét csókolom.

– Hagyja – szólt Vizyné, de a lány ismét megcsókolta a kezét.

ÚJ SEPRŐ JÓL SEPER?

Anna nézelődött az idegen konyhában.

Vacsorázni, aztán lefeküdni.

Egy darab kenyeret szelt. De beléje se bírt harapni. A kenyérnek – és a sajtnak is – olyan szaga volt, mint benn a lakásnak.

Bajmolódva szétbontotta a tábori ágyat, melynek szerkezetét még nem ismerte, áthúzta egyetlen párnáját, beburkolózott abba a huzatlan paplanba, melybe tegnap még Katica takarózott, s miután elfújta a gyertyát, lefeküdt.

– *„Énistenem – jóistenem – lecsukódik – máraszemem – deatied – nyitvaatyám..."*

Bandika is ezt imádkozta, Pistike is, meg a Wild raktárnok fia is, a Gyuri. Mindegyiket ő tanította rá.

– *„Amígalszom – vigyázzreám – vigyázzkedves – szüleimre – vigyázzminden – jóltevőmre..."*

Bandikának, aki az ágya mellett hált egy díványon, utána el kellett mesélni a madaras bicskát is.

Ez a bicska olyan bicska volt, hogy mihelyt kinyitották pengéjét, nyomban madarak röppentek ki belőle,

[1] Párnahuzat.

sok-sok kis tarka madár. Ezzel aludt el a gyerek, s reggel fölébredvén kacagva újságolta el, hogy a madaras bicskával álmodott.

Anna elmondotta a gyermekimát. E rímes szavak, melyeket még ma sem értett egészen, enyhe bódulatot keltettek benne. De nem álmosodott el. Tegnap pedig sokáig maradt fönn Bartosékkal.

Hány óra is lehetett már?

Itt épp megfordítva feküdt, a falnál, az ablakkal szemben, magasan. Emeleten még sohasem aludt.

Egy bérház irdatlan tűzfalát látta.

Tüzes négyszögek gyulladoztak, el-elsötétedtek. A lakók, amint odaát bementek e ház mellékhelyiségeibe – a kamrákba, árnyékszékekbe – fölcsavarták és eloltották a villanyt.

Valahol zongoráztak.

Egy nő gyönyörűen énekelt hozzá. Mindig újra és újra kezdte.

Zengettek az ablakok, a falak, az egész ház lebegett, hömpölygött a muzsika hullámain. Sokszor úgy tetszett, hogy alatta, közvetlen az ágya alatt búg valami. Később rájött, hogy fönn zongoráznak, a feje fölött.

Aztán ének, zongoraszó elnémult.

Csönd vette körül, feketeség. Már a tűzfalon se izzottak az ablakok fényes négyszögei. Amikor kissé elzsibbadt, elvesztette tájékozódóképességét. A régi díványt kereste, de csak a falat találta maga körül, csak az üres éjszakát kaparászta, azt hitte, hogy a konyha megfordult, és mindjárt valami szakadékba zuhan.

Fönn, fönn magasan, a tűzfal tetején még égett egy lángocska. Az nem lobbant ki, vele együtt virrasztott.

Eleinte azt gondolta, hogy valami csillag. Csak egy lámpa volt, közönséges olajlámpa. Mégis fényesebb volt, mint a csillag.

Minden lámpa fényesebb, mint a csillag.

Éjfél után kulcs csikordult az előszoba zárában. Vizy jött haza, ki a románoktól már éjszakai igazolványt is kapott. Suttogva beszélgetett feleségével.

Kevéssel rá a konyhába benyitott valaki. Mezítláb, hosszú fehér ingben, mint egy kísértet, odalépett az ágyához az asszonya, nézte, hogy alszik-e már. Egynegyed óra múlva újra megjelent ez az alak. Anna akkor már nem látta, mert fejét a párnájába fúrva aludt.

Vizynének ez nem volt kis dolog.

Ismét egy idegen lélegzet szűrte át a lakás levegőjét, melyet ők is szívnak, egy idegen szív dobogott itt, egy idegen élt velük egy födél alatt, megérkezett a legközelebbi és legtávolabbi, a barát és ellenség egy személyben: a titokzatos vendég, minden ház titokzatos vendége.

Katicát, bármennyire is ellenszenves volt, legalább ismerte. Ezt egyáltalán nem ismerte.

Amit eddig sohasem tett, kulccsal zárta be a szalonba s a fürdőszobába nyíló ajtókat.

– Félsz? – kérdezte Vizy.

– Nem. De mégis. Az első éjszaka.

Alig virradt, a kíváncsiságtól ösztökélve fölkelt.

Olyasmit látott, amitől szeme-szája elállt.

A cseléd a szobákat már kiszellőztette, feltörölgette.

Nem értette, hogy lehetséges ez. Legalább hajnali négykor kellett fölkelnie. Oly csöndesen dolgozott, hogy semmit se hallott.

Most ott kuporgott a dolgozóban, az íróasztal mögött, abban a kék kartonruhájában, abban a férficipőben, melyet már a batyujából ismert.

Vizyné csak bólintott. Tudta, hogy a cselédeket nem szabad mindjárt megdicsérni, mert elkényesednek.

Babkávét daráltatott, tejet forraltatott, leszalasztotta a pékhez, megterített a reggelihez, majd a fürdőszobába küldte, hogy szóljon a méltóságos úrnak.

Az a tükör előtt borotválkozott, bekenve a szappanhabtól, fehéren, mint egy hóember. Anna nesztelenül hozzálopózott, s keze után kapott.

– Vigyázzon – kiabált a szigorú úr –, megvágom – s a villogó pengét magasba tartotta. – Maga az új lány? Mi a neve? A vezetékneve? Az apja neve? Magyar – állapította meg, mert ő mindig a nagy, politikai távlatokat kedvelte. – Földmívesek. Helyes. Kisgazdák.

A reggeli kedves volt.

Nem ismervén az itteni szokásokat, az új lány tiszta, sárga abroszt terített, melyet csak ünnepnapokon használtak. Régi, idilli ezüstzajjal csilingeltek a kanalak.

Mikor Anna kivitte a tejeslábast, Vizyné figyelmesen követte tekintetével, majd szólt:

– Derék lánynak látszik.

Vizy összemorcolta szemöldökét.

Rosszallta ezt a könnyelműen előlegezett bizalmat, mely majd annál keserűbb kiábrándulást kelt. Hiszen mindig így kezdődött. Felesége, aki jó emberismerőnek vélte magát, és a legkisebb mozzanatokból is messzemenő következtetéseket vont, az első huszonnégy órában minden cselédjét „derék lány"-nak nevezte, azt mondta, hogy „ez nem olyan, mint a többi", olyan jelzőket pazarolt rájuk, melyek csak költők képzeletében foganhatnak. Aztán végzetesen következtek a csalódások. Másnap rendszerint hallgatott a „derék lány"-ról. Negyednap foghegyről jegyezte meg, hogy „kissé lassú" vagy „kényelmes". Negyednap kifogásolta modorát. Majd egyszerre drámai gyorsasággal jött a kifejlet, amennyiben a hét végén jelentős mozdulattal félrehívta őt, száját kis „o" alakúra gömbölyítette, és majdnem hangtalanul rebegte, hogy „lop", képzeld csak: „lop", s végül kimondta a végső ítéletet, hogy: „ez is olyan ringyó, mint a többi".

Miért általatjuk magunkat? Aludjunk rá egyet. Új seprő jól seper.

Az új seprő azonban jól sepert.

Csak kapta szalmaszatyrát, s fűzőtlen férficipőjében baktatott a piacra. Várni se kellett rá, nem kaszinózott, máris visszatért. Szedetlenül szedődött az asztal, terítetlenül terítődött, mint a mese „terüljasztalkám"-ja. Rend volt, rend és csend.

Ismerte Viatoriszt, az üzleteket, a községi bódékat. A városban sem tévedt el. Mikor elküldte messzebbre, visszatalált a Vámház körútról, sőt a Boráros térről is. Nem volt az a falusi liba, akinek eleinte hitte. Az a három év, melyet Pesten töltött, lekoptatta róla a bárdolatlan szokásokat. Csöndesen járt, csöndesen fújta az orrát, parasztosan se beszélt, csak az üveg helyett mondta dunántúliasan „öveg", meg néha – megbocsátható tévedés – nagyságos asszonynak nevezte méltóságos asszony helyett.

De egy furcsa volt: az, hogy nem evett.

A kukoricakenyeret meg a sajtot, melyet első nap otthagyott, másnap is megkapta vacsorára. Akkor se nyúlt hozzá. Reggeli kávéját kevergette-kavargatta s félretolta. Egy falat nem sok, annyi sem ment le a torkán. Mindössze egy almát evett Ficsoréknál a harmadik napon. Annak nem volt olyan szaga.

Akármit csinált, nem bírta megszokni ezt a helyet. Szaglása, mely éles volt, mint a kutyáé, tiltakozott ellene.

Ha messziről megpillantotta az Attila utca 238. számú házat, összeborzongott. Pedig igen szép ház volt Vizy Kornél háza. Takaros, mint egy kis kastély. Homlokzatát szürke gipszrózsák ékesítették, erkélyek csüngtek róla, könnyedén odaragasztva, akár a fecskefészkek. Fönn kettő, a Moviszteréké és Drumáéké nyitott, de az övéké üveges, verandaszerű, vacsorázni is lehetett ott, s a mennyezetről ernyős lámpa lógott. Csak ez a három úricsalád lakott itt. Künn a ház falán két tábla:

„Dr. Druma Szilárd, köz- és váltóügyvéd". „Dr. Moviszter Miklós, orvos, med. univ. Rendel de. 11–12-ig, du. 3–7-ig."

Moviszterékhez fölküldték tojásért. Ekkor tudta meg, honnan jön az a gyönyörű zongoraszó.

A szép doktorné kivágott pongyolában ült a zongora előtt, jártatta a billentyűkön felgyűrűzött liliomujjait, és énekelt, énekelt, nagyon erősen.

Majd megismerkedett a cselédekkel is.

Etel a nagy, világos konyhában trónolt, egy széles nádszéken, köténye korcán kulcskötegekkel, mint a család patrónája. Itt mindent ő intézett. Ő határozta el, mit főznek, mi lesz ebéd, zsarnokoskodott, gazdáit néha össze is szidta, s azok féltek tőle, mint a tűztől. Délután háromtól fél ötig aludt. Ilyenkor Moviszterék lábujjhegyen jártak, hogy föl ne ébresszék, a doktor maga nyitott ajtót pácienseinek. Ebédjéhez, vacsorájához megivott egy üveg barna sört. Nehezen mozgott, utóbb már elhájasodott, folyton réteseket evett. Annát is kínálgatta.

Drumáék cselédje nem mindjárt akart hozzá leereszkedni. Stefi egy grófi családtól került az ügyvédékhez, a Várból. Miután megunta az ottani nagystílű életet, egy kis nyugalomra, egy kis önálló hatáskörre vágyakozott, melyet itt meg is talált. Drumáékról jóindulatú lenézéssel beszélt, mert fiatalok voltak s még olyan szegények, hogy be se tudtak egészen rendezkedni. Csak ő tanította ki őket pár előkelő szokásra. Vendégeiket szertartásosan jelentette be, asztalukra recés golyócskákban adta föl a vajat. Náluk is fehér kötényt viselt, fekete szoknyát. „Személyzet"-nek nevezte magát. Keresztény újságokat olvasott, hivatalnoklányokkal barátkozott, különösen Druma gépírókisasszonyával, akivel néha tüntetően karonfogva sétált, hogy őt is gépírókisasszonynak tartsák.

Ez a két lány bizalmába fogadta. Meg-megkérdezték, mit főztek, lementek hozzá telefonálni, mikor náluk nem volt áram. Délután hívták kártyázni is dióba, babba, máriásozni.

Vizynéről nem sok jót hallott. Zsugorinak mondták, félbolondnak, aki a halottak lelkével beszélget. Vallatgatták, hogy van megelégedve helyével. Azt felelte, hogy meg van elégedve.

Mit is beszélhetett volna nekik? Hiszen magának sem tudott számot adni, hogy mitől irtózott itt mindennap jobban és jobban.

Egyszerűen nem bírta megszokni.

A villanyt, azt hamar megszokta. Megmutatták, hogy kell kezelni. Anna kezelte, akár ők, nem tudva, hogy micsoda az elektromosság, akár ők. Csak épp hátrafordult, miután elcsavarta a kapcsolót, mert hiába látta, hogy a szoba megvilágosodik, arról is meg akart győződni, hogy csakugyan ég-e a lámpa. Hasonlóan volt a telefonnal is. Pár napig síri hangon beszélt a tölcsérbe, összetévesztette a hallgatóval, de később a telefonnal is megbarátkozott. Künn a pusztán nagyobb csodákat látott. Tudomásul vette, hogy ilyesmi is létezik.

Más dolgok zavarták, melyek, minél tovább maradt itt, annál idegenebbek lettek. Egészen jelentéktelen dolgok.

Amikor például egy reggel véletlenül meghallotta, hogy az urat Kornélnak hívják, érezte, hogy ezen a helyen nem bírja ki sokáig.

Maguk a bútorok is valami névtelen rémülettel töltötték meg.

Amit zöldnek képzelt, a kályha, fehér volt, a szalon fala viszont zöld és nem fehér, az asztal nem gömbölyű, hanem hatszögletes és alacsony, az egyik ajtó befelé nyílt, a másik kifelé. Ezek a kis, folyton ismétlődő meglepetések megbolygatták egész lényét. Egy Macquart-

csokortól,[1] melyből pávatollak nyúltak ki, egyenesen rettegett. Azt hitte, hogy a pávaszemek őt nézik, s mikor elhaladt előtte, félretekintett.

Aztán, mihelyt fölnyitotta szemét, az asszony jött ki, kócosan, mintha dühtől borzadna égnek a haja, s rá haragudnék. Meghallott az mindent, mert a parkett messzire recsegett. Vizyné a lakást aggodalmasan záratta a léghuzam elől, mely fogfájást, fülszaggatást okoz, és a fény elől, mely idegesítette. Folyton a sarkában pandúrkodott. Izgága jóindulattal leckéztette: „Így, lányom... úgy, lányom... tegye az asztalra... de az istenért, ne a szélére, mert rögtön leesik..." Ezután mindent az asztal közepére tett. Az asszonya akkor kissé megigazította a tárgyakat, vagy idébb vagy odább, hogy neki legyen igaza. Semmi se volt jó annak. Ha hallgatott, azt tudakolta, miért hallgat. Ha beszélt, hogy Bartoséknál ezt vagy azt így csinálták, letorkolta, hogy nála viszont majd így csinálják, ne menjen mindig a maga feje után, hallgasson azokra, akik okosabbak nála.

Legjobban hiányoztak talán mégis a gyermekek, akik eleven játékszerei, kedves kis pajtásai voltak. Hiszen eddig úgy szerezte kenyerét, hogy velük játszadozott. Dajkálni szeretett volna itt is valakit, meséket, versikéket mondani. De mit tehetett ezekkel a komoly felnőttekkel, akik külön, zárt életükkel jöttek-mentek körülötte?

Egy hét se múlt el beszegődése után, nagy patália támadt.

Takarította a hálószobát, s hallgatta fönn, a feje fölött Moviszterné zongorázását.

A szekrényen volt egy kis babaszoba: Lombfűrészelt, fehér lakkos bútorok, aranycirádás tükör, csöpp mosdó, az üveglapján icurka kancsó, kis nyoszolya, melynek piros selyempaplana alatt aludt egy hajas baba.

[1] A lakás dekorálására szolgáló csokortól, amely nevét Hans Makart (1840–1884) osztrák festőről kapta. (Kosztolányi tévesen írta franciásan.)

Egy székre állva törölgette az aranycirádás tükröcskét. Egyszerre leejtette. Bizony ízzé-porrá törött.

Vizyné, mint a villám, ott termett.

– Mit tört el? Jaj – sivított –, maga szerencsétlen.

Anna leugrott a székről, szedegette a szilánkokat, próbálta összeilleszteni.

Az aszony kiütötte a kezéből.

– Hagyja. Vége – kiáltott, és sírva fakadt.

– Megfizetem – szólt Anna halkan.

– Megfizeti. Lehet is az ilyet megfizetni. Emlék volt. A kislányomé. Hozzon hamar egy seprőt.

Amíg Anna söpörte, ő a háta mögött pirongatta.

– Boldogtalan. Látja, Katica sohase tört semmit. De azért levonom a béréből. Le én. Hogy tanuljon.

Vizyné ezen a napon borzongott, hogy mit jelent a tükörtörés. Akkor azonban mit jelent a hét rizsszem? Nem tudta összeegyeztetni a kettőt. Eszébe jutott Wildné is, aki azt írta, hogy „munkájában nem mindig megbízható", és „még nem eléggé ügyes".

– Tör – gondolta. – Ez, úgy látszik, tör.

Anna estefelé leszaladt Ficsorékhoz, bejelentette, hogy ő nem marad tovább. Elsején fölmond.

A házmesterék körülvették, kérdezték, hogy miért. Erre csak viszolyogva vonogatta vállát. Nem bírja megszokni.

Ficsor, aki a díványon pöfékelt, levette agyaráról a pipát, s ráförmedt. A mostohájával fenyegetőzött, hogy majd hazaküldi, az úgyis nagyon szereti, alig várja. Azonnal fölkergette.

Anna nem gondolkozott többé semmiről.

Csak éjszaka facsarodott el a szíve, mikor a tűzfalon megpillantotta a magányos lángocskát. Úgy érezte, hogy ezt a helyet igazán nem bírja megszokni soha.

Aztán mégis megszokta.

Jött a nagymosás. Szürke-fehér dombokban magasodott előtte a szennyes, lepedők, ingek, gatyák, melyekhez még a forradalom piszka, halálos izzadsága tapadt. A gőz kellemesen elkábította.

Üstben forralta a vizet, a teknő mellett könyökig felgyürkőzve sulykolt. Álmatag babrálással, kéjes andalgással pocsogott a szappan lanyha tajtékában. Kosarakban cepelte a ruhát, húzogatott, mángorolt. Abroszai olyanok lettek, mint a patyolat, gallérjai fényesek, mint az üveg.

A nagytakarítás három napig tartott.

Előbb kirakták a fiókokat. A tárgyak, mintha bújócskáztak volna, egyszerre előbukkantak nem remélt helyekről. Egy szelencéből, melyet megráztak, kilenc körmöci arany gurult ki csalafinta kacajjal. Játszódva kellett utánarohanni. De leltek más egyebet is. Két kilincset egy láda alján, egy könyvben svájci frankokat, melyeket a menekülés eshetőségére tettek félre, a túrósbödönkében újságpapír közé gyömöszölve egy násfát,[1] egy fülbevalót, az úr asztalában egy negyed kiló orosz teát, papírzacskóban egy kiló lencsét, két doboz belga szardíniát.

Vizyné, kit állandóan az a rögeszme kínzott, hogy koldusbotra jut és éhen hal, látta, hogy gazdagabb, mint hitte. Még több meglepetés is várta. Anna a szekrény aljáról kihúzta a molnárkék szoknyáját, melyet régen elveszettnek vélt, s egy blúzát, a lazacszínű selyemblúzát, melyet – úgy emlékezett – valamelyik batyuzása közben adta oda egy soroksári sváb asszonynak. Találtak aztán cérnaorsókat, gombokat, kisebb-nagyobb bőrhulladékokat, mert ő mániájában minden ringyet-

[1] Nyakláncon viselt, drágakővel kirakott arany ékszert.

rongyot megőrzött. Nem is volt ez csoda mostanában. E keserves két esztendőben fokozatosan megtanulta, hogy az élet semmi, és az anyag minden. Hiszen az újságban ő is olvasta, hogy az osztrák hadsereg egy teremtett ember életét a szívével és agyvelejével együtt mindössze harminchat aranykoronára becsüli, sokkal kevesebbre, mint egy fölszerelt lovat, miért ne vesztette volna el hát szemmértékét éppen ő az iránt, hogy mi az értékes és mi nem? Mámorosan bámulta a mindenható anyagot. Fogadalmat is tett, hogy ezután még inkább takarékoskodik.

Az udvar kertjében fölásatta a rézmozsarat, melyet a különböző rekvirálások[1] elől rejtett el egy bodzafa tövébe. Ez a rézmozsár, a konyha egykori büszkesége, melyből csaknem ágyúgolyó lett, megmentve a zivataros század háborgásától, földesen és megfakulva támadt föl ideiglenes sírjából.

Fönn a lakást vissza kellett állítani, ahogy volt. Félrehúzták a szekrényeket, melyeket a szörnyű „beutaltak" miatt állítottak oda. Nagyobb rendetlenség támadt, mint volt. A bútorok vándoroltak. Egy karosszék, mintegy eltévedve, a folyosón rekedt meg, s lefelé bandzsított a lépcsőre, mintha nem tudna lemenni, de szeretne. Az ingaóra bénult sétálójával tetszhalottan hevert a padlón, fadobozában egy habverővel. Lenn az udvaron az asztalok tettek kirándulásokat, nádszékek és díványok sütkéreztek, a hencser is, megfosztva piros terítőjétől.

Anna reggeltől estig a por és szemét glóriájában állott. Feketét köpött, szürkét tüszkölt. Verte a matracokat, mintha haragudnék rájuk. Loholt föl a lakásba, le az udvarba, százszor is. Csorogtak az ablaküvegek, csobbant a rocskákban[2] a szennylé, loccsant a rongy. Keresztfákhoz kötözködve törölte az ablakokat. Már sikálta a padlót, már beeresztette halovány viasszal, már táncolt

[1] Hatósági lefoglalások.

[2] Dongákból vagy bádogból készült, csonkakúp alakú edényekben.

a lábára szíjazott keféken, már fényezte a parkettet, csúszkálva, görnyedezve, térdepelve, mint egy templomban, valami hosszan tartó örökimádás[1] közben. Roszogott az üvegpapír rozsdás zárakon. Lehozni a padlásról az eldugott szőnyegeket, kibontani naftalinos bugyrából, kiporolni az állványon. Hamar ezt a széket oda, hamar azt az asztalt amoda, a zongorát még kissé előbbre tolni. Még csak a csillárokat fölakasztani, de vigyázva, hogy el ne törjük, egy-két új körtét becsavarni, még csak a krémszín függönyöket az aranyfüstös lécekre, rávarrni a rézkarikákra, és készen vagyunk.

Estére készültek el. Az előszoba, mely rakodótelepévé vált a felgyülemlő szennynek, egy óra alatt szintén tündökölt.

Vizyné belékarolt az urába. Ünnepien vezette be.

– Nézd.

– Ajha.

– Mit szólsz hozzá?

– Hát igen, igen.

– Ugye?

– Barátságos. Sokkal barátságosabb.

Szó sincs róla, ez más volt.

Ez a sápadt, beteg lakás, melyre történelmi patinaként borult a sokesztendős por, egyszerre meggyógyult.

Vizy a dolgozóban egy perzsán tapodott. Kíváncsian szemlélte mintáit, melyek meggyszín madárkákat ábrázoltak, kis gallyakon.

– Melyik ez?

– Lásd, meg sem ismered. Az, amelyik az ágyad előtt volt. Savanyú káposztával tisztította ki.

Minden újnak rémlett, mintha ajándékba kapta volna. A szalonban, ebben a zsúfolt bazárban, ragyogtak az ibrikek és kancsók, a pesti gyári áruk és a vidékies hol-

[1] Az ünnepélyesen oltárra emelt oltáriszentség előtt a hívek éjjel-nappali imádkozása.

mik, melyeket nemzedékről nemzedékre megőrzött a kegyelet. Csillogott a szivarvágó gép a sakkasztalon. Jártak az összes órák. Porcelánnyulacskák fején, bronzlovak szügyén halkan tiktakolt egy-egy elbújtatott szerkezet. Maguk az ősök is megjelentek, visszatérve a száműzetésükből. Vizy boldogult édesatyja fekete atillában, ezüstrojtos nyakkendővel lógott a falon, felesége püspök rokona, Patikárius Camillo lila övvel és sárga mosollyal kegyes pap ajkán, aztán az asszonyok egyik nagynénje, Patikárius Terézia, hattyútollas báli legyezővel.

Vizy megigazított egy képet. Kezét dörzsölte. Nem is ment el hazulról ezen az estén.

Vizyné mutatóujját magasba emelte.

– Ez a lány tiszta. Azt szeretem benne, hogy oly roppant tiszta és ügyes is.

Az tagadhatatlan, hogy most inkább rab volt, mint bármelyik más cselédje mellett. Egyelőre nem mozdulhatott mellőle. De az bizonyos, hogy ezt a többiekkel egy napon se lehet említeni, oly értékes matéria, mellyel érdemes vesződni, csak ki kell nevelni, csak ki kell csiszolni egészen. Már enni is kezdett. Lassanként fogyasztotta a háborús pótszereket, a hadikávét, zaharint és margarint, mert nem zabált ez, nem kenyerezett, nem volt étkes. Hajnali fél ötkor kelt, le se feküdt addig, míg minden dolgát el nem végezte. Nem nyelvelt, pofákat se vágott. Csak munkáját hagyta ott, mint valami láthatatlan jó szellem. Mit kívánhatott többet?

És minden áldott nap új fölfedezéseket tett, amelyekről, mint valami örvendetes hírt hozó futár, értesítette férjét.

– Jöjj, kérlek egy pillanatra. Csak jöjj ki velem. Mutatni akarok valamit.

A konyhában egy fatönkön a rézmozsár elfoglalta méltó helyét. Bárdok, tortaformák, habüstök, tepsik, serpenyők, pogácsaszaggatók szikráztak a falakon. Az

állványokra, anélkül, hogy parancsot kapott volna, kék papírt teregetett, melyet ollóval cifrázott ki.

Egy-egy trófeumot hozott a dolgozószobába, s némán az íróasztalra helyezte:

– Vörösszilva. Ő maga tette el. Nézd ezt a gyönyörű cukros levet. Mint a rubin. Van hozzá kedve. És érzéke.

Költrétest ettek.

– Na, milyen? Micsoda remek omlós ez a vajastészta. Le lehet gombolyítani. Kész szakácsnő. Ez a lány: bevált.

Vizy puhult, de nem adta be derekát. Különös, annak előtte még a rossz cselédeket is mentegette, hogy csillapítsa feleségét. Ezúttal azonban átvette az ellenzék szerepét, mely az uralkodó kormányon jóindulatú ellenőrzést gyakorol. Füle mellett engedte el a dicséreteket.

Apró-cseprő kifogásokkal állt elő. Hogy kissé kedélytelen, soha nincs jókedve, mintha mogorva is volna. Meg hogy alig beszél.

Vizyné kifejtette, mennyire téved. Néha bizony el is mosolyodik. Aztán mit csináljon? Miért legyen jókedve? A cseléd, aki folyton dolgozik, nem kedvetlen. Ez csak szemérmes. Vagy tán azt akarjuk, hogy ez is olyan pimasz legyen, mint a többi? Isten mentsen.

Minden tisztázódott már, csak egy pont volt némileg homályos, a legfontosabb, legkényesebb pont: a lopás.

Vajon lop-e ez a derék lány?

Ezt legnehezebb ellenőrizni.

A lopás váratlanul, alattomosan jön, mint éjjel az agyszélhűdés. Egyszerre nincs valami, egy egészen jelentéktelen holmi. Azt hisszük, hogy elkallódott, vagy félreraktuk, azt hisszük, hogy nem jól emlékszünk, vagy talán elvesztettük, de nem ez az igazság, hanem az, hogy nincs és nincs. Micsoda bénító rémület ilyesmire ocsúdni. Azok a tárgyak is gyanúsak, melyek még megvannak. Minden ezüstkanál, minden kockacukor, minden zsebkendő gyanús. Hány van? Hol van? Elzártad?

Vizyné zárt is mindent. Nem adta meg magát oly könynyen. Módszeresen kísérletezett.

Este valamelyik bútoron hagyott egy szovjet huszonöt koronást. Reggel a pénz ott volt.

A földre hullajtott – mintegy véletlenül – egy kék százkoronást is. Másnap az is visszarepült az éjjeliszekrényére. Egy gyűrűt felejtett a díványon. Anna takarítás közben megtalálta, s ezt már személyesen adta át.

Ekkor csalétkül nyitva hagyta azt a szekrényét, melyben gondosan fölpolcolva és megolvasva zsebkendői álltak. Egynek se kelt lába. Majd az élelmiszerek következtek, a kávé, a cukor, melyet a cselédek különösen szeretnek dézsmálgatni. Nem zárta be a kamrát. Egy hétig feléje se nézett. Mikor azonban kezében a gyertyával és a pontos leltárral bement szemlét tartani, látta, hogy minden szem kávé, minden darab cukor a helyén van.

Ez a lány tehát nem lop. Mondotta, de még nem hitte el. Aztán már nem mondotta, de elhitte, ő is, az ura is. Nem kellett ennek sem pénz, sem ékszer, sem fűszer.

– Tudod, mi kell ennek? – kérdezte az urát, s Ficsor egykori kijelentésével válaszolt. – A munka, a munka. Ilyen még nem volt.

– Igazad van – hagyta helyben Vizy –, ilyen még nem volt.

Mind a ketten fölszabadultak. Vizy élte a maga minisztériumi életét, s otthon legalább nem bosszankodott. Vizyné már ki is járhatott. Reggelente elsétált a budai gyógykúthoz, az Erzsébet hídfőhöz egy pohár langyos, kénes vizet inni, ez – úgy tapasztalta – jót tett a gyomrának. Fogorvosával rendbe hozatta fogait. Tevékenykedett a krisztinai jótékony egyletben, ruhákat osztott ki a kerületi szegény tisztviselőgyermekeknek.

Még ideje is maradt erre-arra. Elnézett az Úri utcába, Tatárékhoz, hol vidám, csinos fiatalemberek vették körül a két szép Tatár lányt. Egy-egy barátnőjét is fogadhatta.

Igazi barátnői azonban nem voltak, mert csak az ura érdekbarátainak feleségeivel barátkozott. Rokonai, az ő széles nagy rokonsága, a Patikáriusok Egerben laktak. Férjének is csak egyetlen nőrokona élt itt, egy elvált asszony, az a szerencsétlen Etelka, aki házról házra járva hamisított egyiptomi cigarettákat árult, s kéregetett, őket is zaklatta, egészen elzüllött. Vele évek óta nem érintkeztek. Vizy már az utcán se vette észre.

Most derült ki, hogy mennyire nincs senkije, és milyen hosszú egy nap. Piroska sírját fölhantoltatta a Farkasréti temetőben. Minden héten egy krizantémcsokrot vitt neki. Szerdán pedig a régi spiritisztatársaságba látogatott el, mely egy rózsadombi villában tartotta üléseit az Áldás utcában.

Pompás, rideg villa volt ez, betolható ajtókkal, selyem falszőnyegekkel, klasszikus képekkel és szobrokkal. A házigazda – dúsgazdag magánzó – résztvevő kézszorítással fogadta vendégeit. Mindenki tudta, hogy a házigazda fia már tizenhat éve megnémult, s ott van a villa valamelyik távoli, komor szobájában.

Egy gyalogsági tábornok volt a „szellemi körvezető". Katonák szellemét idézték, akik hősi halált haltak. Anyák és apák várták róluk a hírt. Vizyné mellett egy beteg kúriai bíró ült s egy katolikus lelkész, polgári ruhában. A médium rajongó lány, fejét önkívületesen hátravetve németül beszélt. Láthatatlan szellemhuzalok nyúltak ki innen, melyek körülhálózták a világmindenséget. Piroska szelleme a Jupiter csillagból jelentkezett. A médium keze által teleírt egy egész ív papírt az ő ákombákom betűivel: „anya, anya". Egyszer materializálódott is a médium mellén, ködös párafényben, valami tejszerű köd alakjában.

Vizyné, mikor szerdán este innen hazafelé ment, nem érezte többé a régi szívdobogást, már nem üldözték a régi rémképek, hogy majd egy kirabolt lakást talál, betört ajtókkal, fölszaggatott, üres szekrényekkel. Ott-

hon minden rendben volt. Olvasatlanul hagyta künn a pénzét is. Elmúltak azok az idők, amikor szobáiban hátratett kézzel járkált, mintha rabbilincsbe volna verve, mikor töprengett, vajon mit is forgathat fejében az a cseléd.

Anna halkan járt körülöttük. És amint kiment, ráterelődött a szó. Már egyesültek méltánylásában, egy kedves, közös érzésben. Föltétlenül bámulat volt ez, imádat, kritika nélküli istenítés, hogy a beszerzett portéka ily hasznos, s némi büszkeség is, hogy ez az övék, csak az övék. Hálószobájukba vonulva suttogva mesélték el a nap eseményeit, melyek mind az ő kötelességtudásáról, áldozatkészségéről, ernyedetlenségéről tanúskodtak. Egymást támogatva és kisegítve, egymás szavait tódítva és túllicitálva jellemezték s utánozták őt, olykor elnéző mosollyal gúnyolták is, mintha mulatságos volna, hogy valaki ilyen jóságos és együgyű, ilyen példásan derék, ilyen példátlanul igénytelen, és nevettek hozzá, eleinte félénken, majd ökrendező hahotával. Ekkor kezdődött el számukra az az idill, melynek ízét folyton szájukban érezték. Nem káprázat játszott velük. Képzeletüket túlszárnyalva a lehetetlen valósult meg: rátaláltak az igazira, akiről annyit álmodoztak.

Olykor pedig incselkedett velük egy gunyoros, viszkető érzés is, hogy boruljanak keblére, köszönjék meg neki ezt a jótéteményt, vagy talán menjenek el együtt fényképészhez, de titokban és éjjel, s fotografáltassák le magukat hármasban, mint egy családot, de ettől a dévaj, rendkívül furcsa gondolattól, mely csak egy másodperc ezredrészére, tréfaképp villanhatott meg agyukban, s eltűnt, mielőtt tulajdonképpen végiggondolhatták és kellőleg kinevethették volna, visszatartotta őket polgári józanságuk meg az a tudat, hogy végre mégiscsak egy háztartási alkalmazottról van szó.

VITA A PISKÓTÁRÓL, AZ IRGALOMRÓL ÉS AZ EGYENLŐSÉGRŐL

A viszonyok javultak.

Igaz, még sok baj volt.

Napról napra zuhant a korona. Az emberek nyomott kedéllyel, ugrásra készen figyelték szomszédaikat. Névtelen leveleket irkáltak egymásról. Azok, akik azelőtt átallották volna elismerni barátaikról, hogy „jó kommunisták", most a hatóságok előtt gyorsan és készségesen nyújtották át nekik a régóta megtagadott hivatalos elismerést.

A város, mintegy sáskajárás után, kifosztva, lelegelve feküdt a szeméten. Fönn, a barokk cukrászda kirakatában drága porcelánon mindössze egy szíjas pogácsa szomorkodott. Vörösre mázolt villamosokat is lehetett még látni, melyek lázító jelszavakkal rohantak, mint az elszabadult öngyilkos őrültek.

De több jel biztatott. Így a villamosokban az utasok már rá mertek szólni egy basáskodó kalauznéra, aki gorombáskodott az úri közönséggel, orra alá dörzsölték, hogy már nincs bolsevizmus. És a férfiak, mint hajdan, átadták ülőhelyeiket a hölgyeknek. Kivirágzott a középkor szép rózsája: a lovagiasság.

Viatorisz künn állt boltja ajtajában, és megint köszönt. Ebben nem lehetett csalódni. Ő mindig pontosan mutatta, merről fúj a szél. Amikor kitört a háború, már csak biccentett a fejével, majd később a vevői kezdtek köszöngetni. Ezt előbb elfogadta, aztán a bolsevizmus felé már észre se vette sokoldalú elfoglaltságában. Most Vizynének fölajánlotta, hogy haza is küldethet egyet-mást a kisinassal, csak szóljon át hozzá telefonon.

Vizyéknél alkalmi kompániák verődtek össze. Egy délután eljöttek Tatár Gáborék. Druma is leugrott feleségével, meg Moviszterné.

A polgári élet meggyújtotta szegényes csillárjait. Még sok hiányt, kopottságot világítottak meg, de azért jólesett együtt lenni annyi szenvedés után a vendégségek régi fényében.

Az ozsonna eléggé kedélytelen volt.

Tatárné elnökölt az asztalfőn, kidagadó, fűzött mellével. Egy-egy ellenforradalmi élc nedves rakétáját próbálták fölengedni, de az már nem pukkant szét. Druma elővett zsebéből egy narancsot, melyet egyik kliense csempészett át az olasz határon. A rég nem látott gyümölcsöt kézről kézre adták. Élelmiszerekről beszélgettek, különböző beszerzési forrásokról, hol olcsóbb lisztet, burgonyát kapni. Tatár tanácsnok, aki híres szakács volt, egy halpaprikásról emlékezett meg, melyet legénykorában maga főzött a Tisza-parton, nyitott tűzön, harcsából, kecsegéből, potykából. Olyan részletesen és gusztusosan tudta az ilyesmit elbeszélni, hogy a nyálmirigyek működni kezdtek. Aztán ő is elhallgatott, csak evett, rágcsált, mozgott a szép, piros szája, melyet a szürke bajusz és szakáll, mint valami bozontos szűcsáru körülprémezett. Ebbe a lyukba dugdosta be az ételeket.

A beszélgetés megdöccent, elakadt.

– Igaz – mondta Drumáné az általános csöndben –, az Anna. Hol az Anna? Ma még nem is láttam.

– Künn a konyhában. Az ozsonnát készíti.

– Az új cseléd? – kérdezte Tatárné. – Jó lányod van? Ügyes? A lakásod ragyog. És megbízható is? Mondd, szívem, nem lop?

Vizyné nem is méltatta válaszra, csak végigmérte tekintetével.

– Te nem ismered az Annát? – csodálkoztak az asszonyok kórusban.

– Nem, nem. Még nem volt hozzá szerencsém. Nem vagyok neki bemutatva – tréfált Tatárné, a matróna rendíthetetlen biztonságával.

Ezen nevettek.

Vizyné az urára pillantott, és csöngetett.

Anna üvegtálon hozta a mandulás piskótát, a kék kartonruhájában. Még át se öltözködhetett. Cipői klaffogtak.

Zavartan jött előre az asztalig, ott megállt, a tálat letette. Egyenként akart kezet csókolni mindenkinek, de annyian voltak, hogy végül senkinek se csókolt kezet.

Körötte a vendégek mosolygó fejeit látta. Tatár is abbahagyta az evést, feléje nyújtotta köpcös nyakát.

Vizyné egy darabig gyönyörködött a némajelenetben, majd magához intette, s egy humoros, de büszkélkedő körmozdulattal rámutatott:

– Igen. Ez az Anna. Az én Annám.

Alighogy becsukódott mögötte az ajtó, oly nevetés harsant föl, mint mikor a színről egy hírneves komika távozik. Maguk se tudták, min nevettek, de nevettek. Mulatságos volt az egész: ez a félszegség, ez a klaffogó cipő meg a bemutatási jelenet. A hangulat megélénkült.

Szivarok, cigaretták gyulladtak. Vizy valami történetet adott elő Annáról, melyet hahota követett.

Ebbe a hahotába lépett be Moviszter, az öreg doktor, aki miután bevégezte rendelését, s elküldte utolsó betegét, a feleségéért jött.

Moviszternek tömegmunkát kellett végeznie. Valaha, fiatalkorában tanársegéd volt egy berlini klinikán, a szívbetegségek szakorvosa. Magyarországra jövet magántanárságért pályázott, de az egyetemen nem habilitálták.[1] Akkor úgy élt, ahogy lehetett. Naponta tíz órát rendelt, belefeküdt abba az emberanyagba, melyet a közkórházakban, a munkásbiztosítónál talált, gépiesen gyúrta a beteg emberiséget.

Botjára támaszkodva vonszolta fáradt testét. Amint mosolygott, látni lehetett rozoga fogait, gyulladt ínyhúsát. Feje búbján néhány szál moszatszerű haj lengedezett.

[1] Nem ruházták fel egyetemi magántanári címmel.

A doktor betegebb volt, mint akármelyik páciense. Cukorbaja volt a legvégső stádiumban. Minden kartársa, minden klinika lemondott róla.

Vizy eléje sietett, biztatta, hogy sokkal jobb színben van, mint múltkor. Ezt ő gúnyosan köszönte meg.

Hunyorgott, bizonytalanul tekingetett körül a cigaretták, szivarok füstjében.

Ő is úgy érezte itt magát, mint aki színfalak között tévelyegve véletlenül a színpadra botlik, egy ismeretlen darab zajos jelenetébe. Nem értette, mit jelent ez a nagy gaudium.[1]

Meg kellett neki magyarázni, hogy az Annáról van szó, a híres Annáról. Vizy közkívánatra ismét előadta azt a kis történetet, melyen oly jól mulattak.

Moviszter nem evett semmit. Bevonult az urakkal a dolgozóba. Inni se ivott. Csak koccintott a többiekkel, oly nyájasan, mintha velük tartana.

Később az urak cigarettával és szivarral a szájukban, a bortól fölrózsázott arccal kiszállingóztak az ebédlőbe, az asszonyokhoz. Tatár az ajtófélfára támaszkodva hallgatta, mit beszélnek.

– Még mindig a cselédügyek? – szörnyülködött, kidüllesztve enyhe pohát, melyen szépen megfeszült a fehér selyemmellény. – Hiába, az asszonyok. Ők nem is tudnak másról beszélni.

De azért őket is érdekelte, s fél füllel odafigyeltek. Vizy visszahozta a bort az ebédlőbe. Moviszter a hintaszékbe ült, hunyt szemmel hintázgatta magát.

Annáról folyt a diskurzus.

– Tudjátok – mondta Drumáné –, hogy csinos is? Egész kedves pofikája van. És a termete is. Karcsú, igazán kellemes.

– Igen – filozofált Tatárné. – Ezek a parasztlányok itt Pesten hamar kikupálódnak. Az enyém is, kérlek, az én

[1] Öröm, vigalom.

Bözsim. Tavaly hozattam föl faluról. Vékonyka volt, rongyoska, mint egy madárijesztő. Én persze szépen kihizlaltam, föl is öltöztettem. Vettem neki egy fehér pikéruhát – s krákogott, mint mikor valamit elbeszélni készült. – Vasárnap zsúrja van a lányaimnak. Bözsi nyit ajtót a vendégeknek. Jön Ervin, a Gallovszky Ervin, az, aki a múltkor érkezett haza orosz fogságból. Hát kérlek, ez a fiú – és előre mosolygott azon, amit majd mond – az előszobában kezet csókol nekem, aztán odaáll Bözsi elé, formálisan bemutatkozik neki, és már nyújtotta a kezét.

– A cselédnek? – kérdezte Vizyné.

– Annak hát. Ha nem intek, kezet is fog vele – s itt kacagott, asztmás melle rázkódott a köhögéstől. – Azt hitte – mondta fuldokolva –, hogy az Ilonka vagy a Margitka valamelyik barátnője.

– És mit csinált a cseléded?

– Lángvörös lett. Háta mögé dugta kezét, berohant a konyhába, és – képzeljétek – sírt. Egész délután sírt. És a világért se akart fölszolgálni. Ervint pedig ugratták a lányok.

Tatár odaintett feleségének:

– A macskát.

– Ja – szólt Tatárné –, a macska. Mikor beszegődött, volt egy két hónapos cicánk, az Ilonka cicája, a Cirmos. Ekkora, mint az öklöm. Reggel hallom, hogy a Bözsi tejet ad neki, és hívogatja: „Jöjjön, kérem, Cirmos, itt a reggelije." Magázta a macskát. Sokáig nem is merte tegezni. Hát igen. Ilyenek. Sajnos, elég korán kinyílik a szemük. Előbb, mint kellene. Már folyton hazajárna. Hol búcsú, hol szüret, hol lakodalom. És örökké a nyakamon az egész pereputtya.

– Az enyém – szólt Drumáné –, az én Stefim mozizik és politizál. Nagy keresztény.

– Az enyém pedig – mondta Moviszterné –, az Etel, parancsol. Amennyiben engedelmeskedünk, nem is mond föl nekünk.

– Az enyém – jegyezte meg Vizyné nagy figyelem közepette, miután kárörömmel hallgatta végig e panaszokat – se moziba, se színházba. Még csak nem is énekel. Szeretője nincs. A családját nem is láttam. Árva lány. Folyton itthon ül. Eddig még vasárnap délután se ment el.

– Hja, az Anna, az Anna az más.

Oly elismerés morajlott föl, hogy a sikert szinte sokallta, és most, hogy az érdeklődés központjába került, szerénykedve hárította el magától:

– Azért ti se panaszkodhattok. Meg aztán ez nincs ingyen. Sokat vesződtem. És ennek is megvan a maga hibája.

– Micsoda? – csattant föl sértődötten Vizy, aki fejét kiemelte a borközi állapot ködéből. – Mondd, kérlek, mi ennek a hibája?

Vizyné hibákat keresett benne, de nem talált. Mit is lehetett találni ott, ahol nincs? Nem tudott mit felelni.

Helyeslő lárma zajdult.

A lárma azonban egyszerre elült, mert bejött az, akiről beszéltek.

Anna az asztalt szedte. Most még inkább figyelték, latra vetve minden mozdulatát. Az asztalhoz, a pohárszékhez[1] ugrált, tündéri gyorsasággal. Mint valami halk automata mozgott ide-oda. Mint egy gép, gondolták, mint egy gép.

Mikor a pohárszékre tette a piskótát, Vizyné, mint akinek kedves ötlete támadt, így szólt:

– Anna, hozza csak ide.

A vendégek fölkeltek, kört formáltak Vizyné köré, úgyhogy a társaság egy pillanatra megmerevedett, a kör közepén a cseléddel, a szoborcsoportozat főalakjával. Moviszter megállította hintaszékét, kicsit előrehajolt.

[1] Edények, evőeszközök tárolására szolgáló, kétrészes szekrényhez.

Vizyné leszelt két szelet piskótát, s átnyújtotta Annának:

– Ez a magáé.

Az arcok földerültek. Alamizsnálkodó, kegyes érzések fülledeztek a keblekben, hogy ezt a derék leányt megjutalmazzák.

De az alig vette át a tányéron a két szelet piskótát, máris visszafelé tolta:

– Köszönöm.

– Miért? Talán nem szereti?

– Nem. Köszönöm. Nem szeretem.

Kínos csend keletkezett. Vizyné határozott hangja törte meg:

– Akkor, fiam, szépen tegye vissza. A világért se. Nem erőszakolom. Kimehet.

A vendégek ott álldogáltak körben, arcukon azzal a derűvel, mely most zavarrá bambult. A leforrázottság undok tanácstalansága kóválygott fölöttük.

– Kosarat adott? – csodálkozott Tatárné.

– Dehogy – magyarázta Vizyné –, ez ilyen. Nem eszik semmi finomat. Még a baracklekvárt is otthagyja. Mit gondolsz, például, mit vacsorázik? Úgyse találod ki. Semmit. Reggel kávét. Ebédre is csak egy kis főzeléket. Egyéb nem kell neki. A piskótát pedig – úgy látszik – egyáltalán nem szereti.

– Vagy talán nagyon is szereti – mondta Moviszter, aki még mindig előrehajolt a hintaszékben.

– Hogyan, doktor úr?

– Azt mondom, hogy nagyon is szereti a piskótát.

– De hiszen ő maga mondta, hogy nem szereti.

– Éppen azért.

– Bocsásson meg, ezt nem értem.

– A cselédek, kérem, nem is merik szeretni azt, amit szeretnek. Hát elhitetik magukkal, hogy nem jó az, ami jó. Így védekeznek. Talán az ellen, hogy túlontúl sokat

szenvedjenek. Mit megkívánni olyat, ami úgysem lehet az övék? Igazuk is van. Különben nem tudnának élni.

– De hát mit csináljak vele?

– Tessék egyszer megpróbálni. Adjon neki mindennap piskótát.

– Piskótát?

– Azt. Sok-sok piskótát, annyit, hogy meg se ehesse. Majd meg méltóztatik látni, hogy szereti. Hogy csak a piskótát szereti.

– De minek? Hiszen nem beteg. Diétás kosztot a cselédnek?

– Való is az ő hasukba – mormogott Tatárné. – Jó is lenne. Piskótát.

– Ezek a te csavaros elméleteid, Miklóskám – szólt át Druma a doktorhoz, aki már ismét hintázta magát, lehunyva szemét.

Moviszterné cigarettára gyújtott, átment a szalonba, egy foxtrottot kezdett zongorázni. Az asszonyok otthagyták a férfiakat.

Vizy töltött. Az urak visszaültek helyeikre. Borral öblítették le a kesernyés ízeket.

Tatár, miután zsebkendőjével megtörölte csorgó bajuszát, visszatért erre a piskótaügyre, mely szöget ütött a fejébe. Moviszternek beszélt:

– Pedig, drága doktor úr, ezek mégiscsak más emberek, mint mi. A gyomruk is más, a lelkük is más. Cselédek. És azok is akarnak maradni. Egyenesen megkövetelik, hogy cselédeknek nézzük őket. Múltkor például fölszólítom egy barátom lakását. Valami idegen hang volt a telefonnál. „Az alkalmazott?" – kérdezem. „Nem" – válaszolt a hang, de egészen szemtelenül: – „a cseléd". Ezt hallani kellett volna. Annyira meghökkentem, hogy nem is tudtam, mire magyarázzam. Csak tartottam kezemben a hallgatót, melyben még ott recsegett ez a hang, dühösen, kihívó dölyffel. Szinte sze-

retik ezt, kérem, kimondani. Csak azért is, hogy izgassanak bennünket, hogy sértsenek.

Kicsit lippentett a topázsárga borból, s így folytatta:

– Hiszen sok mindent próbáltak már, kérem szeretettel. Nekem is volt egy barátom, a megboldogult Zeléndy Karcsi, Isten nyugosztalja. Derék ember volt, csak kissé hóbortos. Fejébe szállt az a sok teória. Növényeket evett, bőrsaruban járt. Tolsztojt is fölkereste annak idején, Jasznaja-Poljanában.[1] Amikor hazajött, elhatározta, hogy gyökeresen oldja meg a kérdést. Fölfogadott egy cselédet, valami ötvenéves özvegyasszonyt, s közölte vele, hogy teljesen egyenlők, nála nincs se úr, se cseléd, puszta véletlen, hogy ki szolgálja a másikat. És mindjárt az első ebédnél az asztalhoz ültette. Oda, a felesége és gyermekei közé, a családi asztalhoz. Maga mesélte nekem, hogy folyt le ez az ebéd. Hát bizony, siralmas volt. Az a szerencsétlen szolgáló borzasztó rosszul érezte magát a fene nagy tisztességben. Csak feszengett a loncsos, ételszagú szoknyájában, az asztal alá dugdosta kezét, tapogatta arcát, s egész ebéd alatt meg se mukkant. Hiszen fáradt is volt az istenadta. Hajnaltól kezdve sütött-főzött. Elég az hozzá, hogy ebéd végeztével – se szó, se beszéd – felöltözködött, kijelentette, hogy egy percig se marad ilyen helyen. El is ment azonnal.

Magával vitatkozván még mindig a doktorral vitatkozott, feléje szögezve kihegyezett érveit:

– Most már azt kérdem, miért ment el? – s mutatóujját húsos orrára nyomta, úgyhogy az egészen belapadt. – Mert bárhogy faggatták, nem mondta meg. Hát én megmondom. Azért ment el, mert több esze volt, mint gazdájának. Azért ment el, mert érezte, hogy ez természetellenes, hogy ez nem is volt őszinte. Az őszinte

[1] A nagy orosz író, Lev Tolsztoj (1828–1910) Moszkva környéki családi birtoka.

az lett volna, ha az én önfeláldozó, nagylelkű barátom stante pede[1] fölajánlja neki házát, birtokát, az utolsó marháig, az utolsó szögig. Ezek az egyszerű emberek, akik a társadalom legalacsonyabb fokán állnak, végletekben élnek. Sokkal nagyobb képzeletük van, mint sejtjük. Nem érik be a féleredménnyel. Vagy urak akarnak lenni, de egészen urak, vagy cselédek akarnak lenni, de egészen cselédek. Vagy-vagy. A többi komédia. Mint a rómaiaknál. Azok is játszottak ilyenféle komédiákat. De – és itt megállt – évente csak egyetlenegyszer. Nem tudom, melyik ünnepükön, a patríciusok rabszolgáknak öltöztek, a rabszolgákat lefektették asztalaikhoz, és ők maguk hordták föl nekik a mézes bort meg a sült kappant. Azt mondták, az aranykor emlékére, mikor az emberek mind egyenlők voltak. De mikor volt ez? Mitológia. Már ők maguk se emlékeztek rá. Hát még mi? A kezünk se egyforma – és fölmutatta párnás, puha kezét, mely csakugyan nem hasonlított itt senkiéhez. – Nincs emberi egyenlőség. Csak emberi különbözőség van, doktor úr. De az árgyélusát – dühítette magát mesterségesen a szenvedélyes vitatkozók módjára –, mindig voltak urak, és mindig voltak szolgák. Ez mindig így volt, és mindig így lesz. Punktum. Ezen mi nem változtathatunk. Hát csak maradjanak ők a cselédek.

Körülnézett. Nagy sikere volt. A társaság, melynek megvédelmezte igazát, hálásan fogta körül. Tatár már le is tette a pontot, de a doktor felé fordulva még levonta a végső következtetést:

– Más megoldás nincs.

– De van – mondta Moviszter, aki a hintaszéken szórakozottan babrálgatta az óraláncáról lecsüngő Mária-érmet.

– Erre kíváncsi vagyok. Micsoda az a megoldás? – kérdezte Tatár fölvetve kövér, okos fejét.

[1] Azonnal.

– Az irgalom.

– Az irgalom? – ismételte Tatár, és örült, hogy a vita új tápot kapott.

– Van egy ország, ahol mindenki szolga és úr egyszerre. És egyenlő. Mindig, az év minden napján.

– Melyik az az ország?

– Krisztus országa.

– Az fönn van, a felhőkben.

– A lélekben van.

– De tessék megvalósítani itten. A bolsevikiekkel, az elvtársakkal.

– Nem is kell megvalósítani – szólt Moviszter ingerülten, mert a betegsége miatt ideges volt. – Nem kell. A kommunistáknak is az volt a hibájuk, hogy egy ideált meg akartak valósítani. Egyetlen ideált se szabad megvalósítani. Akkor vége. Csak maradjon fönn, a felhők között. Úgy hat, és úgy él.

– Bocsánat, ön, doktor úr, odaültetné asztalához a cselédjét?

– Nem.

– Miért nem?

– Talán azért – gondolkozott –, mert nem tart rá számot. És ez csakugyan komédia lenne. Legalább egyelőre. Itt a földön.

– Akkor egy malomban őrölünk.

– Nem egészen, tanácsnok úr. Mert lélekben mindig az én asztalomnál ül az én cselédem.

– Így igen – mondta Tatár ráncolva boltozatos homlokát. – Miért ne? Csakhogy mondok valamit. Önt, kedves doktor úr, a cselédje aligha ültetné az asztalához, ha megtollasodnék. Micsoda zsarnokok ezek, mihelyt egy kis vagyont kaparnak össze. Láttam ilyeneket. Tüstént cselédet tartanak, és milyen kegyetlenek hozzájuk, milyen szívtelenek. Isten mentsen a rablóból lett pandúrtól. Nincs rettenetesebb, mint a cseléd cselédjének lenni. Bennük aztán igazán nincs irgalom.

– Ehhez semmi közöm.

– Pardon, pardon – kezdte Tatár, aki most a vitát más síkba akarta terelni. – Ön, ugyebár, szereti az emberiséget?

– Én? Nem is szeretem.

– Tessék?

– Nem szeretem, mert még sohse láttam, mert nem ismerem. Az emberiség holt fogalom. És figyelje meg, tanácsnok úr, hogy minden szélhámos az emberiséget szereti. Aki önző, aki a testvérének se ad egy falat kenyeret, aki alattomos, annak az emberiség az ideálja. Embereket akasztanak és gyilkolnak, de szeretik az emberiséget. Bepiszkolják családi szentélyeiket, kirúgják feleségeiket, nem törődnek apjukkal, anyjukkal, gyermekeikkel, de szeretik az emberiséget. Nincs is ennél kényelmesebb valami. Végre semmire se kötelez. Soha senki se jön elém, aki úgy mutatkozik be, hogy én az emberiség vagyok. Az emberiség nem kér enni, ruhát se kér, hanem tisztes távolban marad, a háttérben, dicsfénnyel fennkölt homlokán. Csak Péter és Pál van. Emberek vannak. Nincs emberiség.

– És a haza?

– Az is – mondta Moviszter, és várt, mert egy jó kifejezést keresett. – Tetszik tudni: az is valami nagyon szép és nagyon tág fogalom. Túlságosan nagy. Mennyi bűnt követnek el a nevében.

– De hát akkor kit szeret ön?

– A papokat – évődött Druma –, Miklós a papokat szereti. Vagy a vörösöket? Most már magam se vagyok tisztában. Ej – fenyegette a doktort –, te a bőröd alatt vörös vagy. Ne is tagadd, Miklóskám – és úgy megölelte, hogy Moviszter vékony lapockacsontjai beléropogtak. – No, Isten éltessen! Igyál, öreg bolseviki.

Druma lángoló színekkel ecsetelte, hogy mit műveltek a vörösök egy hatvanéves úriasszonnyal, aki vele együtt volt letartóztatva a gyűjtőfogházban. Minden ál-

dott éjszaka pont éjfélkor kivezették az udvarra, azzal, hogy kivégzik, letérdepeltették, imádkoztatták, ráfogták a fegyvereket, és percekig céloztak homlokára. Vizy az ebédlőjét és szalonját mutogatta, melyet *de facto*[1] elrekviráltak tőle.

– Persze hogy ezt akarják – füstölgött Tatár –, egy világtörténelmi szerepcserét. Titeket leszállítani innen a pincelakásba, a házmesteréket pedig fölszállítani ide. Körbe-körbe. Mint a kút két vödre. Hát én nem kétkedem, hogy a házmesterekből is kitűnő gentleman válnék. Ehhez azonban legalább három évszázadra lenne szükség. Előbb az kellene, hogy ő is torkig lakjék, meghízzék, aztán ráunjon a jó életre, a fiai lovagoljanak, vívjanak, mint a mi fiaink, kissé kiegyenesedjék a gerincük, megnyúljék a kezük-lábuk. Közben mi is szépen megszoknók a pincelakást meg a paszulyt, s elcsenevészednénk. Csakhogy ez kicsit sokáig tartana. És mi értelme lenne az egésznek? Semmi értelme se lenne.

Lábuknál feküdt a forradalom patkánya. Döglött volt már. De azért még egyszer agyonütötték.

Áttértek az időszerű politika kérdéseire.

Vizy eddig hallgatott, mert nem szerette magát exponálni,[2] meg aztán minden elvi vitát meddőnek tartott. Egyszerre átvette a szót. Beszélt az ügyosztályokról, bizottságokról, reorganizációról.[3]

Most kellett volna őt látni mindenkinek. „Majd jövünk mi" – mondta, s kezét Tatár Gábor vállára helyezte, hogy a közösséget még inkább testivé tegye, mintegy fegyverbarátot keresve a nagy küzdelemre. Szeméből pedig – mint ilyenkor mindig – egy furcsa oldalpillantást lövellt ki, egy sunyi kis tekintetet, mely készenlétről, ragadozásról tanúskodott, s az önzés legszennyesebb

[1] Valóban, ténylegesen.
[2] Kiállni valaki vagy valami érdekében.
[3] Újjászervezésről, átszervezésről.

gondolatától lelkesedett át, ő azonban ezt önfegyelme folytán abban a pillanatban el is tudta leplezni, át tudta alakítani a közérdekért való rajongássá.

Hogy mi volt számára a politika célja, melyet ifjúkorától kezdve szolgált különböző kormányok alatt egyforma buzgósággal, azt röviden és tömören ekképp fogalmazta meg: „a korrupció megszüntetése". Ezt a latin szót óvakodott magyarra fordítani, attól való féltében, hogy akkor megvilágosodik, és elveszti catói[1] szigorát. Meghagyta így, burkolt, szenvedelmes általánosságban, s nem tisztázta maga előtt sem, hogy a politika mindenkor csak az éhes emberek tülekedése, mely szükségszerűen magán viseli az élet gyarlóságát, s minden rendszer csak azért tör hatalomra, hogy párthíveit állásokba ültesse, ellenfeleit gyöngítse és eltiporja. A korrupció előtte mindig az volt, amit mások képviselnek, akik állami autókon a barátnőikhez hajtatnak, s ezt annyival inkább elítélte, mert emlékezett, milyen édes volt egy éjszakán a liget fái alatt száguldozni egy operettszínésznővel azon az állami autón, melyet egyik barátja adott kölcsön erre az alkalomra, s milyen kellemes mámor töltötte el, mikor az út végén a sapkás sofőr illedelmesen tisztelgett, sokkal buzgóbban, mintha busás borravalót kapott volna.

Moviszter elunta magát, kicsit még ringatózott a hintaszéken, aztán átsompolygott a szalonba, ahol az asszonyok a sakkasztal köré telepedtek, összedugva fejüket. Ők még mindig nem tudtak végezni azzal a tárgykörrel, mely ott benn megindította a férfiak vitáját.

Vizyné monologizálva sopánkodott:

– Igaz, hogy eleget dolgozik. De mondd, kérlek, mit csináljon? – kérdezte ingerülten. – Itt megvan a kosztja, kvártélya. Ruhát is kap majd. A bérét félreteheti. Mit

[1] Marcus Portius Cato (ie. 234–149) ókori római szenátor, aki a közélet tisztaságáért küzdött.

akar még ebben a nehéz időben? Mi baja? Neki nem kell fönntartani ezt a nagy lakást, mindennap törni a fejét, hogy mit főzzön, hogy honnan teremtse elő a pénzt, csak él, él gond nélkül, szabadon. Sokszor mondogatom, hogy manapság csak a cselédeknek van jó dolguk.

Az asszonyok sóhajtottak, mint megannyi pályatévesztett nő, aki sajnálja, hogy e kegyetlen világban semmi körülmények között sem lehet cseléd.

A doktor az ujjával odaintette feleségét. Fáradtságról panaszkodott. Mindig tíz előtt szokott lefeküdni, mert hétkor már a villamosokon lógott, hogy kiérkezzék a kórházba. Moviszterné eldobta cigarettáját. Tatárék is cihelődtek. Kapuzárás előtt akartak hazajutni.

Drumáné az előszobában a konyha csukott ajtajához tapasztotta fülét:

– Mit csinál?

– Bizonyosan dolgozik – mondta Vizyné. – Hagyd.

De Drumáné már kinyitotta az ajtót.

A sötét konyhában a szemetesláda mellett egy alak állt, kezén egy fekete férficipővel. Fényesítette.

– Jó éjszakát, Anna. Isten vele, no, Isten áldja – zúgtak különböző hangok.

Anna valamit mormogott.

– Mit mond?

– Bocsánatot kér – tolmácsolta szavait Vizyné –, nem jöhet ajtót nyitni. Bokszos a keze.

– Mi az, bokszos? – érdeklődött Druma.

– A pesti cselédek boksznak hívják a fénymázat.

– Bokszos – ismételgette Druma. – No lám, ezt se tudtam. Bokszos – és még a lépcsőházban is, amint fölfelé ment lakásába, mulatott azon, hogy bokszos a keze, hogy bokszos.

Vizyék sokáig rágódtak e teadélután emlékein.
– Hallottad? Hogy piskótát adjak a cselédemnek. Piskótát.
– Bolond, bolond.
– Meg hogy csak ezt szereti. Hallatlan.
– De később másokkal is előállt. Jött az ő nyakatekert elveivel, ismered. Tatár aztán alaposan elintézte.
– Márpedig ebből nem nevelek primadonnát. Még csak az kellene.
– Úgy látszik, meghibbant. Beteg ember. Két hónapot se adok neki. Annyi, kérlek, a cukra, hogy már nem is méreti. Láttad? Itt is rászálltak a legyek, folyton hajtogatta magáról. Szerencsétlen. Ezt is nemsokára eltemetjük. Mi lesz a feleségével?
– De te is hibás vagy. Mondd, miért kellett annyira kitálalni a társaságnak, hogy ennek semmi hibája nincs. Még majd elcsalják.

Vizynét a doktor feldühítette. Csak azért is szűkebbre fogta Anna körül a pórázt. Vicinét[1] sohase tartott. Most befogta ebbe is. Hetenként egyszer fölsúroltatta vele a lépcsőházat, kitakaríttatta a padlást, elnézte, hogy Ficsorék ide-oda futtassák, mikor nincs egyéb dolga. Anna adta ki a szemetet. Amikor megcsendült a szemeteskocsi rég nem hallott, kis, hajnali harangja, látni lehetett, hogy a három lakó szemetesládájával kiloholt az Attila utcára, és porzó fekete tartalmát a napfényben beleöntötte a szemeteskocsiba. Egy kosárra való harisnyát is kapott, hogy üres idejében ne unja el magát.

Vizyné a megelégedését semmis szavakkal fejezte ki. Ficsoréknak csak annyit mondott, hogy megjárja. Szinte nehezére esett ez, mert kikívánkozott belőle a boldog-

[1] Segédházmesternét.

ság. De vállalta a nevelés érdekében. Keményebbnek tüntette föl magát, mint valójában.

Szeptember tizenötödikén letelt a hónapja. Akkor kifizette bérét. Nem annyit, mint Katicának, aki túl volt fizetve, de kilátásba helyezte, hogy idővel majd emel. A tükör árát se vonta le egészen. Csak félig.

Annának nem volt szüksége pénzre, megkérte, hogy tegye be a bankba, vagy vásároljon neki valamit. Vizyné a hetivásáron, a Roham utcában vett neki valami kendőt.

Az ötödik vasárnapon maga küldte el, hogy menjen kicsit, nézzen szét a városban.

Anna felöltözködött a pepita ruhába, amelyben idejött. Az utcák gránitkövein az ünnepnap vigasztalan fénye reszketett. Ez a munkátlan-végtelen szabad idő értelmetlenül meredt eléje. Ácsorgott a kapuk előtt, majd a Logodi utcán ténferegve cél és terv nélkül kiért egy térre, ahol egy templom volt meg egy nagy kórház, és olyan lárma, mint mikor ősz végén az égben varjak kárognak. Cselédlányok korzóztak itten, sváb cselédek vihogtak, pusmogtak, egymásba karolva povedáltak[1] ismeretlen nyelvükön, akár a falujukban, együtt, mindig együtt. Láncot formáltak a gázlámpák körüli járdaszigeteken, föltartották a járókelőket, megakasztották a forgalmat. A villamosoknak is erősebben kellett csöngetniök, hogy továbbhaladhassanak. Ő egyedül bandukolt közöttük.

Visszajövet a Vérmezőnél egy román katona megcsipdeste a mellét. Egy kapu aljába húzódott, megvárta, míg eltűnik a katona. A Délivasút körül valami utcai cukorkaárusnál krumplicukrot vett, elvitte a Bandikának az Árok utcába.

A cselédek, akik meglátogatják volt gazdájukat, mind ezzel köszönnek be: „eljöttem, ha nem tetszik megha-

[1] Idegen nyelven gyorsan beszéltek.

ragudni". A gazdák nem haragszanak meg, hogy eljöttek. Életük szokott folyásában ez valami változatosságot jelent, s amint némi tétovázás után fölismerik a régi lányt, aki már egy csöppet soványabb vagy kövérebb és mindenesetre öregebb, ők is visszaemlékeznek arra az időre, mely elmúlt azóta. Vendég van előttük, akivel vendégként bánnak. Próbálják ezzel-azzal megkínálni. A látogatók azonban még elfogódottabban, még súlyosabb emlékek hatása alatt álldogálnak abban a szobában, melynek minden tárgyát jobban ismerik gazdáiknál. Karjuk, mely itt annyit dolgozott, tétlenül, haszontalanul lóg le, nincs már joguk oly otthonosan viselkedni, mint valaha, mikor kénytelen-kelletlen tiszteletbeli családtagok voltak, ezenkívül bénítóan hat rájuk az a tudat is, hogy távollétükben csak úgy folyt a család élete, mint azelőtt, és bármennyire is szívesen fogadják őket, érzik, hogy nem pótolhatatlanok. Ezt mindenki érzi hébe-hóba. De ők egészen és viharosan érzik, s öntudatlanul elszomorodva, mikor e kegyes látogatásokat végzik, fájóan bamba arckifejezéssel. Csak a visszajáró halottak érezhetnék ezt ilyen teljesen.

Anna átnyújtotta Bandikának a krumplicukrot, akitől emlékül a játék trombitát kapta. Bandika tűnődve nézte őt. Zagyva emlékeket kotorgatott kis fejében. A krumplicukor megtette hatását. Ölébe ült annak, akit egykor mindenkinél jobban szeretett, s harmadfél éves korában nem Annának, hanem Anyjának nevezte. De mikor a lány a madaras bicskáról kezdett beszélni, melyből anynyi-annyi madár röppen ki, már nem figyelt. Elfelejtette a madaras bicskát. Anna búcsúzkodott, s hogy hazatért az Attila utca 238. számú házba, még hat óra se volt.

Mégis jobb volt itthon.

Vizyné délelőtt a konyhában ült. Nem volt már szükség ellenőrizni a cselédjét, de van-e valami érdekesebb, mint a konyha, az életnek ez a vegykonyhája? Itt hal-

lani, mi történt a piacon, a városban, mit főznek Moviszterék és Drumáék, s figyelheti Anna mindig szórakoztató pepecselését.

Az ételek, melyek délben bűvös átalakulás után asztalára kerülnek, még nyers állapotban hevernek. Víz zubog a vasfazékban, a húslevesnek való víz, fő a sárgarépa, a póré, a karalábé, a celler, a feketebors a sós, gyöngyöző lében, melyet átszűrnek az üres tojáshéjak. Forrnak és futnak a kis csuprok is. A lány sáfrányt, gyömbért kap le az állványról, vékony szeletekre hasgatja a hagymát, könnyez az orrába nyilalló fűszertől, diót, zsemlét őröl, petrezselymet vagdal, tojást tör szét, elválasztja a sárgáját a fehérjétől, répát vakar, nyulat boncol, a húst pedig belisztezve dobálgatja a lábasba, melyben már sistereg a forró zsír.

Csak egyet nem tudott vállalni, a csirkék megölését. Ilyenkor Etelért szaladt föl, lehívta, hogy ő hajtsa végre a konyha e mindennapos, izgalmas gyilkosságát. Az öreg cseléd kedélyesen fölnyalábolta a kiszemelt áldozatokat, a vízvezeték kiöntőjéhez vitte, s ott egy ügyes mozdulattal kitekerte a nyakukat, és elmetszette a nagy konyhakéssel, úgyhogy a vér felfröccsent a könyökéig, és sokszor az arcát is bemocskolta. Anna elfordult. Vizyné se bírta végignézni. Elismerte, hogy szükséges, de mindig kérdezgette Etelt, hogy tud ilyesmit megcsinálni. Az kacagva mondta, hogy aminek meg kell lenni, annak meg kell lenni.

Vizyné Annának értésére adta, hogy nem szereti, ha annyit van együtt ezekkel a cselédekkel. Etel nem hozzávaló, az egy vén satrafa, szemtelen, szájas, és Stefi úgyis lenézi őt, végig se menne vele az utcán. Mit akar hát tőlük? A háta mögött kinevetik. Egyszer-másszor le is tagadta Annát, nem engedte be őket hozzá, azt hazudta, hogy nincs itthon. Anna belátta, hogy asszonyának igaza van. Nem nagyon kereste a cselédek társaságát. Mit fusson olyan szekér után, mely úgyse veszi föl?

Inkább foltozgatott a konyhában. Egy csirke csipogott körötte. Ezt ő maga hozta ki az ólból, hogy fölnevelje. Minden csirkét külön-külön megismert a tolláról, hangjáról. Mint falusi lány a csirkét madárnak tekintette. Kis tálakból itatta, morzsával etette, becézgette. Éjszaka a csirke az ágyára szállt, lábánál aludt.

Az asszony e konyhai együttlétek alatt Piroskáról mesélt, ő meg a mostohájáról, arról a szikár, fiatal parasztasszonyról, aki télen, éjjel kergette el hazulról. Ficsor írt az apjának, Édes Istvánnak, hogy a lánya új helyre szegődött, de az bizony nem válaszolt. Törődött is vele. Ő pedig lassanként fölolvadt ebben a környezetben. Már Bartosékat se emlegette, a volt gazdáját, már Katicáról se hallott az asszonytól, a volt cselédről. Mindez elmúlt. Büszkélkedni kezdett arra, hogy gazdái sokkal vagyonosabbak, mint Moviszterék és Drumáék. Örült, ha egy új nyújtófát kapott. A szitát „a mi szitánk"-nak, a dugóhúzót „a mi dugóhúzónk"-nak nevezte, mely mindig szebb volt, mint a föntieké. Vizyné ruháit is bámulta. Különösen azt a fekete selymet, melyben szerdán délután az Áldás utcába ment. Vizyné tréfálódzott: „Látja, ezt a maga kedvéért vettem föl."

Nem is volt számára kellemetlen társ ez a cselédlány. Ha leintette, háttérbe vonult. A cselédek társasága az úrinőknek oly kényelmes, akár a férfiaknak az utcai lányok szerelme. Mihelyt nem szükséges, elküldhetik őket.

Vizy a nagy politikai rázkódtatások után, hogy kilobbantak a parázs izgalmak, estefelé otthon időzött, várva a vacsorát. Körötte halkan járkáltak, mert tudták, hogy dolgozik. Csönd borult a gyönyörűen kitakarított dolgozószobájára, az íróasztalon rendben sorakozott a tollhajó,[1] a pecsétviasz, az olló, a kitömött bagoly. Levelet írt Egerbe a sógorának, Patikárius Ferencnek, aki ott

[1] Íróeszköztartó.

lévő öt hold szőlőjüket kezelte. Nehezen ment a levélírás. Amily készen diktálta minisztériuma beadványait a gépírókisasszonyának, olyan lassan fogalmazott, mikor magánügyekről volt szó. Meg-megállt egy mondatnál, átolvasta levelét, leporozta, megint nézegette, nyálazta a borítékot, gyertyát gyújtott, pecsétet ütött rá címeres gyűrűjével. Aztán ásított. Szíve, tüdeje, mája jól működött. Gyomra megemésztette azt, amit megevett, mégis – úgy tetszett – szenvedett. Elfogta a hivatalnoklélek unalma, aki egyedül mindig unatkozik. Kisétált a konyhába, a vacsorát sürgette. Felesége a lánnyal szórakozott, ezzel az ideplántált, friss élettel. Vizy is szeretett volna itt maradni, de az asszony kitessékelte a konyhából. Azt mondta, hogy ne zavarják Annát. Különben is a cseléd nem látványosság.

De bárhogy titkolódzott, egészen mégsem bírta őt üvegbura alá rejteni.

Viatorisznál a lány naponta megfordult. A fűszeres már kedélyes kacsintással gratulált a tüneményes cselédhez. Ebből a boltból azután, mely a krisztinai asszonyok pletykaközpontja, mindenki tudomást szerzett róla. Emlegették a péknél, a mészárosnál, a mosodában, még a koporsós is tudta, hogy kicsoda Anna. Az a kövér, hatalmas rendőr, aki az Attila utcában posztolt, és Vizyéknek feszesen szokott tisztelegni, szintén ismerte őt.

A hír meglepő gyorsasággal száguldott. Előbb csak a legközelebbi Krisztinát hódította meg, az Attila utcát, a Krisztina teret, a Krisztina körút és az Attila körút egyes pontjait, majd a Pauler utcát, Mikó utcát, Logodi utcát és Tábor utcát is. De egy hétbe se telt, fölszárnyalt a Várba, az Úri utcába, ahol Tatárék laktak, a Bástya sétányra, a Ferdinánd térre, a Bécsi kapu térre, s befészkelve magát nők, férfiak agyvelejébe, nőtt-növekedett.

Egy példás cselédről beszéltek. Sokan nem is látták még. Csak a keresztnevét tudták. Még határozott formát se öltött. Az, akihez eljutott, körülbelül azt érezte,

mint a babonás tömeg egy csodaforrásról, egy gyógyító szentképről hallván, melynek természetfölötti hatékonyságát agya nem képes fölfogni, ellenben mégis van.

Miután a hír megfutotta körpályáját, visszaérkezett hozzájuk.

Vizynél a minisztériumban egyszer telefonon érdeklődött egyik barátja, vajon nincs-e az Annának húga vagy nénje, mert szüksége volna egy megbízható cselédre.

Vizyné a Mária gyógyszertárban gyomorlabdacsait készíttette el. A patikussegéd, amint a mérlegre hullajtotta a gránátszemeket, szokása szerint beszélgetett vele, és egyszerre ő is Annát emlegette, az Annát, mindentudó mosollyal.

Mikor Anna karján a szalmaszatyorral föltűnt a piacon, a zöldségeskofák összesúgtak:

– Vizy. Nem ismeri? Az a tanácsos a minisztériumban.

Viszont ha Vizyt látták, ezt mondták:

– Itt van, akiről a múltkor beszéltem. Itt ni. Az Anna gazdája.

Esténként a krisztinai polgárok hitveseikkel a karjukon sétáltak.

A nőnek egyszerre gyökeret vert a lába. Nem figyelt többé arra, amit a férje magyarázott, hanem mint aki látomást lát, bámult egy pontra.

– Nézd – susogta. – Ez az...

– Kicsoda?

– Az Anna. Aki Vizyéknél szolgál. A Vizyék Annája.

A férfi a gázvilágos félhomályban ide-oda kukucskált, de nem látott semmit. Mert az egész csak egy pillanat műve volt.

Az az árnyék, mely kék kartonruhájában a fal mellett lapulva egy frissen sült kenyeret hozott a péktől, már besurrant a kapuba, a kávészínű házba, s nyargalt a lépcsőn fölfelé. Eltűnt szemük elől.

Ilyenkor egy darabig még vártak, majd szótlanul, ki tudja, milyen gondolatokba merülve tovább bandukoltak.

JANCSI ÚRFI

Egy szeptemberi reggel a minisztériumi szolga sürgönyt hozott Vizynének, melyet az ura már fölbontott. Csak ennyi volt benne:

Ma este érkezem jancsi.

Erről a Jancsiról, Patikárius Ferenc huszonegy éves fiáról, aki még Egerben lógott, gyakran esett szó azokban a levelekben, melyeket Vizy Kornél a sógorától kapott.

Jancsi tizennégy éves koráig a Sankt Pölten-i katonai alreálban[1] tanult. Amikor testvérbátyja, Sándor, a kárpáti harcokban elesett, Jancsit az apja kivette innen, beíratta az egri gimnáziumba. Egyetlen megmaradt fiát polgári pályára akarta nevelni.

E négy év – szénszüneteivel, laza fegyelmével – álomszerű gyorsasággal repült el a fiú fölött. Látta, hogy hullanak el mellőle tanárjai, idősebb osztálytársai, akik máról holnapra hősi halottak lettek. Ő is hamarosan hozzáöregedett a háborúhoz. Nyolcadikos korában besorozták, kiképezték, katonaruhában járt az előadásokra, mindennap várta, hogy a „menet"-be osszák, de erre már nem került sor. Közben kitört a forradalom. Akkor lenyomta a hadiérettségit.

Aztán háta mögött az alsó-ausztriai katonai intézet vasfegyelmével, előtte egy mindenkinek ismeretlen kor szabadosságával csak tengett-lengett. Társasági fiú vált belőle. Végigtáncolta a házi bálokat, udvarolt az egri

[1] Katonai és műszaki képzést nyújtó, nyolcosztályos középiskola alsó tagozatán, az ausztriai Sankt Pölten városkában.

lányoknak, mint alkalmi humorista szerepelt. Arról álmodozott, hogy moziszínész lesz. Máshoz nem volt kedve. Két évig nem is tudott mihez kezdeni. Tanulni nem akart tovább.

Apja végül megsokallta a tétlenségét, sógorához fordult, hogy ő faragjon embert ebből a fickóból, akinek életét kettétörte a háború. Vizy azt tanácsolta, hogy semmi esetre se adják a megyéhez vagy az államhoz,[1] úri koldusnak, a keresztény középosztálynak alkalmazkodnia kell az új idők szelleméhez, leghelyesebb valami gyakorlati, pénzszerző pályát keresni számára. Patikárius Ferenc is ezt a nézetet vallotta.

Vizy telefonált egy bankigazgató ismerősének, az megígérte, hogy a fiút fölveszi fizetéses gyakornoknak. Már csak a lakáskérdés maradt hátra. Pesten ekkor nem lehetett lakást kapni. Vizyné féltette szobáit, s nem kis szabódás után ment bele abba, hogy unokaöccse mindaddig, amíg megfelelő lakást nem rekviráltatnak neki, náluk lakjék. Ezt meg kellett tennie a bátyjának.

Este háromra terített. Jancsi azonban nem érkezett meg. Ezen nemigen csodálkozott. Nem volt ennél megbízhatatlanabb fráter az egész földgolyón.

Harmadnap a sürgönye vétele után, mikor már elfeledkezett arról, hogy szállóvendéget kap, délelőtt tizenegy órakor óriási robajjal nyílt az ajtó.

Jancsi úgy rontott be, mint a vihar.

– Angéla néni.

– Jancsi, Jancsi.

– Kisztihand.[2]

– Szervusz, szervusz. Hát most kell jönni? No de ilyent. Mikor érkeztél?

– Ebben a pillanatban, a gyorssal, három órát késett.

– Jaj, hagyj már, te bolond.

[1] Azaz: hivatalnoknak.

[2] Kezét csókolom. Helyesen: Küsse die Hände. (német)

Egyszerre beszéltek, sikongtak a rokoni csókok záporában. A viszontlátási jelenet sokkal elevenebb volt, mint egy színpadon lett volna.

Vizyné kibontakozva karjából igazgatta haját, melyet a szeleburdi lurkó összevissza kócolt. Kissé félretolta őt.

– Várj, hadd nézzelek meg.

És nézte unokaöccsét.

Jancsi fehér volt, tetőtől talpig fehér, mint egy ellentengernagy.[1] Fehér porcelánnadrágot[2] viselt, fehér kabátot, fehér sportcipőt. Úgy kiöltözködött, mintha a sötét idők nyomot se hagytak volna rajta.

– Mennyire megnőttél – mondta Vizyné, valami hitetlen hangon.

Még egyre azt a koravén kiskatonát kereste, aki az ünnepek alatt, mikor egy-két napra hazaengedték a katonaiskolából, a családi asztalok végén lapított alamuszian egy szomorú gyíklesővel[3] az oldalán.

Évek múltán az ilyen találkozások kissé meghökkentőek.

Távol levő ismerőseinket szeretjük megrögzíteni egy ponton, egy határozott helyzetben, akár a halottakat, megállítjuk fölöttük az időt, jámbor öncsalással elhitetjük magunkkal, hogy képzeletünknek az az önkénye, mely őket fotográfiákká merevítette, reánk is érvényes, s azóta mi magunk sem haladtunk előre a megsemmisülés felé vivő úton. Ilyenkor azonban tudatára ocsúdunk annak, hogy becsaptuk magunkat, és zavarunkban mosolygunk, mintha bizony valami kellemeset látnánk, s nem a legkellemetlenebbet.

Vizyné is ezért beszélt mindent összevissza. A távolba tekintett. És mosolygott, mert emlékezett.

[1] Gúnyos utalás Horthy Miklós ellentengernagyra.

[2] Fehér vagy csontszínű hosszúnadrágot.

[3] Rövid tőrrel vagy díszkarddal.

– No, jöjj, majd megmutatom a szobádat. Itt fogsz hálni addig. Ezen a hencseren.

– Pompás – szólt Jancsi, s máris végigfeküdt rajta.

Aztán lehengeredett a hencserről, és tótágast állt. A két kezén csodálatosan egyensúlyozva magát végigjárta a szalont. Fehér arcát megszínesítette a beléje toluló vér, kabátja fölrebbent, látni lehetett kitűnő zefíringét, felsőzsebében a zsebkendőt, melyet galamb alakúra hajtott össze.

Vizyné kiabált:

– Te őrült. Föl ne forgasd a házamat. Mondd, még mindig ilyen őrült vagy?

– Igen, Angéla néni – szólt, miután talpra ugrott, és tréfásan meghajolt előtte.

Fütyörészni kezdett.

Vizyné figyelte ezt a szélkelepet, egykori csínyjeinek emlékei vették körül, a rég elhangzott családi hahoták visszhangjával, mint egy mítosszal, melyet csak hozzátartozói ismerhettek.

Más azonban – egy idegen, aki először látja ezt a cingár fickót – aligha tartja őt ily kedélyesnek.

Jancsiban mozgékonysága ellenére is volt valami kimért, ami a távolságot éreztette közte és azok között, akikkel érintkezett. Kifogástalan, mindig aggályosan elegáns ruházata is ezt a zárkózottságot hangsúlyozta. Erős volt, izmos, de mellkasa szűk. Kis keze száraz. Bőre soha, a legnagyobb hőségben sem izzadt. Rövidre nyírt, érdes bronzhaj tapadt szabályos, de meglepően kicsiny koponyájához, melyen peremtelen fülek lebegtek, oly lazán, mintha papírból vágták volna ki, és csak odafércelték volna. Vékony ajaka szívósnak, kegyetlennek mutatta. Arca pedig, mintha fából lett volna, élettelen volt és szabálytalan, csupa szeszélyes sík, egymásra borítva, csupa furcsa ötszög, mint egy kubista faszobor.

Hirtelen abbahagyta a fütyülést, mert hozták bőröndjeit, két pompás angol disznóbőr bőröndöt.

Elkomolyodva, immár teljes odaadással és áhítattal nyitogatta a patentzárakat.

Mi minden volt itt.

Tizenegy öltözet ruha, frakk, szmoking, télikabát, opposszumprémmel,[1] csodálatos ingek, selyem alsónadrágok, nyilas harisnyák, lakkcipők, bohémes félcipők, melyeknek leffentyűs bőrnyelve egészen kicsapódik a lábfejre, aztán körömápoló-táska, többféle illatszivatytyú, fehér ebonit[2] tégelyekben glicerinszappanok, mert csak glicerinszappannal tudott mosakodni.

Legalul két könyv is: egy salátává olvasott, szamárfüles füzet, *Karinthy Frigyes* műve, az *Így írtok ti...* meg egy dióhéjnyelvtan: *Egy óra alatt angolul.*

Angéla néni segíteni akart neki a csomagolásnál, de ő ruháihoz senkit a világon nem engedett hozzányúlni. Nem volt szüksége semmire. Keféket is hozott magával. Egyenként kefélgette kabátjait, ujjával lepöccentett egy-egy porszemet, a nadrágokat húzogatta, akasztóba szorította, föllógatta a szekrénybe, melyet nagynénje rendelkezésére bocsátott.

Piperecikkeit a fürdőszobába vitte, s ott hozzálátott a tisztálkodáshoz. Hosszan mosakodott. Szappanozta magát, zuhanyozta, s noha reggel már megberetválkozott, a remek amerikai önborotválkozójával végigsiklott arcán, a fecskendőből kölnivizes permeteget fújt hóna alá, fehérneműt váltott, sötétkék ruháját öltötte föl, a rozsdaszín nyakkendővel, s fölfrissülten, újjászületve lépett ki az ebédlőbe, hol Kornél bácsi már várta.

– *Hallo* – üdvözölte Jancsi –, *hallo,* Kornél bátyám. *How do you do?*[3]

– Szervusz, csacsi. Hát te hogy vagy?

Kornél bácsi hátba lökte, s családi szokás szerint megcsókolta a jobb és bal orcáját.

[1] Macska nagyságú, erszényes ragadozó emlős prémjével.

[2] Fekete színű, vulkanizált kaucsuk.

[3] Hogy vagy? (angol)

– *Thank you, very well.*[1]

– Mit szólsz hozzá – mondta Vizyné –, egészen megtanult angolul. Amerikába akar menni, Hollywoodba, moziszínésznek.

– Előbb azonban majd itthon keresi meg a kenyerét.

– Kornél bátyád állást szerzett neked a bankban.

– *Yes, yes*[2] – bólongott Jancsi.

– Ide figyelj, te hetrefüles.[3] Holnap reggel együtt megyünk az igazgatóhoz, be kell mutatkoznod.

A bankügyeket magyarázta, de Jancsi erre nem tudott figyelni.

Kornél bácsi bal arcán, közvetlenül az orra mellett, volt egy csokoládébarna szemölcs, melyre legjobban emlékezett az egész Kornél bácsiból. Ez, amint beszélt, le-föl mozgott. Jancsit, mint gyermekkorában, az a gondolat kísértette, hogy két ujja közé csippentse, fölemelje és húzza mindaddig, míg le nem szakad, s Kornél bácsi föl nem ordít.

Angéla néni a cselédnek utasítást adott a terítésre vonatkozólag. Fehér ruhájában, sárga hajával szinte világított a szobában, mint egy hosszú gyertya, valami fölületes fényt árasztva.

Jancsi erre a két emberre tekingetett, aki előtte nem volt több, mint egy-egy szereplő, aki véletlenül épp ezt a maszkot választotta magának, s csak azért viseli, mert különösen kedve telik benne. Hiányzott belőle a részvét, mely egy idegen életet is éppoly végzetesen szükségesnek érez, mint az önmagáét. Az ifjúság könyörtelen nihilizmusa lakozott benne.

Az ilyen benyomások zavarba hozták, s igyekezett elterelni őket. Köhentgetett, közbeszólt, hogy várják őket Egerbe, csak menjenek le, s az asztalon lévő evőszereket babrálgatta.

[1] Köszönöm, jól. (angol)
[2] Igen, igen. (angol)
[3] Zöldfülű.

Leültek ebédelni.

Jancsi Kornél bácsival szemben foglalt helyet. Szemét az abroszra sütve sunyított nagybátyja felé, aki kanalazgatta a marhahúslevest.

De nem sokáig.

Egyszerre fölkiáltott:

– Mi ez? – és rémülten magasba tartotta kanalát.

Vizyné tágra nyitotta szemét, mint aki valami baljós csodát lát.

Az történt, hogy a kanál, amint levesébe meregette, egyre fogyott, aztán merítőcsészécskéje egészen elolvadt. Csak csonka nyele maradt kezében.

– Ezt te csináltad, kópé – mutatott a vigyorgó Jancsira.

– Ugye vicces?

– Szamárság. Hol szerezted?

– Bécsben. Múlt hónapban, amikor fönn jártam. Egy bazárban. Nézd – és Jancsi kivett zsebéből egy másik ilyen csodakanalat.

Kornél bácsi nem haragudott. Vizyné pirongatta Jancsit:

– Mondd, fiam, mikor jön meg már az eszed, mikor komolyodsz meg?

Jancsi megmutatta humoros készletét, melyet egy osztrák gyár az általános jókedv fokozására, a csüggedt emberiség fölvidítására gyárt.

Volt neki egy cigarettatárcája, melyből, ha egy cigarettát kivesznek, az egész automatikusan kiugrik, olyan cigarettája is, mely rakétákat szór és bűzölög, gyufadoboza, melynek egyetlen gyufája sem gyullad meg, pálinkáspohara, tele sárga császárkörtelikőrrel, de nem lehet kiinni, mert fölül be van üvegezve, aztán egy nyávogó revolvere s egy nyomtatott villamosszabadjegye, mely viselőjét följogosította arra, hogy bármely villamos alá ingyen odafekhet.

Angéla néni sopánkodott, hogy ez a fiú csak nem változik. Kiskorában is épp ilyen volt. Egerben egy

éneklőkanonok[1] alól kihúzta a széket, s egy fehér kutyájukat, mikor otthon a kerítést mázolták, zöld olajfestékkel befestett, és az szegény zöld is maradt, míg el nem pusztult.

Kornél bácsi próbált inni a császárkörtéből, elsütötte a nyávogó revolvert, aztán figyelmeztette, hogy most már elég legyen, vége a tréfának, holnap kezdődik a komoly munka.

Másnap kocsin vitte a bankba.

A vezérigazgatót keresték, de előbb egy másik igazgatóhoz utasították őket, s csak körülményesen jutottak előszobájába, mely telis-tele volt várakozókkal.

Vizy beizent hozzá, a vezérigazgató visszaizent, hogy engedelmet kér, egy bolgár miniszter van nála, de rögtön utána rendelkezésére áll. Szemüveges titkárnőjével átvezettette Vizyéket egy egészen igénytelennek látszó kis szobába, hol a protekciós vendégeket szokták elbújtatni.

Pár perc múlva a mellékajtón feltűnt a vezérigazgató, egy köpcös, alacsony, igen erős zsidó. Gyűrött ruhát viselt, és szipkából szívta szivarját.

Vizyt és Jancsit átkarolva betessékelte egy üres tanácskozóterembe, mert – amint mondta – valósággal szöknie kell, hogy lélegzethez jusson. Amíg Vizy körülményesen előadta kérését és a vezérigazgató kegyes ígéretét, melyre az már nem emlékezett, a vezérigazgató irattömböt húzott ki zsebéből, irónt kért Jancsitól – érdekes, nem is volt irónja! –, s máris írt rá valamit, folyton társalogva és egyre erősebben szivarozva. Közben a szivarhamu mellényére pottyant, melyet le se tisztogatott. Aztán kezet fogott velük, a mellékajtó felé tartott, ahol már egy bizottság várta.

[1] Rangban az olvasókanonok után következő pap a káptalani testületben.

A tanácskozóterembe belépett egy kifogástalanul öltözött úr, aki már értesült az intézkedésről, boldogan szorította meg Vizy és Jancsi kezét, melyen nyilván még érezte a vezérigazgató ki sem hűlt, varázsos kézszorítását, s a liften levitte őket a földszintre, majd egy vaslépcsőn a föld alá értek, a pincehelyiségben lévő páncélterembe.

Itt Jancsi kapott egy íróasztalt, bemutatkozott kollégáinak, és munkába állt.

Csodálatos világ volt ez. Jancsi napról napra jobban bámulta.

A hatalmas épület a tér közepén oly ünnepien és méltóságosan magasodott az égbe, mint egy székesegyház. Még a gőgös, mindig siető autók is türelmesen várakoztak a járda mellett, s a járókelők, akik csak elhaladtak a kapuja előtt, valami tisztelettel teljes kíváncsisággal tekintettek be, halkították hangjukat, szinte a kalapjukat is leemelték. Azok, kik künn a városban, az életben semmiben sem hittek, itt hittek valamiben, érezték, hogy itt csakugyan van valami.

Maga a portás is önérzetesen strázsált paszományos sapkájában a küszöbön, félig még az utcán, de félig már a szentélyben, körülvéve a tájékozatlan kéregetők gyanús tömegétől, kik illetéktelenül akartak bejutni. Először is ő döntötte el, ki méltó arra, hogy betegye ide a lábát, s csöndesen, tapintatosan távolította el a hisztérikus szegényeket, mert amint Jézus is kiverte templomából a vámosokat és publikánusokat,[1] ez a szentegyház sem tűrt hitetleneket, akik nem egészen szolgáltak a pénznek.

Jancsi szeretett időzni az előcsarnokban, a zöld márvánnyal rakott, aranyozott folyosón, hol üvegfestmények szűrték át a napsugarakat. Messze kétfelé ágazó

[1] Vámszedőket és adószedőket. Utalás az Újtestamentum azon részére, amely elbeszéli, miként űzte ki Jézus a jeruzsálemi templomból a kufárokat.

derengő lépcsőket látott, faburkolatos termeket, fogadószobákat, kényelmes zsöllyékkel és díványokkal. Mindenütt a bőség és föltétlen jólét terpeszkedett. Körbejáró liftek zakatoltak. A pénztárteremben harminc írógép kattogott, s vagy száz hivatalnok görnyedezett üvegkalitkájában.

Ott, ahol ő volt, a páncélban, éjjel-nappal égtek a lángok, mint valami öröktűz egy istenség tiszteletére. Erre az osztályra, mely a részvényeket és értékeket foglalta magában, különösen vigyáztak. Félméteres vastag ajtók zárták el egymástól a termeket, a vészcsengők a legkisebb mozdulatra megszólaltak, s mikor alkonyodott, a folyosón kézi villanylámpával megjelent a bankőrség. A felek, akik idejöttek, bőröndben hozták a valutát, az aranyat és ékszereket, egy kis fülkébe vonultak, mely a gyónószékre emlékeztetett, magukba szállva, mintegy lelkiismeretüket vizsgálgatva itt rendezgették kincseiket, melyeket egy acélszekrénykébe zártak, s maguk helyeztek a *safe*-be. Hosszú, ismeretlen eredetű csöngetések hallatszottak, melyekre kedves kis *groom*-ok[1] ugrottak ki valamelyik ajtóból.

Fölötte pedig mindenütt jelenlevően uralkodott az első emeleti folyosó egyik szárnyán az, akit ő már személyesen ismert, de csak egyszer látott, a vezérigazgató, aki mindig itt volt, és mindig nem volt itt, csak egy pillanatra jelent meg, az autóján is amerikai pénzcsoportokkal tárgyalt, láthatatlanul röpült föl a liften, láthatatlanul suhant szobájába, s körötte zengettek a telefonok, zúgtak a csőposták, röpködtek a táviratok, sürgött-forgott fényes segédlete, a titkárok mint áldozárok,[2] a cégvezetők mint prépostok,[3] az igazgatók mint kövér, öreg püspökök, míg ő elvonulva a szentek szen-

[1] Küldönc, inas, hivatalszolga.
[2] Áldozópapok.
[3] A püspöknél alacsonyabb rangú katolikus papok.

télyébe, személyesen járult az oltárhoz, s egy percben talán színről színre szemlélhette azt, amiben a huszadik század még hitt, az egyedülvaló bálványt, az arany Istent.

Milyen érdekes volt mindez és milyen biztonságos. Jancsi úgy érezte, hogy a megrendült világ szilárd pontjára került, s maga is tagja ennek az egyházi rendnek, mintegy az új vallás kispapja. Egyszerre felnőttnek, önállónak képzelte magát.

Később megtudta, hogy Elekes Józsi is itt van, fönn a második emeleten, a valutaosztályban. Röhögve ölelkeztek össze a folyosón, mint jó vidéki cimborák. Mindjárt aznap találkát adtak egymásnak egy zenés kávéházban. Késő éjszakáig nem tudtak elválni. Jancsi fölkísérte a Bécsi kapu térre, ahol Elekesék laktak, Elekes visszakísérte őt az Attila utcába, s mindezt addig ismételték, míg ki nem fogytak egyetlen beszédtárgyukból, a nőcsábászatból.

Elekes két osztállyal járt fölötte az egri gimnáziumban, már egy éve bankfiúskodott, pestinek számított. Ismerte a társaságokat. Délelőttönként a bank házitelefonján megbeszélték az aznapi teendőket.

Jancsinak első dolga volt, hogy itt Pesten is ideált válasszon magának. Enélkül nem tudott élni. Úgy tetszett, hogy addig nem is rendezkedett be rendesen, míg nincs egy lány, akinek udvarol, aki mindegyik közt a legfontosabb, akire este lefekvés előtt úgy gondolhat, mint az egyetlenre. Két lány között habozott, Elekes húga és Tatár Ilonka között. Választása az utóbbira esett.

Tatáréknál egy-egy délután tíz, tizenöt fiatalember is összeverődött.

Elekes a Margitkának csapta a szelet, ezért pártolt Jancsi Ilonkához.

Ilonka vidám, kedves lány volt, csinos, csak kissé kövérkés. Látszott rajta, hogy egykor éppúgy el fog hízni, akár az apja és az anyja.

Ez a szerelem mindössze abból állott, hogy Jancsi, mikor szobájukba lépett, először rátekintett, valamivel hosszabban fogott vele kezet, s a zongorára könyökölve megkérte, hogy játsszék egy magyar nótát. Virágokat küldözgetett neki. Reggel, mielőtt a bankba ment, többször lehetett látni a krisztinai virágosboltban. Szaglálódott a virágok között, arcát egy fehér viola felé hajtotta, rámutatott, hogy azt küldjék föl Tatárékhoz a névjegyével együtt.

Vizynének a vendég nem volt oly kellemetlen, mint hitte. Jancsit a bank megkomolyította. Kilenckor már elment, fél háromkor jött haza ebédelni. Ebéd után, míg az asztalnál cigarettát töltött s körmeit ápolta, beszélgetett a nagynénjével.

Angéla néni évődött vele:

– Szegény Ilonka.

– Miért, Angéla néni?

– Azért, fiam. Mert ti, férfiak nem tudtok igazán szeretni. Megtetszik nektek egy arc, aztán elfelejtitek. „Andere Städtchen, andere Mädchen."[1] Ismerlek, szép maszk. El ne csavard annak a lánynak a fejét.

Jancsi elvörösödött, gyengén tiltakozott, hízelgett neki, hogy ily romlottnak tartják. Fitymáló kijelentéseket tett a nőkre. Vizyné korholta, de gyönyörködött az ő férfi rokonában. Arcáról titkos bűnöket olvasott le.

Négy óra felé a fiú már öltözködött. Illatos szájvízzel öblögette száját, várta Elekest, aki kicsípve, monoklival a szemén, feljött érte. Mentek, élni világukat.

Otthon a ruháin kívül semmivel sem törődött. Semmit se látott ez, semmit se hallott. Azt is kereste, ami a kezében volt. Már három hete lakott náluk, de a cselédet

[1] Más város, más lány. (német)

még mindig Katinak nevezte, összetévesztette az egri cselédjükkel. Nem is igen ismerte volna meg az utcán.

Anna pedig eleget vesződött vele. Minden reggel nyolckor bekopogtatott hozzá, kakaóját egy aranyszegélyes findzsában a hencser melletti székre tette, egy kiflivel meg egy pohár vízzel.

Az úrfi nehezen ébredt. Félóráig kellett keltegetni. Kapkodva öltözködött, hogy el ne késsék a bankból, feldöntötte a széken a pohár vizet, az éjjelit a földön, prüszkölve mosakodott, csorgatta a csapokat, árvizet csinált, nedves lábbal tocsogott a kifényesített padlón.

Külön kellett takarítani utána.

Amikor a füttyszó elnémult – mert az úrfi folyton trillázott, mint egy kis madár –, Anna bement a fürdőszobába, hol még a parfümje röpködött. Bódultan állt meg a szívdöglesztő párázatban. Rakosgatta körömráspolyait, ollóit. Egyszer az egyik illatszivattyút is megnyomta. Hideg parfüm fröccsent ki belőle, oly gyorsan, hogy ijedten tette vissza a helyére.

Jancsi úgyszólván csak hivatalosan érintkezett vele. Hogy Elekessel elment, a konyha küszöbéről szólt be hozzá, mondja meg a méltóságos asszonynak, hogy ekkor vagy ekkor jön haza vacsorázni.

Egy késő délután Anna egyedül vasalt az előszobában. Két székre helyezett vasalódeszkán valami nadrágot gőzölt, vizes ruhával.

Jancsi sebbel-lobbal nyitott be. A lány látván, hogy a bejárás el van torlaszolva, utat akart csinálni, de az úrfi intett, hogy csak maradjon, visszasietett az ajtóhoz, s a deszkát nekiszaladásból átugrotta.

Az ebédlő ajtajánál hátrafordult, hogy lássa a hatást. Anna tovább vasalt közönyösen, kissé szétvetett combokkal. Pepita ruhája odatapadt testéhez. Lábán nem volt cipő.

Október elején Vizyéket meghívta Patikárius Ferenc az egri szüretre. Elhatározták, hogy lerándulnak négy napra.

Vizy szabadságot kért a minisztériumban. Eleinte úgy volt, hogy Jancsi is velük megy, de a bankban nem akart mindjárt mulasztani, meg aztán őt jobban érdekelte Pest, a mozi és Tatárék. Vizyné kioktatta a lányt, hogy e négy napon mit főzzön a fiatalúrnak.

Egy szerdai napon utaztak el, a déli vonattal.

Jancsi kikísérte őket a pályaudvarra, mert Vizyék, noha már huszonöt éve Pesten laktak, sokat adtak az ilyen rokoni szertartásosságra: lélekben vidékiek maradtak.

Első osztályos félfülkébe szálltak.

Vizy elárasztotta feleségét figyelmével, az ablak mellé ültette, ásványvízért, újságért szaladt, kérdezgette, jó-e a helye. Angéla néni bólingatott.

Amikor megdöccent a vonat, a peronon álló unokaöcscséhez fordult, még egyszer megkérte, ügyeljen mindenre, vigyázzon a házra. Kornél bácsi a zsebkendőjét lengette.

Jancsi leemelte szalmakalapját, s utánuk kiáltott:

– Hip-hip-hurrá!

VAD ÉJSZAKA

Még lassan gurult a vonat, még látta Angéla néni arcát és Kornél bácsi zsebkendőjét, mikor egyszerre – magának is érthetetlenül – elhatározta, hogy nem tér vissza a bankba, amint szándékozott, hanem hazamegy, és ott azonnal lekapja a tíz körméről Annát.

A gondolat oly kéjes és izgató volt, hogy torka kiszáradt tőle. Egy vasoszlopba kapaszkodott, nézte a pályaház óráját, mely éppen XII-t mutatott. Mélyen tüdejébe szívta a rossz kőszénfüst savanykás szagát.

Künn, a pályaudvar előtt az az érzése támadt, hogy most érkezik egy idegen városba, s ezer és ezer új dolog várja. Nem is látta a verőfényben csillogó teret színes

alakjaival és a komor Barossal, csak Annát, aki a keskeny előszobában a két székre fektetett vasalódeszkán vasal, a pepita ruhájában, mezítláb, kissé szétvetett combokkal, s vágy fogta el, hogy máris ott legyen, és hátulról átölelje, és aztán minden teketória nélkül, ahogy a cselédeket szokás, feldöntse, mint egy liszteszsákot.

Szaladni kezdett. A meleg októberi dél pörkölte ruháját. Fölugrott egy arra haladó villamosra, de a következő megállónál leugrott. Egyfogatút füttyentett oda, borravalót ígért a kocsisnak, hogy minél gyorsabban hajtson.

Mily lassan hajtott. Minden kerékforgás egy végtelenség volt. A kép pedig, mely oly váratlanul bukkant föl előtte, nem hagyta el, folyton incselkedett vele, már mozgott, meg is elevenedett, mint egy film. Anna letette a vasalót, kétesen elmosolyodott, és beleült az ölébe.

De az előszobában nem volt ott sem ő, sem a vasalódeszka. Hol van? Jancsi zavartan nézett be a konyhába:

– Ebédelünk?

– Már? – kérdezte Anna a tűzhelynél. – Azt hittem...

– Mit hitt?

– Hogy ma is csak fél háromkor.

– Ja? Nem.

– Azért mindjárt készen lehetek.

– Mondja csak, mondja nekem...

– Tessék.

– Mi van?

– Rongyosleves.

– És?

– Borjúsült.

– És?

– Mákos metélt.

– Mákos metélt – ismételte Jancsi a homlokát ráncolva –, mákos metélt.

– Talán nem tetszik az úrfinak szeretni?

– De. Nagyon is szeretem én a mákos metéltet. A mákos metéltet nagyon is szeretem.

Azt se tudta, hogy mit beszél, csak szaporította a szavakat. Agyveleje ezalatt nagy munkát végzett. Összehasonlította azt a lányt, aki most egészen más helyzetben, egészen más hangulatban, egészen más ruhában állt előtte, azzal a másik lánnyal, aki azon a délután itt vasalt, s igyekezett az előbbit az utóbbival azonosítani, hozzátörni a vágyához. Anna nem volt mezítláb, cipőt viselt, ez is zavarta.

Benn az ebédlőben már csak neki terített, a Kornél bácsi helyén.

Széttekintett, és megint elöntötte az a forróság, mely a pályaudvaron. Percekig nem is tudott mozdulni. Egyedül volt, egészen egyedül, vele.

Lábujjhegyen és igen gyorsan a hálószobába futott. A tapétaajtóban a kulcsot kereste, a külső zárból a belsőbe helyezte, s többször bezárta, kinyitotta. Innen meg az ebédlőből be lehetett zárni az egész lakást. Künn az előszoba ajtaját tejüveg borította, oda még fényes nappal se láthattak be a folyosóról.

Gondolkozott valamin. Hozzáért egy párnához és összeborzongott. Megállt a nagytükör előtt, nézegette, arra gondolt, hogy ez a tükör visszaveri két ember alakját is, akik meztelenül összeölelkezve csókolóznak előtte. Egy terítőt simogatott. Minden, ami itt volt, minden bútor és kis tárgy be volt avatva tervébe, annak a villamosságát sugározta. Az elhagyott lakás már nem is látszott családi szentélynek, hanem egy bűntanyának, mint egy cinkostárs, eleve beleegyezett mindenbe, hallgatagon.

Az íróasztalról tiszteletlenül fölemelte a tékát,[1] belenyúlt, kotorászott a szekrényekben, ráncigálta a zárt fiókokat, leült a székekre, végigheveredett a díványo-

[1] Itt: írómappát.

kon, Angéla néni díványán is, melyen még nem feküdt. Párnákkal polcolta körül magát, cipőjét föltette a fehér selyemterítőre. Bánta is, hogy összepiszkítja. Inkább élvezte a gondolatot, hogy itt minden a másé, hogy itt mindennel azt tehet, amit akar, s valami mámor bujtogatta, valami ifjú, vandál ösztön, hogy rugdalózzék, hogy fölfeszítse a zárakat, hogy mindent kinyisson, mindent besározzon, elrontson, szétrepesszen és összetörjön.

Úgy tervezte, hogy majd az ebédnél kezdi. Anna beadta a levest, de a lány nem tekintett rá. Ebből azt következtette, hogy már sejt valamit. A húsnál észrevette, hogy mintha egy kis gúnymosoly is játszanék a száján, s mihelyt szólna hozzá, elnevetné magát, és lehetetlenné tenne mindent. Ezért a tésztáig halogatta. Ellenben ekkor is csak ezt mondta: „Köszönöm".

Ebéd után kétségbeesetten, tehetetlen dühvel feküdt le a hencserre, két tenyerével eltakarta arcát, átkozta bambaságát. Nem tudott beszélni a nőkkel, főképp akkor nem, amikor akart. Ilyenkor vagy oly burkolt volt, hogy egyáltalán nem értették, vagy oly otromba, hogy megsértődtek, és ő fülig pirult ügyetlenségén. Többnyire csak viccelt velük. Tatár Ilonkával meg a többiekkel ez csak ment valahogy, Annával azonban nem tudott mit kezdeni.

Különben is sok olyan dolgot észlelt rajta, mely elidegenítette. Haja csenevész volt, mint a parasztlányoké, vékonyka kontyban végződött, hisz a szép haj, a gazdagok és kiváltságosok sörénye hamar lekopik a cselédek fejéről. Felső ajkán fölfedezett egy pihebajuszkát, melyre a konyha melegétől gyöngyöző harmat csapódott. Az orra körül egy kis pattanás. Termete is túlontúl sovány. Csak a szeme szép és a foga.

Jancsi, hogy vigasztalja magát, és végképp elvegye a kedvét a lánytól, folyton ezeket hánytorgatta. Olyan csontos, mint egy fiú, bajusza van, izzad, egy nyári pattanás virít az orra körül, és az a satnya kis hajcsutka a

fején. De minél többet töprengett, annál inkább látta, hogy hiába. Nem hűlt a láza, hanem növekedett. Azok a kis hibák, melyek eleinte oly idegenszerűvé, majdnem visszataszítóvá tették, csak közelítették hozzá, mindinkább alkalmas lett arra a célra, melyre kiszemelte. Nyöszörögve fetrengett, és a másik oldalára fordult.

Annának ez volt az első napja, mikor gazdái nélkül, önállóan intézkedhetett. Boldogan sürgött-forgott, akár egy házvezetőnő. Alighogy elmosogatott, a hálószekrényéből kiszedegette a méltóságos úr kabátjait, nadrágjait, hogy kibenzinezze. Amint magára ölelte a nagy nyaláb ruhát, és kifelé igyekezett, a hencseren megpillantotta az úrfit. Mereven feküdt, szájában valami üvegcsővel, melyről nem tudta, hogy micsoda. Meg is szólította:

– Betegnek tetszik lenni?

– Dehogy – riadt föl Jancsi, és szájából kivette a hőmérőt, s anélkül, hogy megnézte volna, lerázta. – Azt hittem, hogy lázam van, mértem magam. Kissé – és ezt a szót minden ok nélkül különösen hangsúlyozta – meghűltem.

Az esze nem járt ott, hanem ezen:

– Most itt az alkalom. Egy viccet, egy egészen közönséges viccet, valami falrengető, vastag disznóságot, s elröhögi magát, megszédül, azonnal a hátára esik. A cselédeket ilyesmivel szokás fogni. Hopp Sári sarokra... Ráugrani, fölemelni a szoknyáját. Mi történhetik? Legföllebb a kezemre üt. Nagy eset. Egyébként se szűz. Látszik rajta. Kicsi a melle és lóg. Az ilyenek jófélék. Elekes mondja. De azért jó kis ringyó lehet. Édes kis szotyka. Afféle parasztszajha.

Ilyesmikkel biztatta magát, és más rondább szavakkal is, melyeknek édessége úgy karcolta a torkát, mintha köcsögből mézet nyalna. Köhögött tőlük.

Anna így szólt:

– Mert lehívhatom a Moviszter doktor urat. Az ilyenkor otthon van. Még nem is rendel.

– Ugyan – nevetett Jancsi, de nagyon elkényszeredetten, s felkönyökölt, úgy nézte a lányt.

És ezt gondolta:

– Lám, a szemembe tekint. Tehát az ebédnél tévedtem. Semmit se sejt. De honnan is sejtené? Ezek nem értik a célzásokat, műveletlenek. Beszélni kell. Nem úgy, hanem kissé finomabban. Minden pillanatért kár. Ha sokat kukoricázom, akkor semmi se lesz az egészből. A mai nap már elveszett. Még csak három nap van: csütörtök, péntek, szombat. Vasárnap vége. Mozgás.

Kinyitotta a száját, már azt hitte, hogy mond valamit.

Nem jutott eszébe semmi.

Csak ennyi:

– Anna.

– Kérem.

– Anna, nézzen ide. Én egész délután itthon vagyok, ma nem megyek sehová. Ha azonban csöngetek, azonnal jöjjön be. Várjon, Anna – tette hozzá, noha a lány egyáltalában nem indult. – Igen, csak ezt akartam mondani.

Most elment a lány. Jancsi fölugrott, és az ebédlő ajtajáig futott, de a kilincsnél megtorpant. Nevetséges volna, hogy közvetlen az eltávozása után szaladjon a konyhába. A csöngetés szintén. Mást gondolt, visszafeküdt vackára, mely átfűlt átkozott melegétől.

Mi volt ez? Nem értette.

Ilyesmit, mint most, még nem érzett soha, csak egyszer, egyetlenegyszer.

Igen, akkor, mikor az érettségi után Bécsbe rándult, s visszafelé utazott egymaga a délutáni vonat egy rosszul világított fülkéjében.

Összeszorította szemhéját, s próbált emlékezni.

Ez úgy történt, hogy valamivel a magyar határ előtt észrevett egy nyomott homlokú nőt, aki az ölében va-

lami nagy kalapdobozt tartott, melynek fönn, a csomagok közt már nem talált helyet. Csüggedtnek, elhagyottnak látszott s betegesnek is. Vastag, szürke posztóruhát hordott. Cipője sarka le volt taposva. Nem tudta, hogy kicsoda lehet, hogy hány éves, hogy asszony-e vagy lány, hogy magyarul beszél-e vagy németül, de mihelyt megpillantotta, nem bírta róla levenni a szemét. Alacsony, bádogszín ég alatt futott a vonatjuk. Lassan csöpörgött az eső, mely a levegőt gőzfürdőszerűen elnehezítette. Amint a kalauzok kiáltották az állomások neveit, hangjuk elhalt a vattapuha párákban. A nő, mielőtt megszólíthatta volna, leszállt a brucki határállomáson. Cepelte kalapdobozát, tocsogott a sáros sínek mellett, verte az eső, mert ernyőt se hozott magával, aztán eltűnt a szürke tájon, gyalog. Jancsi sokáig nézett utána az ablakból. Az életét adta volna, ha követheti, ha megfoghatná a kezét, ha csókolhatná lankadt száját, aztán együtt vacsorázhatna vele egy határ menti szálloda szobájában, ahol csak egy asztal van, egy éjjeliszekrény és egy ágy. Másnap azonban elfelejtette az egészet.

Elekes nyilván hazudott, mikor azt mondta, hogy a cselédekkel a legkönnyebb. Ezekkel talán a legnehezebb.

Dühösen átöltözködött, s elment.

Tatárékhoz indult, de a Zerge lépcsőn megfordult, az Alagúton át Pestre sétált. Beült egy moziba, végignézett egy hétfölvonásos, olasz szerelmi filmet. Egy pathefonba[1] is jegyet váltott, Wagner Bolygó hollandiját[2] hallgatta.

[1] Pathefonnak nevezték a régi típusú gramofont, amelyet látványosságként állítottak ki, és hallgatásáért jegyet kellett váltani.

[2] Richard Wagner (1813–1883) német zeneszerző *A bolygó hollandi* című operáját.

Künn esteledett. A homály bátrabbá tette. Úgy képzelte, hogy a lányt egyszerűen letiporja, vad sikollyal. Fölvágtatott a lépcsőn.

Csakhogy a konyha üres volt.

Mint a gyilkos, aki kezében a késsel a szobába toppan, ahol nem találja a régen kipécézett áldozatot, csüggedten vetette magát a dagasztószékre, az asztalra borult. Az is jólesett, hogy legalább itt lehetett, ebben a ronda konyhában, ahol még a benzin bűze szálldogált.

Anna, mikor itt találta, megijedt.

– Hol volt? – tudakolta Jancsi.

– A mészárosnál, karajt vettem vacsorára – s a szatyorból kiemelve mutatta az újságpapírba csomagolt húst.

– Nem kell – intette le Jancsi. – Ma nem vacsorázom. Csak feketét.

Feketézett. Aztán az ablak elé állva nézte az éjszakát.

Tízkor Ficsor becsukta a kaput, Moviszterné abbahagyta a zongorázást, a ház elcsöndesedett. A cselédszobában sötét volt.

Ő is levetkőzött. Eloltotta a villanyt.

Egy darabig hálóingben álldogált a sötétben. Nem lehetett tudni, hogy mit csinál.

Lépett egyet. A padló fa négyszögei úgy recsegtek, hogy a házban mindenki meghallhatta, s bizonyára gyanította is, mi járatban van. Visszalépett régi helyére.

Megint tétovázott, majd méterről méterre, kísérletezve tapogatózott előre, oly óvatosan, mintha egy sakktábla kockáin járna valami mesterjátszma döntőjében. A padló ropogott, mint a gépfegyver.

Erre fogait összeszorítva szaladt, nem törődve többé, hogy mit gondolhatnak az éjjeli kirándulásáról. A kilincsek visítottak, az ajtók jajgattak.

Már a konyha éjszakájába ért. Karját maga elé tartva botorkált a fal felé. Fogalma se volt, hol az ágy. Azt kereste.

– Alszik? – kérdezte halk, bizonytalan hangon.

– Nem – válaszolt azonnal Anna éber hangja.

– Azt gondoltam – dadogta Jancsi. – Azt gondoltam tudniillik, hogy már alszik.

Most meglelte az ágyat.

Oly merészséggel, melytől maga is megrémült, leült az ágy szélére.

Valami nesz hallatszott, könnyed ruhasuhogás, tétova mozgolódás.

A lány felült az ágyban. Csak ekkor tudta meg, hogy nem csalatkozott, és az, ami oly hihetetlennek tetszett, mikor a sötétben a hang azt kérdezte, hogy „Alszik?", csakugyan valóság.

– Ha nem haragszik – mondta Jancsi elfulladó lélegzettel.

Anna csak ült az ágyban, egyszerűen és becsületesen, mint a beteg, aki az orvos érkeztére felül, és vár, hogy az megvizsgálja.

Nem egészen értette a helyzetet.

Azt már hallotta, hogy az urak kijárnak a cselédekhez, meg hogy a cseléd szeretője is a gazdájának, és egyiknek-másiknak gyereke is született tőle. Kajáron volt egy ilyen lány, az szégyenbe esett egy pesti ügyvédtől. Tudta ezt és sok mást is, amit a lányok beszéltek. Ellenben hogy az ilyesmi csak így esik meg, mint most, az valami együgyű csodálkozással töltötte el.

– Fél? – kérdezte Jancsi, még mindig az ágy peremén. – Mert ha fél, akkor visszamegyek.

Anna félt egy kicsit, de mert nagyobb megtiszteltetésnek érezte az úrfi közeledését, és jobban félt attól, hogy visszamegy, mint attól, amitől voltaképp félt, ezt felelte:

– Nem.

Jancsi befeküdt a vaságyba. Csak a szélére, majdnem az ágy rúdjára. A lány az ágy másik szélére húzódott.

Közöttük akkora üres hely maradt, hogy ott még valaki elférhetett volna.

De már közös paplannal takaróztak, azzal a huzatlan, bordó gyapjúpaplannal, melyet Jancsi, noha Angéla néni tulajdona, oly idegennek és szennyesnek vélt, mint egy himlős beteg paplanát.

A paplant fölhúzta egészen a szájáig.

Csodálatos volt ez a tilalmas forróság. Azt hitte, nyomban lázat kap tőle, és ellobog benne, mint valami tűzben. Lábát kéjelgő lassúsággal nyomorgatta előre, valahová a homályba, a cselédágy ismeretlen mélységébe, melyben valami piszkot sejtett és vért, valami szörnyű undokot, talán poloskát és békát. Remegő ujjai a szakadozott pamutlepedőt simogatták.

Forgolódott, meghengergőzött néhányszor, akár a szemétdombon, hogy annál mocskosabb legyen. Már fölolvadt benne, egy volt vele.

A lábánál mozgott valami: egy fekete folt.

Riadtan szólt:

– Mi az?

– A csirke. Hess te – tapsikolt Anna, s a csirkét lekergette, és az elrebbent az ágyról a konyha egy sarkába, s ott csakhamar elaludt állva.

Jancsi közeledett, nem sietve egy-egy ujjnyit csúszott feléje, hiszen ezt a gyönyörűséget is alig tudta már elviselni. Nem volt szüksége a fokozására.

Bal karját a lány mellére tette.

Anna hagyta.

Őt most valami kezdődő, kellemes melegség járta át: a szerelem.

Tudta, hogy ölelik. Lenn a falun a legények nemegyszer ölelték, fogdosták a mellét tréfaságból.

Hanem aztán hangosan és egészségesen elkacagta magát:

– Ha látnák.

– Kicsoda? – ijedt föl Jancsi, elkapva karját Anna melléről, és kifelé fülelt a lépcsőházba, hol egy ajtót csaptak be. – A bácsiék?

– Nem a méltóságos úrék.

– Hát kik?

– A kisasszonyok – nevetett Anna, a szívéből, kacéran és csúfondárosan. – Az úri kisasszonyok.

– Eh – szólt Jancsi, akinek ez a föltevés hízelgett. – Törődöm is én velük – és ezt oly fölényesen jelentette ki, mintha egyetlen mozdulatával ezer és ezer szerelméért epekedő várkisasszonyt ítélne halálra. – Nem kellenek nekem. Sem ők, sem az úriasszonyok. Mert nekem úriasszony szeretőim is voltak – lefordította cselédnyelvre: – nagyságák, méltóságák. Nekem maga kell. Olyan szép.

– Mért nem mondta már reggel az úrfi?

– Hát észrevette? Ugye, mikor visszajöttem az állomásról? Vagy az ebédnél? Ugye, már reggel?

– Ha akkor tetszik mondani, akkor legalább egész nap szép vagyok.

– Ne – kérlelte Jancsi, akit szíven ütött ez a csúnya szellemesség. – Nézze: ne, ne. Maga olyan szép – s a vágytól rekedten: – esküszöm.

– Ez bűn, úrfi – leckéztette a lány.

– Mért volna bűn?

– Megesküdni minden vöröshagymáért...

Jancsi föltette, hogy most már véget vet ennek. Az évődő paraszttréfa, a vidámság gúnyolni látszott finom és beteg úri vágyát, az csöndre áhítozott, hogy ott teljessé váljék és megérjék, mint egy melegházban.

Karját ismét a lány melle felé nyújtotta.

Anna kitért egy mozdulattal.

– Hallgasson, drága – könyörgött Jancsi, és hadart, hogy ne hallja a lány nevetését, melyet közönségesnek, sértőnek talált. – Ne nevessen, ne beszéljen. Egy szót se szóljon. Csak hallgasson, drágám. Nem bántom. Esküszöm. Olyan szép. Szeretem. Csak magát. Téged – sut-

togta titkosan a fülébe –, téged – s a rövid személyes névmás, mely két embert teljesen elkever, oly mámort gyújtott benne, hogy lázhólyag fakadt föl a szájpadlásán. – Téged, téged. Mondd: te. Mondd te is: te. Mondd nekem: te... te...

A lány nem mondta. Ő azon a mérhetetlen távolságon tűnődött, melyet ez a kis szó áthidal.

Jancsi szeme hozzászokott a sötétséghez, meg tudta különböztetni a tárgyak körvonalait, látta Annát. Két fehér melle derengett, megvilágította maga körül az éjszakát.

Vallatta őt, hogy volt-e már szeretője és kicsoda, mit tud, mit nem tud. Anna kurta, kétértelmű válaszokat adott, aztán nem is felelt. Talán most sértődött meg azon, hogy az előbb csöndre intette?

Jancsi ebből azt értette el, hogy már mindenkinek odaadta magát, és az utolsó utolsója. Annál jobb, gondolta. És ostromolni kezdte összevissza: hízelgett, erőszakoskodott.

Anna könnyűszerrel verte vissza ügyetlen ostromait. Majd mikor át próbálta kapni derekát, úgy hátralökte, hogy az ágy belenyekkent.

– Nem – szólt keményen.

– De mért?

– Azért. Nem szabad.

– Ide figyeljen...

– Tessék már hagyni engem. Menjen az úri kisasszonyokhoz. Maradhasson.

Nini, nem is úrfizta. Úgy látszott, hogy egészen úrrá lett az ágyban.

Jancsi a fejét belefúrta a tarka párnába, rágta a cihája, arca összemaszatolódott a nyáltól és könnytől. Hallani lehetett keserves zihálását.

Hasra feküdt.

Akkor azonban hirtelenül egy kar kulcsolódott a nyakára, magához szorította, oly erősen, hogy szinte fájt.

Nem kapott lélegzetet. Lassan merült el a gyönyörűségbe, hagyta, hogy belenyomják ebbe a langyos, bágyasztó folyadékba, és megfulladjon lenn, a mélyén, mint egy kád cukrozott tejben.

Rettenetes erős volt ez a kis parasztlány, és még soványabb, mint gondolta. Ahogy ölelte, testén nem érzett semmi húst, csak inat és izmot, a csontokat, a csontváz finom körvonalait s a medencecsontot, egészen, az olvasztótégelyt, a teremtés titokzatos kráterét.

Többször meghaltak ezekben az ölelkezésekben, és újra-újra föltámadtak.

Alig beszéltek valamit.

Éjfél után kocsi állt meg a ház előtt. Csöngetett valaki, és a házmester kaput nyitott.

Suttogva tárgyalták, hogy ki lehet a kései látogató.

Az illető elhaladt ajtajuk előtt, fölment a második emeletre, és ott zörgetett. Hallották Moviszter doktor hangját. Pár perc múlva már ketten jöttek le együtt, a doktor beült a kocsiba, s elrobogott. Egy beteghez hívták.

Hajnal felé Jancsi a tűzfal tetején észrevette a kis lángot, s megkérdezte Annától, hogy ki lakik ott. Aztán azon az úton, melyen jött, az ágyába somfordált.

Még nem is virradt.

Tomboló boldogsággal vetette magát a hencserre, hogy végre megtörtént. Förtelmes volt és gyönyörű. Meg volt győződve, hogy az ő esete egyedül áll, és soha, a világ teremtése óta senki se követett el ily bűnt. De azért tetszett neki és vállalta.

Tatár Ilonka most bizonyára aludt. Az apjának szakálla van. Zsúrok végén mindig bejön a fiatalemberekhez, kedélyesen elbeszélget velük, eszik a maradék tortákból. A mama jól irányított tiltó-helyeslő tekintettel szemléli, hogy mennyire haladtak.

Jancsi elröhögte magát. Most értette, hogy mért fázott annyira a lányoktól, s mért volt boldog, mikor a lovagi szolgálatok után egyedül, fütyörészve rohanhatott haza.

Ennek itt azonban nem ismerte senkijét. Olyan idegen volt, mint egy vadmadár.

Az ébrenlét és álom éles világosságában még csodálkozott valamin. Azon, hogy csak ennyi az egész, s az emberi élet legfontosabb dolga, melyet a felnőttek oly gondosan titkolnak a gyermekek elől, ennyire gyermekes, ennyire játékos és bohókás.

Bólingatott, s a száján – gondolatainak másául – egy fényes és ocsmány mosoly tetszett föl.

SZERELEM

Jancsi a föld alatt ült, a páncélban. A bankra a hivatalok kedvetlen reggele borult.

A cégvezető valami ívet adott ki neki. Azon egy számoszlop magasodott, akkora, mint egy New York-i felhőkarcoló. Ezt kellett volna összeadnia.

Irónjával a számoszlop egyik emeletéről a másikra kapaszkodott, de eltévesztette, folyton lejjebb kellett ereszkednie. Végül megunta, félredobta, és az ablakra bámult.

Ekkor jutott eszébe Anna szája.

Anna száját még nem is csókolta meg.

Éjszaka, mikor tüzelő arcaik egymáshoz közeledtek, Jancsi elfordította fejét, borzongott attól, hogy hozzáérjen ehhez a szájhoz, mely csak egy cselédszáj.

Most egész teste birtoklásánál is izgalmasabb gyönyörűségnek tetszett a megaláztatás, hogy halvány, cserepes ajkát megcsókolja, ajkával széttolja, s ne engedje el mindaddig, míg leheletében ketté nem hasad, el nem olvad, el nem mállik, mint ízes, keleti gyümölcs.

Vette a kalapját, s meglógott.

A lányt a sötét fürdőszobában találta.

– Maradj – lihegte, és megcsókolta.

A csók hűvös volt és furcsa. Nem tudott betelni vele.

Megint és megint mohón hatolt ebbe a szájba, vadul tört be a fogak csontkapuján, s meglelte a nyelvet, mely különös fűszert, bódító zamatot tartogatott számára.

– Még – kiabált –, még, még – mint a telhetetlen gyermek, aki eperkrémet kanalaz, s mihelyt végére ér, máris újat kíván.

Anna, aki azóta először látta őt, a szégyentől elpirulva, a boldogságtól ájultan lapult a fürdőkád bádogfalához, hogy tegyen vele, amit akar. Ő nyolckor, mint rendesen, megfőzte a kakaót, odakészítette az aranyszegélyes findzsában a székre, az úrfi megitta és elment. Természetesnek tartotta volna, ha Jancsi az éjszakai találkozás után meg sem ismeri többé, és sohasem beszél a történtekről. Ez sokkal jobban meglepte, mint az, hogy éjjel kijött hozzá.

– Mért nem csókolsz vissza? Mért nem beszélsz? Te nem szeretsz. Ó. Te – én – te – dadogta a fiú a szerelem végzetes csereszavait.

Egyszer, mikor jóllakottan lehullt a szájáról, és lélegzetet vett, Anna kisurrant.

– Várj – szaladt utána Jancsi, és az előszobában is megcsókolta.

Onnan a konyhába. Ott is új íze volt a csóknak.

– Az ablak elé – vezényelt Jancsi. – Ide a sarokba. A szekrény mellé. A világosságra. Nézni akarlak. Nézz te is engem.

És rendkívüli figyelemmel szemlélte.

A szem az agyvelő legtávolabbi képződménye, a koponya kiugró bástyafokán maga is egy látó, szabadon hagyott agyvelő, mely a megismerés lázában, valamikor a lét kozmikus forradalmában két lyukat szakított magának a koponya csontfalán, s ezen a lőrésen kukucskál ki a külső világba, megtudni, hogy mi a célja a teremtésnek.

Ez a négy szem azonban csak egymásba meredt, ott kerestek, kutattak valamit, egymás által akartak megvilágosodni és üdvözülni.

– Most pedig – szólt Jancsi – ne érj hozzám. Én se tehozzád. Hanem így.

Karját hátratette. A két test között az egyetlen érintkezési pont csak a száj volt.

Anna úgy engedelmeskedett neki, mint mikor egy kefét, egy cipőhúzót kért.

Másnap nem ment a bankba. Betelefonált, hogy beteg, torokgyulladása van.

Szépen kiöltözködött, a porcelánnadrágját vette föl, a csinos bőrövét, s kabát nélkül, zefíringjében lézengett ide-oda. Az egész nap az övék volt. Néha csöngettek, egy számlát hoztak, melyet Anna kifizetett, vagy egy levelet, különben nem zavarták őket.

Anna jött a szemeteslapáttal. Fejét pipiszkendővel[1] kötötte be. Nagyon csinos volt. Az operettprimadonnákhoz hasonlított, a szubrettekhez, akik az ősi nőt, a szobacicust utánozzák.

Jancsi megkívánta Anna kezét, csak a kezét.

– Add ide – mondta.

– Miért?

– Csak.

– Piszkos – és törölgetni kezdte kötényével.

Az úrfi máris elragadta. Gyengéden fogta meg, mint egy pillangót, simogatta a kezet, mely hivatásánál fogva minden undokságot megérintett, belecsukta finom, ápolt tenyerébe, szorongatta. A hólyagos kéz érdes karcolásában volt valami kimondhatatlan édes és mézes. Majd az ujjait egyenként elővette és csókolgatta, bámulta a szerelmes zavarával, aki nem tudja, mit tegyen azzal, akit szeret.

Egy pillanatban pedig a szájába kapta a kezét.

[1] Piros kendővel.

– Mit csinál? – kiáltott a lány fölháborodva. – Nem szégyenli magát? Hagyjon – és ujjait kitépte a fiú szájából.

Vérvörösen futott ki a konyhába, az ő várába, és ott duzzogott.

Anna ezt már nem értette.

Éjszaka, mikor a mezítlábas léptek alatt megreccsent a padló, örült, hogy jön, nem is titkolta előtte, előre helyet csinált neki. Csak nappal nem bírta el ezt a sok hókuszpókuszt.

Nem értette, hogy az úrfi most visszafelé járja a szerelem lajtorjáját, és miután már egészen megkapta őt, más úton közeledik hozzá, mindennap egy létrafokkal lejjebb hág az égből a földre.

Sok mindent nem értett ő.

A csók és kézszorongatás után elkövetkezett az a pillanat, amikor az úrfi magázni kezdte. Megkérte, hogy eztán ő se nevezze úrfinak, hanem mondja egyszerűen, hogy: „maga". Halkan ismételgette a nevét, a legszebb női nevet, melyben az örök ígéret van, kacér föltételes módban. El tudott lenni mellette órákig anélkül, hogy mást beszélt volna. Mielőtt megcsókolta, alázatosan megkérdezte, hogy szabad-e.

És mindenféle bolondságokkal állt elő. Szüntelenül öltözködnie kellett. Kiküldte, hogy vegye föl a pepita ruháját, és mezítláb jöjjön vissza, aztán meg a kartont kívánta és a fűzős cipőt. Nem lehetett rajta kiigazodni. Egyszer azt is akarta, hogy húzza föl meztelen testére a méltóságos asszony báli belépőjét. De ezt már nem tette meg.

Később annyit beszélt, hogy zúgott tőle a feje. Letérdelt eléje, a padlóra feküdt, arról mesélt, hogy éjfélkor, mikor az egész ház alszik, kiszöknek a kertbe, az orgonabokrok és kőrisfák között hajnalig kóborolnak, meg hogy este majd kocsit fogad, kihajtatnak a vámon túl, egy külvárosi csapszékben vacsoráznak, a csaposlegény

azt hiszi, hogy az ő menyasszonya, s később elviszi Amerikába is, magas sarkú lakkcipőt vásárol neki, hosszú, térden fölül érő selyemharisnyát, csillámos tüllszoknyát, mint a színésznőknek van, s autón vágtatnak a New York-i sugárutakon, egymásra borulva. Anna csak vonogatta a vállát, kinevette.

Péntek délben az úrfi kettőre teríttetett. Mikor az első fogást behozta, azt követelte, hogy ebédeljen ottan, legalább ossza meg egy falatját, üljön le, vele szemben. Anna a világért se ült volna le a lakásban.

Arra is csak hosszú kérés-könyörgés után lehetett rávenni, hogy egyszer nappal bejöjjön hozzá a hencserre, az utolsó napon, szombat délután.

Jancsi becsukta a zsalukat, s mintha éjszaka volna, meggyújtotta az összes csillárokat.

Előbb a fürdőszobában illatszivattyúval lepermetezte Anna testét. A lány komolyan állt a szeszfelhőben, csak akkor sikoltott föl, mikor a mellét csiklandozta, s lefelé folydogált a hasán.

Innen a szalonba mentek. Minden talpalatnyi területét csókjaikkal szentelték föl. Zarándokútjuk a hencsernél ért véget.

Hét felé Jancsi cigarettára gyújtott. Valami újra vágyakozott.

– Anna – mondta ásítva –, adja ide a telefont.

A lány odahozta a készüléket a tizenhat méteres zsinórral, mely úgy lógott róla, mint valami döglött óriáskígyó.

– Köszönöm – mondta Jancsi, aki már leemelte a kagylót. – Most kimehet.

Fölszólította Elekes Józsit.

– Te vagy az?... No, szép tőled... felém se nézel... Már három napja nem járok be, és te... Nem, barátom, nem... Más... nagyobb dolog, barátom... Majd elmondom... Így nem lehet... Akkor mindjárt jöjj... Rendicsek... Várlak... Halló, halló... Micsoda?... Nem értem... Te az enyémet... Hólyag...

Levágta a kagylót, mosolygott a merész kívánságon, melyet oly ügyesen elhárított, rendbe hozta magát, leült a zongorához. Azt az egy táncdarabot kalimpálta, melyet tudott, a divatos *one step*-et.[1] Dúdolta a szövegét.

You made me love you,
I didn't want to do it,
You made me want you
And all the time you knew it...[2]

Elekes már kopogtatott, de ő ordítva énekelte tovább, csapkodta a zongorát:

You made me happy
Sometimes you made glad
But there were times, dear,
You made me feel so bad.[3]

– No – kérdezte a barát –, hát nem voltál beteg?
– Nem – mondta Jancsi.
– Pedig rém rosszul nézel ki.
– Igazán? – és a tükör elé állt.
Szeme véres volt, arca halálsápadt. Ennek örült.
– Lehet – szólt. – A fejem tényleg fáj.
– Az az üres fejed? – folytatta Elekes, aki egyetlen alkalmat se szalasztott el, hogy elmés legyen. – Mi fáj benne?
– Ne izélj, Elekes. Komoly ügyről van szó.
– Szerelmes vagy?

[1] A foxtrott előfutáraként az 1900-as években Európában is népszerűvé vált észak-amerikai társastánc. Helyesen: onestep. (angol)
[2] „Te tettél szerelmessé, / Én nem akartam, hogy így legyen, / Te tetted magad kívánatossá / És mindvégig tudtad ezt..." (angol)
[3] „Te tettél boldoggá / Néha elégedetté, / De voltak pillanatok, kedves, / Amikor nagyon meggyötörtél." (angol)

Jancsi válasz helyett a zongora magas billentyűire csüccsent, melyek illetlenül és csúnyán fölsikoltottak.

– Lány? – érdeklődött Elekes. – Asszony? Hol csípted föl?

– A *Gerbeaud*-ban.[1]

– Privát?

– Színésznő.

– Ah. Hol játszik?

– Különböző helyeken. Táncol.

– Vagy úgy. És mikor főzted meg?

– Szerdán este. Leszólítottam a kisteremben. Barátom, barátom. Micsoda macska, micsoda démon. Azonnal velem jött. Az autóján. Autója van. A szeretőm.

– És hol találkoztok?

– Itt.

– Hm – gondolkozott Elekes, s az irigységtől mosolygott. – Te nyomorfi. Hát idejár?

– Mindennap, mióta az öregek elutaztak. Minden éjjel. És nappal is. Te, most ment el. Az előbb, mikor telefonáltam, még itt volt. Itt – és a hencserre mutatott.

Elekes szimatolt, érezte az orchideaparfüm illatát, látta a kivilágított szobákat. Nem is tetszett olyan valószínűtlennek.

– Molett?

– Sovén.

– Szőke?

– Gesztenyés.

– Hogy hívják?

– Add a becsületszavadat – szólt Jancsi, s míg elfogadta a baráti jobbot, valami óriásit akart hazudni, de nem sikerült. – Marianne-nak. Dear Marianne – sóhajtott.

[1] Budapest egyik legnevesebb cukrászdája (a mai Vörösmarty téren), amely nevét Gerbeaud (ejtsd: Zserbó) Emil cukrász után kapta.

– Hát igen – ismerte el Elekes. – Jó kis női hölgyemény lehet. Azért azonban vigyázz – intette barátját. – Ne dűlj be. Az ilyenek többnyire hisztérikák.

– Tudom, de milyen hisztérika. Te, kancsít, mikor csókolom. Félrebeszél. Aztán, Elekes, figyelj ide... Te, Elekes... Figyelsz?...

Elekes figyelt, a baráti kölcsönösség kötelezte erre, mert hasonló esetben Jancsi is rendelkezésére állott.

Jancsinak azonban tátva maradt a szája: elnémult.

Amíg beszélt, Anna a szalonba lépett, és jelentette, hogy kész az ozsonna.

Rápillantott a lányra, majd Elekesre, aki hátrafordult, szintén a cselédre tekintve.

Azt várta, hogy Elekes most elkacagja magát, a lányra mutat, akiben pontos leírása nyomán fölismeri a színésznőt, és leleplezi őt.

De nem ez történt.

Elekes kioltotta a hamutálcán a cigarettáját, s az ozsonnázóasztal felé indult vele.

Jancsit ez lehangolta.

Az a színtelen, alaktalan szomorúság borult rá, mint mikor egyedül volt.

Minthogy pedig egy percig sem bírta elviselni a szomorúságot, és izgatottan tiltakozott az ellen, hogy megértse okát, vagy odaadja magát neki, és kiélvezze, mesterséges eszközökhöz folyamodott, mint a morfinista, aki kínjainak egy oltással vet véget. Gyorsan töltögetett a cseresznyepálinkából, koccintgatott barátjával, és ivott, fütyörészett. Ozsonna után kihozta kedvenc könyvét, fölolvasott belőle, és mulatott azon, hogy az általa nem ismert költők lékelt agyvelővel, kificamított tagokkal vánszorognak a besározott, dicső álmaik után. Egy telefonugratást is megkíséreltek. De csak félig sikerült. Fölszólították egy közös barátjukat. Az nem volt otthon, ennélfogva csak özvegy édesanyjával közöl-

hették, hogy fia holnap reggel nyolc órakor, saját érdekében jelentkezzék a politikai nyomozóosztálynál.

Elekes az óráját nézegette, el is ment, bárhogy tartóztatta. Neki is találkája volt. Nyilván egy másik színésznővel.

Jancsi egyedül maradva tovább pálinkázott. Egy suta mozdulatával azonban leverte az üveget, s a cseresznyepálinka kiömlött a fehér perzsára.

Anna kitisztogatta a szőnyeget, felsöpörte a cigarettahamut, rakosgatott, mert a két jómadár alaposan fölforgatta a lakást.

Az úrfi egyenesen tartotta magát. Nem szállt fejébe a szesz. Afféle száraz részeg volt, merev és komor.

Mégis valamit mondania kellett ennek a lánynak.

Fölkelt az asztaltól, dülöngőzés nélkül feléje ment.

– Ide nézzen – szólt, és orrára biggyesztett egy vörös szemüveget, s a papírhártyán keresztül bandzsított rá, hogy megnevettesse.

A lány nem nevetett.

– Jaj, de csúnya – hüledezett. – Hogy elékteleníti magát.

Jancsi kivette zsebéből a revolvert, a lányra szögezte, célzott és elsütötte. A revolver miákolt.

– Megijedt? – kacagott, s a lány után ment, aki két karját még mindig fölemelve hátrált. – No, ne féljen. Ez csak tréfa. Jöjjön ide. Mutatok még valamit.

A pénztárcájából egy fekete hasú bankót keresett elő.

– Látott már ilyet? Amerikai pénz. Dollár. Tudja, mit ér? Rengeteget. Ez pedig francia. És ez itt holland. Valuták.

Amikor a bankókat visszagyömöszölte a pénztárcájába, nyújtózkodott. Úgy érezte, hogy fejét kiszivatytyúzták, és hátgerince üvegből van.

– Ágyazzon meg – mondta. – Ma korán fekszem. Reggel jönnek a méltóságos úrék. Igaz, egy szót se szóljon, hogy nem jártam a hivatalba. Elekes úrról se. Majd én elintézem.

Anna e négy nap alatt minden munkáját elvégezte, melyet rábíztak. Sok harisnyát fejelt, sok inget foltozott. Ezeket két bugyorba kötötte. A lépcsőházat is fölmosta. Jöhetett már a méltóságos asszony.

Ezen az éjszakán hiába várta a konyhában az úrfit, nem jött ki hozzá. Pedig most nagyon félt magában. Mindig azt a vörös szemüveges, fehér arcú alakot látta, aki revolvert fogott rá, és úgy figurázott.

Kettőkor zörgött a konyhaablak. Fölkelt és becsukta.

Künn hűvös szél kerekedett. Zúgtak a fák.

Aztán hallotta, hogy esik az eső.

VALAMI NAGYON KESERŰ

Reggel még mindig esett.

Makacs, kitartó eső volt ez. Lassan sírdogált, locsogott a sáros udvaron.

A csatornák okádták tajtékos vizüket.

Anna, amikor kitekintett, látta, hogy körös-körül az ég beborult. Egy tenyérnyi kék folt sem maradt. Arra gondolt, milyen jó is volna fölnyúlni oda valami hórihorgas seprőnyéllel, eltakarítani a felhőket, mint a szobák sarkaiból a pókhálókat.

Lesietett, s egy rozoga ernyő alatt várta gazdáit. Keze reszketett. Csak meg ne tudják, csak meg ne lássák rajta, mert azt a szégyent nem élné túl. Mélyen szemébe húzta kendőjét.

Vizyék, akik az éjszakai személyvonattal jöttek, kocsin hajtattak házuk elé. Először a méltóságos asszonyt pillantotta meg. Az már messziről kiabált feléje, hogy rendben van-e a ház. Anna bólintott, hogy rendben van. És az úrfival nem volt sok baj? Nem, az úrfival sem volt sok baj, mondta kis gondolkozás után, aztán várt, mintha még mondani akarna valamit.

Elsőül az úr ugrott le a kocsiról, utazósapkájában, vállán egy nyakbavető szíjjal, melyről bőrkulacs lógott. Anna átvette a bőröndöket, iparkodott fölfelé.

Isten tudja, kicsit örült is, hogy megérkeztek, s újra a régi kerékvágásba kerül minden. Vizyné is örült. Itt találta a lányt, a régi lányt. Friss kuglófot sütött meglepetésül, s a lakást példás rendben, tisztán adta át. Mindezt azonban már megszokta tőle. Aztán ezekben a napokban más környezetben forogván, sok idegen emberrel érintkezvén új tapasztalatokat gyűjtött, s most otthonát, tulajdon ügyeit frissebb szemmel, függetlenebbül ítélte meg. Mindjárt el is mesélte, hogy az egri cselédek mindennap négykor kelnek, még a gazdaságban is segítenek, s alig kapnak bért.

Kicsomagoltak, teát ittak, mert az úton átfáztak. Jancsi még aludt. Nyitott szájjal, félig zárt szemhéjjal nyúlt el a hencseren, fehéren, mint egy hulla.

Az eső egész vasárnap szakadt, három napig meg sem állt. Egyszerre – oly korán – itt volt az ősz.

A ház, a kis Attila utcai ház még kisebb, még zártabb lett és még sötétebb. Lehűlt a levegő is. Hideg reggelek következtek. Drumáné, akinek az ura egyre többet keresett, sárcipőt vásárolt s egy új őszi felöltőt. Druma átlátszó angol esőköpenyben jött-ment a lépcsőn. Moviszterné kétfogatún robogott a műkedvelői körbe, a próbákra, otthon verseket szavalt, a szalonja közepén kivágott pongyolában hajlongva, erős taglejtésekkel.

Stefi és Etel már nem kaszinózott többé az ajtók előtt. Fáztak a cselédek. A tűzhelyek mellett melegedtek, este leveleket írtak. Csak egy-egy pillanatra kukkantanak ki, hogy a szabad levegőn meglóbálják a vasalókat, tüzes köröket írva az éjszakába. Ficsorék is úgy éltek föld alatti odújukban, mint a vakondok. Az asszony reggelire rántott levest főzött. Ficsor ázott postásköpenyben sötéten tűnt föl a ködös folyosókon, mint egy kísértet, s káromkodott, hogy valaki megint nyitva hagyta a pad-

lásajtót. Pipa égett szájában, és köhögött. Az a híres sárga cipője, melyet kiutaltatott, már elvásott. Vége volt a rövid nyárnak. A szegények lassanként levetkőztek, a gazdagok felöltözködtek.

Jancsi a bankba járt.

Kiszabadulva négynapos, önkéntes szobafogságából, valósággal föllélegzett, amikor az utcára lépett. Otthon nem találta többé a helyét. Emlékei szégyennel töltötték el, úgy idegesítették, hogy sokszor hangosan kellett beszélnie magában. Elviselhetetlen volt már ez a lány. Mióta Elekes azon az estén eljött hozzá, nem értette az egészet. Majd, hogy a nagybátyja és nagynénje hazaérkezett, s helyreállt a régi rend, rá se tudott többé tekinteni, testileg szenvedett, ha benyitott hozzá. Egyelőre rokonai védelme alá helyezkedett. Menekült tőle.

Többnyire az utcán lebzselt, nézte a nőket. Mint aki egy titkot őriz, megfordult minden nő után, minden nőt levetkőztetett a tekintetével. Tatárék zsúrján ásítozott, s angolosan távozott. Fölcsípett egy cukrászlányt. Nem is tetszett neki, de elvitte abba a csöndes, polgári budai szállodába, ahol átutazó vendégeknek szívesen adnak szállást. A cukrászlány után jött egy próbakisasszony, később valami állítólagos színinövendék. Ezzel kocsikban találkozott.

Vacsorára alig ment haza. Elekessel együtt a *Club des Parisiens*-ben ütötte föl tanyáját, ahol törzsasztalt kapott.

Ezt az újonnan alapított bárt az akkori viszonyokhoz képest fényűzően rendezték be mindenféle tükrökkel, csillárokkal, aranyfüstös gipszoszlopokkal. Állandóan üvöltözött itt a *jazz-band*. A *jazz band*-nek megvan az a föltétlen előnye, hogy mellette nemcsak gondolkozni nem lehet, hanem még érezni sem. Annak az előkelő közönségnek, mely ezt a klubot látogatta, erre volt szüksége. Külföldi lánckereskedők jártak ide, meggazdagodott hadseregszállítók, antanttisztek s jobb éjjeli nők, vidám kis hadiözvegyek, a hősök egykori hitvesei, akik a

gazdasági viszonyokra való tekintettel itt keresték az utókor hálóját. Ezek örömmel hallgatták a néger zenekart, mely vadállatok ordítását és a háborús csömör öklendezését utánozva túllármázott mindent, a bennük háborgó kétségbeesést és undort is. Kissé elhülyültek tőle, aztán táncoltak.

Maga a táncterem valóságos látványosság volt. Üveglap borította, alulról rózsaszín villanylámpák világították meg, melyeket virágfüzérek fontak körül, úgyhogy valami meleg tündéri jégpályának tetszett. Jancsi a záróráig itt töltötte minden estéjét. Ismerték a nők, cigarettát kértek tőle, *off pottying,*[1] kedvelték is. A *one step*-et bizonyos merev eleganciával táncolta. Gyakran lehetett látni a dohányfüstös kavargásban, amint egy ilyen nőt magához szorított, és sápadt fejét lehajtva az üveglapon elsuhanó lakkcipőjében gyönyörködött.

Virradt, mire hazavetődött.

Lassan fordult a zárban a kulcsa. Az előszobában lehúzta cipőjét, harisnyában szökött be a hencserhez, hogy föl ne ébressze Vizyéket.

Anna ezt mindig hallotta. Nem bírt elaludni addig, amíg az úrfi léptei el nem hangzottak a szalonban. Minden éjszaka várta. És nappal is folyton várta. Várta őt, és várt valamit. Talán azt, hogy egyszer majd egy nyájas szót szól hozzá, vagy rámosolyog, vagy legalább kér tőle ezt-azt. Jancsi nem szólt semmit. Komor volt, és sietett. Nyilván haragudott rá.

Pedig a kedvéért már adott is magára. Naponta többször fésülködött, a tükörbe pillantgatott, még otthon, munka közben is a legszebb ruháját viselte. Az egyetlen pepitát.

Novemberben az éjszakák még hosszabbak lettek. A Délivasúttól behallatszott a vonatok füttye. Egy-egy

[1] Tréfás angolsággal: potyázva.

eltévedt mozdony rítt a sötétben, megindítóan és panaszosan, mint valami kisgyerek.

Vasárnap Vizyné templomba ment, Vizy se volt már otthon. Az úrfi későn kelt. Nadrágjait rendezgette a szekrény előtt.

Anna kitárta az ablakokat, hogy takarítson. Amikor a szekrény elé ért, erőt vett magán, s megszólította:

– Úrfi kérem...

– Mi az?

– Tessék megbocsátani...

A lány sírva fakadt. Hangtalanul sírt, de oly erősen, hogy egész teste rázkódott belé.

Jancsi bámulta. Egy darabig nem is tudott szóhoz jutni.

Ezt szerette volna, lehetséges, hogy ezt valaha szerette?

Keze fejével törölgette könnyeit, szipogott az orrával, mely kipirosodott, mint az iszákos parasztasszonyoké. Dereka berlinerkendővel[1] volt átkötve. Ebben a kendőben behozta ide az ősz nyirkos szagát, akár a kívülről jövő kutyák.

A nyitott ablakon besüvöltött a léghuzam, Anna csak sírt-sírt, mint a záporeső. És makogott valamit, amiből egyetlen szót lehetett érteni: „szégyen... a szégyen..."

– Az lehetetlen – mondja Jancsi. – Teljesen lehetetlen. Ki van zárva.

– De igen...

– Ne sírjon. Ne sírjon, kérem – könyörgött, s befogta a fülét, hogy ne hallja a sírását, mint valamikor a nevetését. – Csak ne sírna.

– Jaj, úrfi...

– Hallgasson. Így nem lehet beszélni. Elhallgat már? Hát igen. Először is: az egész még nem is olyan bizonyos. Egyáltalán nem bizonyos. Várni kell.

[1] Rojtos nagykendővel.

Összeborzongott az undortól, hogy így tárgyal ezzel, ilyen csúnya közösségben.

– Mindenesetre várni kell – tette hozzá, s vállat vont.

Hitte is, meg nem is. Az is lehet, hogy zsarolni akarta. De azért már ő érdeklődött nála mindennap.

Anna a fejét rázta.

Jancsi a *Club des Parisiens*-ben előhozta Elekesnek azt a bizonyos színésznőt.

– Barátom – szólt, hátradőlve karosszékében –, barátom, facsigám. Baj van. A legnagyobb bajok.

– Csak ennyi az egész? – mondta Elekes, s a fülébe súgott valamit.

– Biztos?

– Tuti. Mi is mindig ezt használjuk.

Éjszaka odaállt Anna ágyához:

– Forró lábvizet. Vegyen nagyon forró lábvizet. Amilyent csak kibír.

A lány annyira fölforralta a vizet, hogy csirkét kopasztható volna benne. Ebbe lógatta a lábát. Sziszegett tőle.

– No? – kérdezte Jancsi pár nap múlva.

Anna megint csak a fejét rázta.

– Hallatlan – dörmögött. – Ez már igazán hallatlan – s egy fricskát csettintett el.

Benne volt a pácban, nyakig. Kihúzta a lutrit. Micsoda ronda egy ügy, s micsoda botrány lesz tavaszra.

Elekes egy nőgyógyászt ajánlott, aki lelkes barátja a művészeteknek, s a színésznőkkel szemben különösen „kuláns".[1] Jancsi körülményesnek találta, hogy odavigye és bemutassa a színésznőjét. Erre pajtása összehozta egy rokonszenves drogistával, aki most abból élt, hogy selymeket csempészett Bécsből és magyar trabukkókat[2] Csehszlovákiába. Attól kapott valamit.

[1] Készséges, nagyvonalú, előzékeny.

[2] Finom szivar. Helyesen: trabukó.

Azt a pillanatot használta föl, mikor nagynénje kiment valamiért a folyosóra.

– Itt van – suttogta Annához gyorsan.

– Micsoda?

– Orvosság – s kezébe csúsztatott négy darab egygrammos port. – Dugja el – szólt a lányra, aki kíváncsian forgatta a papírhüvelyeket. – Majd vegye be.

– Lenyeljem?

– Nem érti. Benne van, ott a papírban van. Kinyitja, föloldja vízben, és akkor issza meg.

– Most?

– Ha lefekszik. Reggelre segíteni fog. De észre ne vegyék. Mert ez tilos. Ha megtudják, be is csukhatják érte.

– Akkor ne vegyem be, úrfi?

– Dehogynem. Azért csak vegye be. De senkinek se szóljon. Vigyázzon.

Anna úgy cselekedett, ahogy megparancsolta.

Mikor a ház elcsöndesedett, kinyitotta a papírhüvelyeket.

Fehér por volt bennük, mint a nullásliszt. Meg is szagolta. Nem volt annak semmi szaga.

Mind a négy port beleszórta egy pohár vízbe.

A konyhában mégse merte meginni. Kiment az árnyékszékbe. Ott a szemét lehunyta, s egyszerre kihörpintette.

Jézus-Isten, de keserű volt, Szűz Anyám, Boldogságos Szűz Mária, de keserű volt. Ilyen keserűt még soha életében nem ivott.

És csak azután lett igazán keserű, mikor már bement és ledőlt az ágyára. Marta szájpadlását, égette nyeldeklőjét az a büdös keserűség. Csak a méreg lehet ilyen keserű.

Tenyerét odatapasztotta szájához, belenyúlt a nyelvéhez, hogy megfogja azt a keserűséget, ámuldozott, hogy ilyen keserű is van a világon. Még a haja szála is megkeseredett tőle.

Aludt egy óráig vagy háromig, akkor tágra nyitotta a szemét, s az ablakra meredt. Az a fény a tűzfalon narancssárga fényben villódzott, úgy ugrált, hogy elgyönyörködik benne.

Harangoztak valahol? Távolról harangoztak, zúgtak a harangok, süket, mély morajlással, egyre erősebben. Indult megnézni, hol harangoznak ilyen későn.

Akkor bejött egy ember, egy nagyon nagy ember, akkora, amekkorát még nem is látott. Hogy jött be ide, mikor csukva volt az ajtó? Ott állt az ágyánál, mint egy ló. Naa, mit csinálsz, tee? Maradhass már. Édesapám, kedves édesapám, ide nézzen, sonkából van a feje. Sohase bántsa. Ez is csak úgy teszi. Akár a seprő, aki leült a székre, bolondságból. Majd elhagyja.

Nekem is jobb volna már söprögetni, mert megesz a kosz. Kihúzom azt a fiókot is, és – mit látok? – tele van kölessel.

Méltóságos asszony, jaj de meg tetszett ijeszteni! Azt hittem, lezuhan arról a falról.

Hát ez meg mit akar itt? Menjen a fenébe, marha. Odaég a rántásom, fölforr a mosogatóvizem. Eresszen engem.

– Mi ez? – kérdezte Vizyné, aki föléje hajolt. – Maga beteg?

Anna oly mélyen aludt, hogy lélegzetét se lehetett hallani.

– Anna – rázta –, Anna. Nem érti?

A lány a másik oldalára fordult.

– Beteg – gondolta.

Homlokához ért. Egészen hideg volt. A keze-lába is, mint a jég.

– Ha ez itt meghal – tűnődött.

Fölszaladt a doktorért. Moviszter kiment kispesti betegeihez, s csak a rendelőórájára várták vissza.

Egyelőre rumos teával kínálgatta, biztatta, hogy igya meg, majd átmelegíti.

A lány mozgolódott, mutogatott valamit. Kérte, hogy gyújtson világosságot.

– Miért? – csodálkozott Vizyné. – Már reggel van. Fél kilenc – mondta rémülten.

Anna valami irtózatos félelemmel kaparászott maga körül, aztán kezét a szemére szorította. Nem látott semmit. Körös-körül fekete volt a világ: megvakult.

Megint mély álomba merült, s mindaddig föl se ébredt, míg az urak haza nem jöttek, és ebédelni nem kezdettek.

Vizyné épp arról beszélt, hogy most a nyakára betegedett ez a lány.

Ekkor megjelent az ebédlőben a tálcával.

– Jobban van? – tudakolta Vizyné.

Anna már látott mindent, de hogy mit beszélnek, azt nem hallotta. Csak a szájak mozogtak körötte.

– Meghűtötte magát – mondta Vizy.

– Persze – helyeselt Jancsi. – Egy kis meghűlés lesz.

– Mégis lehívatom a doktort – töprengett Vizyné.

– Ahogy gondolod – jegyezte meg Vizy. – De tudod, hogy ezek a parasztlányok milyenek.

– Igen – szólt Jancsi. – És különben is, már jobban van.

Estére tényleg egészen magához tért, ő kérte, hogy ne zavarják a doktort.

Még napokig káprázott a szeme, csöngött a füle. Egyszer a jégszekrényt nem látta, egyszer leejtett egy ezüstkanalat, és nem hallotta. A szíve pedig úgy szorongott, mint akkor éjszaka, s olyan kicsi volt, és körötte minden olyan nagyon nagy.

– Talán elrontotta a gyomrát – vallatta Vizyné. – Gondoljon csak vissza. Mit evett? Biztosan sokat evett valamiből, amit szeret.

Jancsi egy óvatlan pillanatban hozzáugrott:

– Rendben van?

– Igen.

– No látja. Mondtam.

– Csak nagyon keserű volt – szólt Anna halvány, lábadozó mosollyal. – Olyan keserű volt.

– Keserű? – ismételte az úrfi. – Minden orvosság keserű. Fő, hogy túl vagyunk rajta. No, isten vele.

Hanem neki éppen elege volt ebből is meg Vizyékből is, akik folyton regulázták a kései hazajárások miatt. Maga vette kezébe lakásügyét. A miniszter névjegyével ment a lakáshivatalba, hogy beköltözhessen abba a Márvány utcai szobájába, melyet már két hete megígértek neki. Ezt negyvennyolc óra alatt el is intézte.

Harmadik emeleti szoba volt, nem nagy, de utcai, és ami a fő, külön bejáratú. Még aznap szedte a sátorfáját, megcsókolta Angéla nénit, Kornél bácsit, estére már vissza se ment hozzájuk.

Jancsi az új szobájában ült, hódprémes bundájában, Elekessel beszélgetett.

Csöngettek az ajtón. Anna hozta a holmiit. Letette őket.

– Köszönöm, Anna – mondta az úrfi, és markába nyomott egy százkoronást.

Ki is kísérte az ajtóig. Ott ezt mondta:

– Várjon csak.

Valamit kivett télikabátja zsebéből, odaadta neki.

– Ez is a magáé.

Anna az utcán nézte meg, hogy micsoda.

Egy papírzacskóban gesztenye volt, apró, összeégett, megszenesedett magyar gesztenye, de még langyos.

Most látta, hogy az úrfi nem is haragszik rá.

TÉL

Novemberben cihelődni kezdtek a románok is.

A nemzeti hadsereg élővédjei 1919. november 14-én, pénteken reggel 8 órakor érték el a Duna vonalát. Pes-

ten még karhatalmi osztagok tartották fönn a rendet, mikor az Attila utcán már sastollak lengettek, s közkatonák rohamsisakjai ragyogtak föl a napban.

Mindenki az ablakokhoz tódult, lobogtatta kendőjét a zömök alföldi fiúk felé, akik feszesen meneteltek. Túl a pesti oldalon az emberek az erkélyre futottak, látcsővel szemlélték az első katonákat. Csöndes, megindító viszontlátás volt. A bujdosók, mint annyiszor a magyar történelemben, hazaérkeztek.

A hadra kelt sereg társzekerei napokon át zakatoltak a körutakon. Ismét a régi kürtjelek hangzottak, este kilenckor a Ferdinánd laktanyából már a takarodót fújták, mely hazahívja a bakát, a rongyos bakát. Tizennyolcadikán aztán – ködös, zord délelőtt volt, s a vörös naptányér alacsonyan lebegett az északsarki égen – harangzúgás és püspöki segédlet mellett bevonult a Fővezér a Fehérvári úton. Egy minisztériumi küldöttségben Vizy Kornél is ott állt, kürtőkalapban. Vizyné a parlamenti hölgybizottságban virágokat, gyászfátyolos nemzetiszín szalagokat nyújtott át.

Anna egyedül dolgozott. A ház üres volt és csöndes. Nem hallatszott a füttyszó sem. Kikönyökölt az erkélyverandára, rázta a porrongyot, bement az egyik szobába, mintha keresne valamit, s visszajött. A szellőzésnél a légáram még sokáig meglebegtette a fürdőszoba sok jó szagát, mely beivódott a bútorokba.

– Hallod? – mondta Vizyné, mikor benn ült a szalonban az urával. – Énekel.

Anna valami kis vidám dalt dúdolgatott. „Pénteken este, szombaton este, kimegyek a rózsámhoz a sötétbe..."

– Különös – szólt az asszony. – Eddig még sohase énekelt.

– Hát aztán. Jókedve van. Azt akarod talán, hogy sírjon?

Egy délelőtt a húst tisztogatta a deszkán. Egyszerre fölszisszent.

– Mi történt? – szörnyülködött Vizyné, aki ott ült a dagasztószéken.

– Belevágtam.

Kezét elöntötte a vér. A kés, a nagy konyhakés hüvelykujjába szaladt egészen a csontig, majdnem elmetszette az ujjpercet. Csúnya, tátongó seb volt.

– Mért nem vigyáz?

– Tessék hagyni.

Kimosta a vízvezetéknél, jól megsózta konyhasóval, egy kis ronggyal körültekerte. A rongy azonban csakhamar átpiroslott.

Fölküldték a doktorhoz. Az bekente valami csípőssel, szépen bepólyálta, megsimogatta az arcát, s azt mondta, hogy mire menyasszony lesz, elmúlik. Nagyon kedves, finom ember volt ez a doktor.

Szigorú tél köszöntött be. Erősen fagyott, akkora köd ereszkedett a városra, hogy két lépésre se lehetett látni. Varjak húztak az égen.

Aztán leesett a hó, betemette az utakat, elakadtak a villamosok, a Lánchídon az omnibusz se járt. Folyton havazott. A rendőr, a kövér rendőr már hajnalban csöngetett a házmesteréknek, hogy söpörjék a járdát, különben fölírja őket. Reggel ötkor, mikor még mindnyájan aludtak, kijött a pepita ruhájában, melyet nem vetett le többé, körültekintett a kékeslila hóhullásban. Mély csönd vette körül. Verebek ugráltak a tar gallyakon. Baltával törte a jeget, lapátolta a havat, söpörgetett.

Emberek akkor még nem jártak az utcán. Nyolc felé hivatalnokok szállingóztak a Várba, szivarral szájukban. Moviszter is leballagott. Téli sipkát viselt már, fülvédőkkel kötötte körül érzékeny füleit. Néha megállott a kapuban. Megkérdezte, mi újság, kezébe vette fájós ujját, melyen a pólya már bepiszkolódott, mormogott, hogy majd új kötést kell rátenni.

A seb a téli munkában mindig újra fölfakadt, a keze fájt, megfagyott, kiripacsosodott, a repedéseket belepte

a szénpor. Minden nő megcsúnyul valamit a hidegben. De a cselédek annyira megcsúnyulnak, hogy rongyaik között alig ismeri föl az, aki nyáron, a melegben látta őket. Anna is megcsúnyult. Hullott a haja. Egyre több gubanc maradt a vasfésűben. Nem szeretett emberek előtt mutatkozni.

Most érzett először fáradtságot, valami oly részeg kimerültséget, hogy esténként, mikor elvégzett, nem is bírt mindjárt lefeküdni, hanem ide-oda járkált, karját lóbálva, a vállára csapkodva ment-ment a folyosóra, onnan vissza, benyitott a szobába, a szalonba. Vizyné egyszer már az ágyból rá is szólt, hogy mit keres a sötétben.

Anna összerezzent. Nem tudta, hogy mit keres, azt se tudta, hogy mi van vele.

Az úrfi már nem étkezett náluk, pedig meghívták, hogy jöjjön el, amikor akar, minden vasár- és ünnepnap hivatalos volt ebédre. Egyszer jött el. Utána még látta a tükörablakon át a kávéházban, valami hosszú rúddal a kezében, egy zöld asztalra hajolva. Később nem látta többé.

Amint múltak a napok, megfásult, elzsibbadt benne valami. Szinte elfelejtett mindent, ami volt. De azért szenvedett. Mert ha nem is gondolt arra, ami volt, érezte, hogy az, ami volt, már nincsen, mint az állat, mely múlton és jövőn kívül az örök jelenben él, mint az a kutya, mely nem kap enni, s nem tudja, hogy mi bántja, és mégis folyton odavánszorog az üres ételes táljához, körülszaglássza, s miután látja, hogy semmit se lát, csüggedten a vacka felé kullog, vissza-visszasandítva.

Egyszer estefelé így álldogált fönn, a padlásföljáró előtt, bódultan, üres kézzel.

– Jöjjön csak be – szólt föl hozzá Stefi –, mutatok valamit.

Egy rózsaszín ruhát mutatott, egy gyönyörű rózsaszín ruhát, melyet magának varrt. Aztán az izgalomtól kipirulva elmondta a titkot, hogy nemsokára valami bál lesz,

egy ünnepély, a nagyurak előtt száz pár táncolja majd a körmagyart,[1] csupa úrilány, ügyvédek, orvosok lányai, s őt is bevették a táncosnők közé, most mindennap tánciskolába kell mennie, egy szigorú táncmester tanítja őket. Ehhez a szerencséhez pedig úgy jutott, hogy egy koronaőr udvarolt neki, ama hosszú, délceg fiúk közül való, akiket a Krisztinában „egyenesek"-nek neveznek, az ajánlotta be, az lesz a párja.

Anna hallgatta, s ő boldog volt, hogy valaki akad, aki hallgatja. Utána többször föl is hívta magához. Csalogatta a moziba, csak jöjjön, majd ő „befizet érte". Anna szabódott, hogy nincs ruhája, de végül elment. Ekkor látott először mozit. A vásznon autók cikáztak, valaki belepottyant a tóba, a gróf a grófnéval csókolózott a kertben. Stefi a koronaőrről beszélt. A koronaőr járt utána, de ő nem sokat törődött vele. „Hadd szenvedjen, a férfiaknak nem árt, azok mind olyan komiszok." Közben magyarázta a képeket. Egy sovány moziszínészt különösen kedvelt, valahányszor feltűnt, megérintette Anna karját. „Látja, ez az én *zsánereim.* A magas és halvány. Hát a magáé?"

Ő erre nem tudott mit felelni, mert azt sem értette, hogy mi az a *zsánereim,* aztán zavarta a sok kép, a körülötte ülő közönség. Megköszönte Stefinek, de többet nem ment el. Nem ért rá.

Úgyszólván egész nap fűtött. Náluk a fűtéssel volt a legtöbb baj. Vizyék kályhái egytől egyig rosszul fűltek.

Már reggel, a hósöprés után kezdődött. Gyertyával botorkált a pincébe. A pince mély volt, falai csöpögtek a víztől, pállott meleg csapott arcába. Megtöltötte szénnel a két kotlát,[2] anélkül hogy körül mert volna nézni. Patkányok jártak át az utcáról, a föld alatt alagutat vájtak maguknak, cincogtak a farakások körül, azoktól félt.

[1] A francia négyeshez hasonló, múlt századi magyar női társastáncot.
[2] Három lábra tett főzőüstöt.

Reggeli előtt melegnek kellett lenni az ebédlőben. Rárakott a kályhára, fújta, legyezte kötényével, de a tűz csak pislákolt, fojtó füstöt terjesztett, tele lett vele a lakás.

Mindig így ment ez, minden áldott nap, hol az egyik, hol a másik szobában.

Vizyné sokat bosszankodott:

– Miért nem hívja a kéményseprőt?

– Tegnap is itt volt.

– A Báthory úr?

– Az.

– Akkor maga a hibás. Biztosan nem tesz rá elég aprófát.

Báthory úr – Báthory Árpád, nemesember, három előnévvel – velük szemben lakott, ő söpört a Krisztinában. Többször megfordult a házukban, „golyózott", égette a kéményeket. Másnap a kályhák megint csak füstöltek.

Anna egyszer, hogy nem volt otthon asszonya, gondolt egyet, és lehívta.

Azonnal jött.

– Mi baj már megint, Annuska?

– Nem ég.

– No, majd meggyógyítjuk.

A falhoz támasztotta létráját, lerúgta lábáról papucsát, mezítláb ment a beteg kályhához.

– Annyit vacakolok – sopánkodott Anna.

– Ejnye – csóválta a fejét a kéményseprő –, ejnye – s megszánta, mint egyik munkás a másik munkást.

De nem törődött vele, csak a kályhával. Rázogatta rostélyát, tapogatta az agyagtapasztást, majdnem beledugta fejét is, annyira kukucskált.

– Mindig visszacsapja a szél – magyarázta Anna.

– Várjon – szólt hirtelen a kéményseprő. – Hol az a padláskulcs?

Báthory úr egy pillanat múlva künn volt a havas háztetőn, izmosan, ügyesen mászott a szelemen[1] felé, mint egy macska, állt a kémény mellett a magasban a seprővel – fehérben a fekete –, mint egy fekete kandúr. Valamit babrált a szélfogóval.

Anna az udvarról fölfelé lesett.

– Mindjárt megnézzük – kiabált le Báthory úr a hangtompító hóban –, hogy van-e most huzat?

Már jött a padláslépcsőn.

Anna megkérdezte tőle:

– És nem félt ott?

– Mitől félnék.

Együtt mentek a lakásba.

A lány tüzet akart rakni.

– Hagyja – intette le a kéményseprő.

Hatalmas kezével belenyúlt a még forró pörnyébe, kiszedte, maga gyújtott be egy lobogó újságpapírral.

Guggon ülve figyelték, amint a lángok körülnyaldosták a kályhát, s az aprófa szikrákat szórva pattogott.

– Ennek égni kell – mondta Báthory úr, és fölállott.

Egymás mellett várták meg, míg a faparázs kipirul. A kéményseprő jócskán rátett a szénből is, értett ő ehhez, nem döglesztette el.

Pár perc múlva hallották, hogy a szén ropog, megadta magát a tűznek. Odatartották kezeiket. Langyos szellő fújdogált a kályhából. A vasajtócska tüzesedni kezdett.

– No – nevetett Báthory úr, s kormos arcából kivillantak a fogai –, mit mondtam?

– Köszönöm.

– Szívesen, Annuska kisasszony, máskor is. Csak szóljon át hozzám.

Vizyék mindhárom kéménye vidáman eregette füstjét a kénkősárga égre. Báthory úr időnként érdeklődött:

– Ég?

[1] A szarufákat alátámasztó vízszintes gerenda.

– Ég.

– Azért. Muszáj is annak égni.

Szerdán csúnya zivatar nyargalt végig a városon, bömbölt a szél, rázta a házat. Künn a Vérmező úgy háborgott, mint a Balaton télen, mikor nem látni a partját.

Vizyné a spiritisztáihoz ment.

Anna a kályha előtt melegedett, hallgatta a vihart. Lassan lélegzettek az aranyparazsak, gyémánthunyorgással omoltak össze. A kályha vasajtaja az öt piros szemével bámult rá.

Most valaki halkan megkoccintotta az ajtó kilincsét.

Mikor ajtót nyitott, látta, hogy a kéményseprő.

– Jaj – suttogta –, de megijedtem.

– Csak nem tőlem?

– De.

– Miért?

– Olyan fekete.

A kéményseprő ott állt a folyosón a szíjas, fekete ruhájában, vállán a fekete kanállal, a fekete kötéllel.

– Hogy tud olyan fekete lenni – mondta Anna az ijedelem és mosoly között –, mint az ördög.

– Na – tréfált Báthory úr –, nem vagyunk mi olyan rosszak.

Belépett. Lánca csörgött a homályban.

– Nincsenek itthon? – kérdezte.

Valamivel előrébb jött a konyhai lámpa fénykörébe.

Nagy, kék szeme volt, egész valószínűtlenül nagy, mint a színészeké, mikor aláfestik.

– Mit csinál?

– Kalácsot akarok sütni. Hát maga?

– Gondoltam, benézek.

Csak a konyha küszöbén maradt, állva.

Anna egy tálba tette a kovászt, vajat, cukrot, sót. Leöntötte meleg tejjel. Lisztet szórt rá, kevergette.

A kéményseprő nézte a munkáját, sokáig nézte, majd így szólt:

– Én is megyek már.
– Hova siet?
– Haza. Megnézem, otthon-e már az a lány. Mindig elcsavarog.
– Mikor halt meg a felesége?
– Két éve lesz. Az őszön.
– Mi baja volt?
– Sorvadása.[1]
Anna letette a fakanalat, eltűnődött, mint aki valami tartalmasat olvas, ami tele van élettel.
– Kellene melléje valaki – mondta a kéményseprő. – Én nem bírok vele. Egy asszony kellene.
– Kap maga. Hány éves?
– Harmincöt.
– Nem öreg. Meg jól is keres.
– Hisz ajánlanak. Most is. Egy özvegyasszonyt. Erzsébeten. Van egy kis háza.
– Na lássa.
– Csakhogy nekem nem kell. Ha magát ajánlanák...
– Ne bolondozzon – vágott szavába kedvetlenül, minden kacérság nélkül, mert most nem jól esett, hogy dicsérik, mert most tudta, hogy nem szép.
A kéményseprőt vonzotta valami, lehet, hogy a lány szenvedése, a friss fájdalma, melyet a férfiak mindjárt megszimatolnak, az alázat és kiszolgáltatottság, mely sokszor jobban tetszik nekik, mint maga a szépség. Odadőlt az ajtófélfához. Megvárta, míg Anna a kalácsot begöngyöli a tepsibe. Akkor így szólt:
– No, megyek már.
– Most csakugyan menjen, Báthory úr. Mindjárt itt lesznek.
Báthory úr nem sokat okoskodott. Egy ízben még találkozott vele, véletlenül, az utcán, megint mondogatta, csak úgy általánosan, hogy egy asszony kellene,

[1] Tüdővésze.

egy asszony, aztán, amint dukál, Ficsornéval megizentette, hogy szívesen feleségül venné Annát, ha hozzájönne.

A házmesterné a lehető legbuzgóbban tett eleget megbízatásának. Beszélt a lánynak, hogy milyen szerencse, a világért se szalassza el, dicsérte a kéményseprőt, aki józan, szorgalmas ember, nagyon jól bánt az első feleségével. Anna nem mondott nemet, csak gondolkozási időt kért. Báthory úr viszont arra kérette, jöjjön el egyszer, nézze meg a háza táját.

Kimenős napján a Vérmezőnél eléje jött, s fölvezette a lakásába, a negyedik emeletre, egy udvari szobába.

Hideg, téli holdfény reszketett a jégvirágos ablakon, s ónosan-halottasan világította meg alakjaikat, mikor a sötét szobába léptek. Távol állottak egymástól. Anna nyomban az ablakhoz sietett, s lefelé tekintett. Fölfedezte az ő házukat, megismert egy fát, arról az ablakát, s csodálkozott, hogy innen, a magasból milyen kicsi.

A kéményseprő meggyújtotta a petróleumlámpát, a falra akasztotta, az ablak mellé.

Sok holmi volt itt. Két nagy szekrény, két ágy, ágyneműkkel, mindennel, ami kell, egy dívány, egy konyhakredenc, egy asztal. Báthory úr kinyitotta a szekrényeket. Mutogatta az asszony fehérneműit, melyek kimosva, mintegy érintetlenül álltak ott: hat ing, három alsószoknya, három hálórékli, egy piros himalájakendő.[1] Nagy tisztelettel, becsüléssel beszélt vele. Anna gondolkozott, s valami bágyadt kis öröm villant át rajta.

Később hazajött a lány, mogorva, tizennégy éves fruska, csatakosan, kivágott cipőben. Az apja figyelmeztette, hogy köszönjön, mire köszönt, és a sarokba ült egy székre. Anna vacsorát főzött, paprikás krumplit. Csöndesen megették, hárman.

A kéményseprő lekísérte Annát. Faggatta:

[1] Puha gyapjúszövetből készült kendő.

– Hát mit gondol?

– Még nem határoztam.

Báthory úr hangsúlyozta, hogy neki „sürgős" a házasság. Anna ezt felelte:

– Most hagyjon. Majd az ünnepek után.

Ebben is maradtak.

Ünnepek előtt, hogy legtöbb dolga volt, és a mákost meg a diót készítette, beállított a bátyja, akit már öt esztendeje nem látott, mert francia fogságba került. Egészen megemberesedett, bajusza is nőtt. Ostort tartott kezében, kocsival jött a pusztáról, valamit hozott az uraságnak. Megkérdezte, hogy van, s visszahajtatott a pusztára.

A házban nagy karácsony volt.

Előbb Drumáékhoz repült be az angyal, oda vitte a legtöbbet, a kisbabának. Stefi arany karkötőórát kapott. Etel a Moviszteréktől egy vég vásznat.

Náluk legutoljára gyújtották meg a karácsonyfát Moviszterék és Drumáék jelenlétében. A méltóságos asszony és a méltóságos úr megcsókolták egymást. Vizyné az urát szivartárcával lepte meg, s ő – mint minden évben – huszonnégy zsebkendőt vett a feleségének. Anna ajándékát a méltóságos asszony nyújtotta át. Selyempapírba volt csomagolva.

Lélekmelegítőt kapott, egy barna, tartós, kötött lélekmelegítőt, hogy meg ne fázzék a hósöprésnél.

Amint kibontotta a viaszgyertyák fényénél, Drumáné meglökte Moviszternét.

Ezt a lélekmelegítőt ismerte. Katica kapta, viselte is, aztán mikor elment, visszadobta.

Vizyék Három Király napján[1] Tatáréktól jöttek egy nagy politikai ozsonnáról, melyen két miniszter is részt vett.

Az asszony, mikor a konyha ajtaja elé ért, hirtelenül megállott.

Benn a konyhában egy idegen férfi volt, egy férfi, akit nem ismert. Ott ült az asztalnál, s mellette – elég messze tőle – Anna.

Láttára az ismeretlen férfi illemtudóan fölkelt, és köszönt:

– Jó estét kívánok.

Most jobban lehetett őt látni, mert a lámpa megvilágította halvány arcát és szőke, selymes haját. Világosszürke ruhát viselt, hosszú nyakkendőt.

Vizyné csak fürkészte egyre bizalmatlanabbul, magában tanakodva.

– Nem tetszik megismerni – mondta a férfi nem kellemetlen bariton hangján, és mosolygott. – A kéménysepről...

– Á, maga az? Nézze, meg sem ismertem. Így még nem is láttam. Jó estét, Báthory úr, jó estét.

A hívatlan vendég nem sokáig alkalmatlankodott, megvárta, míg a ház úrnője bemegy – kicsit késlekedett, hogy ne legyen az a színezete, mintha szöknék – aztán csöndesen távozott.

Vizyné szeméről most hullott le a hályog. Révedezve csóválgatta fejét. Erre nem is gondolt. Nem gondolt arra, hogy Annának máshoz is köze van, máshoz is köze lehet az ő Annájának, s egy akárki egyszerűen beülhet hozzá. Az egész olyan kellemetlen volt – és tapintatlan –, valósággal nyílt jogbitorlás, olyanforma, mintha a kéményseprőt az ő fehér díványán találta volna, a

[1] Vízkereszt napján, január 6-án.

hálóban, és ott kedélyesen pipázott volna. A szemtelenség fölháborította, de nem szólt semmit.

Lassan hozakodott elő:

– Mondja, Anna, hát magához jár ez?

– Néha benéz.

– Mi az, hogy „néha"? Talán nem is először? Máskor is itt volt már?

– Máskor is.

– Hányszor?

– Olykor.

– Ezt nem szeretem. Nagyon jól tudja. Egy idegen férfi az én házamban. Sehol a világon nem szokás ilyesmi.

– Ő jön. Nem kergethetem ki.

– De az nem úgy van, kérem.

– Tőlem akár otthon is maradhat.

– Hát akkor miért nem mondja meg neki? Mondja meg.

– Nem bírom, méltóságos asszony.

– No, akkor majd megmondom én. Magának más dolga van.

– Tessék megmondani. Nekem igazán mindegy.

Vizyné beszélt a kéményseprővel, az nem mutatkozott többé, de a dolog ezzel közel sem volt rendben. Amíg főztek, folyton rágta a lány fülét:

– Udvarolt magának?

– Beszélgetett.

– Telebeszélte a fejét. Meg akarta bolondítani.

– Hol a vaj, méltóságos asszony?

– Ott az ablakban, fiam. Vigyázzon, Anna, nagyon vigyázzon. Csak megzavarja. És miket mondott?

– Egyszer azt mondta... – kezdte, de a vízvezetékhez ment, a csuporba vizet engedett, úgyhogy Vizyné nem hallhatta, mit beszél.

– Szóval, mit mondott? – vallatta, miután Anna a csuprot a tűzhelyre tette.

– Azt mondta, hogy nincs senkije.

– Mást nem?
– Meg hogy egy asszony kellene.
– Érdekes. És mit felelt rá?
– Semmit.
– Okosan tette. Nevetséges. Nem magának való ez.

Anna igazat adott neki nyíltan is, belül a lelkében is, de mihelyt nem hallotta érveit, megtántorodott.

Az újság, hogy Annának valami kérőféléje akadt, nem maradt titokban, megtudta az egész ház, s a lakókat két pártra szakította. Báthory úr gondoskodott arról, hogy távollétében hátvédeket teremtsen magának, és megdolgozza a közvéleményt. Mindenekelőtt a cselédekre támaszkodott. Ficsorné, akinek ígért valamit, ha Annát megszerzi, föltétlen híve volt. Ő nyerte meg az ügynek Stefit is, aki biztatgatta Annát, hogy legyen esze, ne válogasson, különben úgy jár, mint ő, aki harminckét éves korában is szolgálni kénytelen. Etel, a Moviszterék öreg Etelje nem egészen állt kötélnek. Elismerte, hogy szép dolog lenne, de nevetett, hogy minek egy cselédnek férjhez menni, addig boldog, amíg lány. Drumáék határozottan a házasság ellen foglaltak állást. Moviszterné semleges jóindulattal tekintett az események elé.

Ezek mindennap kioktatták. Az egyik arra figyelmeztette, hogy siessen, a másik, hogy a világért se hamarkodja el, még ráér. Anna annyi tanácsot kapott, hogy belekábult, és mikor számot vetett magával, hogy hányadán is áll, legjobban szerette volna, ha békében hagynák, vagy ők maguk határoznának akárhogy. Utálta az egészet. Mindig azoknak a pártján volt, akikkel legutoljára beszélt.

Nem lehetett tudni, hogy mi ütött hozzá, hogy kivel beszélt utoljára, kivel nem, hogy az egymásnak ellentmondó tanácsok zavarában kikre hallgatott, egy napon azonban mégis ez történt.

Anna krumplihámozás közben nyugodtan és egyszerűen közölte asszonyával, hogy keressen másik lányt, ő

férjhez fog menni, minél előbb, mihelyt az új cseléd helybeáll, ha lehet, már most tizenötödikén szeretne, ha nem lehet, akkor legföljebb elsejéig várhat.

A fölmondás nem volt rideg, de hivatalos.

Vizyné most egy szóval se próbálta lebeszélni, tudomásul vette, éppoly hivatalosan. Végignézte, mint egy idegent, s fejét büszkén fölemelve kiment a konyhából.

Ez a csapás nem jött váratlanul, hisz már hetek óta feje fölött lebegett, de talán annál rettenetesebb volt.

Anna hatodik hónapja szolgált nála, addig, ameddig egyetlen cselédje sem. Úgy hozzászokott, hogy el sem tudott helyette képzelni mást, senkit, se jobbat, se roszszabbat. Nem is nézett új lány után. Az első izgalom után átadta magát valami fatális tétlenségnek, valami tárgytalan bizakodásnak, melyben a spiritisztáknál csak megerősítették. Ott burkolt formában megkérdezte a szellemét, az ő áldott védőszellemét, hogy mit cselekedjék: attól azt a választ kapta, hogy „az, amitől tart, semmi esetre sem fog bekövetkezni, de most nagyon keménynek kell mutatkoznia". Ebben meg is nyugodott.

Közben azonban beteg lett.

Az ura egy délben az ágyban találta, feküdt az elsötétített hálószobában, jeges borogatással a fején, s egy orvosságos üvegből tormaszeszt szagolgatott. Az ő betegsége, mely kisebb-nagyobb időközökben visszatért, rendszerint roham alakjában jelentkezett: hirtelen, minden ok nélkül sírógörcs fogta el, megfájdult a feje, csillapíthatatlan fejfájás kínozta órákig, míg az ideges gyomor hányás által könnyített magán, akkor a fejfájás is lassanként megszűnt. Ezt az orvosok „hisztériá"-nak nevezték, de tenni semmit se tudtak ellene.

Vizy nem is üdvözölte, egy rosszalló pillantást vetett rá, aztán hátat fordított. Feleségének a betegsége mindig inkább bosszantotta, mint megijesztette. Személyes sértésnek tekintette, hogy beteg is mer lenni.

Délután a beteg állapota rosszabbodott: nyögött, jajgatott, csapkodta kezét, aztán, nagy sokára, hányni kezdett. Anna jött-ment a lavórral.

A doktor csak rendelőórája után érkezett. Unottan akasztotta föl télikabátját, s bement a betegszobába, már felöltve nyájas, társadalmi arcát. Meggyújtotta a hálószekrényen álló kis villanylámpát, mire a beteg panaszkodott, hogy nem bírja el a fényt, és a körötte levő sok zsebkendő egyikét szemére szorította.

Moviszter mindenekelőtt azt tanácsolta, nyissanak egy ablakrést, mert nagyon fülledt a levegő. Vizy az ágy fejénél állt, intézkedésre készen. „Angyal"-nak nevezte feleségét – a leánykori nevén –, mint mindig, mikor idegen volt jelen, s érdeklődött hogyléte felől. Az orvos pirongatta a betegét. Kezébe vette a kezét, sokáig ott tartogatta, anélkül, hogy valamit szólna. Megolvasta érlökését, meg is hőmérőzte. Bólintott, hogy nincs láz, minden rendben.

Aztán, hogy valamit tegyen, az általános vizsgálatra tért. Föltakarta a testet, és nézte. Ismerte ezt a testet, akár a hangoló a zongorát, melyet gyakran hangol, minden kalapácsát és billentyűjét, de tudta, hogy a gép maga még nem minden, s ahhoz, hogy a kalapácsok és billentyűk összejátszásából valami igaz keletkezzék, valami élet és zene, más egyéb is kell, mert ez a tapintható, önmagába zárt valami a körülötte lévő nagy mindenségben nincs egészen elszigetelve, amint látszik, nincs egészen egyedül és idegenül, hanem össze van kötve égen és földön mindazzal, ami él. Kiábrándultan fogott hozzá a formasághoz, melyet már annyiszor hiába csinált végig életében. Nyomogatta a gyomrot, a beleket, felültette a pácienst, szépen megkérte, hogy sóhajtson, hallgatta a tüdejét, kikopogtatta a szívtompulatot, s udvariasan megköszönt mindent.

A férj e vizsgálat alatt a lélegzetét is visszatartotta, hogy ezzel az orvos munkáját mintegy elősegítse. Vizy

ama huszadik századbeli, művelt emberek közé tartozott, akik az orvostudományban, melyet az egyetemen tanítanak és általában mindabban a tudományban, melyből hivatalosan diplomát szolgáltatnak ki, oly vakon hitt, mint hívő a vallásában. Minden orvost oly lénynek tekintett, aki valamivel többet tud rólunk, s ezért bizonyos titokzatos fényben látta őket. Moviszter mozdulatait szintén így figyelte. Amint lerázta a hőmérőt, s közben kézelőjének inggombja csörrent, úgy érezte, hogy ez a hőmérő most „orvosilag" csörren. A tüdőhallgató gumicső, valamint a sztetoszkóp hasonló borzongást ébresztett benne. És folyton arra várt, hogy a doktor, aki felesége fölött hajladozott, egyszerre fölkiált, hogy ebben a pillanatban végre megtalálta az igazi bajt.

Moviszter ellenben így szólt:

– Én semmit se találok.

– Nem a gyomra?

– Ott nincs semmi.

– A tüdeje?

– Az teljesen tiszta.

– És a szíve?

– Kitűnő szíve van.

– Mit egyék?

– Ami ízlik.

– Egy kis könnyű becsinált levest? – segítette Vizy.

– Azt is.

– Nem írsz föl valamit?

– Fölírhatok – mondta Moviszter szórakozottan.

Föl is írt valamit. Vizy buzgólkodott.

– Rögtön elküldetek érte.

– Nem olyan sürgős.

Moviszter a receptet a betegnek adta.

– Ebből tíz csöppet méltóztassék majd bevenni egy kockacukorral. Tizenötöt is bevehet, ha nyugtalan, de csak akkor. Inkább sokat pihenni, szórakozni. Fáj még a feje? Na, már nem is fáj. Mondtam, nincs semmi baja.

Kezet nyújtott, hogy elbúcsúzzék.

– Az a baja – szólt Vizy, s feleségére pillantott –, Angyal, beárulhatlak? Kérlek: az a baja, hogy örökké idegeskedik. Fölmondott a cselédje, férjhez megy...

– Úgy – szólt Moviszter.

– Ezzel izgatja magát már egy hete. Nem alszik.

– No, csak nem komolyan? – kérdezte az orvos.

– Bizony, nem valami kellemes az – mondta Vizyné rekedten. – Betanítottam, és most egyszerre itt hagy.

– Hát ez így szokott lenni.

– Mert hálátlanok, mert nincs semmi belátásuk. Egy fél esztendeig fáradtam, vesződtem vele. Érdemes volt?

– Nézze, méltóságos asszonyom, nekem van egy páciensem, hetvenhat éves, és most kezd angolul tanulni. Mire megtanul, talán meg is hal. Vagy mondjuk, hogy nem hal meg egyhamar, s később – majd százéves korában – úgy hal meg, hogy tudott angolul. Érdemes volt? Vagy érdemes húszéves korunkban elkezdeni akármit? Igenis érdemes: valahogy csak el kell tölteni az időt.

– Pedig ez olyan jó lány volt. De megőrült – suttogta Vizyné –, egészen megőrült, doktor úr.

– Dehogyis őrült meg. Csak férjhez megy. Tessék hagyni, hadd menjen. Majd kap másikat.

– Ilyet, mint ez? Soha.

– Hát nem ilyet. Mondjuk, nem ilyen jót, hanem valamivel rosszabbat.

– Aki majd lopni fog nekem.

– Hát majd lopni fog. Higgye el: nem is olyan jó az a nagyon jó cseléd. Legyen olyan, mint a többi: jó is meg rossz is.

– Mint a maguk Etelje? Már bocsásson meg, doktor úr, de én ilyent nem tűrnék meg a házamban. Mindig csodálkoztam is önön...

– Hiszen én se vagyok elragadtatva tőle. Még a pácienseimmel is gorombáskodik. Múltkor lehordott egy beteget, mert nem törölte le a lábát. De hát mit tehetek?

Mindenkinek van valami hibája. És ez természetes. Bele kell törődni. Az ő helyzetük sem rózsás. Annyit fáradnak, vesződnek, s a munkájuk olyan, hogy abban még örömük se telhet, mert mihelyt készen van, már elmúlik, nyomban fölfalják mások, bepiszkítjuk és elrontjuk mi, kérem, mi. Hát hadd legyen legalább az a kárpótlásuk, hogy kicsit rosszak is lehetnek. Meg kell ezt érteni.

– Hiszen értem – bólingatott Vizyné, s könnyes pilláján a zápor után egy kis sugár tetszett föl. – Csak egyet nem értek. Mondja, kedves doktor úr, mért olyan disznók?

Moviszter látta, hogy két malomban őrölnek, nem is folytatta, hanem ezt dünnyögte:

– Persze, persze. Szóval, amit mondtam: tíz-tizenöt csöppet...

Vizyné utánapillantott, kimeresztve a szemét. Elhatározta, hogy többé életében nem hívatja le ezt a vén szamarat.

De az ura, aki kikísérte Movisztert, és visszajött, így szólt:

– Igaza van a doktornak, teljesen igaza van. Nincs semmi bajod. Mit tartod mindig a hajadon a kezed?

– Zavar talán?

– Nagyon. Egész nap fő a fejem a hivatalomban, és mikor hazajövök, ilyesmivel traktálsz. Kisstílűség. Majd keresel egy másikat, és punktum.

– De értsd meg, nekem föltétlenül szükségem van rá.

– Túlzás. Te mindig túlzol. Derék lány, elismerem, de végre senkit se lehet kényszeríteni. El kell engedni.

– Márpedig én semmi körülmények között nem engedem el.

– Mit csinálsz? Ha a fejed tetejére állsz, akkor is elmegy. Csak idegesítesz most, mikor legtöbb a dolgom. Különben is torkig vagyok ezzel a cselédüggyel, hagyd egyszer s mindenkorra, az ördög vigye el, menjen már a fenébe, menjen a pokolba.

– Ne ordíts.

– Te ne ordíts. Komédia. Vagy talán azt hiszed, hogy amit ez megtesz, azt más nem tudja megtenni?

– Nem – kiabált az asszony, és föltérdelt az ágyban, fehéren, az ingében, hadonászva –, nem, amit ez megtesz, azt más nem tudja megtenni.

– Te nem vagy normális – rivallt rá Vizy, és csodálkozva nézte feleségét, aki maga is megijedve visszafeküdt –, te nem vagy normális.

– Te pedig durva vagy, goromba vagy, mint a pokróc, olyan goromba vagy, olyan komisz vagy. Egész életedben is az voltál hozzám, olyan durva... olyan komisz...

Az asszony törölgette lassan szivárgó könnyeit az ott heverő sok zsebkendővel, hol az egyikkel, hol a másikkal. Vizy leült, és piszkálta az orrát. Hallgatta, hogy szidja őt, türelmesen, megadóan hallgatta, mint a férjek, akik csalják feleségüket, s olykor vezekelni kívánnak miatta. Aztán csöngött a telefon, az íróasztalhoz sietett, tenyerét a tölcsér köré formálva beszélt valakivel, igennel és nemmel, de nagyon halkan, vette a kabátját, elment hazulról.

Vizyné egyedül maradt a nagy lakásban. Még sírdogált kicsit, majd kifáradt, és mozdulatlanul bámult maga elé.

Egyszerre az ágy előtt állt Anna.

– Csak azért jöttem – rebegte –, hogy nem tetszik-e valamit parancsolni?

Az asszony nem felelt. Mióta megtörtént a fölmondás, egyetlen szót se szólt hozzá, annyira gyűlölte, hogy látni se bírta.

Anna várt, tétovázva a gyűlölet légkörében, mely hidegen vette körül. Sajnálta a méltóságos asszonyt, hogy beteg, hogy annyit szenved, s ezt talán ő is okozta.

Vizyné fölsóhajtott. Érezte, hogy a zord hangulat valamit enyhült, a lány még mindig ott ácsorgott, nem akart

elmenni. Ekkor megigazította kispárnáját, s korholó, de békülékeny hangon így szólt hozzá:

– Na, megjött már az esze?

A lány válasz helyett lehajtotta fejét.

Vizyné nagy szünetekkel beszélt:

– Mert tudnom kell... Nekem elég volt ebből egyszer, többet nem akarok ilyen szcénát... Nem tartóztatom... Jogában van... mehet... itt hagyhat, a tél közepén, magamra... Senkit se lehet kényszeríteni... Ha nem tetszik, szépen elválunk... Ha pedig marad, akkor marad... Különben én nem értem magát... Mi baja volt itt...? Bántották...? Nem kapott eleget enni... Pénzre van szüksége...? A bére ott van a takarékban... gyűlik... mért nem szól...? Akkor veheti ki, amikor kívánja... majd vásárol rajta valamit... valami értékeset... Vagy emeljek...? Arról is lehet szó... Mit akar?

Anna kicsit előrelépett. Vizyné elérkezettnek látta a pillanatot, hogy végképp levegye a lábáról, most hallotta a szellem szavát, hogy csak keményen, keményen.

– Maga se tudja, hogy mit akar... Hisz ennek a szerencsétlennek, aki elvette az eszét... Ismerem ezt a fajtát... Fűt-fát ígérnek, aztán otthagyják... Annyit se keresnek, hogy el tudja tartani... Miből élnek...? Hol laknak...? Maga bemenne abba a piszkos kis lyukba, megpenészedni... ? Ezek csak cselédet akarnak, ingyencselédet, aki mos rájuk... még bért se fizetnek... egy jó bolondot... nem feleséget... Aztán, még ha fiatal volna az a kéménysepről... De már nem is fiatal... És özvegy... Akkora lánya van, mint maga... Én ismerem azt a kis dögöt... Az kikaparja a maga szemét... Mostoha akar lenni...? Ó, láttam én már ezt... sok cselédem férjhez ment... aztán jöttek, hogy az uruk veri, hogy részeges, hogy nincs munkája, hogy jaj, méltóságos asszony, kezét csókolom, ha én még egyszer visszakerülhetnék ide... Könyörögtek... De aki egyszer innen kiteszi a lábát, az nem kell...

Mi lesz akkor magából...? Hová megy...? Haza...? Mehet a zsidókhoz... zsidó helyekre, ahol... Micsoda...?

A lány suttogott valamit, mosolyogva. Vizyné még egy szelíd támadást intézett:

– Ne tegye tönkre az életét, ne tegye tönkre a fiatalságát... azt a gyönyörű fiatalságát... mert megbánja keservesen... Hallgasson arra, aki okosabb... aki tapasztaltabb... Nem mondom, ha valami érdemes volna... De hát ez...? Majd akad valaki... később... akkor férjhez adjuk... Én nem erőszakoskodom... Gondolja meg még egyszer, de most utoljára... Majd holnap adjon választ... Előbb jól gondolja meg...

Anna végigsimította haját.

– Én már döntöttem.

– Szóval marad?

– Maradok.

Vizyné a nagy csata után párnájára hanyatlott.

– Nem tetszik valamit vacsorázni?

– Semmit – mondta. – Vagy adjon egy kis befőttet. Már két nap óta egy falatot sem ettem.

Anna oly fürgén és boldogan szolgálta ki, mint még soha.

Spanyolmeggyet hozott. Vizyné a papírcímkén fölismerte Katica szálkás betűit, s így szólt:

– Ez még tavalyi, a Katica csinálta.

És ekkor hosszú idő múltán rágondolt. Míg kanalazta a sötétpiros levet, és a magokat kiköpte egy tányérkára, a régi cselédje járt eszében, mintha ebbe a befőttesüvegbe, mint egy energiatartályba belefojtotta volna munkája feszítőerejét, s az most kirobbant volna. Még több napig tartott a spanyolmeggy. Valahányszor evett belőle, fölrémlett valami, de mikor a papírcímke szemétre került, és az üveget kiöblögették, nem jutott eszébe többé.

Különben szent volt a béke. Anna maga ment át a kéményseprőhöz, s oly határozottan kiadta az útját,

hogy az megsértődött, alig két hétre rá feleségül vette az erzsébeti özvegyet, akinek van egy kis háza is. Ő ezt nem bánta nagyon. Ha vallatgatták, hogy jobb-e így, azt mondta, talán jobb is.

Az izgalom elült a házban.

Stefi maga se védte már álláspontját. Leverten járkált, őt is valami kellemetlenség érte. Amikor már megtanulta a körmagyart, s lakkcipőjét is megvásárolta a bálra, ahol úri kisasszonyokkal együtt táncolt volna, levelet kapott a rendezőbizottságtól, hogy „nagy sajnálatukra el kell tekinteniök szíves közreműködésétől".

Anna az érdekességéből napra napra vesztett. Annyira belesimult a ház rendjébe, hogy eltűnt, észre se vették, nem is beszéltek róla sehol. Mint a legtöbb cseléd, ő is utánozni kezdte asszonyát. A haját már egészen úgy simította végig, mint Vizyné, s az ismerősök, mikor telefonoztak, gyakran nem tudták, hogy az ő hangját hallják-e vagy az asszonyáét.

FARSANG

Elekes Józsefnek a bankszolga fölvitte a valutaosztályba a napi postáját, mely mindössze egy gyászjelentésből állott.

Kinyitotta, és akkor úgy megdöbbent, hogy majdnem földre ejtette a gyászjelentést.

A gyászkeret közepén vastag betűkkel legjobb cimborája nevét pillantotta meg: Patikárius János nevét.

Jancsiról már hónapok óta nem hallott semmit. A bankból egy napon minden bejelentés és fölmondás nélkül eltűnt, törölték a hivatalnokok lajstromából, budai legénylakásán csak annyit tudtak, hogy elutazott valahová. Vizyék szerint Bécsben tartózkodott. De se nekik, se másoknak nem írt.

A gyászjelentés így szólt:

Patikárius Ferenc és felesége, született Jámbor Terézia, a maguk és rokonaik nevében fájdalomtól megtört szívvel jelentik, hogy egyetlen fiuk

PATIKÁRIUS JÁNOS

1920. február 16-án meghalt minden komoly élet számára, s ezután csak a vidámságnak él. Miért is a vidám halott ezen a nem szokatlan úton hívja meg barátait a fönti napon este pont 24 órakor a ***Club des Parisiens****-ben tartó kedélyes pezsgős ricsajra, hogy ott vele együtt minden gondot ünnepélyesen eltemessenek.*
A jókedv kötelező.
Le a szomorúsággal.
Béke hamvaira!

Elekes elképedve állt egy pénzszekrényhez támaszkodva, ide-oda forgatta a gyászjelentést, sokallta a tréfát. Ijedelmén halvány vigyorgás villant át. Még egyszer elolvasta, most már gyönyörködve a szöveg egyre merészebb, elmésebb stílusfinomságaiban. Hát ezúttal csakugyan becsapta a fickó.

Jancsi aznap jött a bécsi gyorssal. A Nyugatitól egyenesen a Duna-parti Szállodába hajtatott, hol az első emeleten nyittatott magának szobát. Megfürdött, lement a szálloda éttermébe ebédelni. Ott egy asztalnál már várta a lakásügynök, akit sürgönyileg rendelt magához. Egy-kettő lebonyolították az üzletet. Jancsi aláírt valami nyilatkozatot, mely szerint Márvány utcai lakását minden ingóságával egyetemben örökre átengedi, ennek ellenében a pasi leszúrt egy csomó dollárt, melyet Jancsi könnyedén a mellényzsebébe gyűrt. Amerikai gyorsasággal történt. *Shakehand*-eztek.[1]

[1] Kezet ráztak. (angol)

A nagy és tündöklő Bécs után ez a kis és szegényes Pest olyan meghittnek tetszett, hogy szinte elérzékenyült. Andalító délután volt, friss és idilli, olyan téli délután, mikor szinte szikrázik az életkedve. Ropogó hó takarta a várost. A lánchídi kőoroszlánok homlokán is hó volt, mintha valami fehér kendővel kötötték volna be a fejüket. Korcsolyák csilingeltek a jégpályára sietők kezében, szánok csengettyűztek. A fagy, a kemény, egészséges fagy kicsípte az arcokat. Benn a *Gerbeaud*-ban égtek az üvegcsillárok, s a Váci utcán, a Koronaherceg utcán, a régies, múlt századbeli, belvárosi utcákon egymás után gyulladoztak a fények a kirakatok tükörüvegjei mögött, melyekben most minden kívánatosabbnak, varázsosabbnak látszott, mint egyébkor: a cipők is, a könyvek is, az ásványvizes palackok a mohos sziklán, egy reklám-szökőkutacska mellett, aztán a birsalmasajt, a mogyoródombok, a dióhalmok, az ízes, még nyirkos berber datolyák kúpja is, akár távoli gyermekkori emlékek, a Mikulás ajándékai. Ebben a színpadi fényjátékban percről percre részt vett az ég. Most a Gellérthegy mögött derengett almazölden, most a királyi várpalotánál pirult ki rózsaszínre, most halványszürkére hamvadt, s ekkor gyorsan megjelentek az apró, erősen villogó, téli csillagok.

Estefelé Vizyéknek egy hölgylátogatójuk érkezett.

A cseléd bevezette a szalonba, s ott foglalt helyet, míg Vizyné más ruhát nem öltött, hogy illendően fogadja.

Ez a hölgy vidrabundáját fázósan maga köré vonva várta a ház asszonyát. A beléptekor valami vékony madárhangon bemutatkozott neki, nyomban tegezni kezdte, mint a dzsentri asszonyok, Vizyről beszélt, akit ismer a minisztériumból, a Patikáriusokról, akikkel Egerben találkozott, általában folyton kotyogott, és a lornyonján át erősen bámulta.

Ő tartózkodóan viselkedett. Eleinte nem tudta kivenni szavaiból, hogy mit akar. Azt hitte, hogy azoknak a

bizottságoknak a tagja, melyek ekkoriban mindenütt híveket toboroztak, pénzt gyűjtöttek társadalmi szervezkedésekre, különböző népjóléti célokra. Ez is mindig valami grófnét emlegetett. Hadarva, de halkan pörgette nyelvét, azzal a mindenen átsikló és elsuhanó fölületességgel, mint az ilyen szélhámoskodó nők. Estélyre volt öltözve. Bundája alól kikandikált zöld cipője, selyemharisnyája. Később letette tüllboáját, kinyitotta bundáját, s akkor föltetszett sovány, púderes keble és a báli ruhája, egy kifogástalan selyemruha, aranygyöngyökkel dúsan hímezve.

Vizyné épp felelt valamit, már gyanakodva, már meg akarta kérni, hogy valami igazoló iratot mutasson, de mást gondolt. Még egyszer rátekintett, hozzálépett, és a nő fejéről szó nélkül levette a kalapot. Fejét bozontos paróka borította, olyanféle színű, mint az ő haja, borostyánsárga.

– Te szerencsétlen – mondta Vizyné –, mit csinálsz itt?

– Álarcosbálba megyek, Angéla néni. Csókolom a kezed.

– Honnan jössz?

– Bécsből. Mondd – kérdezte nagynénjétől, míg végigsétált a szobában bundáját kissé fölkapva –, ugye csinos nő lennék?

– Díszes figura vagy. Mondhatom. Szegény apád azt se tudja, hogy mi van veled. És mivel foglalkozol ott?

– Üzleti ügyekkel.

– Láncolsz.[1]

– A szénszakmában dolgozom. Kell nektek szén? Hány vagonnal küldjek?

– Bolond. És meddig maradsz itt?

– Csak egy napra jöttem. Holnap reggel már megyek is vissza. Különben hogy vagytok? Kornél bácsi?

– Nem hallottad? Államtitkár lesz.

[1] Itt: üzérkedsz.

– Gratulálok. Te, nem lehetne valamit csinálni az állammal? Ha Kornél bácsi Bécsbe jön, okvetlen keressen föl. Szép lakásom van, Rothenturm Strasse 1. No, szervusz, Angéla néni, várnak a barátaim. Elekes, az egész brancs, még egyszer viszontlátásra, csókollak, csókolom a kisztihandodat.

– Csak nem mégysz így ki az utcára?

– Autó vár lenn.

– Vigyázz magadra, Jancsikám – intette Vizyné –, és írj annak a szegény apádnak.

A *Club des Parisiens*-be egy mellékajtón ment be. Meglepődött, hogy ezek a hátsó helyiségek milyen kopárok. Pár bot, kabát lógott a fogasokon, a pincérek még ingujjban fésülködtek. Maga a tulajdonos fogadta. Ő már tudta, hogy egy bécsi szénszállítóval áll szemközt. Nagy hajlongások közepette tessékelte be a függönyös különszobába, ahol rendelkezése szerint tíz személyre terítettek. A tárgyalás németül folyt. Jancsi virágcsokrokat tétetett a terítékek mellé, kikötötte, hogy külön pincér szolgálja ki őket, átnézte a *menut.* Mindent rendben talált. Csak még azt hagyta meg, hogy az urakat irányítsák ide, s ittlétét senkinek se árulják el.

Felöltötte fekete selyemálarcát, és a táncterembe lépett. A lokál lángolt. Dolgozott a *jazz,* de még csak néhány pár táncolt. Most a személyzet harminc óriási léggömböt engedett szét, mely tétovázva imbolygott az opálos fényben, majd megállapodott a papírszalagokkal körülcsavart ívlámpák mellett, a mennyezet közelében, mintegy csodálkozva, hogy kerül ide a tavasz kék egéből. Lassanként megérkeztek a maszkok. Pierrot a Pierrette[1]-jével, egy cigánylány egyedül, egy csizmás parasztlegény acélfokossal és árvalányhajjal, egy zöld hajú bolond meg egy piros hajú s a szokásos rezes orrok, kínai bajuszok és ősz szakállak, csörgősipkák és papír-

[1] Farsangi komédiák, vásári bohózatok állandó szereplői.

süvegek. Legnagyobb feltűnést egy közismert, pocakos tőzsdebizományos keltette, aki vérvörös hóhérruhában jelent meg, vérvörös csuklyában, vérvörös álarcban, hatalmas pallossal.

Jancsi a sarokból, legyezője mögül szemlélte az embergomoly egyre növekvő kavargását. Cimboráit kereste, a kilenc meghívottat. Egyelőre csak Elekest fedezte föl, frakkban, jelmez nélkül, valami szőke macskával. A tánc ekkor már akadozott. Annyian voltak, hogy a párok csak függőleges irányban mozoghattak, egymásra dőlve. Ő is közéjük sodródott. Valami ismeretlen férfi fölkérte. Párját a zűrzavarban elvesztette valahol a zenekar körül. Elekes épp ott ácsorgott, átkarolta, és vitte tovább, erősen magához ölelve, nézte az álarc két résén kivillanó szemét, többször végigbukdácsolta vele a termet, s langyos, kellemes-nyirkos kezével szorongatta a kezét. Mindez oly furcsa volt, hogy Jancsi utána maga is fölkért többeket, váltakozva táncolt férfiakkal, nőkkel.

De már alig várta a vacsorát, hogy fölolvadhasson baráti körében, melyet oly sokáig nélkülözött. Éjfélkor, mikor az álarcok lehullottak, szétnézett. A maszkok alól idegen fejek bukkantak ki. Ő is levette álarcát, parókáját, s kigombolva ruháját a különszoba felé tartott.

Az urak, akiket a pincérek már elhelyeztek itten, a gyászjelentést lobogtatva nagy gaudiummal fogadták az ünnepeltet, aki komolyan, majdnem szigorúan meredt rájuk felemás öltözékében. Elekes összevissza csókolta őt, a többiek a szoknyáját emelgették, fogdosták a mellét. Mindössze négyen érkeztek. Elekesen kívül Töttösi Dani és Indali Pista, akikhez afféle fölületes zsúrpajtásság fűzte, és Gallovich, egy roppant ökörfejjel a kezében, valami homályos ismerőse, akit meg sem akart hívni. Azok, akikre föltétlenül számított, a bankosok nem jöttek el. Ez lehangolta. Sietve átöltözködött, mint házigazda tűnt föl, telefonáltatott hiányzó öt barátjáért, de azt a választ kapta, hogy az urak nincsenek otthon.

Sokáig vártak rájuk, aztán mégiscsak meg kellett kezdeni a vacsorát. Nagy evészet és ivászat volt, erőleves findzsában, balatoni fogas remeke, pulykapecsenye kaliforniai szilvával, badacsonyi és rajnai. A *maître d'hôtel*[1] hozta a vödröket, melyekben friss hóval cukrozva hűltek a francia pezsgők.

Jancsi az asztalfőn ült, mellette baloldalt a szíve felől Elekes, a szépen elválasztott hajával, a kreol bőrével, a monoklis szemével, annak mesélt, fejét szinte a mellére hajtva. Mint aki régen nem beszélt az anyanyelvén, különösen fecsegő lett. Amit hónapokig tartogatott magában, egyszerre kitálalta, eléjük öntötte. Rengeteg pénze volt, nemcsak azok a dollárok, melyek a lakásügyből folytak be, hanem azonkívül még kétszáz dollár, osztrák bélyegzettek és bélyegezetlenek, magyar ficcsek is. Elmondta, hogy ötszobás lakásban lakik egy Daisy nevű lengyel táncosnővel, aki a szeretője, vele együtt csinálja az üzleteket is. Bizonyítékul elővette az orfeumnő dedikált arcképét s a hozzá intézett, német nyelvű leveleit. Ezeket kézről kézre adogatták. El kellett hinniök.

Gallovich azonban, az undok Gallovich bosszantotta:

– Kitartod őt, Jancsi? Micsoda? Az esőbe.

Jancsi egy kis ideig tűrte, majd megvető pillantással ezt mormogta feléje:

– Szeretem, ha a bolha köhög – és elfordította a fejét.

Nem úgy folyt le ez a vacsora, ahogy képzelte. Még meg sem ették a farsangi fánkot, már idegenek jöttek. Gallovich bemutatta egyik barátját, az leült, és velük ivott. A parfait-nál két nő szemtelenkedett be, konfettit dobott Jancsira. Ettől a szája olyan ízű lett, mint a fűrészpor.

Asztalbontás után, amikor a főpincér végighordta a cigarettákat és szivarokat egy égő gyertyával, hogy a vendégek a lángjánál gyújthassanak rá, Elekes félre-

[1] Főpincér. (francia)

vonta Jancsit, aki természetesen rendelkezésére állt, ötven dollár erejéig. Töttösi és Indali szintén kapott valamit. Erre elmentek táncolni. Elekesért is benézett a szőke macskája, egy kis pincevirág, kinek sárga púderes arcán átütköztek a szeplők. Gallovich töltötte a nőkbe a pezsgőt, s azzal szórakoztatta őket, hogy időnként fejére tette az ökörfejet.

Hajnal felé ez a rohadt alak átvitte poharát egy másik asztalhoz, ott ivott a nőivel. Jancsi magára maradt. Táncolni nem volt kedve. Csupa új pofa lézengett itt, akit nem ismert, mert ennek a bárnak a közönsége hetente változott.

Elekes átizzadt gallérban jött vissza a táncból. Jancsi megragadta kezét s nem engedte el.

– Hiába – sóhajtozott –, hiába...

– Kutya van a tojásba – folytatta Elekes.

Jancsi hallgatott. Nem is tudott volna mit mondani. Már eldicsekedett mindennel, a dollárokkal, az ötszobás lakással, Daisyvel, valami kielégületlenséget érzett. Ezeket a fickókat nem lehet meglepni semmivel.

Száraz kezével dörzsölgette a homlokát.

– Te, Elekes – szólt egyszerre –, volt aztán nekem még valakim. De te arról nem is tudtál. Akkor, mikor feljöttem Pestre.

– Az a színésznő?

– Nem. Akkor volt, de nem az. Tudod, ki volt? Egy cseléd.

– Ojjé.

– Te, Elekes: egy cseléd, egy egész közönséges cseléd – és fölállt és kiabált, mert a szaxofon is rettenetesen lármázott. – Haj, de micsoda pötty volt az. Jó bőr. Szűz volt.

– Na ne mondd.

– Te, öregem: egy repedtsarkú szolgáló. Piszkos és ronda. De jó volt, tyhű de jó volt.

Elekes a díványra könyökölve játszott az ezüst cigarettatárcájával, unta barátját, s örült, mikor a függönyön újra bekandikált a szőke macska, és táncolni hívta.

– Elekes – ordított Jancsi torkaszakadtából. – Elekes – és karját kitárta utána.

De szavát nem lehetett hallani. A *jazz-band* dobjai most oly vadul pörögtek, mint hajnalkor, a katonai kivégzéseknél.

Egy darabig még állt, kitárt karral, aztán leroskadt székébe. Egész egyedül volt, egész üres volt, nem maradt semmije. Undorodott ettől a bandától. Föltápászkodott, a mosdóhoz ment, meglocsolta fejét, visszajövet pedig a folyosón a főpincértől a számlát kérte. A főpincér villámgyorsan számolt. Akkora összeg jött ki, hogy Jancsi nyomban kijózanodott. Figyelmeztette a főpincért, hogy ő nem részeg. Vita támadt, hogy mennyi pezsgő fogyott. A tulajdonos odahozatta az összes üres palackokat, magyarázta, hogy az urak különasztaloknál is mulattak a hölgyekkel. A dollárátszámításnál is volt némi nézeteltérés, mire a *Pester Lloyd*[1] esti lapjából az utolsó zürichi árfolyamokat szegezték ellenébe. Jancsi odadobta a pénzt.

Egynegyed hatkor ért a szállodába. Miután itt is fizetett, alig maradt pénze. Meghagyta a portásnak, hogy csomagját küldje ki a vonathoz, a nyolcórás bécsihez.

Nem feküdt már le, a Duna-parton szellőztette fejét. Végigsétált az elhagyott Rákóczi úton. Egy lélek se járt itt. Mennyivel sötétebb volt Pest, mint Bécs. Megint csak elunta magát, valami kávéházat keresett. De a kávéházak még nem nyitottak. Lecsapott a Józsefvárosba, azokba a görbe, párhuzamos utcákba, melyeket mindig szeretett elnézegetni. Itt is döglődött már a forgalom, nem szólt a zene, a sarki kávémérésekben söpörtek, az

[1] Félhivatalos, mérsékelten konzervatív, német nyelvű magyar napilap.

utcai nők, akik átfáztak az éjszakai munkától, állva itták tejeskávéjukat. Künn csak a legelszántabbak, a legszorgalmasabbak kóválygogtak.

Jancsi lefelé bandukolt egy ilyen utcán, mindig lejjebb és lejjebb, s fütyörészett, arcát az égre fordítva belefütyült az égbe. Az ég, mely délután oly csodás színekben játszott, elfeketedett, hófelhők takarták, lassan hullongott a dér télikabátja prémjére. Valahol, az utca közepe táján, ahol egy üres telek van évek óta beépítetlenül, azzal szemben, egy vityilló előtt még álldogált egy nő, már nem fiatal, túl a negyvenen, odatámaszkodva a kapufélfához, vastag, szalonnás arcán valami állati unalommal. Keze, mely valaha uborkát savanyított, lógott. Csakhogy ez a nő – egészen meglepően – köténytviselt és tarka parasztkendőt a haján. Azok közül való volt, akik itt ezzel a népies viselettel a nyugalmas otthonról, a boldogságról meg a jó kis takaros gazdasszonykáról való be nem teljesült álmokat akarják fölgyújtani hajnalban, a gyárba iparkodó, faluról származó munkásoknak és szombaton este a mulatozó mesterlegényeknek kiböjtölt képzeletében. Nem is merte volna megszólítani az elegáns fiatalurat, hisz az ő törzsközönsége nem ilyenekből telt ki.

– Hű – gondolta Jancsi, mikor már pár lépéssel elhaladt előtte –, de furcsa lenne, hű – gondolta még egyszer –, de szörnyű lenne.

Sem gyorsabban, sem lassabban nem ment ekkor, de a nő, aki a kapuban strázsált, kitalálta, hogy milyen gondolat futott át most az agyán, és már egész bátran a háta mögé lopódzott, s valami megmagyarázhatatlan hangon így szólt:

– Tessék bejönni, nem bánja meg.

Ezt pedig oly borzasztóan mondta – hangsúlyában valami pajkossággal és visszataszító bizalmassággal –, hogy a fiú megállt. Oda se pillantott még, háttal volt neki,

de hallotta, hogy a nő beosont előre a vityilló kapujába, mely már nyitva volt. Jancsi követte.

Az udvar legmélyén valami félszer vagy fáskamra mellett lakott, a szobája ajtaja kifelé nyílt az udvarra, s csikorgott a fagytól. Egy lámpa virrasztott az asztal közepén, bordó bársonytakarón. Amikor a nő fölcsavarta a lámpát, Jancsi egy díványt látott, egy törülközőt, egy párnát s a falon Vilmos császár[1] arcképét, az összes érdemrendjével.

Később, hogy virradt, és az ablakon bekomorlott a szürke februári reggel, ide-oda járkált, cigarettára gyújtott, s a nőnek is dobott egy osztrák *dritte Sorte*[2]-t. Az utánahajolt, mert a cigaretta lepottyant a földre, megtörölte ingével, eltette. Sohasem cigarettázott.

Jancsi kutakodott a holmijában, turkált itt és ott, kíváncsian. Az asztalon fölfedezett egy kopott, zöld bársonyba kötött, sárgaréz-cifrás könyvet, melynek lapjai, mihelyt kinyitotta, széthullottak. A nő emlékkönyve volt. Olvasgatta. Már telis-tele írták jókívánatokkal, a klasszikusokból merített, közkeletűvé vált életbölcsességekkel, olyan aranymondásokkal, melyek többnyire hasonlatokat idéznek, vagy jelképeket, az élet hajnalát és a reménység horgonyát.

Úgyszólván az egész emlékkönyvet végigböngészte. Azt a kis időt a vonatindulásig itt kellett agyonütni valahogy.

– Ki írta ezt? – mutatott egy oldalra.

– Egy barátné.

– Mikor?

– Már régen.

– Hát ezt?

– Egy ismerős Gyöngyösről. De vendég is be szokott néha írni. Írj be te is.

[1] Az utolsó német császár és porosz király (1888 és 1918 között uralkodott).

[2] Harmadosztályú. (német)

– Mit.

– Találj ki valamit.

Tintát hozott egy butykosban, tollat, valami rozsdás tollat. Jancsi ezt félrelökte, s kicsavarta új *Waterman*[1]-jét.

Valamin tényleg törte a fejét.

– Hogy hívnak?

– Piskeliné – felelte a nő, mint egy rendőrségi kihallgatáson a detektívnek.

– Özvegyasszony vagy?

– Nem – erősködött –, Piskeliné, a Piskeli Józsiné.

– Hát él még az urad?

– Erdélyben, kárpitos. Nem akar elválni.

– Mindegy. Nem ezt kérdeztem. Mi a keresztneved?

– Ilona.

Jancsi erősen ráncolta a homlokát, még mindig gondolkozott, kezében a fölemelt, írásra kész aranytollal, aztán írt, gömbölyű, rajzos betűkkel, oly gondosan, mint egy szépírási irkába:

Ezt írta:

Zöld erdőben járkáltam,
Kis ibolyát találtam,
Kis ibolya azt mondta,
Legyen boldog, Iluska!

Nevét is odaírta alája, a teljes nevét, s azt is – nem tudni, miért – egy fölkiáltójellel, mint a verset, aláhúzva, így:

Patikárius János!

Megszárította a nedves írást a lámpa üveghengere fölött, az emlékkönyvet átnyújtotta a nőnek, aki megköszönte.

[1] Márkás töltőtoll.

– De gyönyörűen írsz – mondta. – Te biztosan valami hivatalnok lehetsz vagy jogász.

Jancsi épp elérte a vonatját.

A RÉMÜLET

Vizy Kornél államtitkárságáról egyre határozottabb formában beszéltek. A jelölt a kormány teljes bizalmát bírta. Sokszor már úgy volt, hogy a kinevezés másnap megtörténik, de az ügy megakadt, elaludt valahol. Erre piszkálgatni kezdték, és újra föllobbant. Elsősorban Tatár Gábor meg a barátjai szorgoskodtak. A parlamenti folyosóról, a pártkörökből azt a választ kapták, hogy minden rendben van.

Közben kitavaszodott. A krisztinai gesztenyefákon ismét megjelentek a fehér virággyertyák, az alagút tojásdad biedermeier kerete zöld lombokat mutatott az április aranyporában, s a vargák ismét kiálltak a műhelyeik elé régies, céhszerű bőrkötényeikben.

Vizyné nagyszombat délutánján a föltámadási körmenetre ment. Az Attila utcából nézte az ősi templomot, melyben hajdan Széchenyi István örök hűséget esküdött Seilern Crescentiának. Már lassan megindultak a zászlók, a tömeg fölött sétálva, mintegy maguktól járva, mikor odalépett hozzá Tatár Gábor, s gratulált neki mint államtitkárnénak.

Másnap az újságok közölték a kinevezést.

Vizy legnagyobb álma beteljesedett: államtitkár lett, nem igazi államtitkár, ahogy remélte, csak helyettes, de olyan széles ügykörrel, hogy becsvágya kielégült.

A húsvéti ünnepeken egymásnak adták a kilincset a gratulálók. Ezeket méltó módon fogadhatták. Lakásukat a várakozás hosszú hónapjai alatt kicsinosították. Egy kristálycsillár lógott a mennyezetről, s a falikarok, melyeknek villanygömbjeit piros selyemsipkák borítot-

ták, színpadi fényt szórtak az új tapétákra. Állandóan az asztalon álltak a konyakospalackok, szivarok, cigaretták. Vizy már állami autón robogott a háza elé.

Most nem lehetett tovább halogatni az estélyt sem. Össze kellett hívniok barátjaikat, akiknek annyira le voltak kötelezve. A háború óta egyetlenegy nagyobb estélyt sem adtak. Mikor lajstromot készítettek azokról, akiket okvetlenül meg kell hívni, kiderült, hogy legalább huszonöt-harminc vendégre számíthatnak. Vizy „súlyt helyezett" rá, hogy az estély méltó legyen az alkalomhoz.

Az asszony arra is gondolt, hogy még egy cselédet fogad a régi mellé. De egyelőre nem volt cselédszobája, a konyhában pedig ketten nem alhattak.

Május végén, egy lanyha, derült napon tartották meg az estélyt.

Ekkor már az egész ház vendéglővé és cukrászdává alakult. Etel a száraz süteményeket vállalta, Stefi a tortákat.

Délután befejeződött a napokig tartó hajsza, megkezdődött egy másik sürgés-forgás. A vendégek elhelyezését úgy oldották meg, hogy a dolgozót, ebédlőt, szalont csaknem teljesen kirakták, ebben a három szobában terítettek föl. Moviszterék és Drumáék kölcsönadták az ezüstjeiket, a székeiket.

Vizy Kornél háza ragyogott.

Amikor este Ficsor az ünnepi egyenruhájában kinyitotta a kaput, és beengedte a vendégeket, látni lehetett a lépcsőházat, mely a tetővilágításával egyetlen kis zárt palotává varázsolta a házat. A lépcsőkön piros gyökérszőnyeg futott az első emeletig. Itt a legmagasabb lépcsőfokon állt a házigazda szalonkabátban és nagyon szeretetreméltóan, integetve az érkezők felé, szinte fiatalabbá válva, megszépülve a tudattól, hogy mindent elért, amit életében elérhetett.

Minisztériumi barátjai jöttek, az ismerősei, akikkel üzleti ügyek kötötték össze, néhány katonatiszt és pap, Tatár Gáborék a két lányukkal, Jancsi frakkban érkezett. Nagy virágkosarat hozott Angéla néninek. Pont kilenckor haladt föl a lépcsőn a miniszter, az ő reszortminisztere, a feleségével. Vizy pár lépcsőfokkal eléjük sietett, kezet csókolt a kegyelmes asszonynak, valamit mondott a miniszternek, ezen mind a ketten hahotáztak, aztán bekísérte őket. A többi vendégeket már, mint pótházigazda, csak Druma fogadta.

Etel és Stefi szolgált ki, úriszobalánynak öltözve, fehér kötényben, fejükön bóbitával. Anna a konyhában maradt. Ő a rántott csirkét sütötte, zsírral locsolgatta a fiatal libákat, hogy szépen piruljanak.

Ezek a lányok, akik ki-be jöttek a tálcákkal, időnként hírül hozták, hogy mi van benn. A méltóságos asszony a miniszter mellett ül, lila bársonyruhájában, fülében azokkal a nagy, gyöngyös aranykarikákkal, a méltóságos úr a miniszternének udvarol, Jancsi kérem a doktornénak. Most a miniszter szónokolt, aztán Tatár méltóságos úr, aztán Druma, végül Vizy. A taps, az éljenzés meg-megújult.

Miután Etel bevitte a májusi bort is, és kihozta a tálakat, ezt újságolta Stefinek:

– A nagyságák már bementek a szalonba.

– Mit csinálnak?

– Beszélgetnek.

– Miről?

– Hát miről? A cselédekről.

– Másról se tudnak azok beszélni – szólt Stefi, elbigyesztve száját.

– Együnk – indítványozta Etel.

Ölébe vett egy pecsenyéstálat, kézbe fogta a liba püspökfalatját, és harapdálni kezdte. Stefi késsel, villával evett, finoman.

– Maga miért nem eszik? – kérdezte Etel Annát.

– Majd eszek.

– Mit spórol nekik? – biztatgatta Etel. – Ne sajnálja őket.

– Most van maguknak – szólt Stefi is.

– Az – gyökintett Etel. – Maguknál is nagyban megy a rongyszedés. Tarkát nem is szednek. Nemsokára majd inast meg szakácsot tartanak.

– Komornyikot – tette hozzá Stefi gúnyosan mosolyogva –, úgy, mint nálunk volt, a gróféknál.

Etel csemcsegett.

Stefi a tűzbe bámult.

– Nálunk a komornyiknak télen még az újságokat is meg kellett melegíteni.

– Mért?

– Mert kívülről hozták, és hidegek voltak. Az öreg gróf egyszer visszaküldte a komornyikkal, hogy melegítse meg. Aztán mindig meg kellett melegíteni. És tudja, Etel, hogy mivel tüzelt a szakács a háborúban, mikor nagy láng kellett neki? Zsírral. Merőkanálszámra dobta a tűzre. Úgy ám.

– Mit fáj az magának? – kérdezte tőle Etel, tele szájjal.

Rágta a csirkék nyakát, feltörte koponyájukat, hörpintgette belőle a velőt. Kenyérbeleket mártott a lébe.

– Jól tették – helyeselt. – Ha tehették. Legalább magának is jutott. Az a fő, hogy legyen mit enni. Az embernek úgy sincs egyebe, csak amit megeszik.

Etel még mindig nem fejezte be vacsoráját. A tányérokról kivett egy-egy csontot is, leszopogatta. Nem utálta ő az urak száját. Összeöntögetett magának egy kis bort a különböző poharakból, és ivott.

Benn megzendült a zongoraszó.

Etel kitárta a konyhaajtót, hogy jobban hallja. Bólingatott a muzsika ütemére, a fehér bóbitájával, mint egy kövér, öreg angyal.

Már táncoltak. Etel meg Stefi félrehúzta az asztalokat. A párok nem fértek el, sokan az előszobába szo-

rultak. Jancsi is kilebegett Moviszternével. Csupa tréfából áttáncolt a hálón át a lakásba, körbe-körbe.

Egyszer, mikor a fürdőszobába értek, az úrfi magához szorította a párját, belecsókolt a nyakába. A szép doktorné fölkacagott búgva.

Anna, aki az előszobában ácsorgott a tűzhely lángjától piros füllel, meghallotta ezt. Odatekintett. Vissza akart futni a konyhába, de nekiment a falnak. A lámpák valami kancsal fénnyel föllobogtak.

Különben a mulatság sokáig tartott. Csak Moviszter szökött meg mindjárt vacsora után, a többiek maradtak. Még a miniszter se mozdult. Kitűnően érezte magát. Mindenki kitűnően érezte magát. Talán azért, mert a miniszter is kitűnően érezte magát.

Derűs, könnyed lárma zizegett. Nem vitatkoztak, hanem fölolvadtak, elterpeszkedtek egy diadalmas jóérzésben. Kis pletykák sisteregtek, hogy ki vált el, ki halt meg, ki kövéredett és ki soványodott meg, s az emberek, akik egy-egy bizonytalan ismerősüket összetévesztették egy másikkal, miután értesültek, hogy az, akire gondoltak, nem az, hanem egy másik, s aki elvált, már másodszor nősült, s az, akit élőnek képzeltek, már régen halott, és a sovány tulajdonképpen kövér, és a kövér tulajdonképpen sovány, elhelyezvén az illetőket agyuk megfelelő rekeszeibe, megnyugodtak.

Vizynét egyre jobban izgatta vendégeinek vidámsága. Ideges ásításokat nyelt le torkába. Kimerült a többnapi háziasszonyi teendőktől, de főként az üres gratulációktól, melyekre éppoly üres szavakkal kellett válaszolnia. Figyelte az urát a füstön át, ki messze tőle a harmadik szobában a miniszter körül buzgólkodott, s bókolt a hölgyeknek azzal a hazug kedvességgel, melyből annál több marad, minél inkább pazarolják.

Valahol az ablakmélyedésben rábukkant egy csinos, szőke bécsi asszonykára, akivel ma este még nem beszélt. Ez valami nagyvállalkozó felesége volt. Minthogy nem

tudott magyarul, nem vehetett részt az általános társalgásban, s így éppúgy el volt szigetelve, mint ő. Vizyné leült melléje. Nagyon részletesen elmesélte neki – németül – a kisleánya halálát. De ezt már annyiszor elmesélte, hogy most csak kopogó, gépies szavait hallotta, még a fájdalom vigasztalását sem érezte. Az ingaórát nézegette, alig várta, hogy menjenek.

Háromkor a miniszter fölkelt. Vastag füst volt. A kék göngyölegek egészen eltakarták a csillárt, nem is világított jobban, mint novemberi éjszakákon a ködben egy utcai gázlámpa. Vizy az asztal szélén bóbiskolt, lógó fejjel. Hallgatta, hogy kordul a miniszter autója, hogy pihen el lassanként a távozók lármája. Minden jó volt, gondolta, minden szép volt, csakhogy ez is meg volt. De már csuklott. Szódabikarbónát vett be, és lefeküdt.

Az asszony ott maradt az asztalnál. Szemlélte ezt a pusztítást. Szeszélyes, futurista színfoltokban rémlett eléje egy üvegtányérkán a baracklekvár sárga maszatja és egy képpalló, káposztás rétes és sajtharang, fogpiszkáló és *mayonnaise,* bagólé és májusi bor, a szagos mügével.[1] Szeretett volna ismét rendet teremteni, vagy lesöpörni mindent a kezével. Annyira fáradt volt, hogy azt kérdezgette magától, miért is esznek az emberek.

Bejött a három cseléd, kiszellőztetett, Stefit és Etelt fölküldte. Anna ott motozott az asztalon, az orra előtt. Fölemelt egy kancsót, aztán megint visszatette.

– Hagyja – lamentált Vizyné, eltakarva tenyerével a szemét. – Úgy unom már, látni se szeretem. Az Isten áldja meg, ne zörögjön. Csukja be az ablakokat, és menjen maga is aludni. Majd holnap leszed. Ne zavarjon. Reggel pedig föl se keltsen. Aludni akarok sokáig.

Az ura az égő villanynál horkolt. Ő kikapcsolta ruháját, odadobta valahová, szinte beleugrott az ágyba.

[1] Illatos gyógynövénnyel.

Alig öt percre rá – nem, még annyira sem – az ebédlő ajtaja kinyílt, s belépett Anna. Anélkül, hogy lámpát gyújtott volna, ismét babrált az asztalon, talán mégis le akarta szedni, hogy reggel ne legyen annyi dolga. A sok kacaj, terefere után nagy csönd volt itt, benn az úr fűrészelő horkolása csak még nagyobbá tette.

Egyszerre oly zaj dördült végig a földúlt szobákon, mintha pisztollyal lőtték volna.

Anna, aki nem ismerte az idegen bútorokat, feldöntött egy tölgyfa széket, Moviszterék egy székét, az teljes hosszában elvágódott a padlón. Várt, hogy mi lesz. Gazdái az első, mély álmukat aludták, nem ébredtek föl.

A szomszédban egy kutya vonított a teleholdra, ott nem messze tőlük, a Tábor utcában a Hattyú, az a nagy, fehér kutya, amelyiket ismert. Anna ide-oda lépegetett. Visszaszaladt a konyhába, evett valamit a sötétben, gyorsan és mohón, ami véletlenül keze ügyébe esett, egy rántott csirke combját meg sok-sok süteményt.

Utána az előszoba ajtajára borult, mintha ki akarna innen menni valahová. De mást gondolt, hangosan a fürdőszobába futott, onnan a sárga tapétaajtón a hálóba.

Vizyné arra ébredt, hogy az ágya szélén valaki ül.

Kicsit fölemelkedett a párnáról, kinyitotta álomittas, nehéz pilláit, s bámulta ezt az alakot. A kétes holdfényben olyan volt ez, mint valami szellem, ezüstpárával körülvéve. Nem rettent meg tőle. Az illető a bal kezével megfogta az ő kezét.

Tágra nyílt szemeik egész közelről egymásra meredtek.

– Mit akar? – suttogta Vizyné. – Anna? Maga az? Menjen aludni.

A jövevény nem felelt, csak ült, csak fogta a kezét, nem engedte el. Lassan mozgott, s pusztán ettől a furcsa lassúságtól borzadt meg, mert oly lassan mozgott, oly lassan, hogy azt nem lehetett kivárni.

Vizyné a még szabad karjával a leány nyakához kapott, hogy eltaszítsa, ellenben oly ügyetlenül lökte el, hogy csak még jobban magához szorította, valósággal ölelte már.

– Kornél – sikoltott egyszerre. – Kornél. Ki ez itt? Kornél, segíts. Segítség, segítség.

Akkor már egy ütést érzett a mellén, egy hatalmas ütést, amilyent még nem érzett.

– Őrült – mondta aléltan, és visszaesett párnájára.

Vizy, akinek a feje elnehezedett a bortól és álomtól, motyogott valamit, de már kiugrott az ágyból, ott állt a szoba közepén, hosszú, térdén alul érő hálóingben.

– Mi az? – ordított. – Ki az? Segítség. Gyilkos, gyilkos.

A kés fényét pillantotta meg, a pengét, a nagy-nagy konyhakést, azzal hadonászott a leány. De hogy ki van itt, mit művelt, hogy férfi-e vagy nő, arról fogalma sem volt. Csak azt látta, hogy valaki a szalon ajtaja felé oson, menekülni próbál. Utánavetette magát, és dulakodva visszacipelte. Nehéz közelharc volt. Anna megrémült, hogy bántani akarja őt, s éppúgy félt, mint a gazdája. A testi munkától izmos bal karjával átkapta derekát. Gáncsolta és teperte. Rövid ideig birkóztak. Vizy a fehér díványnál elvesztette egyensúlyát, a díványra bukott, innen le a földre. A leány vad dühvel mellére térdelt, és döfte, szúrta, ahol érte, a mellét, a hasát, a torkát. Aztán a kést a sarokba hajította. Nem törődött semmivel. Áttántorgott a szalonba.

Megmosta a kezét a vízvezetéknél, szappannal, majd visszajött a szalonba. Valami csöpögött a másik szobában is, csipp-csöpp, mint a vízvezeték, amikor nincs elzárva a csap, és szivárog, csipp-csöpp, csipp-csöpp. A vér csurgott. Horkolt az úr, mozgolódott, egyre halkabban morgott. Anna ledőlt a hencserre, s elaludt.

Reggel hatkor a kapujuk előtt csöngetett a szemetes. Indult, hogy kiadja a szemetet, s utána majd takarítson. Fényes hajnal volt. Szemét dörzsölgetve nézte a lakoma

dús roncsait, ezt a cirkuszi összevisszaságot, még mindig nem tudva, hol van, hogy került ide. Most megállt, és már nem ment tovább. A hálószoba két ajtószárnya be volt hajtva, csak egy ujjnyi rés maradt. Úgy látszik, ő vonta be maga után, amikor kitámolygott onnan. Nem mert benézni. Hallgatózott. Semmit se hallott, csak a csöndet, a mélységes csöndet.

Ekkor két tenyerét arcára tapasztva, eliszonyodott magától. Úgy félt, hogy szíve jéggé dermedt. Kapkodva szedte rongyait, összekötötte a batyut. Ki innen, menekülni hamar, el innen. A ház a muri után még aludt. A padlásra is futhatott volna, vagy talán a pincébe, elbújni a mángorló mögé. De attól tartott, hogy a lépcsőházban valaki leselkedik rá. Batyuját ledobta.

Kinyitotta az Attila utcára néző összes ablakokat, hogy ne legyen olyan egyedül. Már énekeltek a rigók, füttyel köszöntötték ezt a gyönyörű nyári reggelt. Csilingeltek a villamosok is, a sváb asszonyok a szomszédos házakba vitték a tejet.

Tizenegyig senki se zavarta. Gubbaszkodott a hencseren, térdére könyökölve. Tizenegy után valaki csöngetett a külső ajtón, sokáig csöngetett, mindenáron be akart jönni.

– Alszanak – kiabált föl ennek a valakinek Ficsor. – Mit csönget annyit? Hozza le, majd én átveszem.

Viatorisz kis fűszeresinasa volt, aki ilyenkor szokta föladni a fűszert. A házmester még ezt mondta neki:

– Nagy mulatság volt itt az éjjel.

Moviszterné a zongorához ült, amint szokott ilyenkor, és játszott, énekelt a feje fölött. Csengett a telefon. Anna fölemelte a kagylót, de visszatette. A telefon csengője aztán folytonosan berregett.

Úgy délután kettő felé zörögtek az ajtón.

– Nyissák ki. Nem hallják? Nyissák már ki. Még alszanak? Az nem lehet. Meg kell nézni az utcáról.

Az Attila utcából is fölszóltak:

– Hé, valaki. Ki van ott? Ott van valaki. Biztosan van ott valaki. Az ablakokat már kinyitották.

És egyre több hangot lehetett hallani, itt meg ott, mindenütt.

– De ha mondom, hogy nem mentek el, nagyságos úr. Azt nekünk látnunk kellett volna. Anna, Anna. Alszol? Föl kell kelteni. Csak dörömböljenek. Dörömböljenek jobban. Törjék be az ablakot. Az ajtót törjék be, az ajtót. Feszítsék föl.

– Azt nem szabad – mondta Druma hangja. – Tüstént szaladjon rendőrért.

A biztos úr megérkezett. Hallotta, milyen cécó volt itt az éjszaka. Előbb ő is csöngetett, kulccsal kopogtatta a kilincset, de gyanúsnak találván az esetet, lakatosért küldött. Az feltörte a zárat.

Két tanút kért maga mellé, Druma nagyságos urat meg a lakatosmestert, azokkal meg Ficsorral lépett be az előszobába.

– Mondtam, hogy itt van valaki – bizonykodott a házmester, s megpillantotta Annát, aki már állt a hencser mellett. – Hát te itt vagy? Mért nem nyitsz ajtót? Süket vagy?

A rendőr ügyet se vetett rá, ment dobogva a hatalmas lépéseivel a hálószoba felé.

Belökte a két ajtószárnyat, s ott egy városligeti borzalomkamra minden iszonyata tárult a szeme elé.

Ő maga is visszahőkölt. Most először fedezett föl ilyen gyilkosságot.

Futólépésben rohant a lány felé, megragadta a vállát, s magáról megfeledkezve teljes erejéből rázta:

– Te voltál?

Anna lesütötte szemét, mint aki vall.

– Mért tetted? – ordított rá a rendőr, szélesre tátva nagy száját a harcsabajuszával, és a szeme kidülledt. – Föl fognak akasztani – üvöltötte, szinte magánkívül, kimondván az ítéletet, mint az első fórum.

Anna tudta ezt. De most szívét, mely megfagyott az éjszakai halálos szorongásban, egyszerre mégis valami melegség járta át, mint a tavaszi szellő, hogy tegezték, hogy ez a paraszt rendőr, aki olyan volt, mint a legények a falujában, tegezte őt, s nem is látta benne a hivatalos személyt, aki kötelességét teljesíti, csak valakit, aki az ő vére, aki az ő atyjafia.

Az előszobában egy csomó ember verődött össze a háziakból, idegenekből. Ezek bekukucskáltak az ebédlőbe. A rendőr erélyesen kiutasította őket:

– Oszoljanak – mondta. – Gyilkosság. Mindenki hagyja el a lakást. A törvény nevében. Házfelügyelőné, zárja be a kaput. Senki se mozdulhat a házból. Maga felelős érte.

Antal bácsi, Szűcs Antal bácsi, a sarki őrszem, akit Anna is ismert, intézkedett. Megnyugodva nézték mindnyájan. Jólesett látni az élet roppant tébolya és érthetetlensége mellett, a vér e részegségében ezt az egyszerűséget és józanságot, az erő és hatalom képviselőjét, amint biztosan járt-kelt, amint csattogott a kardjával, amint ennyi jaj és betegség közepette kimagasodott ez a nagydarab egészség, a széles vállával, a rendőr, a tagbaszakadt, kövér rendőr, a társadalmi rend pillére.

– Hol a telefon? – kérdezte Annát.

Az a fejével arrafelé biccentett, ahol volt.

– Halló – szólt a rendőr. – Egykerületi kapitányság...? Halló... halló... Szűcs Antal, 1327-es rendőr őrmester, alázattal jelentem a fogalmazó úrnak... Gyilkosság történt... kettős gyilkosság... Attila utca 238. első emelet... Vizy... Mi a másik neve...? Gornél... Igenis... Kornél... Mind a kettő meghalt... A tettest elfogtam... A helyszínt fönntartom... Igenis – fogadta a fogalmazó rendelkezéseit –, igen... igen... igen... igen... igen... igen... igen...

A lányt a szalon kályhája mellé kísérte, odaállította a fal felé, hogy meg ne ugorhassék, s ettől kezdve egyik szeme a gyilkoson volt, másik az ajtón. Levette a sapká-

ját, megtörölte homlokát, nagyot fújt az izgalom után. Ficsor megsemmisülten, magába rogyva a padlót nézte. Druma és a lakatos suttogott.

Máris végigsivalkodott az Attila utcán a rendőrautók tülke. Két kocsi jött. Az elsőben az ügyeletes tiszt kíséretében egy tanácsos a főkapitányságtól, a vizsgálóbíró és a rendőrorvos, a második telis-teli detektívvel.

– Jelentem alássan a nagyságos tanácsos úrnak – tisztelgett Szűcs Antal, vigyázzállásban, összeverve bokáit. – Én mint az őrszemes rendőr... Ma délután két órakor...

– Ez a gyilkos? – kérdezte a tanácsos, megszakítva a szavait.

– Igenis – mutatott rá a csendőr –, a cselédjük.

Csodálkozva nézték az urak.

Hosszú gyakorlatukban még nem fordult elő, hogy a gyilkos a tett színhelyéről ne menekült volna, vagy legalább meg ne kísérelte volna a menekülést. Furcsa volt.

Gyorsan körülfogták, mintha attól félnének, hogy elszökik, mintha most ők akarnák meggyilkolni őt.

– Jó – mondta a tanácsos.

Indítványozta a vizsgálóbírónak, hogy tartsák meg a helyszíni szemlét.

A daktiloszkópus fölfedezett két ép és használható ujjnyomot, mindjárt magával vitte a paplant, a párnahuzatot, hogy megrögzítse. A fényképészek fotografáltak.

Druma bemutatkozott a tanácsosnak, az elbocsátotta őt és a másik tanút.

Ebben a szalonban, ahol tegnap még kopogtak, mielőtt beléptek volna, a rendőrség emberei fesztelenül dolgoztak, pedig túl, a másik szobában a ház néhai urai még ott voltak.

A rendőrorvos a tanácsossal, a vizsgálóbíróval, a fogalmazóval bevonult a hálóba.

Vizyné az ágyban feküdt hanyatt, egyetlen vérfolt nélkül. Úgy tetszett, hogy csak alszik. Szája csukva volt,

s körötte kis, hideg mosoly lebegett. A kés egyenesen szíve közepébe hatolt, csak egyetlen, nagy sebe volt, nyilván azonnal meghalt, belső elvérzés következtében, szenvedés nélkül. Arca valami átszellemült nyugalmat sugárzott.

Vizy a dívány előtt hevert a földön, egy már megalvadt, fekete vértócsában, kilenc sebbel. Nyakán egy köröm nyoma volt, szeme alatt egy hosszú karcolás. Látszott, hogy utolsó leheletéig viaskodott. Nehezen halt meg, és – amint az orvos megállapította – jóval később, mint a felesége, hosszú haláltusa után. Állkapcáit összeharapta, sasorra szigorúan, haragosan emelkedett ki viaszhalvány arcából, mind a két keze ökölbe szorult. Majdnem hősi volt ebben a halálon túli erejében: valami szép és régies, ami nincs többé.

Az áldozatokon már mutatkoztak a hullafoltok.

Akik annyi szörnyűséget láttak életükben, a bűnügyi bizottság tagjai maguk is elborzadtak, milyen vadállati kegyetlenséggel végzett velük a gyilkos. Amikor egyikük-másikuk átment a szalonba, arcán behozta oda a rémület visszfényét, mint egy tükörben. Minden arcon a rémület volt, mert nem értették, hogy mért történt, s igyekeztek megérteni. Csak Anna arcán nem volt rémület. Ő sem értette, hogy miért tette, de ő elkövette, amit tett, és minthogy már elkövette, ott belül, mélyen, nagyon mélyen bizonyára lehetett valami, amiért föltétlenül, szükségszerűen meg kellett tennie. És aki belülről lát valamit, az másképpen látja, mint aki csak kívülről látja.

A sarokban megtalálták a kést, félretették mint bűnjelet. Leltárat készítettek a bútorokról, centiméterrel mérték a szobát, széltében-hosszában, fölvették a tervrajzát, beléje rajzolták a két holttestet. A doktor diktálta a jegyzőkönyvet.

Ekkor kijött a tanácsos, utasítást adott a detektíveknek. – Kutassák át a szobákat.

Csak erre vártak. Mint a kopók, melyek egy füttyjelre kirohannak a vadászterületre, mind a különböző szobákba rontottak, nyomoztak, csapkodták az ajtókat. Az egyik azonnal letépte a hencserről a terítőt, alája bújt, mintha keresne ott valakit. Kinyitották a zongorafödelet. Még a vendégséges asztal ételei között is kotorásztak, a habos tortában, egy üvegkanállal. Nyilván a rabolt pénzt, az ékszereket kutatták. De sehol se volt semmi.

A cselédszobában fölhányták, szétszedték Anna tábori ágyát. Egyik széken meglelték összekötött batyuját. A detektív behozta és kibontotta. Ott volt benne minden, amivel valaha átlépte ennek a háznak a küszöbét, az a pár rongyos zsebkendő, az a néhány fejre való kendő, a kézitükör, a vasfésű, a gyermektrombita meg egy papírzacskó megszenesedett maróni is, csak a kék kartonruha meg a fűzős férficipő hiányzott belőle, azt már régen elnyűtte.

A detektív jelentette a tanácsosnak:

– Az ágya se volt megvetve.

– Ez fontos – mondta a tanácsos. – Jegyzőkönyvbe kell venni. Le se akart feküdni. Előre készült rá.

Most a kályha mellől maga elé vezettette, szembeállíttatta az ablakokból beáramló fénynek, a nagy, májusi fénynek, s ezt kérdezte:

– Maga tette?

– Én...

– Miért?

– Én... én...

– Mi az, hogy én? – mormogott a tanácsos bosszúsan. – Ezt már hallottuk. Azt kérdezem, hogy miért tette? Miért?

– Én...

– Haragudott rájuk? Bosszút akart állni? Vagy bántották? Valamiért csak tette.

Anna ráncolta fiatal, de korán redős paraszthomlokát. És tördelte a kezét. Sóhajtozott.

– Jaj – mondta –, jaj – kétszer, s végigsimította haját azzal a modoros-eszelős mozdulattal, melyet még az asszonyától tanult.

A rendőrorvos tárgyalt valamit a tanácsossal.

Annát az orvos még közelebb állította az ablakhoz. Becsukott tenyerét a lány szeméhez tartotta, s elkapta onnan gyorsan, sokszor egymás után, mintha játszanék. Odanyúlt a füle kagylója mögé, erősen nyomogatta. Kérdezősködött erről-arról. Leültette egy székre, veregette a térdét.

Akkor vette észre a tanácsos, hogy a lány ingén még két vérfolt vöröslik, akkora, mint két pipacs.

– A baja van – magyarázta az orvos.

Erre ez a sok férfi, aki ott volt, mind Annára tekintett, aztán félrepillantott, férfias szeméremmel.

– Különben alig véres – mondta a tanácsos, amíg tovább vizsgálgatta, és emelgette a karját.

– Csak itt. Meg itt, ni. Mosakodott? – kérdezte tőle. – Hol mosakodott? Benn majd úgyis levetkőztetik – mondta a többieknek.

Az urak megint beszéltek egymás közt, az urak megint írtak. Mindig beszéltek, mindig írtak.

– Hol volt a kommünben? – faggatta a tanácsos. – Hol szolgált? Kiknél? Mi annak a foglalkozása? Nem volt valami kommunista szeretője, valami terrorista, aki olyan írásokat adott magának, olyan vörös írásokat?

Mégiscsak rablógyilkosságot kellett föltételezni, noha ez sem valószínű, mert a pénzt, az összes értéktárgyakat rendben találták.

– Mit vitt el? – vallatta a tanácsos. – Na, mondja meg szépen. Hová dugta? Jobban teszi, fiam, ha bevallja. Mi úgyis rájövünk mindenre.

Kiadta a rendeletet.

– Motozzák meg.

– Föl a kezet – vezényelt a rendőr.

Anna ügyetlenül nyújtotta föl a két karját, a könyökben kissé behajlítva.

– Egyenesen – igazította a rendőr.

Most már egyenesebben tartotta a két karját, s a gyilkos lány a legszörnyűbb bűnnel tetézve az ottlévőknek egy pillanatig valami régi, félszeg oszlopszentet idézett az emlékezetükbe, aki égnek tárt karral áll.

A detektívek hozzáláttak a motozáshoz. Kést, lőfegyvereket kerestek nála. Végigtapogatták keblét, szoknyáját. Elöl, hátul.

– Semmi – mondták –, semmi.

Be is fejezték már a helyszíni szemlét. Jöhettek a hullaszállítók. A rendőrorvos meg a tanácsos aktákat írt alá az asztalon.

Most a tanácsos odafordult a két detektívhez:

– Kísérjék be.

Anna még mindig fölfelé tartotta a két karját, már merőben céltalanul, mert közben megfeledkeztek róla. A detektívek intettek neki, hogy most már leengedheti.

És ezt mondták:

– Menjünk.

A lány nem mozdult.

Erre közrefogták, az egyik detektív a karjához ért. Ő azonban egész könnyedén eltolta magától.

A tanácsos, aki le-föl sétált a szalonban, megállt. Odaszólt a detektívnek:

– Bilincselje meg.

A detektív a lány két csuklóját egymásra tette, körültekerte a lánccal, mely halkan csattant.

Anna ezt már engedte. Kíváncsian nézte megbilincselt két kezét.

A bilincs egészen új volt, még fényes is, vékonykahitvány lánc, de azért erős, nem lehetett szétszakítani. Vastagabbnak gondolta, meg rozsdásnak, valami ormótlan golyóbissal a végén. Mégis, úgy tetszett, hogy

ismerte valahonnan, régi időktől fogva, talán a népmesékből, amelyekben a királyi palota mellett mindig ott a börtön. Már nem is csodálkozott rajta. Közönyösen szemlélte, s úgy állt ott, mint aki már régtől fogva viseli, és már régtől fogva megszokta.

A detektív föltette fekete keménykalapját, s útnak indította. Künn a folyosón suttogtak körülötte: „gyilkos... itt a gyilkos..." Stefi és Etel sápadtan hajolt előre a második emeleti folyosó korlátján, csapkodta a kezét. Az egész ház reszketett.

Később ugyanezen a lépcsőn két fekete fakoporsót hoztak föl, abba beleemelték az áldozatokat, a törvényszéki bonctani intézetbe szállították, a fagyasztóba.

De alig múlt el az egyik meglepetés, jött a másik. A detektívek egy fél óra múlva visszarobogtak, Ficsort és Ficsornét is bevitték magukkal a bűnrészesség gyanúja alatt, a nyomozás során gyanú támadt tudniillik, hogy egyetértésben vannak a gyilkossal, s a rokonok összejátszottak.

A fölfordult házban Etel házmesterkedett, és Druma vette át a parancsnokságot. Két, válaszos sürgönyt küldetett a postára Stefivel: az egyiket a megboldogult asszony testvérbátyjához Egerbe, a másikat Jancsihoz, aki már visszautazott Bécsbe. Állandó összeköttetésben volt a rendőrséggel. Ő fogadta a riportereket is, akik a gyilkosság hírére egymás után jelentkeztek, interjúkat kértek tőle, a cselédektől is, a megírandó „színes" riportok számára.

Egyébként mindenki elvesztette a fejét. Moviszter csak ímmel-ámmal tartotta meg rendelőóráját, aztán átment Drumáékhoz. A ház lakói a tegnapi mulatság csömörétől álmatlanul, fázékonyan bújtak össze. Drumáné tejeskávét, kalácsot adott a látogatóknak, akik természetesen folyton ezen a rémségen töprengtek.

– Nem értem – sopánkodott Moviszterné –, nem értem, akármit csinálok, nem megy a fejembe. Egy ilyen lány, egy ilyen becsületes lány...

– Nekem már régóta nem tetszett – szólt Drumáné. – A szemében volt valami gonosz. Alattomos pofája volt.

– De majdnem egy évet szolgált már náluk. És ismertük mindnyájan. Olyan megbízhatónak látszott.

– Te – mondta Drumáné a homlokára csapva –, most jut eszembe. Nekem volt egy kisollóm. Tudod, olyan kicsit görbe körömolló. Nagyon szerettem. Ez a kisolló karácsony után eltűnt. Hetekig kerestük a Stefivel, még szóltam is neked, hogy sehol se találjuk. Fogalmunk se volt, hogy ki lopta el. Végre itt senki se jár. A Stefi nem lop, és a te Eteled se. Hát kérlek: ez vitte el.

– Azt gondolod?

– Azt, édesem. Meg vagyok győződve. Aki gyilkol, attól minden kitelik. Nem azért mondom. Hiszen ismersz bennünket. Nálunk az ilyesmi – hála Istennek – nem játszik szerepet. De a fejem teszem rá: ez vitte el.

– Érthetetlen – dünnyögte Moviszterné. – Az ember félni kezd, nem tudja, kikkel él együtt. Szörnyűség.

Komor, ideges hangulat borult a szobára. Drumáné az ölébe vette kisfiát, megcsókolta, borzongva tekintett körül a fényes, polgári kényelemmel berendezett ebédlőben. Az ura fölkelt. Ő a délutáni élményétől, a rettenetes képtől, melyet tulajdon szemével látott, még mindig nem tudott szabadulni, s így szónokolt:

– Megmérgezték az egészséges magyar nép lelkét. Azok a bitangok, azok a zsiványok. Azelőtt ez elképzelhetetlen lett volna. Egy ilyen iszonyúság. De a sok kommunista propagandának, az agitátoriskoláknak itt az eredménye. Ez a bolsevizmus utolsó kilengése.

– Meg a háborúé – tette hozzá Moviszter.

– Azt hiszem – mondta Moviszterné –, mégiscsak őrült volt. Mert aki épeszű, az nem csinál ilyesmit. Végre semmi oka se volt. Nem beszámítható.

– Nem beszámítható – vitatkozott vele Druma –, ugyan kérem, nagyságos asszonyom. Ezt a legkönnyebb mondani. És a két emberélet? Föl kell kötni. Vagy te azt hiszed, Miklós, hogy ez csakugyan nem beszámítható?

– Amikor elkövette, akkor semmi esetre sem. De különben...

– Hallja? A férje se hiszi, pedig ő orvos. Hogyne, majd legyilkoltatjuk magunkat. Kötelet a nyakára. Ha beteg, akkor is pusztuljon. Ki kell irtani, mint egy mérges kelevényt. Együtt dolgoztak, mind: Ficsor, az a vörös gazember, a felesége, az egész banda. Ezt nem lehet elintézni egy orvosi izével, hogy terhelt, hogy gyönge az idegrendszere, ehhez jogászi belátás kell. Mert mi lesz különben a társadalommal? Igenis, ki kell égetni a kígyófészket, ki kell irtani mind. Aki a társadalom rendjét megbontja, az vesszen. Irgalmatlanul. Akasztani, akasztani...

A kis Druma az anyja ölében nyafogni kezdett. Anyuskája fölkapta, vitte-vitte, úgy csitítgatta. Druma is nyugtalankodott, hol marad oly sokáig az a Stefi, hisz csak a Fő utcára szaladt, a postára.

Most a homályos lépcsőházba belopózkodott egy lány.

Nesztelenül surrant föl, mint az árnyék, az első emeletre, a falak mentén, nem vette észre senki. Megállt Vizyék rendőrileg lepecsételt lakása előtt, csöngetett, többször egymás után.

Percekig várt, majd hogy senki sem jött, leült az ajtó elé, és elkezdett keservesen sírni. Etel beszaladt Drumáékhoz:

– Tessék jönni – újságolta lélekszakadva –, itt a Katica.

– A Katica? – kérdezték megriadva, mert ezen a baljós napon minden ijesztőnek tetszett, egy új szerencsétlenség előjelének. – Ki az a Katica?

– Aki a Vizyéknél szolgált azelőtt.

– Mit akar itt? – idegeskedett Druma. – Mért nem csukta be a kaput? Ki engedte be?

Mindnyájan a folyosóra tódultak. Onnan megindultan és döbbenten szemlélték ezt: a cseléd, a régi cseléd fehér szoknyájában, rózsaszín ingblúzában, lakkcipőjében ült halott gazdáinak portája előtt, mint a hűség eleven szobra, mint egy visszajáró kísértet. Hangosan jajveszékelt.

– Siratja őket – susogta Etel, s ő is könnyet törölt ki szeméből.

Mindez valóban oly ríkató volt, oly érdekes és nagyon gyönyörű, akár egy ponyvaregény utolsó fejezete. Az a gyülevész népség is megcsodálta, mely betódult az utcáról a lépcsőházba.

Druma leküldte Etelt, hogy az idegeneket távolítsa el, kulccsal zárja be a kaput, a lányt meg vezesse föl hozzájuk.

Katicába nem lehetett lelket verni. Az csak itta a forró könnyeit, sehogy se akarta abbahagyni. Etel veregette a hátát. Valósággal támogatnia kellett, mikor a lépcsőn fölkalauzolta Drumáék konyhájába.

Itt leültették a háziak. De alig nyitotta ki a száját, megint elbőgte magát. Azt is csak nagy nehezen bírta kinyögni, hogy került ide.

Elmondta, hogy az imént olvasta az esti újságban, erre legott felöltözködött, sietett, hogy láthassa azt az áldott méltóságos asszonyt és a méltóságos urat, akinél nem volt jobb ember a földön.

– De én tudtam – fuldokolt levegőért kapkodva –, én éreztem ezt, én megálmodtam.

– Mit álmodott, Katicám, aranyom? – szólt Etel.

– Menyasszony volt – zihálta.

– A méltóságos asszony?

– Olyan szép, halvány menyasszony. Fehér fátyollal. Koszorúval a fején.

– Az rosszat jelent. A lakodalom mindig rosszat jelent.

– És sütöttünk-főztünk, annyi baromfit öltünk, csak úgy csöpögött a zsír.

– Pláne a vendégség.

– El is akartam jönni, hogy figyelmeztessem. Jaj, ha én eljöttem volna. Jaj, ha én itt maradtam volna. Mert több ilyen hely nem volt Budapesten.

Katica facsarta az orrát, a zsebkendője már olyan vizes és piszkos lett, mint egy mosogatórongy.

Drumáné, hogy eltérítse bánatától, ezt kérdezte tőle:

– Hol szolgál most, Katica?

– Itt egy gázgyári mérnöknél – és bömbölt újra.

– Na jól van, ne sírjon már. Nézze, itt a Stefi is.

Egy findzsába tejeskávét öntött, megtetejezte vastag, zsíros föllel, eléje tette:

– Igya meg, Katicám. Ott mellette két darab jó friss kalács is. Stefikém, lelkem, maga is kávézzék, ma még nem is ozsonnázott. Hozzon ki egy kis gyümölcsöt, benn van a pohárszéken. Etel, nem akar egy csésze kávét? Egyenek. Mit csinálhatunk? Sajnos, mi már nem változtathatunk rajta.

Magukra hagyták a cselédeket.

Ez a három lány kisírt szemmel hallgatott, mint három gyászoló családtag. Katica a fájdalomtól részeg volt. Arcán az átázott rizspor megtúrósodott.

De amikor a másik két cseléd bizonyos szószátyár tárgyilagossággal elmesélte a gyilkosságot, érdekelni kezdte. Hiányos képzeletével is követni tudta az eseményeket, a tett színterét pontosan ismerte. Mindig újabb és újabb részleteket követelt, nem bírt betelni velük. És hogy később a lányok már kifogytak mondanivalójukból, maga ismételte el az egészet, annyira átélve, hogy beleborzongott, oly szemléletesen, mintha ő is ott lett volna. Csak azt sajnálta, hogy már elszállították szegényeket. Még egyszer, utoljára szerette volna látni őket, legalább a méltóságos asszonyt, a vérébe fagyva, abban az ágyban, melyet annyiszor vetett meg neki.

Benn Katicáról tárgyaltak.

– Látod – mondta Druma –, ez is bizonyítja, hogy milyen emberek voltak. Akiket így sajnálnak a volt cselédjeik, azok nem lehettek rossz emberek. Milyen lány volt különben ez a Katica?

– Jóérzésű lány – felelte Drumáné –, szorgalmas és úgy tudom, erkölcsös. A legjobb cselédjük volt. Nem is értem, mért engedték el. Ha ő itt marad, akkor bizonyára nem történik meg ez. Nem gondolja, doktor úr?

– Lehet – szólt Moviszter, mélyen eltűnődve –, lehet.

MIÉRT...?

Minden ilyen szenzáció gyorsan elmúlik.
Pár napig lobog, az emberek beszélnek róla, aztán fölemésztődik a maga gyújtotta tűzben.

Ez az eset is ilyen volt. Eleinte lázasan vitatták a környéken, anélkül, hogy közelebb jutottak volna mivoltához. Viatorisz fűszeres boltja valóságos kaszinóvá változott. A krisztinai úriasszonyok és cselédek a lúgköves hordók meg a babos zsákok között naponta megtárgyalták. Mindenki azt kérdezte magától és másoktól, hogy miért történt? Erre azonban senki se tudott kielégítő választ adni se magának, se másoknak.

Az áldozatokat a társadalom nagy és osztatlan részvéte mellett temették el a sír mellé, melyben egyetlen kislányuk, Piroska nyugodott.

Ezen a népes temetésen a rendőrségnek kellett fönntartani a rendet. Utcagyerekek futottak a koporsók után, egymáson gázoltak át, hogy a koszorúkból egy virágot tépjenek emlékül. A sírnál politikai jellegű beszédek hangzottak el. Megjelent több közéleti előkelőség, az a sok vendég, aki részt vett az estélyen, az elhunytak rokonai, a Patikárius házaspár Egerből, csak Jancsi hiányzott, a sürgöny – úgy látszik – nem érte el. Ott volt azonban Vizy Etelka, Vizy Kornél elzüllött

húga, aki hamisított egyiptomi cigarettákat szokott árulni, zokogott a gyászfátyolában, hangosan siratva az ő bátyját, az ő nagy és hatalmas bátyját.

Édes Annát a rendőrségen beismerő vallomása után letartóztatták. Ujjnyomatot vettek tőle, háromszor lefényképezték, aztán átkísérték az ügyészségre, a Markó utcai fogházba.

Amint belépett ide, úgy tetszett, hogy rádőlnek a falak.

Égig érő vasépületet látott, szürkésen derengő fényben, csupa vasajtóval, vaslépcsővel, mely dübörgött, mint valami gőzmalom, ahol folyton őrölnek. Foglárjai fölvezették a harmadik emeletre, becsukták egy cellába. Egy ágy volt itt, egy szék, egy asztal meg a klozet, de a cella eléggé tiszta volt, világosabb és valamivel nagyobb, mint az ő konyhája. Szinte el se hitte, hogy csak ilyen egy börtön. Azt hitte, hogy a börtönben almon fekszenek a rabok, s kígyók, békák szemei világítanak nekik a sötétben. Leült a székre. Nem sírt, de sokat töprenkedett. Este az ágya elé térdepelt, és imádkozott.

Maga a vizsgálóbíró, miután tüzetesen áttanulmányozta a rendőrségi jegyzőkönyveket, nem sokkal látott világosabban, mint azok, akik úton-útfélen holmi mendemondák alapján beszéltek róla. Az ügyészség fontosnak tartotta, hogy ezt a szövevényes bűnügyet, melynek messze nyúló politikai mozzanatai is lehetnek, minden részében kibogozzák, főképp most, a bolsevizmus bukása után, mikor még nem állott helyre teljesen a társadalmi rend. A vizsgálóbíró nagy buzgalommal látott hozzá. Ellenben, minél tovább haladt, annál több olyan pont mutatkozott, melyet nem értett. Újra és újra zsákutcába került.

Mindenekelőtt tisztázni igyekezett a házmesterék szereplését. Ezeket a rendőrség „előzetes letartóztatásba helyezte". Ficsorék égre-földre esküdöztek, hogy ártatlanok, de oly tűzzel, hogy a következő napokban már

nem maradt egyéb mondókájuk. Védekezésük abban merült ki, hogy Annát befeketítették, alattomos, titkolódzó, mindenre képes leánynak állították be. Egyébként ellenük nem volt tárgyi bizonyíték. Viatorisz kisinasa azt vallotta, hogy Ficsor csakugyan elküldte, majdnem ingerülten szólt rá, hogy ne csöngessen, mert még alszanak. A nagy estély után a házmesternek ez a föltevése nem lehetett föltétlenül rosszhiszemű. Pár nap múltán a vizsgálóbíró szabadlábra helyezte őt is, a feleségét is.

A vádlottat pedig mindennap maga elé vezettette.

Mikor először jöttek érte, Anna keresztet vetett, Istennek ajánlotta lelkét abban a hitben, hogy máris a vesztőhelyre viszik, és azonnal fölakasztják. Egy sovány, kopaszos úr elé állították, aki készen vett nyakkendőjében melltűt viselt, s a szőrös nagyujján arany karikagyűrűt. Anna az igazság e szorgalmas, szerényen díjazott hivatalnokát valami nagyon nagy, nagyon gazdag úrnak képzelte. Később látta, hogy nem rossz ember. Finoman, jóindulatúan beszélt vele, megszokta őt, már unta is, annyit faggatta. Elmondatta, hogy ekkor meg ekkor mit csinált, biztatta, hogy emlékezzék vissza, ez nehezen ment, erre a nagyságos úr, aki mindenre jobban emlékezett, segített neki. Már óráról órára, percről percre megállapították az utolsó napok történését.

Anna a szemébe tekintett: se megtörtnek nem mutatkozott, se zavartnak. Semmit se tagadott. Sőt, néha úgy rémlett, hogy egyenesen vádolja magát. A vizsgálóbíró kiegészítette a nyomozati adatokat, különösen esetleges bűntársaira vonatkozólag, de most már kizártnak látszott, hogy bűntársa is legyen, az adatok összevágtak, a vádlott előtte se vallott egyebet, mint a rendőrségen. Csak arra a kérdésre nem tudott felelni, hogy miért követte el tettét.

Sorra beidézték a ház összes lakóit.

Druma vallomása esett leginkább latba.

Ő a gyilkosság éjszakáján, úgy kettő felé, látta, hogy a leány a konyhakredencnél babrál, annál a fióknál, amelynél – vallomása szerint – kivette a kést, s azt is látta, hogy a vendégek eltávozása idején már a fürdőszobában settenkedett.

Etel bőbeszédű, homályos vallomásában akadt egy figyelemre méltó mozzanat. Tavasszal – egy vasárnap délután – kirándult Annával a Gellérthegyre, a citadellához. Anna lefeküdt a fűbe, és elaludt. Pár perc múlva fölriadt, szaladni kezdett lefelé, karját lóbálva és sikongva, mint valami bolond, nem tudták, hogy mi van vele, csak akkor állt meg, mikor rákiabált, és akkor is sokáig reszketett még.

Stefi viszont a gyilkosság előtt körülbelül két héttel a Márvány utcában találkozott vele, egyedül őgyelgett a ház előtt, ahol valamikor Jancsi úrfi lakott. Anna észrevette őt, de beszaladt a lépcsőházba, és amikor később megkérdezte tőle, hogy mit keresett ott, csak hebegett. Most sem tudott erre vonatkozólag pontosabb fölvilágosítást adni. A vizsgálóbíró idézést küldetett Patikárius János bécsi címére. Bécsből a rendőrség azt felelte, hogy az illető „ismeretlen helyre távozott", egy lengyel táncosnővel lakott együtt, az azonban már föladta ötszobás lakását, elutazott Varsóba. Mindez nem tetszett fontosnak, tekintve, hogy Patikárius János több mint fél éve nem lakott Budapesten.

Megidézték a vádlott szüleit is.

Édes István bátya hajnalban szállt le a vonatról, kezében egy batyuval meg két pár csirkével. Utána piros bőrpapucsban egy takaros, nála jóval fiatalabb parasztasszony ment, egyenes gerinccel, keményen, a második felesége. Az nem vitt semmit. Minthogy még korán volt, s nem ismerték ki magukat ebben a nagy városban, a Vérmezőnél megtudakolták, merre van Vizyék háza, ott letelepedtek a lépcsőre, megvárták, míg Drumáék fölébrednek. A tekintetes ügyvéd úrnak odaadták a két

pár csirkét, tejfölt, friss túrót is hagytak a konyhában, mert hát jó az uraknak valamit dugni, ha a törvénnyel baj van. Druma megmagyarázta, hogy az írással hol kell jelentkezniök.

A vizsgálóbíró őket is kihallgatta.

Édes Anna apja kis görnyedt, sovány béres volt, már túl az ötvenen, de még nem őszült. Csak megkopott a szőkés haja, beporosodott az időtől, olyan lett, akár a törött szalma. Kalapját forgatva állt a vizsgálóbíró elé, de folyton az élete párjára sandított az egyik hibás szemével, melyben alázat és ravaszság tükröződött. Úgy látszott, hogy egyáltalán nincs meglepődve. A parasztot semmi se lepi meg. Az élet nagy tényeit, a gyilkosságot is éppoly természetesnek tartja, mint a születést vagy a halált. Ezt az öreg cseléd igyekezett elpalástolni. Hangját túlontúl nyekergővé változtatta, siralmasan, nyöszörögve beszélt, mint az, aki a halotti toron a rigmusokat kántálja. Elmondta, hogy a második asszonyt négy évvel ezelőtt vette feleségül, meg hogy a lánya, az ő rossz lánya, az ő gonosz lánya mindig ilyen volt, engedetlen és szófogadatlan, otthon is sok bajt csinált, azért küldték szolgálni Pestre. A mostoha – dolgos, tiszta, gusztusos menyecske – bólongatott. Ő még többet tudott. Rémüldözve mesélte el a vizsgálóbíró fele hajolva, hogy az Anna egyszer majdnem hozzávágta a sarlót, talán őt is megöli, ha az apja közbe nem veti magát. Pörgött a nyelve, beszélt-beszélt fáradhatatlanul, a töretlen erejében. De aztán ellentmondásba keveredett. A vizsgálóbíró fölismerte a helyzetet, hazaküldte őket.

Megvizsgáltatta a vádlott elmebeli állapotát. A törvényszéki orvosszakértő lehozatta Annát hivatalos helyiségébe, bizonyítványt állított ki, mely szerint a vádlott vérszegény, különben beszámítható. Ezt az aktát a vizsgálóbíró a többi mellé csapta, a nyomozást a maga részéről befejezte, az ügyiratokat fölterjesztette az

ügyészségre, az ügyész elkészítette a vádiratot. Édes Annát előre megfontolt szándékkal elkövetett kettős gyilkosság címén vád alá helyezték.

Hivatalból rendeltek ki melléje védőt. A kis, kezdő ügyvédke, akinek eddig csak egy hagyatéki tárgyalása volt meg egy lakáspöre, belemélyedt az ügybe, ezzel akarta megalapozni kriminalista karrierjét. Védencét sokszor meglátogatta a cellájában. Vigasztalta, hogy ne essék kétségbe, majd ő eligazítja. Anna úgy beszélt vele, mint a rendőrtiszttel és a vizsgálóbíróval. Később még fölkeresték a missziós nővérek is, akiknek kalapjáról kék fátyol lógott. Ezek bűnbánatra és töredelemre intették, vallásos füzeteket hagytak nála, melyekben a hit vigaszát találhatta.

November közepén tartották meg a főtárgyalást, az érdeklődésre való tekintettel a törvényszék nagytermében.

Sötét, hideg, téli nap volt. A nagyteremben zölden lobogtak a gázlángok, erősen fűtöttek. Szolgák kiabálták a megidézettek neveit. Tizenegy tanút idéztek meg: hatot a vád, ötöt a védelem kérelmére.

A terem emelkedő padsorait zsúfolásig megtöltötte a hallgatóság, jobbára az áldozatok barátjai, személyes ismerősei. Tatár Gábor a feleségével a hírlapírók padja mögött ült, köszöngetett a tanúknak, akik lenn a székeken foglaltak helyet. Látni lehetett az Attila utca 238. számú ház egész keresztmetszetét, lakóival és cselédjeivel.

Pont kilenc órakor bevonult a törvényszék: a főtárgyalási elnök meg a két bíró.

Az elnök csöngetett:

– A főtárgyalást megnyitom. Tárgyalásra kerül Édes Anna gyilkossági ügye. Hol a vádlott? Vezessék be – parancsolta az egyik teremőrnek.

Édes Annát már nyolc órakor lehozták a cellájából az alagsoron át. Egy szobában várt, türelmesen.

Kinyílt az ajtó, és megjelent benne ő: a pepita ruhájában, mely már egészen elrongyolódott. Utána két fegyőr, szuronyos puskával.

Nem is ment, odaszédült a vádlottak padjához, az elnök felé. A fegyőrök, akik mindig a sarkában voltak, megigazították, aztán haptákba vágták magukat.

Anna sok embert látott fönn-lenn, lámpákat, képeket, nagy meleget érzett. A félesztendős fogság testileg nem viselte meg. Arca kissé megtelt, mint a raboké, bőrét valami földszín sápadtság márványozta. Nagy nyugalom áradt belőle.

– Hogy hívják? – kérdezte az elnök, s máris a referensbíróhoz fordult: – Itt az anyakönyvi kivonata? – aztán ő maga felelgetett helyette. – Húszéves, hajadon, nincs gyermeke, nem volt büntetve. Üljön le – mondta, rá se tekintve.

A vádlott leült, melléje két fegyőr, lába közé kapva a puskáját.

Egy piros papírról olvasták a vádiratot, mely így kezdődött:

– Édes Anna, római katolikus, vagyontalan, magyar...

Hosszú vádirat volt, a fölolvasása fél órát vett igénybe.

A közönség ezalatt a bírákat figyelte, akik tóga és föveg nélkül ültek az emelvényen, az utcai ruhájukban, nyakkendővel és keménygallérral, de bizonyos személytelen méltósággal, szinte középkorian, szinte ókorian, mert ezeknek az embereknek itt a földön az volt a csodálatos hivatásuk, hogy igazat lássanak a többiek fölött, ezt tanulták, ebben éltek, s egykor a gyászjelentésükön, a sírkövükön is ez áll majd: *bíró.*

Az elnök lapozgatott egy könyvben, a referensbíró, bajuszos, hosszú orrú ember, szemén csíptetővel, ügyiratokat kötözött össze, a szavazóbíró, a legfiatalabb közülük – zömök, vállas –, felkönyökölt az asztalra, a jobb tenyerébe hajtotta nagy, súlyos fejét. Baloldalt az elnöktől egy emberke izgett-mozgott, a védő. Üdvözöl-

te az apját, az anyját, a rokonait, akiket nagy számban csődített erre a tárgyalásra, hogy tanúi legyenek első, nagy szereplésének. Az ügyész gondolataiba merült.

Miután a vádirat fölolvasása véget ért, az elnök így szólt:

– Álljon föl, Édes Anna. Megértette a vádat?

Emelt hangon beszélt hozzá, mint azokhoz, akik süketek, vagy nem állnak a mi értelmi színvonalunkon.

– Magát az ügyész úr azzal vádolja, hogy meggyilkolta a gazdáit. Bűnösnek érzi magát?

– Bűnösnek érzem – felelte Anna.

Az auditórium susogott, a referensbíró ránézett, a szavazóbíró pedig a másik tenyerébe hajtotta fejét.

– Hát akkor – folytatta az elnök már elbeszélő hangon – mondja el szépen, hogy történt. De részletesen. Figyelmeztetem, ha mindent bevall, segít magán, ellenben ha tagad – és itt ismét emelte hangját –, csak árt magának, mert nekünk majd módunkban lesz mindent rábizonyítani. No kezdje.

Az ügyvéd integetett védencének, hogy kezdje. De annak a torkán egyetlen hang se akart fölszakadni. Erre az elnök segítségére sietett:

– Szóval, ugye, maga a cselédjük volt, már tíz hónapja szolgált Vizyéknél. Kezdjük talán ott, hogy maguknál 1920. május 28-án vendégség volt, az a nagy vendégség – igyekezett népiesen beszélni. – Azon a napon estefelé dolgozott.

– Főztem.

– Helyes – bólintott az elnök, mintegy megdicsérve érte. – Végezte háztartási teendőit. Jöttek a vendégek, maga nem szolgált ki az asztalnál, már régen megvacsoráztak, hajnali két óra lehetett. Hol volt akkor?

– A konyhában.

– Igen, ott volt. És már akkor ott motozott a kredencnél, huzigálta a fiókot, kereste a kést.

– Erre nem emlékszem – rebegte Anna a védő felé, aki helyeselt.

– Majd a szemébe mondják. Aztán mit csinált?

– Aztán bementem a hálóba.

– Ne zavarjuk össze. Akkor még nem ment a hálóba. Az később jön. Előbb indultak a vendégek. Maga ekkor a fürdőszobában ólálkodott, lesben állt, előre készült a tettére. Nem emlékszik, hogy Druma nagyságos úr is betekintett oda?

– Nem.

– No, majd ezt is mindjárt megállapítjuk. Tanú van rá. Folytassa. Menjünk vissza oda, amikor kiszellőztetett, s az asszonya aludni küldte. Erre ahelyett, hogy lefeküdt volna, megvárta, míg elalszanak.

– Aztán bementem a hálóba.

– Még mindig nem ment be a hálóba – mondta az elnök az asztalra ütve.

Anna egyik lábáról a másikra állt, előre-hátra topogott az időben, amely elmúlt. Kábulat fogta el a nagy utazástól. Elakadt.

A védő fölkelt:

– Méltóságos elnök úr, tekintetes törvényszék, teljes tisztelettel indítványozom, szíveskedjék a vádlott elmebeli állapotának megállapítására egy hírneves pszichiátert iderendeltetni, hogy itt a helyszínen ellenőrizze őt. Vallomása annyira szakadozott, annyira összefüggéstelen és patologikus, hogy védői lelkiismeretem szerint teljesen beszámíthatatlannak kell tartanom.

Az elnök halkan tanácskozott a bírákkal, és közölte a határozatot:

– A törvényszék az indítványt elveti. Amint a védő úr is tudja, már több ízben megvizsgálták a szakértők, és beszámíthatónak jelentették ki. Különben is, kérem, a végén méltóztassék összegezni indítványait.

– Tisztelettel semmisségi okot[1] jelentek be – szólt a védő.

Az elnök újra visszazarándokolt az időbe, tapogatózva haladt előre, kereste az igazságot a vádlottal együtt, vezette őt, noha ő maga sem látott még ebben a sötétben, s olykor arra várt, hogy majd a vádlott vezeti őt a pont felé, ahol egyszerre valami fény gyullad, mely érthetővé teszi az egészet. Mintha két összefogózott vak ember ment volna az éjszakában, s az egyik vezetné a másikat: a vak a világtalant.

– Tehát – kezdte – próbáljon csak visszaemlékezni. Miért vette magához a kést? Mit érzett akkor?

Anna hallgatott. Az elnök tolmácsolta az érzését, a kifejezhetetlen érzést, mintegy lefordítva értelmes, emberi nyelvre:

– Azt érezte, hogy haragszik rájuk, agyát hirtelenül elborította a vér, nem bírt uralkodni magán, eszébe jutott talán, hogy egyszer asszonya megszidta, bosszút akart állni. De miért?

Megint neki kellett beszélni:

– És nem ébredt föl ekkor a lelkiismerete, nem szólalt meg magában a lélek, nem gondolta meg, hogy mit cselekszik, hogy ennek következménye is lesz, hogy ezért felelni kell Isten és ember előtt? Hiszen maga régebben nem volt ilyen leány.

Az elnök sejtette, hogy itt lehet valami, egy titok, melyet közülük senki sem tud, talán maga a vádlott sem. De tovább haladt. Tudta, hogy egy tettet nem lehet megmagyarázni se egy okkal, se többel, hanem minden tett mögött ott az egész ember, a teljes életével, melyet az igazságszolgáltatás nem fejthet föl. Ő, aki már hozzászokott ahhoz, hogy az emberek nem ismerhetik meg egymást, teljesítette kötelességét.

[1] Az eljárás hatályon kívül helyezésére és új eljárás indítására való okot.

– Beszéljen – nógatta a vádlottat. – Amikor a hálóba ért, a gazdái már aludtak. Mit tett akkor?

– Akkor én...

– No, csak mondja ki – szólt az elnök, nagyon szigorúan. – Akkor maga odalépett az asszonya ágyához, és amíg aludt, a szívébe mártotta a kést. Ezt a kést ni.

Fölemelte a bűnjelek között lévő óriási konyhakést, meglóbálta a levegőben, úgyhogy a hallgatóság felszörnyülködött, majd a vádlott felé tartotta, s még mindig ide-oda forgatva, ezt kérdezte tőle:

– Ez volt az?

– Ez – mondta Anna, és hátratorpant, mert úgy érezte, hogy most a szívében forgatják meg a kést.

Végre eldadogta, hogy történt. Nem is annyira a saját szavaival, mint inkább azokkal a szavakkal, melyeket a rendőrtisztviselőtől meg a vizsgálóbírótól hallott, eléggé folyamatosan adta elő a gyilkosság lefolyását.

– Megölte az asszonyát – ismételte az elnök –, megölte a kenyéradó asszonyát, aki magát sohase bántotta. Menjünk tovább. Mit csinált azután?

– Kifutottam a szalonba.

– Nem, még nem futott ki. Csak ne siessünk. Maradjunk egyelőre a hálóban. A gazdáját is leszúrta, mint egy orgyilkos, kilencszer döfte beléje a kést. Így volt?

– Így. De én a méltóságos urat nem akartam bántani. Megijedtem tőle.

– A bűnétől ijedt meg, a rossz lelkiismeretétől, és megint gyilkolt. Később mi történt?

– Akkor már jöttek értem.

– Dehogyis jöttek még. Most maga arra a széles díványra feküdt, ott pedig...

– Elaludtam.

– És tudott aludni ilyen égbekiáltó gazság után? Akkor sem ébredt tudatára, hogy mit művelt, hogy bűnös? Nem is jelentkezett, hanem ott bujdosott, míg föl nem törték az ajtót. Legalább megbánta azóta bűnét? Tessék? Elkövetné újra, amit tett?

– Nem – ijedt föl Anna –, nem.

– Leülhet – szólt az elnök.

A vádlott kihallgatása befejeződött. Következtek a terhelő tanúk.

A vád koronatanúja Druma Szilárd volt, a piros arcú ügyvéd. Mikor fölkelt, és a terem közepére ment, majdnem a csillárig magasodott.

– Nincs haragban a vádlottal – hadarta az elnök a formaságot –, nincs vele rokonságban?

A tanú nem is válaszolt, csak elmosolyodott a mulatságos föltevésre, hogy ő effélével rokonságban lehetne.

Szabatosan tárta föl a tényállást, mely a premeditációt[1] kétségtelenné tette. Az ügyésznek hozzá intézett kérdéseire tömör jogászi terminus technicusokkal[2] felelt. Kifejtette, hogy a leány izgatott viselkedése már este szemet szúrt neki, figyelni kezdte, éjjel kettőkor a vádlott semmi mást se kereshetett a fiókban, csak a kést, ezt nyilván elrejtette valahol, aztán mielőtt elment volna, még egyszer rajtaütött, akkor a vádlott a fürdőszobában leselkedett, még borravalót is akart neki adni, de az rémülten ugrott be a hálószobába.

Anna a szembesítésnél megtört, bevallotta, hogy így volt.

Druma még mindig nem fejezte be.

– Engedtessék meg nekem – szólt –, hogy rávilágítsak a bűnügy politikai hátterére is, s pár szóval kiterjeszkedjek – a tanúk soraiban ülő Ficsorra és Ficsornéra mutatott – a házmesterék szerepére. Ezek az emberek, méltóságos elnök úr, a kommunizmus alatt oly vörös érzületről tettek tanúságot, hogy a ház lakóit éjjel-nappal rettegésben tartották. Én a magam részéről minden okot fönnforogni látok, hogy ők a tulajdonképpeni mozgatói és értelmi...

[1] Előre megfontolt szándékot.

[2] Szakkifejezésekkel, műszavakkal.

– Kérem – szakította félbe az elnök –, a vizsgálat megindult ebben az irányban is, de negatív eredménnyel járt. Az ügyészség sem tett vádindítványt – szólt az ügyészre tekintve, aki rázta a fejét. – Ez nem tartozik ide.

Druma ott állt elkezdett és be nem fejezett mondatán lógva a levegőben.

Rövid vita indult meg az ügyész és védő közt. Az ügyész kérte a tanú megesketését, a védő viszont ellenezte. Drumától kivették az esküt. Ezért a védő újra semmisségi okot jelentett be.

Szűcs Antal, a sarki őrszem, a helyszíni szemle megtörténte előtti fontos mozzanatokról számolt be, a bűnjelek elhelyezéséről és a vádlott közönyös viselkedéséről.

Drumáné a leányt zárkózottnak tüntette föl, szóba hozta – mellékesen – a kisollója rejtélyes eltűnését is, magasztalta Vizyéket, különösen a férfit.

Moviszterné oldalt hasított szoknyájában jött ide, megsétáltatni új toalettjét, úgy kipingálva, mint egy színházi bemutatóra. Könnyed modorban társalgott, kacérkodva az ügyésszel.

Szerinte a leány nem volt zárkózott, inkább jó kedélyű, csodálkozott, hogy ilyesmire vetemedett, mert az asszonya maga volt az angyali jóság, szerette is őt.

Sokat csevegett volna még, de kihallgatása – sajnos – véget ért.

Ficsornak az elnök megemlítette, hogy mint a vádlott rokona, megtagadhatja a vallomástételt, ő azonban vallani akart.

– Figyelmeztetem – szólt az elnök –, hogy csak az igazságot vallja, mert vallomására esetleg esküt kell tennie, s a törvény a hamis esküt szigorúan bünteti, esetleg öt évig terjedhető fegyházzal.

A házmester, aki már megrökönyödött Druma előbbi beszédétől, az ötévi fegyház hallatára még inkább menteni akarta bőrét. Elismételte mindazt, amit nyáron val-

lott, s amikor a kis ügyvéd kötözködött vele, és vallomásának ingadozó voltát hangsúlyozta, elvesztett minden mértéket:

– Nemcsak ezt mondotta, kérem, hanem mást is. Mikor egyszer összeszidta a méltósága, mert eltört egy tükröt, lejött hozzánk, és azt mondta, hogy elmegy innen, de előbb olyant csinál, hogy maga is megbánja, fölgyújtja az egész házat.

– Mikor mondta ezt? – kérdezte az ügyész.

– Nemsokára azután, hogy beállt a helyébe.

– Határozottan emlékszik erre?

– Határozottan.

– Gondolja meg jól. Meg mer rá esküdni?

– Meg – válaszolt Ficsor, komoly elszántsággal.

A tanú esküt tett, aztán meghajolt az elnök előtt, oly mélyen, hogy mélyebben meghajolni emberileg szinte lehetetlen is.

Ficsorné lépett az emelvény elé. A hájas asszonyság reszketett, mint a kocsonya.

Már szánta Annát, szerette volna védelmébe venni, de félt, hogy rácáfol előbbi vallomására.

– Hát maga mit tud, Ficsorné? – kérdezte az elnök. – Milyennek ismerte ezt a leányt?

– Kérném, mindig olyan gyanakvó volt.

– Mi az, hogy olyan gyanakvó?

– Olyan gyanús.

– Magának volt gyanús?

– Nekem meg mindenkinek.

– És miből vette ezt észre?

– Mindig spekulált.

– Úgy érti ezt, hogy valami rosszat forgatott a fejében?

– Nem.

– Hát hogy érti?

– Úgy, hogy mindig búsult.

– Maga azonban a vizsgálóbíró úr előtt egyebet vallott. Nézze – olvassa –, azt vallotta, hogy valakit egyszer már meg akart gyilkolni.

– Igen, amikor az anyjába belevágta azt a sarlót.

– Látta ezt maga?

– Én nem láttam. Csak hallottam.

– Kitől?

– Az anyjától.

– Az a mostohája. Hagyjuk ezt – legyintett az elnök kedvetlenül –, hagyjuk.

– Én különben nem mondhatok rá semmit. Azelőtt igen jó leány volt, de...

– De?

– De később rossz lett.

– Ezt mi is tudjuk – jegyezte meg az elnök általános derültség közepette.

– Nagyságos elnök úr – önérzeteskedett Ficsorné megsértődve, bizonyos idétlen daccal –, én csak azt mondhatom, amit tudok – és mikor a hallgatóság újra nevetett, tovább füstölgött magában –, én, kérem nem mondhatok mást, csak azt, amit tudok.

– Jól van, jó, menjen már – intette le az elnök.

A vallomások már ily semmis részleteket hánytorgattak: fecsegéssé posványodtak.

Az elnök szólította a következő tanút:

– Moviszter Miklós. Dr. Moviszter, orvos. Nincs itt? Kézbesítették neki az idézést? Nem mentette ki magát. Hol van?

Hát hol vagy, öreg doktor, te haldokló, a gyógyíthatatlan betegségeddel, a nyolcszázalékos cukroddal? Meghaltál azóta, vagy magaddal tehetetlenül fekszel, senyvedve attól az álomkórtól, mely megelőzi az ilyen betegek halálát? Elvesztél te is, és már senki sincs ezen a földön? Ha még élsz, ha csak egy szikrányi lélek lobog benned, akkor teneked most itt a helyed, akkor el kellett jönnöd.

El is jött. Ott ült, egészen hátul, elveszve a tanúk széksoraiban, elveszve a bundájában ezen a novemberi napon, már-már kihűlve az elmúlás közelségétől. Időbe telt, míg előretopogott, a botjára görnyedve, már olyan kicsire zsugorodva, hogy sokan fölálltak, úgy nézték, hogy ott van-e.

– Jelen – mondta, meghajolva az elnök felé.

Az elnök látva, hogy milyen állapotban van a tanú, közölte, hogy ülve is megteheti vallomását. Széket tétetett oda egyik teremőrrel. Ő ezt nem fogadta el. Sőt: – még jobban kiegyenesedett. Már amennyire ő tudott.

– Ön, doktor úr – kérdezte az elnök –, szintén fönntartja a vizsgálóbíró előtt tett vallomását?

– Igen – mondta Moviszter, alig hallhatóan, úgyhogy az elnök tölcsér gyanánt füléhez tette a tenyerét.

– Okolja meg, mire alapítja ezt.

Moviszter gondolkozott, mint aki valami hosszú beszédre készül. Biztatta magát.

Mit késlekedsz? Teljesítsd kötelességed. Csak egy ember vagy. De hát mi több, mint egy ember? Se két ember, se ezer ember nem több nála. Lépj előre egy lépést – így –, és most még egy lépést. Rajtad a sor. Föl a fejet, Moviszter, *sursum corda,*[1] föl a szívet, csak föl a szívet.

– Nem értem – szólt az elnök. – Kissé hangosabban.

Mit kissé hangosabban? Nem kissé hangosabban, hanem nagyon hangosan. Kiálts – dobogott benne a lélek –, kiálts úgy, mint a te igazi rokonaid, az őskeresztények hősi papjai, akik föllázadtak a pogányság ellen, és a temetőkben, a koporsók mellől kiáltottak az égbe, pörölve a legnagyobb Úrral is, az igazságos, de nagyon szigorú Istennel, irgalmat követelve a gyarló embereknek. Hiszen te mindennap elmondod magadban a halotti imát. Emlékszel, mi van benne? *Ne tradas*

[1] Fel a szívvel! Bízzatok! (latin)

bestiis animas confidentes tibi.[1] Ne dobd oda a vadállatoknak a tebenned bizakodó lelkeket. *Et animas pauperum tuorum ne obliviscaris in finem.*[2] És a te szegényeidnek lelkét ne feledd el végképp. Próbálj te is így kiabálni az arénán, az oroszlánokat is túlharsogva, bátor *katekumen.*[3]

Hangja szilárdabbá vált:

– Teljes egészében fönntartom vallomásomat. Csak azt tudnám ismételni, amit már elmondtam.

– Igen – szólt az elnök, egy aktaköteget lapozgatva. – Ön így vallott. De tényeket kérünk. Verték? Éheztették? Agyondolgoztatták? Nem fizették meg a bérét? Úgy látom itt – mondta gyorsan –, hogy karácsonykor valami ajándékot is kapott, egy különben jelentéktelen ajándékot: egy *jumpert.*[4] Tessék beszélni.

– Ridegen bántak vele – jelentette ki Moviszter, erősebb hangon. – Ez volt mindig az érzésem. Szeretet nélkül bántak vele. Szívtelenül.

– És miben nyilvánult meg ez?

– Azt én nem tudnám pontosabban körülírni. De határozottan ez volt az érzésem.

– Akkor valóban csak érzések ezek, doktor úr, sejtések. Afféle finom árnyalatok, melyeket a törvényszék ilyen durva és szörnyű bűnténynél aligha vehet figyelembe. Mert itt tények vannak az egyik oldalon: véres tények. Mi is tényeket kérünk. Aztán a többi tanú egyebet vall. Épp az ellenkezőjét. Hogy szerették és megbecsülték. Maga a vádlott sem panaszkodott, se a rendőrségen, se a vizsgálóbírónál. Álljon föl – szólt oda a vádlottnak. – Bántalmazták magát?

[1] Részletek a halottakért való imádságból, lásd a 179. oldal jegyzetét.
[2] Lásd a 179. oldal jegyzetét.
[3] Keresztelésre előkészített felnőtt vagy valamilyen tanba beavatandó jelölt.
[4] Bebújós, kötött ujjast.

– Nem.

– Leülhet. Ez egyébként se valószínű.

Nézd most, Moviszter ezt a lányt, mily tompultan ereszkedik le fegyőrei közé, nem kellemes látvány, de csak nézd meg jól, és nézd meg az elnököt is, aki megigazítja öreg, kék szemén az olcsó pápaszemet, és vakarni kezdi a fülét, hogy ne is sejtsd, mi forog a fejében, mi zajlik a szívében. Ő csak a földi igazságszolgáltatás képviselője. De igyekszik pártatlanul igazat látni, jobbra és balra tekinteni, már amennyire lehetséges ez itten a világon. Nem érzed-e – biztatta egyre magát –, hogy közeledik az isteni igazságszolgáltatás felé, s máris a pártodon van? Hagyd, hogy kicsit még vitatkozzék, végre ez az ő kötelessége, aztán újra beszélj, ne félj tőle, ne félj te senkitől, mert teveled van az Isten.

– És ha rossz dolga is volt, kérem – érvelt az elnök –, akkor a törvény adta jogánál fogva bármikor panaszt tehetett volna gazdái ellen, fölmondhatott volna nekik, és tizenöt napon belül elmehetett volna.

– Kényszerítették, hogy ott maradjon.

– Mivel kényszerítették? Senkit se lehet kötéllel fogni.

– Egy ilyen öntudatlan, szerencsétlen teremtés.

– Azért nem kellett volna elkövetnie ezt a szörnyűséges bűnt – tűnődött az elnök, majd keményen tette hozzá: – Erre nincs mentség.

– Akkor mért követte el? – kérdezte Moviszter önmagától. – Az az érzésem – ismételte makacsul –, az az érzésem, hogy nem bántak vele emberien. Nem úgy bántak vele, mint egy emberrel, hanem mint egy géppel. Gépet csináltak belőle – és itt kitört, majdnem kiabált. – Embertelenül bántak vele. Cudarul bántak vele.

– Ezért a kifejezésért rendreutasítom.

A hallgatóság megmozdult, s helyeselve az elnök közbelépését, fölháborodva morgott.

– Csöndet kérek – szólt az elnök, és egyszer könynyedén megrázta a csengőt.

Kinek a lélekharangja volt ez a rövid csöngetés, mondjátok?

– Egyebet nem tetszik tudni? – kérdezte a tanútól a referensbíró.

– Egyebet nem.

A közönségnek az volt a benyomása, hogy ez a sír szélén álló agg doktor korlátolt ember. Moviszter az is volt. Korlátolt volt. Volt egy korlátja, mely nélkül emberi nagysága megsemmisült, elveszett volna a szabadság meddő korlátlanságában.

A kis kéneső-ügyvéd fölpattant a székéről, s tisztelettel kérte a tekintetes törvényszéket, hogy a tanút eskesse meg. Ezt az ügyész ellenezte, tekintve, hogy a vallomása általánosságban mozog és nem jelentős.

Az elnök gyorsan határozott:

– A törvényszék elrendeli a tanú meghiteltetését.

A tárgyalóterem hallgatósága izgatottan, dobogva állt föl, valami tragikus-színpadi sietséggel.

Még az elnök is állt.

Így szólt a tanúhoz, aki jobb kezét szívére helyezve, bal kezének három ujját az égre emelve várt:

– Mondja utánam.

És diktálta az esküminta:

– Én... esküszöm... a mindentudó... és mindenlátó... eleven Istenre... hogy az igazságot... csak az igazságot... vallottam... abból semmit el nem hallgattam... ahhoz semmit hozzá nem tettem... Az Isten engem úgy segéljen...

Moviszter ezt is hangosan mondta:

– Az Isten engem úgy segéljen...

Visszavánszorgott a tanúk székeihez. Ezek különösen tekintettek rá, s mikor helyet foglalt közöttük, elhúzódtak tőle. Moviszter ezt nem bánta. Ő voltaképp nem is tartozott közéjük. Nem tartozott se hozzájuk, se másokhoz, mert nem volt se burzsoá, se kommunista, egy párt tagja sem, de tagja annak az emberi közös-

ségnek, mely magában foglalja az egész világot, minden lelket, aki él és élt valaha, eleveneket és holtakat.

Nyomban el is távozott, ment a dolga után, a többivel már nem törődött.

Még néhány mentő tanú vonult föl. Etel, szakácsnésan kiöltözködve és Stefi, kalapban, ahogy egy volt grófi szobalány-kisasszonyhoz illik. Kulhanek Stefánia adatainak bemondása alkalmával „személyzet"-nek nevezte magát, és elpirult. Mindketten eskü alatt vallották az igazságot, csak az igazságot, akár a többiek, akik mind az igazságot vallották, jóhiszeműen, úgy, amint ők látták. Dicsérték Annát, de a szegény méltóságos asszonyt meg a méltóságos urat éppúgy dicsérték.

Anna, aki már régóta egykedvűen ült a vádlottak padján, most fölfigyelt. Wildnét pillantotta meg, a raktárnoknét, az ő első asszonyát, akihez akkor szegődött el dajkának, amikor Pestre jött, tizenhat esztendős korában. Zakatolt a szíve.

És már ott beszélt az elnök előtt Cifkáné is, ott volt a Bandika nagynénje, a Bandikáé, aki már nagy lehetett, talán iskolába is járt. És ekkor zakatolni kezdett mindene. Egyszerre eszébe jutott minden.

A tárgyalás elhúzódott: az elnök gyorsította az ütemét, s hogy az ügyész megtette indítványait, és a védő bejelentette huszonhetedik semmisségi panaszát, a bizonyítási eljárást befejezettnek nyilvánította. Szünetet rendelt.

Délután két órakor került sor a pörbeszédekre.

Az ügyész hamar végzett. Fönntartotta a vádiratban foglaltakat, minthogy azok a tárgyalás során még inkább beigazolódtak, s bizonyos paragrafusokra, bekezdésekre hivatkozva példás büntetést kért.

Annál hosszabb volt a védő.

Ez a kis megindító mitugrász remekbe készült, irodalmi védőbeszéddel állt elő. Emberfeletti erőfeszítést fejtett ki, hogy védencét tisztára mossa, s a kötelet,

melyet a vádlott meg a terhelő tanúk nyakára hurkoltak, bogonként föloldozza. Túlbuzgósága nevetségesnek tetszett. Ő észokokkal akarta plausibilissé[1] tenni, hogy a vádlott tettét önkívületben követte el, s önvédelemből gyilkolta meg gazdáit. Egy regényírót megszégyenítő részletességgel tárta föl előéletét, gyermekéveit. Azt hajtogatta, hogy inkább meneküljön száz bűnös, mint hogy egy ártatlan bűnhődjék.

Mindig azt hitték, hogy befejezi, de csak akkor kezdte.

– Most pedig – mondotta, miután vizet ivott – nézzük, tekintetes törvényszék, a lélektani okokat, a lélektant nézzük, tekintetes törvényszék, a lélektani tényeket. Tekintsenek kérem erre a falusi leányra, a nép egyszerű gyermekére, s mielőtt ítéletet hoznak, kérdezzék meg tulajdon lelkiismeretüktől, hogy az, aki itt ül a vádlottak padján, vajon valóban az a *homo deliquente*-e,[2] az a bűnöző típus, akiről *Lombroso*[3] beszél?

Erre már senki sem figyelt. Folytonosan csapódott az ajtó. A hallgatóság, elcsigázva a hosszú tárgyalástól, a tűrhetetlen melegtől szökdösött, csak az újságírók maradtak ott, röhögni, meg a védő hozzátartozói, rokoni kötelességből.

Druma a sötét folyosón egy cigarettázó csoportnak a vád motívumait mérlegelte, s nem kételkedett, hogy az ítélet csak kötél általi halál lehet.

Amikor a hallgatók visszaszállingóztak a tárgyalóterembe, a védő még mindig beszélt, Pierre *Janet*[4] lélekkórtani könyveiből olvasott föl hosszú idézeteket. Az

[1] Elfogadhatóvá.

[2] Bűnös.

[3] Cesare Lombroso olasz orvos, antropológus, pszichológus (1836–1909) helytelennek bizonyult elmélete szerint a bűnöző hajlam jellegzetes alkati jegyekkel jár együtt.

[4] Neves francia pszichopatológus, Freud egyik előfutára (1859–1947).

elnök az óráját nézte, a referensbíró már az ítélet szövegét vázolta föl egy darab papírra.

Végre a szónok rászánta magát, elővette az utolsó, leghatásosabb mondatokat, s olyan költői lendülettel, mely a türelmetleneket bosszúsággal, a hozzáértőket őszinte lenézéssel töltötte meg, *Madách* remekművéből, „Az ember tragédiája"-ból merített idézettel befejezte beszédét.

A törvényszék ítélethozatalra vonult vissza.

Közben megeredt a havas eső. Sokan, akik ernyő nélkül jöttek, azon gondolkoztak, hogy kerülnek majd haza.

Háromnegyed óra múlva az elnök meg a bírák szinte szaladva léptek a dobogóra. A vádlott még nem volt ott.

– Hozzák – intézkedett az elnök, s a mennyezetre tekintett, kezében az ítélettel.

Zörögtek a fegyverek. Édes Annát már hozták, odaállították. Most halotthalvány volt. Nagyon félt. A haláltól félt, a kötéltől, s nyelt, folyton nyelt, mozgott a torka.

– Kihirdetem a törvényszék ítéletét. A magyar állam nevében...

A padok megint dübörögtek. Csak szófoszlányokat lehetett hallani az ítéletből.

– ...bűnösnek mondta ki... és ezért összbüntetésül tizenöt évi fegyházra... politikai jogainak elvesztésére...

– Tizenöt... – adták tovább meglepődve – tizenöt – s legtöbben emberi megindultságot éreztek, mert az ítéletet igazságosnak tartották.

Néhány nő könnyezett is.

Az ügyvéd rokonaira pillantott, diadalmasan. Meg volt győződve, hogy ebben neki is, Pierre Janet-nek is van némi része.

Az indokolásban az foglaltatott, hogy a törvényszék súlyosbító oknak vette azt a kegyetlenséget, mellyel a vádlott a gyilkosságot elkövette, de enyhítő körülmény-

nek kellett vennie a vádlott büntetlen előéletét, töredelmes beismerését és az együgyűséggel határos műveletlenségét.

– Megértette? – kérdezte tőle az elnök a régi, erős hangján. – Magát a törvényszék tizenöt évi fegyházra ítélte. Jogában van föllebbezni.

Ügyvéd és ügyész egymás szavába vágva föllebbezett. De ekkor a hallgatóság már elhagyta a termet. Édes Anna úgyszólván egyedül maradt a bíráival.

– Vigyék – mondta az elnök csöndesen a fegyőröknek.

Pár nap múlva átszállították a gyűjtőfogházba. Itt várta meg a Királyi Tábla[1] ítéletét, melyet tavasszal hoztak meg, és a Kúria[2] ítéletét, melyet egy év múlva, karácsony táján hirdettek ki. Mind a két föllebbviteli fórum helybenhagyta a törvényszék ítéletét.

Ezeket az újságok nem is közölték, annyira nem érdekelte már az embereket.

Édes Annát egy szigorú januári napon két fegyőr a vonatra tette, elkísérte Márianosztrára. A fegyház kapuja becsapódott mögötte. Itt törzskönyvezték, megnyírták, megfürdették, számot kapott, darócruhát: megkezdte fegyencéletét.

A Krisztinavárosban néha-néha még beszéltek róla, egyre ritkábban.

Egy asszony állt meg egyszer az Attila utcai ház előtt, s így szólt az urához:

– Itt lakott. Nem emlékszel rá? Olyan magas leány volt, erős, fekete szemű, nagy kezekkel.

– Csúnya volt – mondta a férfi.

– Elég szép volt – szólt az asszony. – Szép volt. Amikor a románok itt táboroztak, egy román katona volt a szeretője.

[1] Másodfokú bíróság. Helyesen: Királyi Ítélőtábla.
[2] Legfőbb törvényszék. Helyesen: Királyi Kúria.

Így homályosodott el az emléke. Most már senki sem tudta róla, hogy kicsoda volt. Egészen elfelejtették.

És ha nem élt volna még a márianosztrai női fegyintézetben, hanem ott pihent volna valahol Dunántúl, a balatonfőkajári temető akácai alatt, akkor se semmisülhetett volna meg jobban.

PÁRBESZÉD EGY ZÖLD KERÍTÉSES HÁZ ELŐTT

Most megint ősz van. A kocsmákban mustot árulnak, a gyermekek játszanak a lepottyanó, politúros vadgesztenyékkel. Hullanak a levelek.

De a korona is egyre hull. Árfolyama: 0,22. Az emberek kétségbeesnek, hogy lehet majd ily alacsony árfolyam mellett enni, ruházkodni, fűteni, s remegve tekintenek a közelítő tél elé.

Délben a tőzsde ordít, itt az infláció, vagyonokat vesztenek és nyernek. Csonkamagyarországot fölvették a Népszövetségbe. Ismét elmúlt egy év. 1922-t írnak.

Mi is történt azóta?

Vasárnaponként fönn a Bástya sétányon katonabanda zeng, s rézlármájára önkéntelenül ütemesen lépdelnek a járókelők.

Tatárék sétálnak, a kisebb leányuk nélkül, aki már férjhez ment. Ilonkának egy miniszteri fogalmazó udvarol. Jancsiról azt hallotta egyszer, hogy Lengyelországban van és parkett-táncos.

Néhai Vizy Kornél háza olyan, mint régen, csak a házmester új: a másik elköltözött megszállt területre.

Moviszterné ma is zongorázik, és Ady-verseket szaval. Egyre fiatalabb emberekkel találkozik. Haját kanárisárgára festi, erősen hízik. Az ura pedig még mindig él. Már nem is volna szabad élnie, de ő, akit annyian eltemettek, először a hivatalos tudomány, az orvostanárok

és kartársai, aztán ismerősei és tisztelői – szegény megboldogult Vizy Kornél is –, minden objektív, klinikai megállapítást és baráti jóslást megcsúfolva tovább él, rejtélyesen és megmagyarázhatatlanul, nem tudni, hogy miért. Nyilván azért, mert valami élteti.

Ő egyébként itt e legcsekélyebb pont. Viseli a megaláztatást a felesége miatt s Etel növekvő szeszélyeit. A környék szánakozva mosolyog rajta.

Druma Szilárd a házgondnok. Patikárius Ferenc a gyászeset után örökölte a házat, s az ő ügyvédi gondjaira bízta. A lakáshivatalnál kijárta, hogy nagy praxisára való tekintettel megkaphassa a volt háziúrék lakását is, ezt újra tapétáztatta, most itt lakik a családjával. Közben született egy gyönyörű kisleánya, aztán egy fiacskája. Német kisasszony ügyel a három Druma csemetére, akik szépen fejlődnek. Stefi még itt szolgál, de szemüveget hord, mert gyöngül a szeme. Mellette egy kis pesztra van, széles, mongol járomcsontokkal, suvikszfekete varkoccsal, mint egy kínai. Az iroda a második emeletre került, a régi, szerényebb lakásba. Azóta hatalmasan föllendült. Két írógép kopog itt, s a látogatóknak bejelentőívet kell kitölteniök, milyen ügyben keresik az ügyvéd urat. Egyre nagyobb szerepet játszik a közéletben is. Legközelebb föllép országgyűlési képviselőnek, a pótválasztáson, olyan kerületben, ahol ellenjelöltje sincs.

Egy délután, mikor gyújtogatták az utcai lámpákat, de az őszi ég még nyájasan ragyogott, Druma Szilárd a Várból jött le két kortesével, a Zerge lépcsőn. Lassan ballagtak hazafelé a Tábor utca szelíden ereszkedő lankáján.

Lejjebb, egy zöld kerítéses ház előtt bepillantottak a vasrácsos kapun. A kertben üveges verandát láttak, egy asztalt, ozsonnára terítve.

Ez az üvegkalitka a maga csöndes zártságában, a kivilágított ablakaival fölkeltette érdeklődésüket. Mind-

hárman megálltak. Leplezett kíváncsisággal, de őszinte irigységgel szemlélték, azt gondolva magukban, mint mindenki, aki kívülről néz akármilyen otthont, hogy ott a boldogság és megelégedettség lakik.

Szőke kisfiú ült az asztalnál, szövetkezeti ruhájában, már uzsonna után, s azzal foglalatoskodott, hogy ólomkatonáit harcszerűen állítsa föl a morzsás abroszon, és egy háborús indulót dúdolt, kezével verve az ütemet. Mellette az édesanyja varrt, munkájára hajtva komoly, okos fejét. Tűnődő arcán, melyet a koszorúba font dús haj keretezett, árnyék volt. Időnként valamit mondott a kisfiúnak. Az tanácsokat kért tőle, hogyan verhetik meg a tejeslábas meg a findzsák körül portyázó magyarok a túlerőben lévő, fojtógázzal és tankokkal operáló franciákat.

Belülről, a lakásból a verandára lépett egy magas, kócos férfi, munkazubbonyban, cigarettázva. Feketét töltött egy vizespohárba. Amint szájához emelte, tekintete találkozott a három idegen tekintetével.

Ezek, elszégyellve kandiságukat, megindultak a kerítés mellett.

– Kosztolányi – mondta Druma egy kis idő múltán –, Kosztolányi Dezső.

– A hírlapíró? – kérdezte az első kortes.

– Az.

– Ez írt is egyszer valamit – szólt a második kortes. – Valami verset. Egy beteg gyermek haláláról. Vagy egy árva gyermekről. Nem tudom. A lányom említette.

Druma ezt mondta:

– Nagy kommunista volt.

– Ez? – csodálkozott az első kortes. – Hiszen most nagy keresztény.

– Igen – tódította meg a második kortes. – Egy bécsi lapban azt olvastam, hogy fehérterrorista.

– Nagy vörös volt – ismételte Druma. – Pogány népbiztossal dolgozott. Le is fotografálták őket együtt a Vérmezőn.

– És mit csinált ott vele? – tudakolta az első kortes.

– Nézte – felelte Druma titokzatosan.

– Nem értem – csóválta fejét az első kortes. – Hát akkor tulajdonképpen mit akar? Kikkel tart ez?

– Egyszerű – döntötte el a vitát Druma. – Mindenkivel és senkivel. Ahogy a szél fúj. Azelőtt a zsidók fizették meg, s az ő pártjukon volt, most meg a keresztények fizetik. Okos ember ez – kacsintott. – Tudja, hogy mit csinál.

A három barát megegyezett ebben. Ismét megálltak a kerítés végén. Látszott azonban, hogy még most sem értik egészen. Az arcukon pedig az látszott, hogy nekik valóban mindig csak egy gondolatuk volt, de az is látszott, hogy kettőt már nem tudtak volna gondolni.

Vállat vontak, mentek, lefelé. Druma még mondott valamit, amin mindnyájan jóízűen kacagtak.

De hogy mit mondott, azt már nem lehetett hallani.

Beszédükre fölneszelt Hattyú, az a kuvasz, amelyik e ház békéjére ügyel, lefutott a kert sarkáig, és ott mérgesen csaholni kezdett, úgyhogy szavuk egészen elveszett a kutyaugatásba.

Vége

Tartalom

PACSIRTA

ELSŐ FEJEZET (melyben az olvasó megismerkedik két öreggel s leányukkal, ki életük bálványa, és hall egy körülményes pusztai kirándulásról is) 9

MÁSODIK FEJEZET (melyben végigmegyünk a Széchenyi utcán az indóházig, és a vonat végre elindul) 13

HARMADIK FEJEZET (melyben apa és anya első napjáról megtudunk egyet-mást) 21

NEGYEDIK FEJEZET (melyben fölvonulnak Sárszeg nevezetesebb alakjai a Magyar Király éttermében, köztük Környey Bálint is) 36

ÖTÖDIK FEJEZET (melyben kisvajkai és kőröshegyi Vajkay Ákos bográcsgulyást, borjúszegyet, vaníliás metéltet eszik, és rágyújt egy szivarra) 53

HATODIK FEJEZET (melyben Vajkayék a Gésák sárszegi előadását nézik végig) 66

HETEDIK FEJEZET (melyben egy zöld, vidéki költő beszélget az öregekkel) 83

NYOLCADIK FEJEZET (melyben Pacsirta levele olvasható, teljes terjedelmében) 95

KILENCEDIK FEJEZET (melyben a kanzsúr leírása foglaltatik, a párducok híres mulatozása) 104

TIZEDIK FEJEZET (melyben elkövetkezik az évek óta készülő, nagy leszámolás, és hőseink az élettől megkapják azt a vigasztalást és igazságszolgáltatást, melyre mindnyájan jogosan számot tarthatunk) 125

TIZENEGYEDIK FEJEZET (melyben a kései ébredésről, az esőről van szó, és a párducok ismét megjelennek) 143

TIZENKETTEDIK FEJEZET (melyben a megérkezés és viszontlátás örömeit ecseteli az író) 158

TIZENHARMADIK FEJEZET (melyben a regény 1899. évi szeptember 8-án, pénteken véget ér, de nem fejeződik be) 167

ÉDES ANNA

Kun Béla elrepül 181
A méltóságos úr, az elvtárs és a méltóságos asszony 182
Fanyar vacsora 190
Különböző izgalmak 202
Minisztérium és misztérium 212
Anna 222
Új seprő jól seper? 236
A tünemény 245
Vita a piskótáról, az irgalomról és az egyenlőségről 253
Legenda 268
Jancsi úrfi 275
Vad éjszaka 288
Szerelem 301
Valami nagyon keserű 310
Tél 319
Anyag, szellem, lélek 330
Farsang 341
A rémület 353
Miért...? 374
Párbeszéd egy zöld kerítéses ház előtt 397

Európa Könyvkiadó, Budapest
Felelős kiadó Osztovits Levente igazgató
Szedte és nyomta a Sylvester J. Kiadó és Nyomda Kft.
Felelős vezető Varró Attila ügyvezető igazgató
Készült Szombathelyen, 1998-ban
A nyomdai rendelés törzsszáma 98/3168
Felelős szerkesztő M. Nagy Miklós

A sorozatot M. Nagy Miklós szerkeszti
Műszaki szerkesztő Kállay Judit
Műszaki vezető Névery Tibor
Készült 22,18 (A/5) ív terjedelemben
ISBN 963 07 6455 5

Kedves Olvasónk!

Az Önt érdeklő Európa-kiadványokat megrendelheti közvetlenül a kiadótól is. Levélben: 1363 Budapest, Postafiók 65. vagy telefonon: 153-2328 (munkanapokon 9 és 16 óra között)

EURÓPA DIÁKKÖNYVTÁR

Az Európa Könyvkiadó 1991 szeptemberében indította el megújított, külsejében is vonzóbb sorozatát. Alaposan, minden részletre kiterjedő figyelemmel tervezte meg az összeállítást, hiszen a világirodalom és a magyar irodalom remekműveinek kiadásával egyszerre kíván segítséget nyújtani tanárnak, diáknak s valamennyi felnőtt irodalomkedvelőnek. Nemcsak megjelenteti az általános iskolások és a középiskolások számára ajánlott műveket, hanem arról is gondoskodik, hogy ezek állandóan kaphatók legyenek a könyvesboltokban.

Már eddig is oly sok fontos kötet látott napvilágot ebben a sorozatban, hogy felsorolásukra itt aligha lenne elegendő hely. A kötetekhez mellékelt könyvjelzőn azonban valamennyi szerző neve és művének címe megtalálható, ki-ki kedvére végigböngészheti, és örömmel állapíthatja meg, hogy könyvtárában a klasszikusok sorát alkalmasint egy újabb kötettel gazdagíthatja. Műköltészeti és népköltészeti alkotások, versek és novellák, kisregények, regények és drámák kínálnak maradandó olvasmányélményt fiataloknak, idősebbeknek egyaránt.

A Diákkönyvtár sorozatban eddig megjelent kötetek megrendelhetők közvetlenül a kiadótól is. Címünk: 1363 Budapest, 502. Postafiók 65.

ISBN 963-07-6455-5

9 789630 764551

520,– Ft